د وزیر فتح خان اود هغه
دکورنۍ تاریخی رول په سدوزي دولت کې

وزیرفتح خان (۱۷۸۰ـ ۱۸۱۸ ز)

مؤلف: کاندید اکادمیسین اعظم سیستانی

ژباړونکی: پوهنمل حاجی محمد نوزادی او رحمت آریا

سویډن - ۲۰۱۲

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

دهلمند سترې انا،
د وزیر فتح خان او د هلمند د ټولو
نومیالیو مور « لوبې ادې» ته ډالی !

د کتاب ځانګړتیاوی

د کتاب نوم : دوزیرفتح خان او د ده د کورنی تاریخی رول په سدوزی دولت کی

د لیکوال نوم : کاندید اکاډیمسین محمد اعظم سیستانی

دکتاب دیزاین او تنظیم- د مؤلف لخوا

دچاپ ځای- کندهار، دعلامه رشاد بابا خپرندویه موسسه

تیراژ- ۱۵۰۰ ټوک

د کتاب دچاپ مصرف دداکتر یعقوب وزیری لخوا ورکول سوی دی.

د مولف بریښنا لیک پته : sistani۰۱@hotmail.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سرلیکونو نوملړ (فهرست)

ددی کتاب د پښتو ژباړی په اړه...۷
د پوهاند خالق رشید تقریظ ۱۱
د پوهنمل حاجی محمد نوزادی تقریظ ۲۱
دمؤلف سریزه (د ملي- تاریخي څېروړ پیژندني اهمیت) ۲۹
د سدوزی دولت نه دمخه، سیاسي، اقتصادي او ټولنېزه اوضاع ۳۵
د احمد شاه درانی(سدوزی) ددولت ځانګړتیاوې ۵۹
داحمدشاه درانی د دولت لومړیتوبونه ۶۴
داحمدشاه بابا سیاسی پوهه،لیاقت اوشخصیت ۶۸

لومړی فصل

دسدوزیانو په دولت کی د سردار پاینده خان د کورنی رول

د درانی احمدشاه په دولت کی د حاجی جمال خان رول ۷۵
دتیمورشاه په دولت کی دفتح خان د پلار پاینده خان رول ۸۴
دشاه زمان په واکمن کیدوکی دسردار پاینده خان رول ۸۸
دشاه زمان دپاره د سردارپاینده خان نظامي خدمتونه ۹۱
دشاه زمان دپاره د سردارپاینده خان د میرمني لویه ادی سربښندنه ۹۳
دسردارپاینده خان په وړاندی د شاه زمان بی پروایی ۹۴
سردار پاینده خان او د مخفی انجمن جوړیدل ۹۶
دشاه زمان په فرمان د پاینده خان او نورو قومی مشرانو وژل کیدل ۹۸
دزمانشاه تیروتنی ۱۰۱
دزمانشاه او سردارپاینده خان د نسب شجره ۱۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسردار پاینده خان اولادونه ۱۰۶

دوېم فصل

د شاه محمود په حکومت کې د وزیر فتح خان تأریخي رول

وزیر فتح خان د ابومسلم خراساني د ټبر یو مېړنی ۱۱۱
دزمانشاه په وړاندې دفتح خان پاڅون.. ۱۱۶
د کندهارپه نیونګ کې دفتح خان ونډه ۱۲۰
د کابل پرانیستنه ۱۲۲
له شاه زمانه غچ اخیستنه ۱۲٤
شاه شجاع ته د ماتې ورکړه.. ۱۲٦
د غلجیو اله ګوله ۱۲۸
له کابله د وزیر فتح خان لیرې کېدل او د شاه محمود پرځېدنه ۱۳۰
د شاه محمود پر وړاندې د کابل د پرګنو سرکښې.............................. ۱۳۲
دشاه شجاع او فتح خان د پیوستون او بیلتون لاملونه ۱۳۷
د فتح خان د له منځه وړلو لپاره د قیصر او زمانشاه دسیسې ۱۳۹
د زمانشاه د توطئې پر بنسټ د فتح خان زنداني کېدل ۱٤۲
د فتح خان د ژغورنې لپاره د دوست محمد خان زړورتیا ۱٤٤
فتح خان د شاه محمود د بیا واکمنولو په لټه کې ۱٤۸
د فتح خان او شاه شجاع بیا پیوستون او بیلتون ۱٤۹
د کابل له بالاحصاره د شاه محمود ژغورنه ۱۵۲
د کابل د سلطنت پر ګدی د شاه محمود بیا ناسته ۱۵٤
د پېښور او کشمیر د نېولو لپاره لښکري یونونه ۱۵۸
د اټک د کلا د بیا نېولو لپاره د فتح خان لښکري یونونه ۱٦۷
د هرات پر لور د فتح خان لښکري یون او د ایرانیانو په وړاندې جګړه ... ۱۷۳
د اشرف الوزراء فتح خان د ړندولو د څرنګوالي ۱۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اشرف الوزراء فتح خان د وژلود څرنګوالي ۱۸۵
د وزیرفتح خان د شخصیت پرتم ۱۹۰
د وزیر فتح خان اولاده ۱۹۵

دریم فصل

دفتح خان د غچ اخیستني په موخه د بارکزي وړونو پاڅون او د سدوزیانو د دولت پای

دبارکزی وړونو پاڅون ۱۹۶
ددوست محمد خان نظامي مهارت ۱۹۹
ددوست محمدخان په وړاندی د شاه محمود ماته خوړل ۲۰۳
د وزیر فتح خان ځای ناستی سردار محمد عظیم خان ۲۰۶
په یوه ښار کي دوه پاچهان او دوه وزیران په یوه وخت ۲۰۹
د سردار محمد عظیم خان جهاد دپیښور د ازادولو پخاطر ۲۱٤
د سید احمد بریلوی جهاد دپیښور د لاس ته راوړلو پخاطر ۲۱٦
دبارکزی وړونو تر منځ د هیواد د ولایتونو ویش ۲۱۹

څلورم فصل

کندهاري سرداران او دهغوی د حاکمیت سیمي

درشل ۲۲٦
د کندهاري سردارانو د نفوذ سیمه ۲۲۷
دکابل په چاروکي دکندهاري سردارانو لاسوهنه ۲۳۱
پرکندهار باندی دشاه شجاع یرغل اودکندهاری وړونودفاع ۲۳۵
پر هرات باندی د ایرانیانو د برید تکل (۱۸۳۷م) ۲۳۸
دکندهاري سردارانو تلواري اقدامات ۲٤۱
کندهار او کابل ته دقاجاري دولت د سفیر رارسیدل ۲٤۳
کندهارته دروسي قیصر د استازي ویتکوویچ رارسیدل ۲٤۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکندهاری مشر سردار کهندل خان دپاره د قاجاری محمدشاه فرمان......... ۲۴۸
وکهندل خان ته د جنرال بروسکي لیک ۲۴۹
قاجاری شاه سره د کندهاري سردارانو ددوستي په هکله د روسیی د سفیر سیمونیچ تضمین لیک ۲۵۰
پر افغانستان باندي د انګریزانو تیری اوایران ته د سردارانو تېښتیدل ۲۵۲
وطن ته دسردارانو بیا راګرځیدل او د واک بیا ترلاسه کول ۲۵۳
دکندهاري سردارانو بی اتفاقي او د حاکمیت زوال یی ۲۵۴
دکندهاري سردارانو ځخه پاته شوی کسان ۲۶۲
دکندهاري سردارانو فرهنګي اړخ ته یوه کتنه ۲۶۶
سردار هارون خان ۲۶۷
سردارمهردلخان مشرقی ۲۶۸
سردار خوشدل خان کندهاری ۲۷۲
سردار غلام محمد خان طرزي ۲۷۳
علامه محممود طرزي ۲۸۰
دسراج الاخبار ځانګړتیاوی ۲۸۱
وطن او وطنپالنه د محمود طرزی له نظره ۲۸۱
د محمود طرزی لیکلی اثار ۲۸۹
د محمود طرزی اولادونه ۲۹۱

پنځم فصل

دسدوزي او بارکزي دراني قومونو تر منځ ددوستي او دښمني تولیزي(کلی) پایلی

دتیرو فصلونو لنډیز او پایله ۲۹۲
د لیکوال لنډ پیژندلیک ۳۰۷
دکتاب دعمومی مآخذونو فهریت ۳۲۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددی کتاب د پښتو ژباړی په اړه

پوهنمل حاجی محمد نوزادی

دخپل علمی ـ فرهنګی فعالیت په جریان کی ما ډیر کتابونه ، څیړنیزی علمی او سیاسی لیکنی ژباړلی چی پرخپل وخت خپری او تر اړوندو لوستونکو پوری رسیدلی دی . مګر ددغه کتاب چی همدا اوس ستا ګران لوستونکی مخ ته پروت او لوستلو ته دی لیڅی را نغښتی دی ، و ژباړلو ته یی زه د نورو یادو شوو ژباړنو په پرتله لږ غوندی په غیرنورمال ډول اړوتلی یم .

کله چی دمحترم کاندید اکاډمیسن سیستانی صاحب د همدی اثر اصلی بڼه په دری ژبه د تقریظی ارزونی په موخه راته وسپارل شوه ، ما یی دلوستلو نه خورا خوند واخیست او په اړه می (پردی کتاب باندی زما دزړه یو څو خبری) تر سرلیک لاندی په لنډو کی دخپل زړه براس ورباندی و ایست چی لوستونکی به یی دکتاب په پیل کی ولولی . د کتاب د دری متن د لوستلو پر مهال پدی خبره یو څه خواشینی غوندی شوم چی کتاب یوازی په دری ژبه دی او پښتو ژبی ځوان نسل به یی د لوستلو څخه دومره خوند وانخلی لکه ما چی تری نه اخیست . دنیکه مرغه ددی ډول پښتو ژبی ځوانانو شمیر چی دکتاب لوستلو او په ځانګړی توګه دخپل هیواد دتاریخ لوستلو سره مینه لری ، دا مهال مخ پرزیاتیدو دی .

کله چی می دکتاب په هکله لیکل شوی تقریظ په یو زیات شمیر افغانی انټرنیټی سایټونو کی خپور شو . لوستونکو هم پخپلو بریښنالیکونو او تلیفونی خبرو کی په دی هکله خفګان وښود چی ولی ددی کتاب پښتو بڼه نشته .

یوه ورځ کورکی وم چی دتلیفون زنګ راغی ، مقابل لوری تر سلام او ستړی مشی وروسته ځان داسی راته وپیژاندی : شریف الله دوست سروانی یم او د لښکرګاه څخه درسره ږغیږم . ماچی په انټرنیټی سایټونو کی د پښتو ژبی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دهلمند دلرغونی تاریخ په اړوند د ده څیړنیزی لیکنی لوستی وی او ډیر می غوښته دنژدی نه یی وپیژنم ، د ږغ په اروېدو یی خدای سته ډیر خوښ شوم . هغه راته د نورو تشریفاتی خبرو وروسته وویل چی دوی یوه فرهنگی ټولنه لری او هوډ یی کړیدی دسیستانی صاحب دغه کتاب چی تازه په بریښنایی توگه پرلیکه شوی وو ، وچاپی بڼی ته واړوی . ده زما نه هیله وکړه چی پښتو ژباړه یی زه پرغاړه واخلم . ما دخپلو نورو بوختیاوو او ستونزو ترڅنگ دمعذرت غوښتلو په موخه خپله اصلی ستونزه دا وښودل چی دټایپ کولو په کار کی می پښه گوډه ده ځکه چی یوازی په یوه گوته ټایپ کوم او ددی دومره پنډ کتاب د ژباړلو او بیا ټایپ کولوتوان راسره له بده مرغه په ځان کی نه وینم . ظاهرا ده زما معذرت قبول کړ او خدای په امانی مو سره وکړه .

څه موده وروسته یی بیا زنگ راته وواهه او دا ځل یی پدی اړوند ټینگار تر تیر ځل زیات وو . ماهم د خپلی همدغی یادی شوی ستونزی لامله داځل هم معذرت وړاندی کړ . څو ورځی وروسته پخپله سیستانی صاحب او بله ورځ بیا شریف الله جان په تلیفون کی ځان و دی خبری ته را ورساوه .

نور نو ماته بده و ایسیده چی ددغه هلمندی ځوان او هڅاند څیرونکی دهیلو اوغوښتنو څخه مخ واړوم . په پای کی می خپل دځوانی د وخت د یوه نژدی دوست ، دیپلوم انجینر محمد حق نیکزاد سره چی په لښکرگاه کی یی د بیا رغاونی په یوه موسسه کی کار کاوه ، خپله ستونزه شریکه کړه . ده په ډیره میړانه او ډاډ سره راته ځیگر وټکاوه چی د ټایپولو کارونه یی ماته پریږده او ته سر د همدی گړی نه دنوموړی کتاب وژباړلو ته پښی را لوڅی کړه . ددی سره سم ما کار پیل کړ ، نور می هرڅه پریښودل او یوازی می دی کار ته پښی بندی کړی . مابه پر کاغذ باندی ژباړل ، په کمپیوټر کی به می سکان کول او نیکزاد صاحب ته به می په بریښنالیک کی استول . د بده مرغه ده لا شل مخه ټایپ کړی نه وه چی موسسی یی کار پریښود ، دی بیکاره ، کمپیوټر او انټرنیټ ته یی لاسرسی د لاسه ورکړ . یوه برخه یی دده په غوښتنه د نصرت الله پنامه یوه هلمندی خواږی ټایپ کړی په ایمیل کی راته راواستول چی باید له کبله یی مننه ورڅخه کړم . نیکزاد صاحب یو بل ځای خو داځل په گرشک کی په یوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

موسسی کی کار وموند . هلته ده انټرنیټ نه درلود مګر په کمپیوټر کی یی د ټایپولو امکانات لرل . ده به یوه برخه ټایپ کړه او کله چی به د اونی په پای کی لښکرګاه ته راغی ، هغه به یی راته د بریښنالیک په مټ را استول . که څه هم دکار چټکتیا سسته شوه ، خو ده خپل وس نه سپماوه .

سره لدی چی د ټایپ کولو څخه د بسکی واده جوړ سو ، خو که دنیکزاد صاحب ځیګر ټکول او نه ستړی کیدونکی مرسته نه وای ، ما یی و ژباړلو ته زړه ښه کولای نشو . لنډه داچی دده زغم او زیار ددی کتاب د ژباړلو او چاپ ته د اماده کولو په چارو کی په رښتینی توګه محرکه قوه وه . دده عمر دی ډیر او پرمټانو دی برکت وی ! دښاغلی دوست سروانی ونډه هم پدی کار کی دیادونی وړ ده چی زه یی وهڅولم او ژباړلو ته یی اړ ایستلم . پدی هکله دده هڅی د ستایلو وړ بولم .

د ژباړنی په اړه دا خبره هم د یادوونی وړ ده چی دکتاب « دپیل خبری » (پیشګفتار) اود دویم فصل منځپانګه لا ډیر پخوا دسیستانی صاحب د یوی بلی لیکنی په ترڅ کی د محترم رحمت آریا صاحب لخوا چی یو زبردست ژباړونکی او لیکوال دی ، ژباړل شوی او نشر شوی وو . دغه برخی پدی کتاب کی هم د لږ بدلون او زیاتونی سره راغلی دی . له همدی کبله غوره وګڼل شوه چی د کار دچټکتیا او دکتاب دښکلا پخاطر، هم هغه د آریا صاحب ژباړه دلته رانقل شی . د اریا صاحب نه غوښتنه وشوه چی د نوموړو بدلونو په پام کی نیولو سره خپله هغه ژباړه بشپړه کړی او داخل یی په لیکدود کی کندهاری ګړدود ته لږ غوندی پام هم واړوی ، داځکه چی زما ژباړه د کندهاری ګړدود تر اغیز لاندی ترسره شوی ده . اریا صاحب په ډیره خوښی سره دا غوښتنه ومنل ، د ژباړی په لیکدود کی یی تر یوی ټاکلی کچی د کندهاری ګړدود نښی نښانی هم تر سترګو کیږی . پدی توګه نو د کتاب دژباړی دغه برخه دده دزیار محصول او له کبله یی مننډوی یم چی زما د اوږو بار یی تر لویه بریده راته سپک کړ .

همدارنګه زه د خپل کشر ورور ډاکتر محمد نوزادی او دهغه د هڅاند زوی ، میوند نوزادی(په کندهار کی دطب د پوهنځی محصل)، څخه مننډوی یم چی په کندهار کی یی زما دسفر پرمهال ماته د انترنیټ اسانتیاوی برابرولی څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر کتاب باندی می کار بریالی مخته ولاړ سی . همدارنګه د ټولو هغو کسانو ښخه چی پدی هکله یی د لا هڅونی په موخه خواخوږی راسره ښودلی ده ، مننه کوم .   کندهار ، نوی ښارد۲۰۱۲ کال داکتوبرمیاشت

د دی اثراغیزه پرځوانانوباندی!

د لوی کندهارڅخه ښاغلی عبدالاحد سرتیپ وروسته له هغه نه چی د وزیر فتح خان سوانح لولی پخپل ایمیل کی مولف ته داسی لیکی:

قدرمنه مشره سلام !زه هم خوشحاله یم چی ستاسی غوندی یو عالم اودانشمند دوست سره چی په سینه کی یی دوطن پالنی اورونه بل دی اړیکی پیداکوم هیله لرم چی عمر مو اوږد وی ترڅو دافغانستان ولس ستاسی له علمی پانګی نه برخمن سی .

زړه ته راتیره! کله چی ماستا د پاچا جوړونکی فتح خان لیکنه په بینوا کی وکته زه غزنی ته ولاړم دفتح خان قبرته یوساعت مکمل کښنستم اوهرلحظه دوی خبری را یادیدی لومړی دا چی کله داسی یو فولادی بشر اندامونه پری کیږی دده احساس به دغه وخت څه و کاشکی یی چاته ویلی وای دوهم ستا دقلم څوکه را یادیده چی ستا دقلم څوکی به داوښکو به عوض وینی توی کړی وی . اوستا احساس به دهری جملی دلیکلوسره څه ؤ . دغزی نه چی راوګرځیدم تاسی ته می یوایمیل هم درولیږی . خوستاسی جواب رانغلی، بیا ولاړم ګرشک دلوی ادی باغ ته اوهلته می داسی فکرکاوه چی لوی ادی ژوندی ده دلته ناسته ده او وفتح خان ته تی ورکوی چی راووتم دخان سره می فکرداو چی دا خو د سیستانی د قلم زورو چی هم یی لوی ادی اوهم یی فتح خان په تا ولیدل ... .»(۲۵ / ۸ / ۲۰۱۳)

داسی معلومیږی چی داستاد سیستانی دقلم قوت ددی سبب سوچی په ښاغلی سرتیپ باندی د وزیرفتح خان مقبره او بیا په ګرشک کی دلوی ادی باغ ووینی،اوس له دی خاطری څخه دکتاب دمرکزی شخصیت یعنی وزیرفتح خان په عظمت باندی پوهیدلای شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دداکتر خالق رشید تقریظ:

د نومیالی افغان مؤرخ کاندید اکادیمیسین سیستاني پر کتاب باندې یوڅو کرښې

دهندوستان تاریخ لیکونکي دخپل تاریخ په اړه تل دا وايي چې : دهند ټول تاریخ ددغه هیواد دهنري ویاړونو ، انځورونو ، شعرونو او مجسمو پرمخ انځوردي . خو زه دخپل تاریخ په اړه دومره ویلای شم چې : زموږ تاریخ زموږ دملت دقربانیو او مقاومتونودبرخلیک پرجغرافیه باندې انځور تاریخ دی چې یوه ډیره حساسه مرحله یې زموږ دشخړییز ژوند ترټولو توده او دپاملرنې وړ برخلیک جوړونکې پیړۍ (نولسمه پیړۍ) ده چې له ډیرو خواووپوهان او تاریخ لیکونکي کولای شي دهغې په اړه ډیرڅه ولیکي اوډیرداسې څه چې تراوسه هم چا نه دي ویلی اونه یې انځورکړي ووایی . ماته د افغانستان دمعاصرتاریخ د یوه زده کونکي په توګه په یاده شوې توده اوترخه پیړۍ کې چې افغانستان له دریوخواو (شمال ، جنوب او لویدیز) زموږ دحریصو دښمنانانو (انګریزانو ، روسانو او فارسیانو) دپټواوښکاره معاملو ډګر شوې دوې څیرې ، دوه شهزاده ګان اوبالاخره دوه وزیران په ځانګړې توګه دیادونې او ستاینې وړ دي چې هغه لومړی اشرف الوزرا وزیرفتح خان اودویم فخرالوزرا غازي محمد اکبرخان دي . چې لومړي ته یې له نیکه مرغه دادی زموږ نومیالي مورخ کاندید اکادیمیسن درانه سیستاني صاحب دخپل ویاړلي اکادیمیک ژوند یوه برخه وقف کړه او ددغه ملی اتل اوربښتیني وزیر کارنامې ، خدمتونه او هیواد ژغورنکې مبارزه یې دخپل قلم په ژبه ددغه درانه او بې جوړې اثرچې له نیکه مرغه اوس زموږ په لاس کی دی موږ ته راپه ګوته کړه . داستاد سیستاني دغه کار په ربښتیا هم دهر انسان ، دهرهیواد پال او په آزادۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین افغان لپاره په تیره بیا په اوسنیوسختو او درنو شیبوکې چې زموږ هیواد یوځل بیا دپردیو دناپاکو هیلو او غرضونو او بي سرو پایه پټواوښکاره معاملو ډګر ګرزیدلی یوتاریخی درس ، یوه تاریخي یادونه او یو تاریخي مسوولیت دی .

دکتاب ملی اتل وزیرفتح خان :

لکه چې مخکې هم وویل شول ، زموږ دهیواد په معاصرتاریخ کې دوه وزیران دکلیمي په رښتینې مانا دداسې ځانګړنو خاوندان دي چې که سړی لږ ورته ځیر شي ،دوی دخپلو تاریخي کارنامو له امله زموږ دتاریخ پرمخ ترډیرو پاچهانو او واکمنانو ددرانه مقام اوملي پرتم خاوندان دي ، نومونه او کارنامې یې

زموږ دخلکو لپاره دهیواد دسرنوشت په ننګه او دفاع کې ځانګړی دروندوالی او ځانګړی پرتم له ځان سره لري .خلکوپه درانه نامه یادکړي او د ژوند تلپاتې حماسي سندرې یې د دوی ترملي سرښندنو ځارکړې دي . په ۱۹۹۷ کال کی ما او زما میرمني (پوهنملي رحیمي) د لویدیز بنګال په شانتینکتان (هغه ځای چې دهند وتلي شاعراو هنرمند رابیندرانات ټاګور ویشوا بهارتي پوهنتون جوړ کړی) کي په یوه نړیوال کنفرانس کې ګډون وکړ، له دغه ښارڅخه په لږ واټن کې د (محمد پور) نومې سیمه پرته ده ، په دغه سیمه کې مې) ۱۱۵ (کلن پښتون تبري نیازي سپین ږیري سره کتنه وشوه ، ډیرسپین ږیری و ، په سختئ سره یې خبرې اوریدې ، ده وویل چې دي دری ځله له کلکتې ترکندهاره پلی تللی اوراغلی و ، یوسروکی یې دخپلو خبرو په ترح کې چې سم یې نه شوای اداکولای وایه ، خو دی نه پرې پوهیده چې مانا یې څه ده خو ویل یې چې دا سروکی یې پرهغه مهال چې دکندهارپه سفرراغلی و له پښتنوڅخه په افغانستان اوپښتونخواکی اوریدلی و چې دده په وینا چې ان د دوی ښځینه ووبه بیا په خپلو کورنیوکې وایه ، سروکی یې داسې راته زمزمه کړ :

«دخدای رضا دا ، چارا نشتا

(c) ketabton.com: The Digital Library

«امیر دوسه مد مه خبرواى چې وزیر مر داى »
«امیر دوسه مد مه خبرواى چې وزیر مر داى »

سمه بڼه :
« دخداى رضاده چاره نشته
«امیردوست محمد مه خبروئ چې وزیرمړدی... »
«امیر دوست محمد مه خبروئ چې وزیر مړدی ... »

زه داځوکاله دغه سروکي له ځان سره وایم ، فکرمي پرې کړی ، زیات په دي اند وم چې دغه سروکی به د غازي محمد اکبرخان پر مړینه خلکو ویلی وي ، خو اوس اوس له یولړڅیړنو چې په هغو کي د درانه محقق سیستاني صاحب دغه څیرنه هم راځي دا په ګوته کیږي چی کیداى شي دغه وزیر د امیردوست محمد خان نومیالی ورور وزیرفتح خان وي ،سیستاني صاحب هم دغه ټکی ته اشاره کړې چی امیردوست محمد خان دخپل دغه نومیالي ورور د ژغورنی په خاطردهغه د دردناک اوناځوانه زندانی کولو او بیا وروسته دخواشینونکې وژنې پرمحال له خورا مهمو کاروایيو څخه کارواخیست خو تقدیر چي څه غوښتي ول ، هغه یې بدل نه کړل اوافغانانو د خپل تاریخ په خورا حساسه تاریخي شیبه کې دهیواد یوخورا نومیالی بچی او یو ربښتنی وزیر، اشرف الوزا سردار فتح خان د درنې او تراژیکې وژنې په ترڅ کې له لاسه ورکړ. هغه څوک ، هغه وزیرچې په خپل وخت کې یې د دراني امپراتورۍ د ختیزې پولې په ساتنه کې خپله لویه اوملي برخه اخیستنه په خورا میراني او پرتم سره ترسره او له هغې څخه یې دهغې د زوال په شپو ورځو کې تر کشمیر اوپنجاب پورې دفاع وکړه اوددغې امپراتورۍ لیوني دښمنان (انګریزان اودهغو لاسپوڅي سیکان) یې تریوه وخته پورې پرخپل ځاى کینول ، دهغوې مخه یې ونیوله چې له بده مرغه دده له مړینې وروسته نورو بی کفایته سردارانو او والیانودده په شان دمقاومت لړۍ پیاوړې نه کړه ، دهغو په وړاندي سلامی شول

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوله ختيزه پلوه يې دهيواد يوه خورا مهمه اوحساه برخه دخپلې بې كفايتۍ او بى اتفاقى له امله ديادوشويوپرديوپه واک كې وركړه

The murder of Wazir Fateh Khan of Kabul in A.D. ١٨١٨ provided Maharaja the desired opportunity to attempt the conquest of Peshawar as consequent to his murder the two major factions of the Afghans-The Sadazui's and Barqzai's-came to be seen at dagger's drawn with each other.(htt/www searchsikhism.com)

(ژباړه : په ١٨١٨ كال كې دكابل د وزير فتح خان وژنې دمهاراجا لپاره دپيښور دنيولو تلوسه راوپاروله ، دده مرګ ددې لامل شو چې افغانى دوې لويى ډلې باركزى او سدوزى دى ديوه بل په مقابل كې تورې ته لاس واچوي) .

وزيرفتح خان له شكه پرته په محمد زيو ورونوكې داسى څوک و چې ده تردېرويې دافغانستان دملي خپلواكۍ او افغاني هويت لپاره دپرديوپه وړاندې خپله مبارزه اومجادله دخپل سر په بيه د خپل ژوند تروروستۍ سلګۍ پورې توده وساتله ، ده دافغانستان په شرق كى د انګريزانو او سكانو دپرمختګ په وړاندې لكه چې اشاره ورته وشوه پراخه ملي جبهه جوړه كړه اوترهغه مهاله چې دى په خپل منځي توطيوكې نه و را ښكيل شوى سيكانواو دهغو مشر رنجيت سينګ دا جرات ونه كړ چې د پيښور په لور دې پرمختګ را وكړي ، همداسې يې دهيواد په لويديزكې د فارسي يرغلګرو په وړاندې چې دانګريزانو په لمسه يې پر سلګونو توطيو باندې لاس پورې كړ دمقاومت لاره پرانيسته ، همداده چې : « فتح خان در هرات عاقلانه وعاملانه حكومت ميكرد ، ومردم را ازخود راضى نګهميداشت وايرانيها هم كه ضرب شصت اورا ديده بودند؛ بزودى اقدامى نكردند. اما شهزاده كامران بن شاه محمود كه از سابق بركاميابى ها وشهرت فتح خان رشک ميبرد؛ وقتى كه از تسخير هرات ازدست حاجى فيروزالدين وشكست قواى ايران به دست فتح خان شنيد ، بيقرار شد وآرزوى

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت هرات طوری دامنگیر گر دید که برای رسیدن به این مقصد بنای شکایت را گذاشت وافواه بی حرمتی رانسبت به همشیره خود دلیل آورده شاه محمود را مجبور ساخت تا از اقتدار فتح خان جلوگری کند وپشنهاد کرد که باید به زودی حکومت هرات را از کف او خارج سازد ... » (افغانستان درقرن نزده ص ۴۰)

اشرف الوزرا فتح خان په تمامه مانا د ایراني اغراضو په وړاندې ودرید، هغه چې دوی د کامران او دهغه دپلار محمود په واسطه په افغانستان کې ترسره کول ، ان ددغه کار لپاره يې پرخپلو ورونو باندې فشار واچاوه چې دایرانیانو دمداخلی دغه لویه توطیه چې غواړی نه یوازې افغانستان له بی ثباتۍ سره مخامخ کړي ، بلکه دهند پرلوري هم د دراني امپراتورۍ لمنه ورټوله کړي دعملي کیدو مخه ونیسي ، وزیر ددغه ملی حرکت په سرکې دیوه مخکښ لاربښود په توګه ځان ودراوه اودیوه ملي مشرپه شان یې خپله دنده ترسره کړه ، پرهغه مهال چې کامران وغوښتل د وزیر د ورونو په منځ کې د بي اتفاقۍ اور ته لمنه ووهي وزیر په دغه برخه کې د دښمن دغې توطیی ته خپل ورونه متوجه کړل » : کامران پس از اینکه از جمع آوری فتح خان آگاه شد به فکر افتاد تا از ائتلاف برادران بارکزایی جلوگیری کند. برای این مقصد اولترپردل خان راکه نزد او اسیربود درنظرگرفت با او ملاقات کرد ووعده داد که اگر برادران خویش را ازمخالفت مانع شود ، لقب میربارکزایی ها به او داده خواهد شد. اما فتح خان ازمحبس برای پردل خان پیغام فرستاد که این خواهش را نپذیرد وهرطور است ازحبس فرار کند ودر نادعلی با دیگر برادران خویش به پیوندد ومتحداً برای انتقام وخارج ساختن حکومت ازکف شاه محمود وکامران اقدام کنند...» (اثریادشده ص ۴۳)

یوه خبره چې هغه دسیستانی صاحب ددغه تحقیق په اړه باید له یاده ونه باسو داده چې د وزیرفتح خان اودشاه محمود پیوستون هم هغه مهال مخ په ورانیدو شو کله چې پاچا (شاه محمود) ځان دیوه بیواکه واکمن په څیره او دریځ کې دخلکو په وړاندې وښود، ده ترهرڅه دمخه دفارسیانو له غرضه ډک نفوذ ته په افغانستان کې اهمیت ورکړ ، هرڅه یې دهغو په قومانده ترسره کول

(c) ketabton.com: The Digital Library

همداوه چي وزيرفتح خان دغه حالت ونه شو زغملای اوخپله لاره يې له ده او دده له اولادې څخه دخپل ژوند دقربانی په بيه بيله کړه.

دکتاب اهميت او جوړښت

١ ـاهميت :

دسيستانی صاحب ددغه درانه اثرنوم (نقش تاريخی وزيرفتح خان و خاندان او در دولت سدوزايی) دی چې دهيواد دننګيالي سردار وزيرفتح خان نوميالی مور (لويي ادې) ته په لاندې ډول اهدا شوی دی : « به پيشگاه مادر بزرگ هيرمند«لويه ادی»،مادر وزيرفتح خان ومادرهمه بزرگمردان هيلمندی» . کتاب يوه مقدمه او يومخکنۍ خبره لري چې په مقدمه کې دملی کرکتراوملي لارښود په ځانګړنو،رول او رسالت باندې رڼا اچول شوې ده ، په دغه ترڅ کې د وزيرفتح خان پر شخصيت ، کارنامو او دهيواد په ملي دفاع کی دهغه په ونډه او سربښندنه باندې بشپړې خبرې راغلي دي . اوهغه يې د افغاني ځوانانو لپاره د مبارزې او تلاش ترټولو ښه او ملي څيره اوبشپړملي ايديال بللی دی . په عين حال کې په همدغه برخه کې دهيلمند په تاريخی اوجغرافيايی لرغونتيا او همداسي ددغې سيمې دنامتو شخصيتونو په معرفۍ باندې رڼا اچول شوې ده اوپه ډاګه شوې چې هيلمند دافغانستان د نولسمې پيړۍ په سياسي اډانه او ملي مقاومت کې دپاملرنې وړ او جوړونکي ځای درلود ، دلته په دغه ميرانپاله تاريخي او افسانوي سيمه کې په لسګونو ملي څيرو لکه وزيرفتح خان ددغې سيمې په نوميالیو کې داسې نوميالی شول چې د پرديو، دهغودناوړه نفوذ او غرضونو په وړاندې دملي مبارزې او ملي مقاومت په برخه کې بيلګه ييزملي کرکترونه شول. يوه خبره چي کانديد اکاديميسن سيستاني يې په دغه ترڅ کې ديوه مهم پيغام په ترڅ کې د اوسني افغان په تيره بيا هيلمندي ځوان په وړاندې ږدي هغه دحق او حقيقت او هيواد د آزادۍ په لاره کې ددوی اوسني او يوپيړۍ مخکني مبارزه ده چي بايد دخپلي ودې له ملي اوانساني پياوړتيا څخه نه ولوېږي او نه بايد په آسانۍ سره له ياده وايستل شي ځکه چي دغه مبارزه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه مهال اوهم په اوسمهال کې دیوې تلپاتې او پراخې ملي قربانۍ په توګه نه هیرودونکی ده . لکه چې په دغه اړه دسیستاني صاحب خپله خبره هم لولو :

« هیرمند،همانگونه که مهد تمدن های پرشکوه سیستان در ازمنۀ باستان بوده است ، رودخانه ایست که همیشه فرزندان شجاع ودلیر ومیهن دوست مثل امواج سرکش خود، به جامعه تقدیم کرده است. در تاریخ معاصر کشور ما شاهد ظهور دلیرمردان و فاتحان و کشورگشایان بزرگی از سواحل این رودخانۀ فیاض و زرخیزهستیم.»

په مخکنۍ خبره کې سیستاني صاحب احمدشاه بابا ، دهغه واکمنۍ ، دهغه پوهې او درایت اهلیت او حاکمیت ته کتنه کړې ، اودهغه پراهمیت باندې په پراخه توګه غږیدلی او په منظمه توګه یې دغه په علمی توګه تشریح او تحلیل کړې ده .

۲ -جوړښت :

د درانه مؤرخ سیستاني صاحب دغه علمی او تاریخي څیړنه په پنځو فصلوکی بشپړه شوې چې هرفصل یی دمعتبرو ماخذونو او منابعو په پام کې نیولوسره تحقیق او څیړل شوی دی ، په لومړي څپرکې یې د (نقش سردارپاینده خان وخاندانش در دولت سدوزائی) پرموضوع باندې بشپړه عالمانه رڼا اچولې ده چې په هغه کې سردارپاینده خان اودهغه کاروایی ، دشاه زمان او دهغه دپلار تیمورشاه په ګټه دده او دهغه دنومیالۍ میرمنې (لویی ادې) دراک دریځ او ونډه اوپه پای کې دهغه له منځه تګ، په خورا سیستماتیکه اومنظمه توګه ارزول شوی داسې چې دغه موضوع په دغه تحلیل او بشپړې شرحې سره زموږ ډیرو لړو مورخینو څیړلی او تحلیل کړې ده .

په دویم څپرکي زموږ نومیالي اکادیمیسن د پاینده خان د نومیالي زوی اشرف الوزرا سردار فتح خان په هلو ځلو ، شخصیت ، دهیواد په لویدیز ، مرکز او شرقی پولوکې د(نقش تاریخی وزیر فتح خان وخاندان او دردولت سدوزائی) ترسرلیک لاندې خپله علمی اوتحلیلي لیکنه د تاریخي تسلسل اومعتبرو منابعو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې نیولو سره ارزولی او څیړلی ده چې له شکه پرته دافغانستان د تاریخ ددغه څپرکې په ترڅ ډیرې نوې خبرې او نوې ګرویږنې د خپل لوستونکی په واک کې ورکوی .

دریم څپرکي کې پریوه بله مهمه موضوع چې دغه تاریخي اثراو څیړنې ته ځانګړې علمي اوتاریخي اهمیت ورکوي هغه د (قیام برادران بارکزائی وفروپاشی دولت سدوزائی) سرلیک دی، په دغه برخه کې د امیردوست محمدخان په بی ساري سیاسی استعداد ، ملی اوپوخي مهارت او کاروایی ، دنورو بارکزیو وروڼو په ځانګړو دریځونو، دهیواد پرختیزه پوله باندې د افغاني مقاومت په بیلا بیلو اړخونو او دنومیالیو سردارانو چې زیاتره یې لاهم زموږ په تاریخ کې ناپیژندل شوي پاتې دي لکه سردارمحمدعظیم خان ، دسیکانو پرمختګ اودهغه سیاسي دلایل او عوامل په خورا بې پلوي تحلیل اومیتود سره څیړل شوي دي .

دسیکانو په وړاندې دملي جهاد خبره په خپل ذات کې یوه ملی داعیه وه چې سیستاني صاحب په ټولو ملی اوتاریخی جزئیاتو سره دخپل دغه تاریخي اثر په پاڼوکې تشریح کړې او څیړلې ده .

څلورم څپرکې (سرداران قندهاری وقلمرو حاکمیت شان) را سپړي ، په دی فصل کې د قندهاري سردارانو رول ، چې د نولسمې پیړې په ټولو حوادثو کې په سیاسي ، پوځي ، او په راوروسته کې په فرهنګی لحاظ دځانګړې یادونې وړ دی په مفصله توګه څیړل شوی او تحلیل شوی دی ، دغه څپرکې موږ ته دافغانستان په سیاست او اداره کې دکندهاري سردارانو ونډه او رول داسې په ګوته شوی چې په خپل ذات کې زموږ او دسیمې دتاریخ پوهانو لپاره دپاملرنې وړجالب مواد اودپاملرنې وړ خبرې له ځان سره لري . سیستاني صاحب دافغانستان په سیاست، فرهنګ او اداره کې دکندهاري سردارانو رول او ونډه ټاکونکي ، مثبته او مهمه بللې ده .

اوپه ورستي څپرکي کې لیکوال خپل بحث اوخپله څیړنه دیوه درانه علمي تیسیس په توګه د (استنتاج کلی از رفاقت ورقابت دوقبیلۀ بارکزائی وسدوزائی) پرپایله اونتیجه باندې پای ته رسولی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب پای د ليکوال په بيوگرافي باندې ښکلول شوی چې دهغه له مخې موږ د خپل دغه نوميالی د ژوند آثارو او ادکاديميکو خدمتو پرويايرلې لړۍ باندې هم په ښه توگه پوهيدای شو .

پايله :

په هرډول ، ما دغه دروند ، علمي او دتاريخ دنوې ميتودلوژۍ پراساساتو برابرليکل شوې تحقيق په پوره پاملرنې سره ولوست ، دغه اثر برسيره پردې چې زموږ دتاريخ ديوه حساس پړاو ، ديوه حساس شخصيت د ژوند اوکارنامو پرجزياتو باندې راڅرخي ، زموږ داوسني نسل په وړاندې ديوه شعوري درس رمز او راز هم له ځان سره لري ، هغه شعوري رمز چې دهغه پربنسټ زموږ درانه ليکوال کانديد اکاديمسين سيستاني صاحب دغه تحقيق ديوه تاريخی اوملی ضرورت په توگه زموږ په واک کې راکړ، هغه شعوري ضرورت لکه چې دغه کتاب پرهغه باندې په لاندې ډول پای ته رسيدلی دي : « به هرحال افغانها تا زمانی که اتحاد و يک پارچگی خود را حفظ کرده اند، هيچ قدرتی نتوانسته است به قلمرو ايشان به چشم کج بنگرد و دست تجاوز بسوی حاکميت ملی آنها دراز نمايد، ولی همينکه بنابر دسيسه های اجانب واغراض افراد کوته نظر وخود خواه روابط برادرانه آنها برهم خورده است ومنجر به جنگ برادرکشی شده است، دشمنان در کمين نشسته فوراً دست تخطی وتجاوز دراز نموده وبا استفاده از اختلافات درونی آنان، قسمت هايی از پيکر کشور را زيرنفوذ وسلطهٔ خويش در آورده اند. مثال های زنده وغير قابل انکار اين ادعا، اختلافات وخانه جنگی های چندين سالهٔ دوخاندان بزرگ درانی (سدوزائی وبارکزائی) طی سالهای ۱۸۱۸ و۱۸۳۲ ميلادی است که منجر به جدا شدن کشمير وپشاور وملتان ازافغانستان گرديد وقص الهذا ...

گرانو لوستونکو !

راځئ چې د هيواد دنوميالی مؤرخ او ملي شخصيت درانه ليکوال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاندیداکادیمیسین سیستاني صاحب دغه بی ساری علمي تحقیق په غور او هراړخیزه توگه ولولو او ده ته په دغه ملی او تاریخي کارسره د درناوي سرټیټ کړو او ورته ووایو چی : سیستانی صاحب عمر د ډیر، نوم دې تلپاتې ، ستاد نورو ملي او افغاني ویاړونودلوستلو په هیله!

پروفیسورعبدالخالق رشید د کابل پوهنتون استاد

نوی ډیلی ـ هند ،د ۲۰۱۲ کال دمی ۱۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیوهنمل حاجی محمد نوزادی تقریظ :

پردی کتاب باندی زما د زړه یو څو خبری

کله ناکله سړی د خپل یولړغوښتنو او یو شمیر بیوسیو ترمنځ داسی راګیر شی چی هیڅ نه پوهیږی څه وکړی . تیره ورځ چی می کله خپل بریښنالیک پرانیست ، د یوه راغلی لیک په لوستلو سره زه د همداسی یوه حالت سره مخامخ شوم . دالیک زما دیوه ډیر محترم دوست ، وتلی افغان لیکوال ، تاریخپوه او ټولنپوه نوماند اکاډمیسن محمد اعظم سیستانی لخوا رالیږل شوی وو.سیستانی صاحب دخپل بریښنالیک سره یوه کتاب هم رالیږلی وو او زماڅخه هیله کړی وه چی ورباندی یو تقریظ په پشتو ژبه ولیکم.

سیستانی صاحب خو ما تل نازوی ، تل می لیکنی لولی ، په ایمیل یا تلیفون کی دهغوی ستاینه کوی او خوندوری یی بولی . ده هروخت زه پخپلو دی ډول ستاینو سره هڅولی یم چی له کبله یی دزړه له کومی ور څخه منندوی یم . را به شو دده دغه ننی لیک ته . زه د کابل په پولی تخنیک انستیتوت کی چی اوس پولی تخنیک پوهنتون دی ، د استادی له وخت راهیسی بیا تر اوسه پوری چی په اروپا کی اوسیږم ، ډیر ځلی رانه غوښتنی شوی اودی ته اړوتلی یم څو دکوم فرهنګی دوست پر لیکنی یا کتاب باندی د ارزونی په موخه څه نا څه یو څو کرښی ولیکم . ما هیڅکله هم ځان پدی خاطر دومره ناتوانه نه وو حس کړی لکه داځل چی دسیستانی صاحب دکتاب په وړاندی ور سره مخامخ شوم .

داکتاب یی د هیواد دیوی ډیری تاریخی سیمی هلمند دبچیانو دکارنامو او وطن ته دهغوی دخدمتونو د درناوی په اړه لیکلی او د (نقش تاریخی وزیر فتح خان و خاندان اودر دولت سدوزایی) نوم یی ورباندی ایښی دی .

دیوی خوا زه پدی باندی ډیر خوښ یم چی سیستانی صاحب ددی کار وړ ګڼلی او دا ویاړ یی راته سپارلی دی . زړه می ډیر غوښته چی په ربښتیا هم ددی باور وړتیا ولرم ، قلم به می راواخیست څو خپلی ګوتی پری وازمایم . دبلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوانه چی می کله بیا د وتلی لیکوال سیستانی صاحب دقلم د زوروررو متېانو په وړاندی دخپل قلم څوکه ډیره پڅه او متېان کمزوری ولیدل ، نو د یو ډول پریشانه کونکی بیوسی او زړه خوښونکی غوښتنی ترمنځ په یوه نه لیدونکی جال کی بند پاته شوم . هیځ نپوهیدم چی څه وکړم . قلم می بیا راواخیست خو ترکاغذه پوری نارسیدلی بی اختیاره رانه له لاسه ولوید . پدی هیښتیا کی می یوځل بیا سترګی دسیستانی صاحب پر بریښنایی لیک ولګیدی . هلته می یوه ټکی ته پام واوښت چی ورسره سم می دارامتیا ساه وکیښ . د ګران سیستانی صاحب دی کور ودان وی. ده پخپل لیک کی زما څخه د «تقریظ » لیکلو غوښتنه کړی وه نه د « نقد » . ښکاره خبره ده چی زما دپاره د تقریظ لیکل د کره کتنی (نقد) په پرتله په ځانګړی توګه دسیستانی صاحب دلیکنو په تړاو ، ډیر اسانه کار دی . پدی توګه باور لرم چی قلم به می د زړه دغوښتنو هرکلی وکړی ، ځکه می نو ولیکلو ته زړورتیا پیداشوه ، قلم می پلاس او کاغذ می مخ ته کښیښود . البته ددی خبری دقیق ویل به داسی وی چی کمپیوټرمی چالانه او د ورډ پروګرام می پرانیست :

دسیستانی صاحب د هغو کتابونو په ډله کی چی د افغان – جرمن پورتال لخوا نشر شویدی ، دا کتاب دشمیر له مخی ۲۶ کتاب دی چی ډیر ژر به یی د چاپ ستوری هم وځلیږی . دیادولو وړ ده ددغه شمیر کتابونو څخه چی نوموړی پورتال نشر کړی، یو شمیر یی تر نشر وروسته تر چاپه هم رسیدلی دی . البته د ده دکتابونو دالړی یی دهغو کتابونو څخه بیله ده چی په چاپی توګه راوتلی ده. په پوره باور ویلای شم چی ددی کتاب چاپ به دډیرو لوستونکو تنده ور ماته کړی .

دسیستانی صاحب پیاوړی قلم دخپل دایمی عادت سره سم ، کتاب په داسی خوږه دری ژبه لیکلی چی تر وسه وسه یی دپردی فرهنګی یرغل څخه خوندی ساتلی ده. ددی کتاب لوستل داغزن سیم پشان دی چی یو ځل څوک ورسره دلوستلو په تماس کی راشی ، بیا به نو څو پوری چی پای ته یی نه وی رسولی ، دا به ورته ډیره ګرانه وی چی په اسانۍ سره ځان تری خلاص کړی . زه کولای شم دخپلی دی خبری د پخولو په موخه یوه بیلګه وړاندی کړم : یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست می چی دلوستلو هیڅ حوصله نلری ، په انټرنیټی پاڼو کی می ددی کتاب د کتلو او پرله اړولو سپارښت ورته وکړ . بله ورځ یی زنګ راته وواهه او شکایت یی وکړ چی سریه په جنجال دی واړولم . خبره داسی وه چی ده څو میاشتی مخکی دیوه اختصاصی ډاکټر نه دکتنی (معاییناتو) دپاره وخت اخیستی وو . دتصادف له مخی دا وخت دکتاب لوستلو د ورځی سره برابر شو او دی د لوستنی په اغزن سیم کی دومره ګیر راغلی وو چی د ډاکټر سره یی ټاکل شوی وخت بیخی له یاده وتلی وو . اوس به هغه بیچاره اړ وی چی بیا بل وخت ونیسی او څو میاشتی نور انتظار ورته وباسی . دده دستونزی په اړویدو می په ټوکو سره ورته وویل چی چرت مه خرابوه ، د همدی کتاب لوستل به دی اکسیر شی او طبیب ته به نوره اړتیا پیدا نکړی .

د سیستانی صاحب لیکنیزه ژبه په تولیز ډول ډیره خوږه ده . ده ډیر کتابونه او بی شمیره مقالی لیکلی دی . هغه څه چی می دده دقلم نه ترسترګو شوی ، خامخا می لوستی او په پټو سترګو ورنه تیر شوی نه یم . نپوهیږم چی ولی خو ددغه کتاب ژبه یی ماته تر نورو زیاته خوږه ښکاره شوه . ښایی دا به ددی لامله وی چی هر پاراګراف یی ماته د خاړپوڅو کلی رایادوی او یوځل می بیا د وړوکتوب په غیږه کی للو کوی . دلته د وطن نه لیری دمهاجرت او پردیسۍ په ژوند کی د وطن دهری ترږی یاد د زړه تسل دی ، خو کله چی دا یادونه دهغی خاوری سره تړاو نیسی چی دچا دماشومتوب دلومړنی نازکو قدمونو پلونه پری لویدلی وی ، دا په رښتیا سره هم نه هیریدونکی خوند او مزه لری .

د سیستانی صاحب دا نوی کتاب د سریزی (مقدمی) او لومړنیو خبرو (پیشګفتار) پرته په پنځو څپرکو (فصلونو) او ټولټال ۲۶۳ مخونو کی د افغان - جرمن انلاین لخوا نشر شوی دی . د کتاب د منځ ټکی بیله شکه وزیر فتح خان دی لکه څنګه چی د پیل په پاڼو کی سیستانی صاحب هم پخپل دی بیت سره زما دخبری پخلی کوی :

قرن ها صبر بباید که تا مام وطن   چون فتح خان وزیربازبزاید پسری

ژباړه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

و پیریو ته اړتیا ده څوچی مور ددی وطن مو
فتح خان غوندی باتوره یو بچی و زیږوی

که څه هم سیستانی صاحب ځان شاعر نه بولی مگر دابیت یی دشعر د لوړ پوخوالی ښکارندوی دی او سړی ته خوند ورکوی چی بیا بیا یی دځانه سره زمزمه کړی . ددی خبری نه که تیر شو ، دکتاب منځپانگه برسیره پر دی د سدوزیانو په دولت کی د وزیر فتح خان د کورنی دسیاسی ونډی او دلسیزو په اوږدو کی ددی کورنی هلی ځلی لکه څنگه چی یی حق وو ، برجسته کوی . سیستانی صاحب لدی نه پرته د شاه زمان د ستری تیروتنی یانی د سردار پاینده محمد خان د وژلو وروسته په افغانستان کی حالات ، د تیمورشاه د زامنو او دپاینده محمدخان د زامنو ترمنځ کړکیچمنه ترینگلتیا ، دبارکزیو وړونو پاڅون او د سدوزی شهزاده گانو نسکوریدل ، دکندهاری سردارانو خپلمنځی ستونزی او دهغوی د واکمنی سیمی او په پای کی د سدوزی او محمدزی کورنیو تر منځ د ملگرتیاوو او دښمنیو لاملونو ته پام اړوی ، دحالاتو په نظرکی نیولو سره منطقی پایلی تر لاسه کوی . تر دی ټولو وروسته کتاب د لیکوال د پیژندلیک په وړاندی کولو سره پای ته رسیږی.

مخکی لدی نه چی اصلی خبرو ته راشم ، دلته دا یو ټکی چی ماته ډیر زړه پوری دی ، هم دیادولو وړ بولم . دسیستانی صاحب دنامه سره خو دلسیزو را پدی خوا اشنایی لرم ، مگر دمخامخ شناخت راهیسی مو هم ډیر کلونه کیږی . نن د لومړی ځل دپاره دده دبشپړ پیژندلیک په لوستلو سره خبر شوم چی دسیستانی صاحب ریښو دهلمند په اوبو وده کړی ده او نیکه گان یی اصلا دگرشک دزنبولی له کلی نه راوتلی ، تر فراه او نیمروز پوری رسیدلی او هلته یی د روڼ اندو ډیرنسلونه ټولنی ته وړاندی کړیدی . دده دعلمی او فرهنگی ویاړونو ترڅنگ ، دده د کورنۍ خدمتونه هم دستاینی وړ او دی حق لری چی پری و ویاړی . پکار ده زه هم پدی وویاړم چی زما او دده نیکه گانو دیوی ویالی (هلمند رود) نه اوبه څکلی دی .

لکه څنگه چی می وویل ، دکتاب مرکزی شخصیت وزیر فتح خان دی، خوداچی په یوازی توگه دده دکارنامو یادوونه د ټولو حالاتو څرنگندونی نشی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای ځکه نو دلته تر ده دمخه او وروسته اړوندی پیښنی یو دبل سره په منطقی تړاو راسپړل شویدی . داهغه څه دی چی ځوان نسل ته دهیواد دمعاصر تاریخ یو داسی کښیکښلی لنډیز پلاس ورکوی چی ټولی اړینی پیښنی یی یو په بل پسی رانغښتی دی . له همدی کبله زما په اند نوموړی اثر نه یوازی اماتورو (شوقی) لوستونکو ته بلکه دلوړو زده کړو په بنسټونو (پوهنتونونو) کی دزده کوونکو د پاره یو دپام وړ مرستندوی (ممد درسی) کتاب ګڼل کیدلای شی .

فکر کوم که هر څوک وغواړی پر دغه کتاب باندی سریزی ، تقریظ ، نقد یا نوری یادوونی ولیکی ، نو که مرکزی شخصیت یانی وزیرفتح خان له یاده وباسی ، لیکنه به یی بیله شکه نیمګړی وی . شخصیتونه د ټولنیز بهیر په هر اړخ کی خپل رول لری . د روسی دمعاصر تاریخ دیوه پیژندل شوی سیاست پوه په لیکنو کی می لوستی چی تاریخ د اولسونو مال او په اولسونوپوری اړه لری ، دی همدارنګه زیاتوی چی انقلابونه دتاریخ لوکوموتیف(خوځندونکی ماشین) دی . پدی کی هیڅ شک نشته چی په تاریخ کی د اولس رول ټاکونکی دی خو دغه رول د غوره شخصیتونو په مټ تمثیل کیږی او ټولنیز -سیاسی اوښتونونه (انقلابونه) بیا هغه پیښنی دی چی دشخصیت رول پکښنی ډیر ځلیدلای شی . پدی توګه ویلای شو دشخصیت مثبت او منفی رول هریو خپله خپله پایله لری او خپلی ارزونی ته اړتیا .

وزیر فتح خان یو له هغو شخصیتونو څخه دی چی دافغانستان دمعاصر تاریخ نژدی ټولو لیکونکو یی په درنښت یادوونه کړیده . ما هم ددغه شخصیت په هکله د ښوونځی دوخت راهیسی تر دا اوسه پوری ډیر څه لوستی دی . د ابومسلم خراسانی سره دده پرتله کول چی سیستانی صاحب یی په تفصیل یادوونه کړیده ، ډیر پر ځای ښکاری . پدی اړه دیادوونی وړ ده چی ټول تاریخپوهان د شاه زمان پلاس دسردار پاینده محمد خان وژنه یوه ستره تیروتنه بولی چی د خپل کم عقله صدراعظم(رحمت الله خان پوپلزی ملقب په وفادار خان) په هڅونه ترسره شوه او فتح خان یی و دی ته اړ ایست څو دخپل پلار د وژنی لامله غچ اخیستنی ته ملا وتړی ، دا په ځانګړی توګه د افغانستان غوندی په یوه وروسته پاته فیوډالی ټولنه کی یوه طبعی کړنه ده . له بده مرغه حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

ناشناس شاه محمود ته د بیساری اوږدو خدمتونو وروسته ، دفتح خان په وړاندی هم د شاه محمود لخوا ورته ناوړه ظالمانه عمل په ډیر فجیع او وحشانه ډول تر سره شو . دابومسلم خراسانی د ژوند تراژیدی هم دی ته ورته زړه بوګنونکی داستان لری .

دافغانستان وتلی او په لوړه کچه پیژندل شوی تاریخپوه احمدعلی کهزاد بیا د « رجال و رویداد های تاریخی افغانستان » ترنامه لاندی په خپله یوه لیکنه کی د وزیرفتح خان په هکله داسی یادوونی کوی :

« در میان ۲٤ فرزند تیمورشاه و ۲۱ پسر سردار پاینده خان که به حیث دو دسته شهزاده گان و سر داران سدوزائی و بارکزائی معاصر هم، زیست داشتند، فتح خان ملقب به شاه دوست و اشرف الوزراء تنها کسی بود که باهمه دار و دسته و شور غوغای خانواده گی در آغاز قرن ۱۹ توانست با همکاري های خود سلطنت شاه محمود را با ضعف شخص شاه و تحریک رقبای داخل و دسایس خارج نیرومند و قوی نگه دارد و کار هایی به نفع مملکت بکند. ولی شاه سست عنصر و عیاش و فرزند حسود و کم فکر او کسی را بدست خویش نا پدید کرد که بخشنده تاج و محافظت تخت آنها بود و با یک خبط جبران ناپذیر غوغای بزرگی را در مملکت براه انداخت که خساره آنرا تخمین نمیتوان کرد. درمیان پسران سردار پاینده خان مرحوم که تعداد شان به ۲۱ نفر می رسد و مؤرخین غربی بیشتر آنها را به صفت برادران بارکزائی شهرت داده اند، فتح خان از روی سن و سال و کیاست و کاروایی، تدبیر و پختگی ، فتوَت و مردم نوازی، گوی سبقت ربوده ؛ دارای روحی بود فعال، متشبث، هنگامه جو و انقلابی . تمرکز این همه مزایا با حس انتقام جوئی و تجسس منافع کشور و عقب زدن دست خارجی در او صفتی تولید کرد که انگلیس ها آنرا (کینگ میکر) گویند. (پادشاه ساز). و این نیرو در وجود این سردار ملی افغانی به تمام معنا تبارز داشت .. ..»

دا یوازی احمدعلی کهزاد ندی چی د وزیرفتح خان په اړوند داډول یادوونی لری ، نورو ډیرو تاریخوالو لکه ظفرکاکاخیل « پښتانه د تاریخ په رڼا کی » دفتح خان دکارنامو تر څنګ دده د ړندولو او بیا وژلو ناخوالی په ډیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

تراژیک شکل لیکلی دی ، دده هوښیاری او زړورتیا یی ستایلی ، پر وژنه یی افسوس کړی او یوه نه جبران کیدونکی ضایعه یی بللی ده ، سیدقاسم رشتیا « افغانستان در قرن نزده » د فتح خان دتدبیرونو او زړورتیاوو کیسی کړی دی او دی یی یو مدبر وزیر یاد کړی دی، همداسی نورو ډیرو . . . .

وزیر فتح خان ډیر غوښته د افغانستان احمدشاهی برم او دولتی عظمت یواربیا وځلیږی ، خو له بده مرغه ده دا امیدونه دیوه عیاش او بی کفایته ټولواک شاه محمود په مشرتابه سره په سرکی درلودل . داهغه شاه وو چی نه یی وملی عظمت ته پام وو ، نه یی دهیواد دپرمختیا دپاره کومه ځانګړی طرح درلوده ، ځکه یی نوهغه ستن چی دده ددولت یی په مټ ټینګیدلای شو ، له منځه یوړ . شاه محمود پخپل هرڅه کی ځان دایرانی چارواکو منتبار ګاڼه او هغوی هیڅکله هم دافغانستان ځلانده راتلونکی لیدلای نشوه نو یی دبیلابیلو لارو شاه محمود دفتح خان په وړاندی وهڅاوه ،اول یی ړوند او بیا یی دده په امرپه وحشانه ډول وواژه . پدی توګه بد بختیو را مخ کړ ، په هیواد کی د دولت د ټیکاو ریښی غوڅی او خپل منځی جنګونه پیل شوه .

دسید قاسم رشتیا دکتاب په قول شاه زمان ته خبر ورسیدی چی یو شمیر د قومونو مشران د هندی سوداګر میان غلام محمد په کور کی سره ټول شوی څو دشاه دنسکورولو ، پرځای یی دشهزاده شجاع دټاکلو ، دمیراثی شاهی دلغو کولو او پرځای یی دانتخابی شاهی سیسټم درامنځته کولو په هکله پریکړی وکړی . شاه امروکړ چی ټوله یی ونیسی او اعدام یی کړی . پدی ډله کی سردار پاینده محمدخان چی دشاه زمان تاج دده په مرسته ترلاسه شوی وو ، هم اعدام شو .

زما په اند دا دشاه زمان یوه نه بخښونکی تیروتنه وه . ده ته پکار وه چی ددغه پوټنشیال څخه خپل د پلانونو په ګټه کار واخلی او بیا که دا کار اړین وای ، نو په تدریجی ډول یی یو یو په نوبت سره کمزوری او ځان تری خلاص کړی وای . پدی توګه د پاینده محمد خان تر وژنی وروسته دده زامن دفتح خان په مشری دغچ اخیستلو په موخه مجبورا دیوه بی کفایته عیاش شهزاده محمود دملاتړ په خاطر راټول او لاس پکار شول ، هغه یی د کابل ترتخته ورسوی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورسره سم دشاه زمان د احمدشاهی برم د را ژوندی کولو خیالونه دخاورو سره خاوری شول .

که چیری شاه زمان پدی توانیدلای وای چی دسردار پاینده محمدخان او وروسته دفتح خان ملاتړ دځان سره ولری ، احمدشاهی دبدبه او عظمت به تر اوږدو کلونو پوری د افغانانو په برخه پاته شوی وای چی له بده مرغه داسی و نشوه، د سدوزو واکمنی ړانګه ، ورسره سم بارکزو وړونو هم یو بل له ګریوانه ونیول ، په ټول هیواد کی د ملک الطوایفی د زور اخیستلو په پایله کی مرکزی دولت په بی ساری شان کمزوری او خارجی (انګریزی) یرغلونو ته لاره هواره شوه . لکه نیکه مرغه د اوږدو ناخوالو په پای کی ددی کورنی یو مدبر مشر امیرعبدالرحمن خان را پیدا او پدی وتوانیدی څو یو موټی مرکزی دولت جوړ کړی خو پدی وخت کی شرایطو دومره بدلون موندلی وو چی نه یوازی احمدشاهی برم ژوندی کیدلای نشو ، بلکه دانګریزانو د زر ، زور او مکاریو په مټ د احمدشاهی امپراتوری دټولو فتح شوو سیمو برسیره دهیواد یوه لویه برخه هم دلاسه ووتل او د ډیورنډ پنامه د منحوسی کرښی زخم لاتر اوسه هم ناسور پاته دی . داټولی داسی اوږدی ترخی تجربی دی چی پر بنست یی افغانان باید پدی پوه شی چی یوازی او یوازی په یوموټی کیدو سره توانیدلای شی دغه نننی مخ په ډوبیدو کښتۍ وژغوری او تر ساحله یی سلامته ورسوی . دا کار باید همدا نن وشی ، سبا به ډیر ناوخته وی. دخوشال بابا په قول:

تر مغولو افغانان په تـــوره ښه دی — که په پوهه افغانان وای څه هوښیار
اولسونه کــه تکیه یــو پــر بل وکــا — پادشاهان ورته سجود کاندی اختیار

زه د سیستانی صاحب ددغه کتاب لوستل نه یوازی دهیواد دځوان نسل بلکه د اوسنی سیاستوالو او چارواکو دپاره هم اړین بولم څو په ځیر او غور یی ولولی او ورڅخه دعبرت درسونه واخلی . دسیستانی صاحب پر ګوتو دی برکت وی ، ده ته د انرژی نه ډک اوږد ژوند او قلم ته یی تیز نوک غواړم.

.پوهنمل حاجی محمد نوزادی ۲۰۱۲ /۲٦/٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمؤلف سریزه

(د پوهنمل نوزادی ژباړه)

د ملي- تاریخي څیرود پیژندني اهمیت

انسان هغه موجود دی چې په ټولنه کې رازیږي، لوئیږي ، بشپړکیږي، شخصیت یی وده کوي، ځان د چاپیریال سره جوړوي او همدارنګه لکه پخپله چې پر چابیریال باندی اغیز ښندي، انسان دخپل ژوندنی فعالیت په جریان کې د ټولني څخه د اغیز منلو او اغیز اچولو له مخی ټولنیز ارزښتونه زیږوي.

دتاریخ نه ګرځیدونکي خوځښت ددی حقیقت ښکارندوی دی چې د تاریخي، سیاسي څیرو اغیز او د ملي او مذهبي غورځنګونو د مشرانو رول د تاریخ پدی اړین خوځښت کې په ځانګړی توګه د ودي د بیلا بیلو پړاوونو څخه د تیریدو په څرنګوالي کي ډیر د پام وړ دي. دا ځکه چې دوی د خپل استعداد د کچي او د سازمان ورکولو د توان سره سم د تاریخي پیښو بر جریان باندي مثبت او منفي اغیز کولای اوهغه په سمه لاره باندی پر مخ شړلای سي.پدی توګه نو د ټولنیي په ژغورلو یا نابود کولو کي د پام وړ رول لوبوي .

له نیکه مرغه موږ د خپل هیواد په تاریخ کي ستری تاریخي ، ټولنیزي ، فرهنګي ، سیاسي او مذهبي څیری په پراخه کچه لرو چې هر یوه یی په یوه ټاکلی پړاو کي خپل رول په ښه توګه تر سره کړی دی او په ویاړسره تللي دی. ددوي د کارنامو یادول نه یوازي زموږ د پاره روزونکي او ګټور بلکه د ویاړه ډک کار هم دی.

د همدی کبله د ځلیدونکو تاریخي څیرو بیا پیژندنه ،د ملي مشرانو او شخصیتونو په ویاړمن او زړه ور ژوند لیک باندي خبریدل د وطن د بچیانو د وطنپالني احساس را ویښوي چې دا بیا د ملي حاکمیت په ساتنه او د پردیو د لاسوهنو په مخنیوي کی یو اړین توکی دی .په اوسني پړاو کي چې په وطن کي

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن او سوله ، ځمکني بشپړتیا او ملي حاکمیت و ډیر زړه سوي ته اړتیا لري، د ملي او تاریخي ځیرو پیژندل لا ډیر د اهمیت وړ ګڼل کیږي.

د هیواد ځوان نسل ته پکارده چي خپل تاریخ ته یوار بیا پام واړوي او په ځیر سره یی ولولي. پدی کار سره دوی په دی خبریدلای چي د وطن په ویاړمنه غیږه کي یی څومره اتلان روزل سویدي . دا هغه کسان دی چي کړنو باندی یی وطن او د وطن تاریخ نازیږي.

اوسني او راتلونکي نسلونو ته پکارده خپل تاریخي اتلان و پیژني او پخپل ژوند کي د هغوی وتلي کارنامی ځانته د الهام سرچینه وګرځوي ، خپل ددغو نیکه ګانو زړه ورتیا او تدبیر د نمونی په توګه خپل مخ ته کښیږدی او د خپل شخصیت په وده کي ور څخه کار واخلي .

که چیري په سیستان کي د منځني پیریو،د بست ، صفار او بولان د ځوانمردو عیارانو او پر ارادي مینو عدالت غوښتونکو د نوم اخیستلو څخه تیر سو،د افغانستان د معاصر تاریخ په ۱۸ او ۱۹ پیړیو کي کولای شو په لسګونو ملي، تاریخي ، سیاسي او ټولنیزي ځیری یادي کړو چي د دغو ځیرو څخه یوهم حاجي جمالخان هلمندی دسردار پاینده خان پلار او دوزیر فتح خان نیکه وو. دی د بارکزو قوم مشر او پخپل ټول توان سره د احمدشاه ټولواکي ومنل ، دهغه ملاتړ یی وکړ او د عمر تر پایه یی نژدی اړیکي ورسره وساتلي. احمد شاه بابا هم په خپل ټول توان سره د هغه قدر او عزت په ډیره ښه توګه وکړ. ددی کورنی دویم ملی- سیاسی شخصیت سردار پاینده خان وو چی د تیمورشاه درانی دسلطنت داستحکام دپاره توری ووهلی او دهغه په دربار کی د ډیرو عزت او قدرت خاوند وو،مګر د ده دزوی زمانشاه لخوا ،ورسره نامردانه چلند وسو اوپه پای کی په قتل ورسید. دریم سیاسی- نظامی شخصیت، وزیر فتح خان (۱۷۸۱- ۱۸۱۸م) د سردار پاینده خان زوی دی.

وزیر فتح خان د خپل پلار پشان په ۱۹ کلني کي و سیاسي ډګرته را ننوت .او د خپل لیاقت ، زړه ورتیا او سیاسي زیرکي پر بنسټ یی په ۲۱ کلني کي شاهزاده محمود سدوزي د پاچهي پر تخت کښیناوه او پخپله یی دده په سلطنت کي د اشرف الوزرا(۱۸۰۱- ۱۸۰۳، ۱۸۰۹- ۱۸۱۸م) لوړه مقام تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه کړه . ده دومره توان اوقدرت تر لاسه کړ چي د شاه محمود لخوا یی قتل د سدوزیانو د ابدالي امپراتوري دسره پاشلو او په تاریخ کي د نوي پاڼي د پرانیستلو لامل وګرځیدی.

وزیر فتح خان د خپلي ځواني له وخته د ملي حاکمیت او ځمکني بشپړتیا په ساتلو او پر وطن باندي د پردیو د حملو په مخنیوي کي هم د خپل پلار پر څنګ او هم د هغه تر وژني وروسته ډیري سربښندني کړیدي .دی د وطن د دښمنانو او د مرکزي دولت په وړاندي د متمردو یاغیانو په مقابل تل په میرانه دریدلی دی .

له بده مرغه د وطن دغه باتوره بچي د پردیو په لمسون او د جاهل شاهزادګی (کامران میرزا) د حسادت له مخي د شاه محمود په امر چی دده د عمه زوی هم کیدی او دده په توره یی دوه ځلي د سلطنت تاج پر سر ایښی وو، په ډیروحشیانه او ناځوانمردانه ډول په قتل ورسید.

په دغه کتاب کي به موږ ددغه وتلي شخصیت د کار او مبارزی ، زړور تیا او تدبیر، جنګونو ، بریو او هغو ماتو څخه یادوني وکړو چي هیڅکله یی هم دده هڅانده روح و خپلو موخوته د رسیدو په هکله ماته او مغلوبه کړي نده. پدی توګه به موږ دده شخصیت وپیژنو او لکه څنګه چي حق یی دی ، خپلو وطنوالوته به یی ور وپیژنو.

هغه کسان چي د سدوزي دولت له پیل (۱۷۴۷م)نه بیا د (۱۹۷۸)کال د اپریل تر کودتا پوري د افغانستان د معاصر تاریخ په هکله مالومات لری، دوی به خامخا د لیکوال سره پدی اړه همږغي وي چی د وزیر فتح خان او دده د کورني ونډه هم د سدوزي دولت په تاسیس، لوړتیا او هم د احمدشاهي امپراتوري په سره پاشلو کي د پام وړ ده .

دا کتاب لکه څنګه چي په ۱۹ پیړي کی د هلمندي اتلانو د کارنامو یادونه کړی، همدارنګه د درانیانو د دوو لویو کورنیو (سدوزیانو او بارکزیانو) د رقابتونو او سیالیو ښکارندوی هم دي. د کتاب د لوستلو په ترڅ کي به ولیدل شي چي څنګه د شاهانو او شاهزاده ګانو د ځان غوشتني ، مقام پالني او بیځایه غرور له کبله وطن په سترو بدبختیو مبتلا شوي ، ډیر وفادار او پر وطن مین

(c) ketabton.com: The Digital Library

بچیان یی ددی ډول هوسونو قرباني شویدی. په سنګر کی ناستو د دوی دښمنانو به تل ددغو خپل منځي شخړو ،کورنیو جګړو او ورور وژني څخه په ګټه اخیستلو سره د هیواد یوه یوه برخه خاوره تری نه په زور او چل بیلوله. پدغسي ناوړو حالاتو کي به داسي څوک پیداکیدلای نسو چي د غیرت توره را واخلي او خپل حق د زمري له خولی نه وباسي. که به چیري داسي څوک پیداهم سو ، هغه به د خارجی دسیسو له مخي د خپلو وړونو پلاس دړي وړی کیدی او ستره بدبختي به یی را منځ ته کوله .

دیادوني وړده چي پدغه کتاب کي راغلي مطلبونه د شلمي پیړی د ۹۰- یمو کلنو په پیل کي راټول شوي او په هم هغه وخت کي د نوموړی لسیزي په پای کي زما دیوه بل کتاب سره چي (دونابغه سیاسی ـ نظامي افغانستان) نومیدی، یو ځای لومړی په سویډن او وروسته په ایران او پاکستان کي چاپ شول .

اوس دادی د یوه هڅاند هلمندي ځوان ښاغلي شریف الله « دوست سرواني» په غوښتنه چي د هلمند د ملي، تاریخي او سیاسي ویاړونو په را ژوندي کولو کي هلي ځلي کوي ، د کتاب دغه برخه چي د ځپاند هلمند د حاصل خیزو څنډو سره نه شلیدونکي اړیکي لري، دبیا کتني او یولړ ګټورو زیاتونو سره په جلا ډول نشر ته سپارل کیږي ،هیله ده چی هلمندي ځوانان او فرهنګیان به هم د نورو وطنوالو سره ددی کتاب په لوستلو د هلمند د اغیزمنو څیرو او تاریخي پدیدو په هکله اړین مالومات تر لاسه کړي او د خپلو تاریخي ویاړلو څیرو په میرانه وویاړي او د خپل شخصیت په وده کي ورڅخه پیروي وکړي.

دهیلمند رودچي په اوستا کي د «هیتومنت » او نن د هیرمند اوهلمند په نامه یادیږي ، د پهلوي او زرتشتي مذهبی کتابونوکی ، دیره مقدسه او باشکوه یاده سوی او په اوستا کتاب کی داسی صفت سوی ده:

"هیرمند، رودی است که خیزاب های سپید برانگیزد وسرکشی کند ، بسوی دریاچه کیانسی (دریاچه هامون) روان گردد وبدان فروریزد.

هیرمند، رودی است که نیروی اسپی از آن اوست.

که نیروی اشتری از آن اوست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نیروی مرد دلیری از آن اوست.
که "فرکیانی" از آن اوست.
چندان "فرکیانی" در هیرمند است که میتواند سرزمین های انیران (دشمن) را برکند و در آب فرو برد. میتواند دشمنان را سرگشته وپریشان کند، و دچار گرسنگی وتشنگی وسرما وگرما نماید.[1]"

هلمند لکه څنګه چی د سیستان په لمنوکي دوتلو تمدنونو زانګوپاته سوی دي ، داسی یوه رودخانه ده چي تل یی د تاریخ په اوږدو کی د خپلو یاغي موجونو پشان، زړه ور اوننګیالی بچیان ټولني ته سپارلي دي. موږ د هیواد په معاصر تاریخ کي ددی رودخاني د لمنو څخه د ډیرو زړه ورو فاتحانو او هیواد پراخونکو میرنو د را پورته کیدو شاهدان یو .

په معاصر تاریخ کي د هلمندي بچیانو په ډله کي کولای شو لږ تر لږه د دری صدراعظمانو(سردار پاینده محمد خان چي سرفراز خان یی باله د تیمورشاه دراني وزیر ، وزیر فتح خان د شاه محمود سدوزی صدراعظم او سردار محمد عظیم خان د سدوزیان د وروستي شاه ،ایوبشاه صدراعظم)او اوو تنو شاه هانو (امیر دوست محمد خان ، امیر شیر علیخان ، امیر محمد افضل خان ، امیر محمد عظم خان ،امیر عبدالرحمن خان ، امیر حبیب الله خان او امیر امان الله خان)، او دانګیزانو دتجاوزپرضد د دوو قهرمانانو نومونه واخلو کوم چی زمونږ په تاریخ کی د وزیراکبرخان او سردار ایوب خان په نومونه یادیږی. پرسیره پردی د وزیر فتح خان پنځو تنو وږونو ۳۳کاله په مستقل ډول په کندهار او اړوندو سیمو کي د ۱۸۱۸ څخه د ۱۸۵۵م پوري واکمني چلولی ده .

د هلمند د وتلو څیرو څخه یو هم نور محمد خان علیزی دی . ده نه یوازی د افغانی قواوو په مشري د ایرانی نادر افشار تر څنګ د ترکانو څخه د اذربائیجان اوهمدان په نیولو کی توره وهلی ده ، بلکه د هندوستان به نیولو کي یی هم د هغه سره ونډه اخیستي وه .دی د دراني احمدشاه دپاچاهی پرضد په یوه توطئه لاس پوری کړ، مګر ددی ناسنجول شوی عمل په پایله کي خپل سر د

[1] ـوګ: اوستا، جلیل دوستخواه، فقرات ۶۶ ــ ۶۹ زامیادیشت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه ورکړ.

دهلمند یوه بله غښتلی ځیره ، اختر محمد خان علیزی وو چي ۱۸۴۰ کي یی د انګریزانو پر ضد د هلمند په سواحلو(ځنډو) کی د پاڅون بیرق پورته کړ.هلمندیان یی ورسره ملګری ، په ګرشک کي یی انګریزان د سختو حملو لاندی ونیول. ده وکولای شوه انګریزي جنرالان لکه «نات» او « راولینسن» د اوږده وخت د پاره د زمینداوري جنګیالو سره په جنګ کی بوخت کړي. انګریزانو د دوی د ځپلو په موخه د کندهارنه د یوی توپخاني سره دوه کنډکه عسکر را وغوښتل مګر د قیام په ځپلو بریالی نه شول.ځکه په همدی وخت کی اکرم خان چي یو قومی مشروو ، دی هم د خپلو زرو تنو جنګیالو سره د قیام کونکو سره یو ځای شو. انګریزانو د سردار صفدر جنګ په مشری نوري تازه قواوي د خپلو قواوو د ملاتړ پخاطر ورسره یو ځای کړي . انګریزانو پدی کار او د خپلي قوی توپخاني په مرسته پاڅون کونکي اړایستل چی د ګرشک نه پرشا ولاړ سي. محمد اکرم خان د خپلو قواوو د بیا پوره کولو او ملاتړ پخاطر د هلمند لوړو برخو دهراود ته ولاړ، مګر انګریز پیسي په کار واچولی او هغه یی د خپلو جاسوسانو لخوا تعقیب کړ، ځو په پای کي یی په نیولو وتوانیدل. هغه یی و کندهار ته راویست او په توپ یی والوزاوه . دده با غیرته میرمني د خپل میره تر شهادت وروسته پخپله د جهاد ناره بورته کړه ، پر اس سپره شو ه او د انګریزانو به وړاندی یی خلک و پاڅون او جهاد ته راوبلل . جنرال (ناټ) دا توریالی ښځه ونیول او د یو شمیر نورو ښځو سره یی چي ددی په ملاتړ را پاڅیدلی وی و کابل ته راولیږلی،مګر د غزني خلکو لاره ورته ونیوله ، انګریزی عسکر یی تارومار کړل ، دوطن باتوری او سرښندونکي میرمني یی د هغوی له کرغیړنو لاسو وایستلی [1].

لیکوال په دی هیله دی چی په کتاب کی به راتلوونکو شوی مالوماتونه زموږ وطنوال ولولي او پدی سره به یی د وطن دملی ویاړونو په بیا پیژندنه کی یوګام پر مخ اخیستی وي . پای

---

[1] ـ غبار ، درمسیر تاریخ ص ص ۵۴۶-۵۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سدوزي[۱] دولت د تاسیس نه مخکی د سیاسي، اقتصادي اوټولنیز اوضاع ته یوه کتنه

(پښتوژباړه، د رحمت آریا)

دا به زښته گرانه وي چې څوک دې د افغانستان له سیاسي ظهور مخکې د تېرو شپېړو پېړېو له سیاسي، اقتصادي او ټولنېز وضعیته یو روڼ او هر اړخېزه انځور په څو پاڼو مقالې کې وړاندې کړي ، په همدغو تېرو شپېړو پېړېو کې ول چې د غوریانو له واکمنۍ وروسته پر هېواد باندې د پردیو د نېواک توري وربڅې خپرې شوې، د نېواک دا لړۍ له ظلم، خپلسریو، زوروواکیو، ورانیو، عاموژنو، غاړو پرېکونو او مرېتوبونو سره بدرگه وه؛ مغول یرغلگرو د ۱۳ او ۱۴ پېړۍ په اوږدو کې په نېول شویو سېمو کې بې شمېره ککرې وړېلې، نارینه او ماشومان بې مرییان او ښځې بې مینځې

---

۱ ـ افغان تأریخپوهانو له اسلام وروسته د افغانستان د تأریخي پړاوونو په تصنیف او طبقه بندیو کې د شاهي کورنېو لړۍ د توپېر او څېړنې بنسټ ټاکلی دی، لکه : د طاهریانو پړاو، د صفاریانو پړاو، د سامانیانو پړاو، د غزنویانو او غوریانو پړاونه او نور. له همدې کبله هغه پړاو چې په احمدشاه دراني او د هغه په اولادو پورې اړوند پړاونه دي او په افغانستان کې بې واکمني کړې، د " سدوزیانو" د پړاو په نامه یاد شوی دی.

احمد شاه درانی د سدو (اسدالله خان ابدالی) کړوسی دی؛ سدو خان د ۱۰۰۰ هجري قمري کال په شا و خوا کې د کندهار په سویل کې د ابدالي قوم مشرتوب په غاړه درلود او سدوزیان د همدغه سدو خان له نسب څخه دي. موږ هم له همدغه منل شوي دود سره سم هغه دولت چې بنسټ بې احمد شاه دراني په ۱۷۴۷ ز کال کې اېښی دلته د سدوزي دولت په نامه یاد کړی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړلې، ورپسې د پېنځلسمې پېړۍ په ترخ کې د ګوډ تیمور او د هغه د ځای نیوونکو غوبل او ناتار پیل سو، په هر ښار کې بې د انسانانو له ککرو څخه کوپړۍ منارونه جوړ کړل، بیا د ۱۶ او ۱۷ پېړۍ په لړ کې د اورپکو صفویانو د واکمنۍ او ناتار وار راغی ، صفویانو په نېول شویو سېمو کې خلک د خپل مذهبي فاشیزم د اور په تبۍ باندې وځپل او وېې کړول.

کېدای شي یو شمېر کسان د بې پروابۍ او یا د ورپېښې ناخبرۍ له مخې ګومان وکړي چې زموږ ګران هېواد افغانستان، ددې ټاټوبي د بچیو له سربښندنو، تورو او مېړانو پرته په خپل سر جوړ او د اوسنیو شته وو جغرافیوي پولو په اداني بې شکل اخیستی دی؛ خو د هېواد او د ګاونډیو هېوادونو تأریخ ته ژوره کتنه په زباد رسوي چې په دې جغرافیوي چاپیریال کې استوګنو پرګنو د بېلابېلو لاملونو له کبله خپل مېړني سرونه په لاس کې نېولي او د پردیو د تپل شویو ربړو او زورواکیو پر وړاندې په پښو درېدلي دي، قربانۍ بې ورکړي او قربانۍ بې اخیستي او په پای کې د خپل برخلیک د ټاکنې او د واک واګې بې په خپل لاس کې نېولي او خپل ځانته بې خپل هېواد جوړ کړي دی، او دا بې په زباد رسولې چې بل هېڅ پردی به نور د هغوی د کړولو جرئت ونه کړي، د هغوی د لاس ییره « حاصل» او جیبونه به د « حوالې» او « بروات» او په نورو ملا ماتوونکو مالیاتي پلمو لوټ او تش نه کړي؛ خاورې، ناموس او هستۍ ته به بې څوک په سپکو او سپیرو سترګو ونه ګوري.

د دې سکالو د لا روښانولو لپاره به د سېمې تأریخ ته د ځغلندې کتنې په ترخ کې د هېواد خونړۍ پېښې له ۱۳ تر ۱۸ ز پېړۍ پورې په ډېر لنډیز راوسپړو.

۶۱۰ هـ ق = ۱۲۱۴ ز کال وو چې خوارزمشاهیانو په افغانستان کې غوري سلطنت را وپرځاوه؛ له دې نېټې وروسته افغانستان خپل اداري او سیاسي مرکزیت له لاسه ورکړ ؛ خوارزمشاهي سلطنت هم شپږ یا اووه کاله وروسته د مغولي چنګیزخان د ورانکاره توپان په لړ کې خپل هر څه له لاسه ورکړل او پوپنا شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د چنګیز خان نړۍ ورانونکي یرغل او په منځنۍ آسیا، افغانستان، فارس – ژ / ایران، بین النهرین او وړوکي آسیا (روم)، په شمالي او سویلي آذربائیجان، ګرجستان، د طرابزون او ارمنستان په یوناني پادشاهي کې، د سوریې او د قبرس د ټاپو د صلیبیونو په متصرفاتو او د وړوکي آسیا (تورکیې) د سلجوقیانو په سلطنت کښې د مغولو د بې رحمانه وژنو لړۍ د یادو سیمو پرګنو ته بې شمېره ربړونه او کړاوونه ورپه برخې کړل [۱]. جویني د چنګیزیانو یرغل په څلورو وییکو کې لنډ کړی دی : " راغلل، وې شکول، وې سوځول او یو بې وړل [۲]". چنګیزي سردارانو د ښارونو د ټولو وګړو غاړې د خپلو چړو له خولو له استثنأ پرته تېرولې.

شوروي څېړونکی پطروشفسکي په مفتوحه سېمو کې د مغولو په لاس د ډلوَژنو په تړاو داسې لیکي : « مغولو به مخکې له مخکې بې وسلې شوي، بېرېدلي او ترهېدلي وګړي چې دښتو ته بې شړلي ول، په خپلو منځو کې ووېشل. هر مغل سپاهي به د خپل ونډې کسان په زنګنو کښېنول، بیا به بې په تورې یا ټوکیا « ساطور» د هغوی سرونه له تنه بېل کړل، ورپسې به بې پرغمل منشیان اړ ابستل چې پرېک شوي سرونه دې وشمیري. جویني وابې په ۶۱۸ ق = ۱۲۲۱ ز کال کې په مروې کې له ډلوژنې وروسته د پرغمل شوېو منشیانو د شمېرنې لړۍ ۱۳ ورځې ونېولې . [۳]

د سیفي د روایت پر بنسټ مغولو په ۶۱۷ ق = ۱۲۲۰ ز کال کې د نیشاپور د نېولو پر مهال د (۷۴۷ ر۰۰۰) نارینه وو سرونه پرېک کړل[۴] . د

[۱]- پطروشفسکي ، کشاورزي و مناسبات ارضي در ایران عهد مغول ، ۱ ټوک ، ۸۶ -۵۷ مخ

[۲] - جهانګشای جویني، ۷۲ پاڼه ،

[۳] - پطروشفسکي ،هماغه، ۱ ټوک ، ۵۸ پاڼه -جویني وابې: د وژل شویو کسانو د شمېرلو لړې ۱۳ ورځې ونېولې ، که په هره ورځ پېنځوس زره مړي شمېرل شوي وي نو د وژل شویو کسانو شمېر باید ۶۵۰ ر۰۰۰ کسانو ته ورسېږي .

[۴] - سیفي هروي (سیف بن محمدیعقوب الهروي)، تاریخنامهٔ هرات ، د پوهاند محمد زبیر صدیقی چاپ، ۱۹۶۲ قمري ، کلکته ، ۶۳ پاڼه. سیفي زیاتوي چې د خلکو د عاموژنې تر څنګ بې له هراته سل زره نجونې یرغمل یووړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابن الاثیر په وینا په ۶۱۷ ق = ۱۲۲۱ ز کال کې نـېړدې اووه سوه زره وګړي د مروې له نـېول کېدلو وروسته ووژل سول [1]. خو مستوفي حمدالله د ددغه ښار د نـېولو کېدلو پر مهال د چنګیز خان د لمسي هلاکو خان په لاس د وژل شوېو وګړو شمېره اته سوه زره اټکلوي [2]. د ۱۳ ز پېړۍ د یو بل روایت پر بنسټ د بلخ په ښار کې دوه سوه زرو تنو ژوند کاوه. دغه وګړي ټول په ۱۲۲۰ ز کال کې د چنګیزخان په امر له یوې مخې د چړو له خولو تېر سول. د وصاف تأریخ وایې چې چنګیز خان په بامیانو کې د خپل یوه زوی (موتوچین) د وژل کېدلو په تور امر ورکړ چې په دې سېمې کې دې هېڅ ژوندی موجود ژوندی پاتې نه سي؛ چنګیزیانو ان د میندو په ګېډو کې ژوندي ماشومان او څاروي له پوې مخې له منځه یووړل [3] . ورپسې د غزنې وار راغی.

.پر افغانستان، فارس ــ ژ / ایران، ماوراء النهر او نورو ځایونو باندې د مغولي لښکرو د برېد پایله د نفوسو او زیارګالو پرګنو په کمېدلو واوښتله ، ګڼ استوګني سېمې ځکه له وګړو تشې سوې وې چې استوګنې پرګنې بې په ډله ییزې توګې وژل شوې وې اویا یرغمل نـېول شوې وې او یا له خپل کور کهوله تښتـېدلې وې، په نـېول شوېو هـېوادونو کې ودان او په وګړو ډک ښارونه ټول تش شوي ول، په ځانګړې توګې د افغانستان په شمالي او شمال لوېدېزو برخو (بلخ، مرو او هرات) کې د بشري کار د ځواک کمښت منځته راغلی وو ، له برېد مخکې ددغو سېمو په ښېـرازو ډَرو او ورڅـېرمو سېمو کې د ځمکې داسې یوه ټوټه نه موندل کېدله چې هغه دې په کرهڼې او استوګنو وګړو ودانه نه وي، خو دلته هم بشري کاري ځواک له لاسه تللی وو.

سیفي هروي له یو شمېر بوډاګانو سره لـېدلي چې د همدغو پېښو حال بې په سترګو لـېدلی دی، نوموړی په خپل کتاب (تأریخنامـهٔ هرات) کې د بوړنوونکو ورانـېو په اړوند د هغوي ژوندي یادونه را اخـېستـې چې د (۶۱۷

[1] ـ ابن اثیر ، الکامل ، ۱۲ ټوک ، ۲۵۷ پ

[2] ـ د حمدالله مستوفی تأریخ ګزیده ، ۵۸۰ پ،

[3] ـ تحریر تأریخ وصاف ، ۳۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

ــ ۶۱۹ ق = ۱۲۲۰ ــ ۱۲۲۲ زو کلونو په لړ کې) په ټول خراسان کې د مغولو له یرغل وروسته رامنځته شوي ول. نومورو بوډاګانو د کتاب لیکوال ته د خپلو سترګو د لیدلي حال په هکله ویلي چې په هرات کې نه خلک پاتې ول، نه غنم، نه خوراک او نه پوښاک [1]. لیکوال د کتاب په همدې برخې کې زیاتوي : « له اروانښاد مولانا خواجه ناصرالملته والدین چشتي څخه مې واورېدل چې ویل یې : خلکو له بلخه نیولې تر دامغان پورې پوره یو کال د انسانانو، سپیانو او پیشیو غوښې ځکه خوړلې چې چنګیزخانیانو ټولې زېرمې سوځولې وې. [2] »

سیفي په بل ځای کې وایي : د ۶۱۹ هـ = ۱۲۲۲ ز کال له عاموژنې وروسته بوازې څو تنه چې ځانونه یې په نابېری ژغورلي ول، ژوندي پاتې ول؛ دوی څلوېښت تنه نارینه ول چې د ټولنې په بېلا بېلو پاړکو « طبقاتو» پورې یې اړه درلودله او د یوه وران جومات په کنډوالې کې سره ډېره شوي ول[3] . د هرات په ورشېږمو کلیو کې د ژوندیو پاتې شویو کسانو شمېر له سلو تنو ډېر نه وو [4] . خو په یوې بلې لوېې څلور دېوالی « حایط» کې یوه مغولي آمر نیږدې زر تنه یرغمل راټول کړي ول، نومړي په دې شرط دا زر تنه بخښلي ول چې دده رعیت واوسي. [5]

د هریرود د دَرې او د هرات د جلګې بو مخېز ورانی چې یو وخت د افغانستان یېروره « حاصلخیزه» او په وګړو ډکه سېمه وه یوازینی استثنأ نه وه، د مروې او طوس رغیانې او زرغون ایبلندونه هم د مغولانو له ناتار سره مخامخ شول. جویني وایي : د طوس په ښار کې ان پېنځوس کورونه جوړ نه ول پاتې، ددغو کورنیو غړي سمڅو او سوریو ته پناه وړې وه .

د ۶۱۷ ق = ۱۲۲۰ ز کال له تولوژنو وروسته د بلخ وران وېجاړ ښار

---

[1]- سیفي هروي ،تأریخنامه هرات، د صدیقی چاپ ، ۸۳ مخ: (در این ولایت نه مردم است و نه گندم ، نه خورش و نه پوشش.) ۱۵۲ مخ

[2]- سیفي ، ۸۷ مخ

[3]- سیفي ، ۸۳ مخ

[4]-سیفي، ۱۸۳ پ

[5]-سیفي ۱۸۳، ۲۱۵ مخونه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم تر ډېرو مودو پورې همداسې وران پاتې وو. دا ښار د اتمې هجري پېړۍ تر لومړۍ نیمایې چې د خوارلسمې زیږدیزې پېړۍ د لومړۍ له نیمایې سره سمون خوري، وران وېجاړ پاتې وو.

څو لسیزې وروسته ول چې ابن بطوطه (په ۷۲۷ ق = ۱۳۲۵ ز کې) د ترمز له لارې په آس سپور له بلخه تېر سو، خو دده په لارې کې پروت بلخ هماغسې وران وېجاړ پروت وو. ابن بطوطه په بلخ کې د مغولو د ورانېو له کتلو وروسته د هرات پر لور درومي. نوموړی وایي : په جبال « غرجستان» کې له اوه ورځو مزل وهلو وروسته د هرات ښار ته ورسېدلو. د لارې په اوږدو کې بهاندې اوبه او ښېرازه کلي ول. « د هرات ښار د خراسان د ودانو ښارونو په منځ کې لوی ترینه ښار دی. هرات زښت لوی ښار دی او ډېر وګړي په کې دېره دي. ددغه ټاټوبي متقي، متدینه او پاک لمني خلک په مذهب حنفي دي، په هرات کې هېڅ ډول فسق او فساد نه شته . [1] »

چنګیزي ګوډاګیانو له مطیعو رعایاوو څخه د مالیاتو او باج اخېستنه په دې ډول کوله چې ماهیتاً بې ددښمن هېواد له لوټ او د ولجو له راټولو کوم څرګند توپېر نه درلود[2].

یادو شوېو ټکېو ته په کتنې وېلای شو چې د وروسته پاتې قومونو او قبائیلو څو پراوېزو یرغلونو زموږ د ټولنې د پرمختګ پر بهیر باندې دومره مرګونی اغېز درلودلی چې د ډېرو اوږدو وختونو لپاره یې ښاري ژوند او د کرهنې د وَدې لړې له شاتګ او کیتون سره مخامخ کړې ده. علي میر فطروس وایي : « د ټینګ سیاسي ثبات نشتوالی، د حکومتونو لاس په لاس کېدنګ او د یرغلګرو په لاس د اوبو رسولو او تولیدي ځالګېو ورانی ټول ددې لامل شول چې کلېوال او کاروباري وګړې نهېلي او بې پروا سي او د تولیدي ځالګیو د بیا رغاونې مخه ډب سي. دغه یرغلونه، ورانی او د سیاسي – ټولنېز ټېکاو

---

[1]- ابن بطوطه، سفرنامه، ژباړه : ډاکټر محمدعلي موحد چاپ ۱۳٤۸ ل کال ، خپرندویه ټولنه : بنګاه ترجمه و نشر کتاب ، تهران،۱ ټوک ، ٤۳۱ پ

[2]- پطروشفسکي، کشاورزی ومناسبات ارضي در ایران عهد مغول، ۲ ټوک، له٦٦۰ پاڼې وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشتوالی ددې لامل شول چې « پانګواله سوداګري» دې هېڅکله « صنعتي پانګوالی» ته وده ونه کړي. موږ پرته له دې چې له خپل تېر تأریخه کومه خبرتیا ولرو او یا راتلونکي ته د هېلو سترګې وغړوو.... د پرله پسې او بېلا بېلو فرهنګي – ټولنېزو پرغلونو له کبله اړ شولو چې څوڅو ځله بې له « صفره» بیا بیا راپېل کړو. [1] »

شک نه سته چې که زموږ پر هېواد او سېمې باندې دغسې ورانکاره پرغلونه نه وای شوي، هرات، بلخ، غزني، کابل، کندهار، سیستان او نور ښارونه به د صنعت او سوداګرۍ له پرمختګ او پرتمه برخمن وای او تلپاتو تأریخي آثارو به بې نن د لېدونکو سترګې هک پک کړې وای.

د مالیاتي ځیون بنې

د مغولو د برلاسي زورواکۍ په لومړیو کې د مالیاتو د اخېستنګ په اړوند هېڅ ډول قاعدې او قانون شتون نه درلود. هر څومره بې چې غوښتل او هر څه بې چې غوښتل هغه به بې اخېستل. د رشیدي په جامع التواریخ، د نخجواني په دستور الکتاب او د وصاف په تأریخ کې وېل شوي چې وګړو به هر کال د مغولو سرانو او مأمورینو ته بېلابېلې مالیې ورکولې، ددغو کلنیو مالیو شمېر پېنځوس ډَولو ته رسېده. په دې شمېرنې، کلېوال هره اونۍ اړ ول چې په اونۍ کې بو ډول مالیه ورکړي، هغو کسانو چې مالیه نه ورکوله نو د مالیاتي پور د ادایني لپاره به بې د کورنۍ غړي په مریيتوب پلورل کېدل [2].

جـُوَیني وابې : « شرف الدین بیتکچي (د مالي چارو مأمور) ، هغه سړی وو چې لومړی بې هر څه چې له لاسه وسول، د تبریز له پرګنو څخه بې د

---

[1]ـ علي میرفطروس، دیدګاه ها ، ۷۳ پ

[2]ـ پطروشیفسکي ، کشاورزي ومناسبات ارضي در عهد مغول، ژباړه: کریم کشاورز، ۲ ټوک ، له ۶۵۰ پانې وروسته ،عنایت الله شاهپوریان، ۲۵ سده مالیات، ۸٤ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالیې په نامه واخېستل[١] ، وروسې د ٦٤٢ قمري کال د روژې په مباشت کې قزوين ته راغی او پر کشر او مشر یې د شکنجو او ظلم کچه تر هغه برېده لوړه کړه چې د « هر چا چېغه آسمانو ختله. [٢] »

سیفي هروي هم په غور کې د شرف الدين بیتکچي د غوبل په اړوند داسې لیکي : « د زور زیاتي لاس یې له لستونې را واېست او په تَجَبُر او ديواني تَحَکُم يې د غور د غرونو مشران له خپلو کورنو او میمنو په قلاناتو (بیگار او شاقه کارونو)، قسماتو[٣] او عوارضاتو (گمرکاتو)، جلا کړل... [٤]»

نه یوازې مقاطعه کارو[٥] حکامو او بيتکچيانو[٦] به وگړي تر بېلا بېلو نومونو لاندې زبېښل او شاربل بلکه ایلچیانو[٧] « بکارانو / قاصدانو» به هم په بېلا بېلو پلمو د کلیو او ښارونو خلک لوټل. رشيدالدين فضل الله وايي : « اکثر رعیت یې په ناوړو تدابیراتو او اتلافاتو جلا وطن کړ ؛ په بېوزلو ولایتونو کې یې ځانته کورونه او نغري جوړ کړل. ښارونه او کلي له وگړو تش سول، هر کله به چې ایلچي د غائیبانو د راتولو لپاره ورغی نو خلک به یې ډېر سخت

[١]ـ جويني ، ٢ توک، ٢٧٥ـ٢٧٦ پاڼې

[٢]ـ هماغه ، ص ٢٧٦

[٣] ـ قسمات : دا یوه فقهي اصطلاح ده چې د شایع او گډ حق د تعیینولو څرگندونه کوي او په حق کې گټې او منقوله شتمني ورگډېږي ، دلته گټه د مهاباة په نامه یادېږي. په دې کې د قسمت شرط دا دی چې یوه گټه د بلې گټې د له منځه تللو لامل وگرځي، د څاه او حمام تقسیمول جایز نه ده. قسمت هغه مهال منځته راځي چې شريکان یا د شريکانو په دلې کې یو شمیر یې وغواړي له خپلې گډې شوې شتمنی څخه گټه تر لاسه کړي او حکم د قسمت دا دی چې د هر یوه شریک گټه څرگنده شي. فقهي پوهان وايي چې قسمت هغه شی دی چې ټوله شتمني په اجزاء وو وویشل شي او یا ټولې اجزاوې په گډه راټولې او یو کُل ورڅخه جوړ سي. ــ ژ

[٤]ـ سيفي ،تاریخنامه هرات، ١٧٤ پ

[٥] ـ مقاطعه کار : هغه څوک دی چې د یوه تړون او یا د مناقصې په غونډې کې په تړون کې د وېل شویو شرایطو پر بنسټ د هر ډول راکړې ورکړې او یا د اجناسو د پلورلو واک ورسره وي او ددغه کار په بدل کې ورته په ټاکل شوي مهال کې باړه یا مزد ورکړل شي.

[٦] ـ بيتکچي : مغولي وییکی یا لغت دی چې د مغولي ایلخانانو د مالیې مأمور وو. ــ ژ

[٧] ـ ایلچي : تورکي وییکی دی چې د لېږل شوي، بکاري یا قاصد او د سفير په ماناوو کارول شوی دی. ـ ژ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړول، له خلکو به یې په زور د ژمنو په اخېستلو د قبچور[1] اضعاف[2] اخېستل، وګړو به نور هېڅکله خپلو ولایاتو ته د بېرته تګ زړه نه ښه کاوه، له خپلو مینو یې کرکه کوله؛ که څه هم په بېلا بېلو وختونو کې به ایلچیان د غائیبانو د راټولونګ لپاره شا و خوا لاړل خو هېڅکله یې ونه شو کولای رعیت له ځان سره خپلو اداري مقامونو ته بوزي؛ هغوی چې په ښارونو کې پاتې ول د خپلو دروازو مخو ته به یې دېرې ابښې وې یا به یې په انګړ کې دباندې تګ ته کومه تنګه سوړه کېندلې وه او د بامونو له لارو به یې تګ راتګ کاوه ، وګړي د محصلانو « مالیې راټولونکو» له وېرې تښتېدلي ول؛ کله به چې محصلان کلېو ته لاړل که یې نارېنـه ګوتو ته نه ورتلل نو د هغوی ښځې به یې ونېولې او د پسونو د رَمې په شان به یې خپلو مخو ته اچولې وې او له یوې محلې څخه و بلې محلې ته به یې د محصلانو مخې ته ودرَولې، هغوی به یې له پښو وځړولې او چیغې به یې تر آسمانو ورسېدلې؛ ډېرې وختونه به داسې پېښېدل چې یو محصل به د بام پر سر کوم رعیت ولېد او تر هغو به یې ورپسې منډې وهلې چې دی به یې ونېو، بې وزلی رعیت به د ډېر عجز او بیچارګۍ له لاسه دېخوا اېخوا منډې وهلې چې ځان له بامه وغورځوي، محصل به ورته وروړسېد او هغه به یې له لمنې تېنګ ونېو چې ونه غورځېږي، په هغه به یې د خپل ترحم غږ وکړ او سوګند یې ورکاوه چې ځان له بامه ونه غورځوي چې مړ کېږې، ترهېدلي سړي به خپل واک او اختیار له لاسه ورکړی وو، له بامه به وغورځېد او پښه به یې ماته سوله.[3] »

مغول سوبمنو د « قبچور» په نامه یو ډول مالیات وضع کړل چې په لومړیو کې یې په دښتو کې له ډېره وګړو په دې بڼې اخېستل چې د هرو سلو

---

[1] ـ قبچور : قبجور هم لېکل شوی دی. یو مغولي وییکی دی چې د باج یا خراج په مانا کېږي. کېدای سي د څاروېو د مالیې په مانا یې ومنو. ــ ژ

[2] ـ اضعاف : په مانا کې د دوه ځله / دوه چنده ده؛ دوه برابره، ان تر دوه وو برابرو لا ډېره. په ریاضي کې اضعاف د بېلګې په توګې ۳، ۶ او ۱۲ دي او داسې نور.

[3]ـ جامع التواریخ رشیدي، ۲ توک، ۱۰۲۹ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څارویو پر سر به یې یو څاروی ورڅخه اخیست وروسته دغه مالیه له ښاریانو او کلیوالو څخه هم د نغدي او سراني مالیې په بڼې راټولیدله [١].

خراساني شاعر پوربهاء د هلاکو د وزیر او مؤرخ علاء الدین جویني په ستاینې کې یوه قصیده ویلې ده، نوموړی د درندو مالیاتو او د مالي چارو د مأمورینو د ناوړو ګټو د پایلې له کبله د خراسان د وګړو فقر او لوږې ته په نغوتې وایې :

همـــه جهـــان متــفـــرق شــدند و آواره

ز بی شـــــمار قِلان و زبی شمار قُبچُور

ژباړه : ټوله نړۍ د بې شمیرو قِلانو او قُبچُورو(مالیاتونو) له لاسه سربداله او لالهانده سوه.

د هغه مهال اسلامي ټولنو به له استوګنو مسیحیانو، زرتشتیانو او یهودانو څخه په اسلامي ټولنو کې د استوګنې لپاره سرانه مالیه راټولوله خو مغولو نه یوازې له مسیحیانو، زرتشیانو او یهودانو څخه سرانه مالیه اخیستله بلکه له مسلمانانو یې هم سرانه مالیه اخیستله چې دا کار نه یوازې د اسلامي شریعت خلاف وو بلکه مسلمانانو ته لوی سپکاوی هم وو. د یادو شویو مالیاتو تر څنګ به له کلیوالو څخه نور فوق العاده مالیات جنساً او نقداً اخیستل کیدل چې په ټولیز ډول د « اخراجاتو» په نامه یادیدل او دغه اخراجات به د امیرانو، لښکریانو، لوړپوړو مأمورینو او ایلخانانو د ساتنې او پالنې د لګښتونو لپاره لګول کیدل. کلیوال اړ ول چې د لښکریانو لپاره خوراک او ډوډۍ او آسونو ته یې واښه او وربشې برابر کاني چې د « علفه» او « علوفه» په نامه یادیدل او غله او شراب « تغار » به یې وړاندې کول [٢].

هغو کسانو چې د ٦٤٨ ــ ٦٥٩ هـ = ١٢٤٩ ــ ١٢٦٠ ز کلونو تر منځ خپل مالیات نه ول ورکړي د کورنۍ غړی یې په مرییتوب وپلورل شول چې

---

[١] ـ سیستاني،مالکیت ارضي و جنبش های دهقاني در خراسان قرون وسطی، د افغانستان د علومو اکادیمی چاپ ، زما، ١٦ څپرکی، د جزیې و قبچور تر سر لیک لاندې.

[٢] ـ هماغه اثر، د علفه و علوفه تر سر لیک لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مالیاتي پورونه بې طلبکارانو ته ورکړل شي [١].

د « بیگار» او فوق العاده مالیاتو « عوارضو» دروند والی چې په دودېز ډول د دولت په گټې وو له مالیاتو او « برواتو [٢] » او یا هغو ته ورته مالیاتي پېټېو څخه لږ نه وو. د بېلگې په توگې د ډاگ یا پُستې په سرباري مالیاتو کې د « خره برابرول» راتلل، په کلېو کې استوگنو وگړو دنده درلوده چې د ډاگ د تمځایونو لپاره یا مېملستیاوې په غاړه واخلي، یا د هغوی د څاورېو لپاره کورنه جوړ کړي یا دې د ایلیچیانو او د لښکر د مشرانو لپاره خره او آسونه واخلي. « بیگار» په ځانگړې مانا یو اجباري کار وو چې د اوبو د کاریزونو د بیا رغاولو او پاکولو، د کلا گانو او ماڼېو د ودانولو او د سړکونو د جوړولو لپاره د یوه درانده پېټې په توگې د کلېوالو پر اوږو بارېده. د همدغو اجباري کارونو په لړ کې به په زرگونو کلېوالو خپل ژوند له لاسه ورکاوه، د ایلیچیانو او د وړیا پُستي خدماتو په ترڅ کې به ډېر څاروي هم وژل کېدل. [٣]

لنډه دا چې د رشیدي د جامع التواریخ، د نخجواني د دستورالکاتب او د تأریخ وصاف پر بنسټ به خلکو د مغولو سرانو او مأمورینو ته په کال کښې څه د باندې پېنځوس ډوله مالیه ورکوله. د مالیاتو یوه بڼه شرعي مالیه وه لکه : زکوة، عشر، خمس، جزیه او خراج، بله بڼه بې غیر شرعي او سېمه ییزې سر باري یا فوق العاده مالیات ول لکه : تغار [٤] ، تمغا [٥] ، تابغور [١] ، ترغو [٢]، نماری [٣]

---

[١] ـ تأریخ ایران،د شوروي د یو شمېر لېکوالانو د ډلې له پلوه ، ژباړه : کشاورز، ٣٦٠ پ

[٢] ـ بروات : په عربي کې « براء ة » لېکل کېږي چې فارسی ته د بروات په بڼې اړول شوې ده. د بَروات یا برات پر بنسټ یو څوک بل چا ته امر کوي د دریمگړي سړي په حساب دې دومره پېسې ورکړي. هغه څوک چې د براء ة یا برات یا بروات امر ورکوي مُحَـیل او هغه څوک چې باید براء ة وسپاري مّحـالٌ علیه او د براء ة درلودونکی مّحـالٌ لــهُ بلل کېږي. ـ ژ

[٣]ـ مالکیت ارضی و جنبش های دهقانی ... ص ٣٨٢

[٤] ـ مخکې بې مانا ورکړل شوې ده ـ ژ

[٥] ـ تمغا : تورکي وییکی دی چې د مهر او نبښې په مانا دی. تمغا د آس او یا نورو څارویو پر ورانه وهل کېدله. په سوداگرۍ کې د باج او خراج په مانا ده چې له یوه ښاره یا بندره یا کلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

، بلارغو [٤] ، آلام[٥] ، قبچور[٦] ، قلان [٧] شورپا ، شلتاق[٨] ، شناقص، شوسون[٩] شیلان بها[١٠]، ساوري [١١] ، کرکیارق، آش، بهره [١٢]، نزول [١] ، علفه و علوفه،

څخه تېرېدونکی سودا ګر بې د راوړل شویو توکو لپاره د تېرېدلو یا حق العبور په توګه ورکوي. ــ ژ

[١] ـ تمغا : تورکي وییکی دی چې د مهر او نښې په مانا دی. تمغا د آس او یا نورو څارویو پر ورانه وهل کېدله. په سوداګرۍ کې د باج او خراج په مانا ده چې له یوه ښاره یا بندره یا کلي څخه تېرېدونکی سودا ګر بې د راوړل شویو توکو لپاره د تېرېدلو یا حق العبور په توګه ورکوي. ــ ژ

[٢] ترغو : په ناظم الاطبا کې بې آذوقه او زېرمه مانا کړی دی. د د هخدا فرهنګ وایي مغولي وییکی دی چې د اطعمې او شرابو په مانا ده. ـ ژ

[٣] ـ د تورو او سپینو کربښو لرونکي شي په مانا ده. بله مانا بې هغه ځای چې هلته پسونه د لیوانو له بریده خوندي ساتل کېږي.

نمار : د فوق العاده مالیاتو په مانا. فرهنګ دهخدا او د معین فرهنګ ــ ژ

[٤] ـ د دهخدا په فرهنګ کې د طیارات تر شرحې لاندې بلارغو د تلف شویو او ورکو شویو مالونو په مانا وېل شوی دی ــ ژ

[٥] ـ آلام : دا باید « الام» وي. دا یو ډول باج وو چې پخوا به په ځینو کلېو کښې رعیت و مالیکنو ته ورکاوه. ـ ژ

[٦] قُبچور : قبجور : په دهخدا فرهنګ کې بې مغولي وییکی بللی او « خراج مقرر دیواني» بې مانا کړی دی او همدلته د رشیدي د جامع التواریخ له مخې وابې : زن و فرزند و متعلقان و لشکر های خود را بتمامت از این دره ها فرود آر تا شماره کنم و مال و قبچور خود را مقرر گردانم ــ ژ

[٧] قلان : مغولي وییکی دی او د سرانه مالیې په مانا ده ــ ژ

[٨] ـ شلتاق : د دهخدا فرهنګ شلتاق داسې مانا کړی دی : تُرکي: منازعه با کسی در باب دلایل دروغ. غیاث اللغات : جنگ و خرخشه. تهمت و نزاع شرعي. اجحاف، زور و حقه بازی، سر کسی کلاه گذاشتن و در معامله چیزی را به او قالب کردن . ــ همدا وییکی په پښتو او دري کې د چالاک او دوه مخې سړي لپاره په شفاهي ژبو کې د چټاق په ډول ویل کېږي ـ ژ

[٩] شوسون : مغول: د « تغار» مانا ته ورته چې واښه او د آس خوراکي ته بې ویل- ژ

[١٠] ـ شیلان : تورکي: د مغولو د سرانو او مشرانو ډله پېزه مېلمستیا ــ ژ

[١١] ساوري : ناظم الاطباء بې له ساو څخه په اخځ بولي چې د باج او خراج په مانا کېږي، دهخدا بې (تورکي ــ مغولي) بولي او وابې : تحفهٔ پیشکش و آن مرکب است « آنند راج» انعامی که در ازای خدمت میدهند. ناظم الاطباء : و ساوری و علوفه و ترغو ترتیب نه کرده بودند. ـ ژ

[١٢] ـ بهره : ناظم الاطباء د سود او ربحې په مانا ویلی دی ـ ژ

(c) ketabton.com: The Digital Library

جریمه، خانه شمار، باغ شمار، سر شمار، باج، پیشکش، سلامانه[٢] ، توقعات، تفاوت و توفیر، زواید، اخراجات، تکلیفات، تخصیصات، توزیعات، قسمات، مرسوم، مال، مال و جهات، متوجهات، دیواني او سلطاني، حق الانشاء، حق التعدیل، حق التقریر، حق التحصیل، حق البیمانچه، حق التولیه[٣] ، رسم الحرز، رسم الوزراء، رسم الصداره، رسم خزانه، د « شحنګۍ [٤] » او « داروغګۍ[٥] » دودېز مالیات، تسعیر یا ارزَونه، تقدمه، بیګار، چریک او نور مالیات ول چې له رعیت څخه د شکنجو او زور زیاتي له مخې اخېستل کېدل [٦].

---

[١] نزول : دهخدا په خپلو یادښتونو کې قبچور د نزول په مانا هم بللې ده زما په اند دا باید یو ډول سرانه مالیه وي چې خلکو به له یو ځایه و بل ځای ته د تګ لپاره مغولو ته ورکوله. - وګورئ قبچور – ژ

[٢] - سلامانه : دهخدا د نورو ماناوو تر څنګ د سلامانې په اړوند وایې : مالیاتی که به مناسبت بار عام پادشاهان یا به سبب دریافت خبر او بپردازند. حقوق و عوارضی که برای مباشر یا مستأجر به مناسبت نخستین بازدیدی که از ده می کنند از دهقان گرفته میشود. نام نوعی از خراجی است که در سابق از قراء می گرفتند. - ژ

[٣]- حق التولیه : هغه مال چې وقفی متولي یا د کوم زیارت د جومات امام او یا د امام زوی ته ورکول کېږي – ژ

[٤] شحنه : هغه څوک چې سلطان په یوه ښار کې د چارو د پرمختګ او د سیاست د پرمخ بیولو لپاره ګومارلی وي چې پخوا به ېې کوتوال او حاکم باله. په پښتو کې کوتوال دی. په پیښوری پښتو کې ورته صوبه دار وایي نورې ماناوې ېې : نواب، نائب، عربي ېې عسس دی؛ د ښار رئیس ، ښاروال،

[٥] - داروغه : تورکي – مغولي وییکی : په مغولي ژبې کې داروغه د رئیس په مانا ده. له احسن التواریخ څخه ښکاري چې داروغه د حاکم په مانا ده. – ژ

[٦]- د نخجوانی دستورالکاتب ، د رشیدي جامع التواریخ ، او د رشیدي مکاتبات او هم تأریخ وصاف او د « مالیکیت ارضی وشیوه های بهره برداری از زمین درخراسان درقرون وسطی» کتاب زما لېکوال د سویډن چاپ ۲۰۰۲ ز کال دیارلسم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (۱۴ ز پېړۍ په لومړۍ څلورېزې کې) ول چې غازان خان[۱] د مغولو په مالیاتي سیستم کې یو شمېر اصلاحات رامنځته کړل چې له کبله یې د حکامو او مالیاتي مأمورینو لاسونه د کروندګرو او رعیت له غاړې د یوې لنډې مودې لپاره سست سول، خو د څوارلسمې پېړۍ له لومړۍ څلورېزې وروسته یې بېرته پخوانۍ بڼه غوره کړه او د تیمور په دورې کې یې هم هماغسې د پخوا په شان دوام وکړ. ځکه تیمور خپل ځان د چنګیز خان ځای ناستی ګاڼه او د چنګیز او د « چنګیزي یاسا [۲] » په پَل نیونې یې « تزوک تیموري» یې را واېستله او پر بنسټ به یې چارې پر مخ بېولې.

تیمور به هم د هر ښار له نېولو وروسته پر ښاریانو باندې مالیه اېښودله خو پر ښاریانو باندې د تیمور د مالیې اندازه د تیموري یرغل پر وړاندې د هر ښار د مقاومت په اندازې پورې تړلې وه، ځکه هر هغه چا چې کلک مقاومت کاوه نو تیمور ته په دې مانا وو چې د پیاوړي اقتصاد ښاریان پیاوړی مقاومت کوي؛ ددې لپاره چې خلک یې ځارځپلي او ځانته ایل کړي وي نو پر هغوی به یې ملا ماتوونکي باجونه کښېښودل، هر چا که د باج له ورکړې غاړه غړوله نو د هغوی د وژلو امر به یې ورکړ. څرګنده ده چې تیمور د هرات په سبزوار او د رزنج په مرکز سیستان او حصار طاق کې د پرګنو له همداسې ټېنګ مقاومت سره مخامخ شو، همدغو مقاومتونو به د تیمور غضب نور هم راوپاراوه، د بېلګې په توګې په سیستان کې یې امر وکړ چې د اوبو بندونه دې ونړول شي، په دې ډلې کې د هلمند پر سیند سپور د رستم نامتو بند یې چې د سیستان د ښېرازۍ، آبادۍ او سوکالۍ سرچېنه وه ونړاوه. وروسې

[۱] ـ غازان خان : له ۱۲۹۵ تر ۱۳۰۴ ز کال پورې د مغولو د ایلخانانو د کورنۍ په لړۍ کې د فارس سلطان وو چې په ۱۳۰۴ ز کال کې قزوین ته نېږدې کومې سیمې کې مړ شوی او قبر یې په تبریز کې دی. ـ ژ

[۲] ـ یاسا : له مغولي جرړې : دود، قاعده، قانون؛ د مغولي چنګیز خان د احکامو، قوانینو او چلند ټولګه. یاسه، یسون، یاساق او یساق هم وېل شوې ده. د وصاف قاموس یې نظم او نسق، امر، حکم او فرمان بولي. دهخدا وایي: یاسه = یاساق= یساق د مغولو د قاعدې او قانون په مانا ده. چنګیزي یاسا د قوانینو او مقرراتو هغه ټولګه ده چې چنګیز خان جوړ کړي ول او مغولي واکمنو به هماغه د چنګیز په نامه پلي کول. ـ ژ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې امر وکړ چې د زرنج ټول وګړي دې په عام ډول ووژل سي. تیموري لښکریانو د درو وو شپو و ورځو په لړ کې د ټول ښار وګړي ووژل . تیمور په زرنج کې د انسانانو له کوپړیو څخه کوپړۍ منارونه جوړ کړل او په بوه دېوال کې بې دوه زره تنه ژوندي انسانان ښخ کړل.[1]

په تیموري پېر کې هم له وګړو څخه کټ مټ د مغولو د پېر مالیات اخېستل کېدل. ان پر هغه برسېره بو شمېر نور مالیات هم اخېستل کېدل لکه : د ښکار مالیات، د چرګانو مالیات، د زیري / د ښه خبر مالیات او د « صد یک»، « صد دو»، « صد چهار» او نور مالیات. بو شمېر نور په پراخ ډول پلي کېدونکي مالیاتي دودونه هم ول لکه « سیورغال »، « تیول » او د « تـرَه خانی» دود، (دا مجرم ته د بخښلو هغه امتیازي حق وو چې تر ۹ ځله جرم پورې به بې ورته د معافیت حق ورکاوه). په تیموري پېر کې د « سیورغال» لرونکي لاس دومره پراخ او خپلواک وو چې پرته له دې چې ددولت خزانې ته څه وروځڅوي په خپل زړه به بې د خپلې خوښې مالیه وضع کوله. په بلې وینا په پېنـځلسمي زېږدېزې پېړۍ کښې ول چې د « سیورغال»، « تیول» ، « اقطاع[2] »، «موقوفاتو[3] »، خالصـه[4] « شاهي» او په نورو نومونو مالیاتي، اداري او قضایي معافیتونه د مرکزي حکومت د تضعیف لامل شول او په خپله دولت بې د باج او مالیاتو له اخېستلو څخه بې برخې او په قضائـي محاکمو او لښکري چارو کې امیرانو، ځمکوالو او سېمه بیزو خانانو ته برلاسی او بروالی ور په برخې شو.

ددغه پېر د پاتې شوبو لاسندونو له مخې کولای شوې تر بوې کچې پر ځمکو او د ځمکو په څښتنانو پورې اړوند د مالیاتو په څومره والي، ډول او ډېربښت باندې پوه شو؛ مینورسکي واېي : د قاسم بن جهانګیر « سیورغال»

---

[1] ـ مرتضی راوندي ،تأریخ اجتماعی ایران، ۲ ټوک، ۱۹۵ پ

[2] ـ اقطاع : د ونو د څانګو پرېکون، د چا د ځمکې پر لور د اوبو د لارې کښنګ، بو زورور چې د چا ځمکه په زور د هغه له څښتنه د باج په ډول واخلي او بل ته بې ورکړي. ـ ژ

[3] ـ موقوفه : هر هغه څه چې د خدای او رسول په لارې کې وقف و قید شوې وي. ـ ژ

[4] خالصه : هغه سلطنتي ځمکې چې د چا په جاګیر کې نه وي. ـ ژ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وابي چې نوموړی له څه دباندې څلوېښتو قلمو مالیاتو او عوارضو څخه معاف شوی وو. د همدغه لاسوند له مخې نوموړی له لاندېنیو مالیاتو او عوارضو څخه بخښل شوی دی :

« مال و جهات [١] » (مستمره مالیات)، « اخراجات و خارجات» (زاید مالیات): هغه فوق العاده مالیات چې د حکم او یا د حکم د بوې برخې په توگه وضع کېږي (حکمي او غیر حکمي عوارضات)، وابنه « علوفه» (د حکومت د مأمورانو د څارویو لپاره د وابنو حق)، « قُنُغلا» (د سفیرانو او نورو د ښه راغلاست لپاره ځانگړي مالیات)، « بیگار» (اجباري کار)، « ښکار» (د ښکار مالیات)، « الاغ» [د چاپارخانو د پیکانو [٢] یا د چاپارخانو [٣] د څارویو لپاره ځانگړي مالیات]، « آلام [٤] » [هغه بلد خلک چې د بارې یا مُزد له اخېستلو پرته به اړ ول چې ددولت د مأمورینو په چوپړ کې اوسي او هغوی ته لاره

---

[١] مال او جهات (مال و جهات) : دهخدا د « نقد، نقش، اسباب او اشیاء» په مانا وېلې ده. فرهنگ معین وايي : اموال، اثاث، ضیاع و عقار. د ځمکې اجاره چې مال او جهات هم وېل شوې ده. یعني عایدات او محصولات. مال : د نغدو املاکو عاید؛ جهات : د ځمکو عاید. ـ ژ

[٢] ـ پَیک : په اوستا کې پدیکا ده او مانا یې په پښتو کې لا تر اوسه د پکاري په بڼه کارَول کېږي چې قاصد یې بلل بڼه ده په ځینو پښتو قاموسونو کې د بکاري په ډول چې پ یې په ب اړولې لیکل شوې چې ښایي تاپیي تیروتنه وي. پتنگ یا کاغذ باد ته هم پیک وېل شوي دي. دلته د لیکوال موخه هماغه پکاري یا قاصد ده. ــ ژ

[٣] ـ چاپار خانه : کېدای سي په پښتو کې یې « څپره یا څپرۍ یا څپرۍ کوټه یا کوټنۍ» وبولو. په ډېرو لرغونو وختونو کې په ځانگړې توگې د کوشانیانو پر مهال د ډاگ او یا پُستي خدماتو څانگې ښه پرمختگ کړی وو چې د مرکزي دولت امرونه او لیکونه به په ډېر لنډ وخت کې د هېواد هرې برخې ته رسول کېدل؛ په دې توگې چې هر لوري ته به د آس د ځغاستې په واټن هر لور ته څپرې او د څارویو لپاره کوټې جوړې شوې وې او ډاگیانو به لیکونه او دولتي فرمانونه یو بل ته لاس په لاس ورکول او تر اړوند ځایه پورې به یې رسول. له دې کبله د چاپارخانې نوم له مانایې اړخه د پښتو له څپرۍ سره هممانیزه ده ــ ژ

[٤] ـ آلام : هماغسې چې مخکې مې په بوه لمنلیک کې وویل دا باید له مَد پرته د « الام » په ډول ولیکل سي. له مانایي اړخه هغه پیغام او لیکنې ته ویل کېږي چې په خولې او لاس ورسول شي. په مغولي کې د موضع، سېمې او ځای په مانا ده او په تورکي کې هماغسې چې مخکې مې وویل هغه ډول باج ته وېل کېده چې رعیت به ملاک ته ورکاوه. ــ ژ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وښيي چې له يو کلي څخه بې و بل کلي ته ورسوي]، « ساوري[۱] » (ډالی يا هدايا)، « ساچُـق[۲] » [د ښه راغلاست يا پذيرايي لپاره ځانګړي ماليات]، « پيشکش» (ډالی/ هدايا/ تحايف)، « زرچريک » او « پياده / پلی» (د چريک[۳] ماليات چې اوسمهال بې د پلي او سپاره جنګيالي په مانا کاروي)، « مُشـتـَلـُق[٤] » (هغه فوق العاده ماليات چې د يوه زيري يا ښه خبر په بدل کې به له وګړو څخه اخېستل کېدل)، « احداث » (د نوښتونو او اختراعاتو په مانا)، « کدو شمار» (د هر سر او هر کور پر سر ماليه)، « خانه شمار»، « دست انداز[٥] » (دخل[٦] او انعام)، « عيدي و نوروزي» (د نوي کال لپاره ځانګړي ماليات)، « حق السعی[٧] » (د ماليې د مأمورينو يا د ماليه راټولوونکو د لګښت او تنخواه ماليه)، « عشر» (بو پر لسم)، « رسم الصداره» (د سروزير يا صدراعظم حق الزحمه)، « رسم الوزاره» (د وزيرانو حق الزحمه)، « غله طرح» (له رعيت څخه به بې په وچ زور غله دانه په ارزانه بيه وپېرودله او بېرته به بې په لوړې بيې وربانده پلورله)، « ابتياعي » (د

[۱] ـ ساوري : تورکي ـ مغولي وييکی دی مخکې بې په يوه لمن لېک کې يادونه وسوه ـ ژ

[۲] ساچُـق : تورکي وييکی دی : هغه ډول دود وو چې د ښادی يا واده له مراسمو يوه ورځ مخکې به کوربانه د واده جامې، نقل، پټاتې، خجورې او نور ډول ډول خواږه د ناوې کهاله ته لېږل. د مالياتو په اړوند ګومان کولای شو چې د کلي ملک به ددغه دود د ترسره کولو لپاره يا له زوم او يا د ناوې له کورنی څخه يو څه د ماليې په نامه اخېستل. ـ ژ

[۳] ـ چريک : تورکي وييکی دی او د مانا له اړخه هغو جنګياليو ته ويل کېدل چې د لښکر د مرستې لپاره به له نورو ولايتونو څخه راوړل کېدل. ـ ژ

[٤] مُشـتـَلـُق : په تورکي فرهنګ کې د زيري او ښه خبر او د شکراني په مانا ده. له ژب جوړښتېز اړخه وېل کېږي چې دا يو مفغن او ګډوله يا مرکب وييکی دی چې له زيري يا (مژدې) او لق څخه د زيري د بيې يا بها په مانا جوړ شوی دی چې په لومړيو کې « مژده ليق» يا « مژده لېک» وو.

[٥] ـ دست انداز : صاحب آنندراج وايي : د بوه کار د تر سره کولو لپاره لاس او پښو ته خوځښت ورکول، بله مانا بې لاسي تېری دی. ـ ژ

[٦] ـ دخل : ګټه، تنخواه ـ ژ

[٧] ـ حق السعی : حق الزحمه ، حق العمل ـ ژ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېرودلو مالیه ؟)، « حُرز [۱] » (د مالیاتو د تخمین حق)، « مساحت [۲] » (په خپلې دودېزې مانا)، « رسم الحرز او مساحت» (حق التقویم کول او مساحت کول)، « اضافه، تفاوت او تسعیر [۳] » (هغه مالیات چې د نرخ د تعدیل په اړوند بې تسعیر اخېست)، « تقبل» (هر کله چې یوه مالیه ورکوونکي « مدعي یا مودي» د « تقبل» [منلو] غوښتنه کوله چې د مالیه ټولوونکي یا محصل له پلوه ټاکل شوې مالیه به په ټاکل شوې مودې کې سپاري نو له هغه څخه به بې یو ډول ځانګړې مالیه هم اخېستله)، یو ډول نور نامتو مالیات هم ول لکه « صد یک»، « صد دو» او « صد چهار» « حقوق داروغه» (د ښاري امن پولیس)، « کلانتر»، « ممیز »، « صاحب جمع»، « شیلان [۴] بها» (هغه مالیات چې د اخترونو د غونډو لپاره به بې اخېستل)، « سُفره بها» (دا مالیات د هغو کسانو لپاره اخېستل کېدل چې د مېلمستیا وسایل به بې برابرول)، « اخراجات قلاع، طوابیل» او « جوقه ګاه» (دا هغه ډول مالیات ول چې د سلطاني کلاګانو او د هغه د غوجلونو او د سلطنتي ښکارځایونو د ساتنې لپاره اخېستل کېدل)، « مرغ » (دا هغه مالیات ول چې خلک د خپلو کورنیو چرګانو او نورو الوتکونکو ورکړې ته اړ ایستل کېدل)، « پسه / ګوسفند» (خلک د خپلو پسونو ورکړې ته اړ ایستل کېدل)، « قلان» (بیګاري)، « قبچور» (د څارویو مالیات)، « تِرغو» (هغه مالیات چې د جرایمو د پلټنې لپاره اخېستل کېدل)، « سرغو» (ښایي « ترغو» وي)، لنډه دا چې خلک به بې د دیواني او سلطاني مالیاتو او غوښتنو او د مالیې تر نامه لاندې په هرې پلمې او نامه چې ورته شوني وه زبېښل [۵] .

---

[۱] ـ حُرز : اندازه کول، تخمینول، بر آورد ــ ژ

[۲] ـ مساحت : مساحه، د ځمکې وېش په مقیاس او د هغې د بېې او ارزښت اټکل ــ ژ

[۳] ـ تسعیر: د بېې او نرخ ټاکل، نرخ ایښودل ــ ژ

[۴] ـ شیلان : تورکي وییکی دی چې د عامې مېلمستیا په مانا ده ــ ژ

[۵] ـ میرمن لمتون، مالک وزارع درایران ، ۲۰۷ـ۲۲۸ پ ، د دغه پیر د شته وو لاسوندونو پر بنسټ بې ، سیورغال د « عطای مخلد» په ډول لوستلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا مالیاتي چلند په صفوي پـَير کې له ځو نورو زیاتونو سره پلی سو.
د لومړي شاه طهماسب صفوي په پـَير کې د فارس – ژ / ایران ډېری برخې په غیر مستقیم ډول د ځمکوالو « مقطعانو یا تیول لرونکو» له خوا اداره کېدلې او له حکامو څخه به بې ډالۍ او باجونه اخېستل. حکامو به هم د خپل قلمرو په پولو کې له استوګنو وګړو څخه په بېلا بېلو نومونو ډَول ډَول مالیات او فوق العاده مالیات اخېستل. خو کله کله که کومه آسماني ټکه ، طبیعي او یا بل ډَول ناورین رامنځته کېده نو وګړي به بې د مالیاتو له ورکړې څخه معاف ګڼل. خو د وېلو وړ ده چې په دغه پـَير کې د ځمکو مالیات دومره درانده نه ول مګر د ظالمو مالیه ټولوونکو مأمورینو د زېبېښاک له کبله به د ځمکې د مالیې کچه د هغې تر لومړی کچې پېـنـځه ځله ډېرېدله [1] .

د تیمور له مړېنې وروسته افغانستان او د فارس – ژ / ایران بنستېزې برخې د تیمور د زوی شاهرخ د واکمنۍ د قلمرو برخې شولې؛ شاهرخ د رامنځته شویو ورانیو بیا رغاونې ته ربښتونې او ټېـنګه ملا وتړله او د پر له پسې هڅو په ترڅ کې په دې بریالی سو چې د پلار په لاس ډېرې رامنځته سوې ورانۍ بېـرته سمې کړي. سره له دې چې په افغانستان کې د رستم بند وران او د هیلمند سېـمه شاړه شوې وه خو له دې سره سره بیاهم افغانستان د پېـنځلسمې زېږدېزې پېړۍ په اوږدو کې د منځنۍ آسیا د فرهنګ او اقتصاد په بنستېـز مرکز واوښت، او له سیستان پرته د هېـواد په نورو برخو کې کرهنې، اوبو لګولو او ورهنګری « پیشه وروی» خپله د پرمختګ لوړه کچه درلودله.

د هرات ښار د شاهرخ د نېمې پېړۍ د واکمنۍ او ورپسې د سلطان حسین بایقرا د ۳۷ کلن سلطنت په ترڅ کې د فرهنګ او تمدن د پرمختګ او غوړېدلو لوړې کچې ته رسېدلی وو، او « د سوداګرۍ ، ورهنګرۍ او فرهنګ په داسې یوه مرکز بدل شوی وو چې د منځنۍ آسیا مرغلره او د علماوو او هنریالانو د مرجعې د ټکي په توګې ورته کتل کېدل. [2] »

---

[1]ـ بیست و پنج سده مالیات ، ٨٦ پ

[2]ـ تأریخ ایران ، د شوروي لېکوالانو د یوې ډلې لېکنه ،ژباړه کریم کشاورز، ٤٣٣ـ ٤٣٥ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شپاړلسمې زیږدیزې پېړۍ له پېله وروسته په افغانستان او له افغانستانه دباندې یو شمېر پېښې رامنځته شوې چې پایلې یې زموږ د هېواد په تاوان خو په گاونډیو کې د نویو راپورته شویو سېمه ییزو ځواکونو په گټې واوښتلې. په بلې وېنا په ۱۵۰۰ ز کال کې په ماورالنهر کې د شیباني دولت او په ۱۵۰۲ ز کال کې په فارس – ژ / ایران کې صفوي دولت جوړ شوی وو او په ۱۵۲۵ ز کال کې په هندوستان کې بابري (کورگاني[1]) دولت رامنځته شو. نویو رامنځته شویو دولتونو خپل بریدگر لاسونه له شمال، لوېدیځ او ختیځه افغانستان ته وغځول او په پای کې یې هېواد په شمالي، لوېدیځو او ختیځو برخو ووېشه، او هر دولت د هېواد په ځانگړې برخې خپلې منگولې ښخې کړې. په دې توگې له ۱۵۱۰ تر ۱۷۴۷ ز کال پورې پر هېواد باندې د گاونډیو هېوادونو د واکمنۍ سېورۍ خپور وو او لړۍ یې تر نیږدې دوه نیمو پېړیو پورې وغځېدله.

که پر هېواد باندې د مغولو او تیموریانو د برلاسی پیرونه یوې خواته کښېږدو او د دوه نیمو پېړیو په اوږدو کې د هېواد تجزیې ته پاملرنه وکړو نو وبلای شو چې افغان پرگنې د ترک نژادو گاونډیو د تجزیې په ټول پیر کې دومره وزبېښل او وځپل شوي لکه چې د غمنو یوه دانه دې د ژرندې په دوه وو ډبرو کې بنده پاتې شوې وي. کډوالو کېږدۍ مېشتو زور واکانو د هغوی پر ځان ، مال، پت، درنښت او آبرو په پرله پسې ډول تېري کړي دي.

د صفوي واکمنۍ پر مهال ددولت رسمي مذهب د « تشیع» مذهب وو چې له سیاسي او مذهبي زور واکی ، خپلسریو او ټولوژنو سره بدرگه وه. غیر شیعه قومي او مذهبي ډلې د صفویانو له خوا په کلکه سپکېدلې، کړېدلې او ان

---

[1] کورگان : تورکي – مغولي وییکی دی او هغه چا ته وېل کېږي چې نه یوازې پلار یې پاچا وي بلکه مور یې هم د پاچا لور اوسي، په تورکي کې هغه چا ته وېل کیږي چې هم یې نسب په سلاطینو پورې تړلی وي او هم د زومتوب تړاو ولري او په مغولي کې هغه چا ته وېل کېږي چې د چین د خاقان لور یې په نکاح کې وي. له بلې خوا گورگان هغه چا ته ویل کېږي چې د چړچو، عیش او سوکالۍ لیاقت او وړتیا ولري. د گوډ تیمور لقب گورگان وو او هر جلیل القدر پاچا ته گورگان وېل کېده. ـ ژ

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ډلوژنو سره مخامېدلې، او د وژنو، شکنجو او ځورلو له لارې تر هغو اړ کېدلې چې د خپلې شتمنې د مصادرې له وېرې خپل مذهب بدل او شیعه مذهب ومنې.

ډاکتر شفا په خپل کتاب « تولد دیگر» کې لیکي : « د صفویانو ټول پیر له پېله تر پایه په وینه بهونې، بېرحمۍ، ورور وژنې، فساد، مکر، تګۍ برګۍ او مطلقې خپلسرۍ تېر سو چې عملاً هر ډول اخلاقي او انساني اصول یې تر پښو لاندې کړي ول... د شاه اسماعیل صفوي پر مهال داسې کسان موندل کېدل چې انسانان به یې ژوندي خوړل، دا کسان د « قورچي » په نامه یادېدل، همدغو قورچیانو سني مذهبه وزبک شیبک خان په غاښونو ټوټې ټوټې کړ، د قورچیانو آمرینو د همدغه شیبک خان د سر کوپړۍ په سرو زرو وپوښله چې د شاه اسماعیل د شراب څښلو پیاله سي. د همدغه شاه لمسي، دویم شاه اسماعیل خپل شپږ واړه ورونه چې بوه یې لا د خپلې مور شېدې رودلې ووژل او د پېنځلس تنو سپېڅلو صوفیانو سرونه یې په یوې ورځې کې پرېک کړل. لومړي شاه عباس خپل پلار د هغه د مرګ تر وروستۍ سلګۍ پورې په زندان کې وساته، د خپل مشر زوی سر یې پرېک او د خپلو نورو دوه وو زامنو سترګې یې ړندې کړې. د هغه ځای نیوونکی شاه صفي د صفوي کورنۍ په منځ کې تر ټولو ډېر وینې څښونکی شاه تېر سوی، نوموړي خپله مور، ښځه او شېدې رودونکی زوی او ړوند اکا ووژل او د خپلې کورنۍ لسګونه تنه غړې یې ړانده کړل. د صفوي شاهانو په منځ کې له وروستي شاه پرته نورو ټولو په شراب څښلو کې زښت ډېر افراط وکړ، څلورو تنو شاهانو خپل ژوند د ډېرو شراب څښلو له کبله له لاسه ورکړ. [1] »

د سلطان حسین صفوي د پاچاهۍ پر مهال د شیعه روحانیت مذهبي تعصبات دې کچې ته لوړ شول چې د ۱۸ پېړۍ له پېل وروسته د فارس ــ ژ / ایران په اکثریتو تابعه ولایاتو کې مذهبي لړکېو پاڅون ته لاس واچاوه او ښورښونه پېل شول. په ۱۶۹۹ ز کال کې بلوڅانو پر کرمان برید وکړ، په

---

[1] ـ ډاکټر شفا، تولدی دیگر، ۱۹۹۹ چاپ ، ۴۳۲ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۰۱، ۱۷۰۳ او ۱۷۰۹ زو کلونو کې د کندهار پرګنو پاڅون وکړ. او په ۱۷۱۲ ز کال کې د داغستان لزګیانو او د قفقاز ارمنیانو پاڅون وکړ. په ۱۷۱۵ ز کال کې سُني کُردانو ستر پاڅون پيل کړ. په ۱۷۱۶ ز کال کې د هرات ابداليانو او په همدغه کال کې د ختيځ ګُرجستان خلکو هم پاڅون وکړ. په ۱۷۲۱ ز کال کې لړانو، او په ۱۷۲۲ ز کال کې د مسقط عربو د بغاوت سرونه پورته کړل. په همدغه کال کې په شيروان کې د سنيانو مذهبي غيرت په خوټيدو راغی او د حاجي داؤود مدرس تر مشرۍ لاندې د شيروان د شماخي کرسي پر ښار يې بريد وکړ، په دې پيښې کښې د څلورو تر پينځو زور شيعه ګانو غاړې له چړو تيرې شوې او پاڅونوالو د عثماني تورکيې په ملاتړ شعارونه ورکړل. په همدغه کال کې په کرمان کې د ميرزا داؤود لمسي سيد احمد خان د غورځنګ مشري کوله او په بلوڅستان او بنادرو کې سلطان محمد چې په خر سوار مشهور وو، د غورځنګ د ډګر بې سارى مشر وو[1] .

د همدغو دوه نيمو پيړيو په اوږدو کې که د صفوي دولت تر واکمنۍ لاندې د هيواد لويديځې برخې د مذهبي تعصب په اور کې سوځيدلې، د هيواد په ختيځو برخو کې هم د هند د بابريانو د نيواک او واکمنۍ په ټول پړاو کې د جګړې او تيريو د اور لمبې بلې وې. د بابر د کورنۍ بنسټ ايښودونکي، بابر، خپله هره بريا په سر پرېکولو او د مغلوبه قومونو په لوټ او د هغوی له ککرو څخه د کوپړۍ منارونو په جوړولو لمانځله او د خپل کتاب په يادښت ليکونو کې به يې ريکارډول تر څو خپلو ځايناستو او لمسيانو ته داسې يادونه په ميراث پرېږدي چې ورباندې وويارې؛ بابر د خپل چلند همدا لړۍ د خپلو لښکري يونونو په لړ کې له کابله تر ننګرهاره او له هغه ځايه تر سوات او باجوړه، تر غزني، کلات او مقر پورې له استثناء پرته د پښتنو پر وړاندې پلې کړه او خپلو وارثينو ته يې همدا دود په ميراث پرېښود. (وګورئ : توزُک بابري)

له ۱۵۵۷ ز تر ۱۶۳۷ ز کال او وروسې له ۱۶۶۶ ز نيولې تر ۱۶۷۲

[1] ـ لکهارت، انقراض سلسله صفويه ،تهران١٣٦٤، ١٤٦پ ، جی ، پی، تيت، سيستان ، ۱ ټوک ۱۵۲ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ز کال پورې قبائـیلي وګړو د بابر د ځایناستو پرمهال له کابله تر پېښوره د ۹۰ کالو یا د درو نسلونو په اوږدو کې د بابریانو د نیواک او واک پروړاندې په پرله پسې ډول تورې ووهلې ؛ په دغو جګړو کې نـېږدې سلو زرو انسانانو خپل ژوند له لاسه ورکړ، خو د بابري واکمني په بل اړخ په بلې وینا له کابله نـېولې تر بدخشانه او کندهار کې بابري شهزادګیو د خپل نـېواک په ټول پړاو کې د یو بل پر وړاندې د ناخـېرېو په کولو یو بل ته توطئـې جوړولې او د یو بل پر وړاندې به یې لښکرونـه راواېستل؛ په دغو لښکري یونونو کې به لښکروالو د یو بل له پـېژندنې پرته د هغه یا دده شهزادګي په ګټې جګړې کولې او د خپلو سرونو په بایلودلو به د شهزادګانو د ستروکۍ د هوس د لومو بلهاریان کېدل.

د همدغو دوه نـېمو پـېړیو په اوږدو کې افغان پرګنې که په لوېدیځ، ختـېځ، که په شمال او یا سویل کې وې ټولو په ځلونو ځلونو د پردیو د برلاسۍ او واکمنۍ پر وړاندې پاڅون کړی او سره له دې چې دولتي ځپونکي ځواکونه په څوڅو ځلو د غېر پوځي وګړو په پرتلې ځواکمن او په پیاوړو وسلو سمبال ول بیا هم له هغوی سره لاس او ګرېوان سوې دي. له دې چې دغه پاڅونونه په خپل سر ول او هېـځ ځانګړې تګلاره او لاربنوده تـئوري یې نه درلودله نو وګړي د مذهب او بېـلابېـلو مذهبي ډلو تپلو تر سیوري لاندې راټولـېدل. په دغو ډلو کې کولای سو د افغانستان په ختـېځ کې د پیر روښان تر مشرۍ لاندې له پرګنـېز غورځنګ څخه یادونه وکړو چې د درو نسلو په اوږدو کې یې خپل غورځنګ او تګلارې ته دوام ورکړ، ورپسې له ۱۶۶۷ ز کال څخه تر ۱۶۷۲ز کال پورې د مغولي دولت پر وړاندې د خوشحال خان خټک، ایمل خان مومند او دریا خان اپریدي غورځنګونه یادولای شو، دا غورځنګونه دومره پیاوړی ول چې اورنـګزیب دې ته اړ سو چې په خپله د خوشحال خان پر وړاندې جګړې کې ګډون وکړي او د خپل شخصیت د دروندوالي پر بنسټ د دولتي ځواکونو جنګي مورال د غورځنګوالو پر وړاندې پیاوړی کړي؛ د هند مغولي دولت اړ سو چې د اوضاع د کنترول لپاره د پـېښور، ننګرهار او کابل په ښارونو کې خپل ځواکونـه د غورځنګوالو د بـېړنۍ ځپنې لپاره د تیارسی په حال کې وساتي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدغو دوه نیمو پیړیو په پیر کې او د صفوي کورنۍ د وروستي پاچا، سلطان حسین صفوي د واکمنۍ پر مهال ول چې د کندهار خلکو د میرویس خان هوتکي تر مشرۍ لاندې پاڅون وکړ او د صفوي لښکر د ۳۰ زرو سر تېرو غاړې بې تر وروستي سړي پورې د چړو له خولو تېرې او د فارس- ژ / ایران د صفوي دولت له منګولو بې خپله آزادي اعلان کړه.

د همدغو دوه نیمو پیړیو په پیر کې او د همدغه پاچا سلطان حسین صفوري د واکمنۍ پر مهال ول چې د هرات خلکو د ابدالیانو تر مشرۍ لاندې پاڅون وکړ او د فارس- ژ/ ایران له صفوي دولت څخه بې خپل سېمه پېز استقلال واخېست : (۱۷۱٦-۱۷۳۱) ز کال.

د همدغو دوه نیمو پیړیو په پیر کې او د همدغه پاچا سلطان حسین صفوري د واکمنۍ پر مهال ول چې د خراسان په تون کې ملک محمود سیستاني د فارس – ژ / ایران د صفوي دولت پر وړاندې پاڅون وکړ او نه یوازې په ټولو جګړو کې بې ځپونکي دولتي ځواکونه مات کړل بلکه مشهد بې ونیو او د خپلې واکمنۍ پلازمېنه بې وټاکه او د کیانیانیو د ۲۵ پیړۍ لرغوني دود په شان بې تاج پر سر کښېښود او ځان بې د خراسان پاچا ونوماوه : (۱۷۲۲-۱۷۲۷) ز کال .

د همدغو دوه نیمو پیړیو په پیر کې او د همدغه پاچا سلطان حسین صفوري د واکمنۍ پر مهال ول چې د کندهار وګړي د شاه محمود هوتکي تر مشرۍ لاندې د اصفهان تر زړه پورې پر مخ لاړل او تر هغو پورې په پښو کښې نه ناستل چې دولت بې ورته رنګ نه کړ: (۱۷۲۲- ۱۷۲۹) ز کال

د همدغو دوه نیمو پیړیو په پیر او د نادرشاه افشار د واکمنۍ پر مهال ول چې د بلخ، اندخوی، میمنې، غور، بادغیس، سیستان او د کابل د سیند په اوږدو کې پرتو پښتني قبائیلو د نادر افشار د ځپونکې واکمنۍ پر وړاندې پاڅون وکړ او له ځپونکو دولتي لښکرو څخه بې قرباني واخېستې او خپله بې هم قرباني ورکړې : (۱۷٤۰- ۱۷٤٦)

په پای کې د همدغو دوه نیمو پیړیو په لړ کې ول چې بیا هم د کندهار د پرګنو له منځه د احمد خان دراني په نامه ځوان، هوښیار او ځیرک مشر سر

(c) ketabton.com: The Digital Library

راپورته کړ او د خراسان د کنډوالو پر سر چې په تېرو شپږو پېړیو کې یې خپل نوم او حدود و ثغور له لاسه ورکړي ول، د افغانستان په نامه د نوي هېواد بنسټ کېښېښود او زموږ خلک د خپل برخلیک د ټاکنې څښتن او واکمن شول، له بې هویتۍ وژغورل سول او خپل له لاسه تللی نوم، نښان او برم یې بېرته راژوندی کړ. دا دی اوس له هغې ورځې ۲۶۰ کال تېر شوي چې افغانستان د نړۍ د خپلواکو هېوادونو په کتار کې په لوړه غاړه ولاړ او د نړۍ په نقشې کې یې ځای د یوه اوسپنېز موټي په شان څرګند او روښانه دی.

د احمد شاه درانی(سدوزی) ددولت ځانګړتیاوې

د اتلسمې زیږدیزې پېړۍ څلورمه او پېنځمه لسیزه د نادر شاه افشار د سلطنت له پړاو سره سمون خوري. دغه پړاو د ځمکوالی له وحشي زبېښناک، د پرګنو له نېغ لوټ او تالان، د مالیاتي سیستم له ځور او زور زیاتي، د زور واکۍ له بوږنوړي تاوتریخوالي او وحشتناکو وژنو، د کوپړۍ منارونو له جوړولو او نورو هر اړخېزو ورانېو سره بدرګه وو.

د ۱۷۴۰ ز کال له پېله نېولې د نادر تر مرګه (۱۷۴۷ ز کال پورې) د افغانستان د کابل د سیند د غاړو په اوږدو کې پرتو پښتنو، تاجیکو، هزاره وو، چارایماقو، وزبکو او تورکمنو قبائیلو او ټبرونو، په بلخ، کندوز، اندخوی، سرپل، شبرغان، هرات ، بادغیس او سیستان کې ډېره پرګنو د نادر پر وړاندې د پاڅون بیرغ پورته کړ؛ سره له دې چې د نادر ځېونکو ځواکونو دغه پاڅونونه په وینو کې لیت پیت کړل، مګر نادر هېڅکله په دې بریالی نه سو چې زموږ د وګړو د خپلواکی غوښتنې پیاوړې روح ځانته را ایل کړي، که په یوه ځای کې یو پاڅون د شلګرو، تورو او توپونو په زور د لنډ مهال لپاره غلی کېده نو په بل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوتې کې به بل پاڅون سر راپورته کړ او تر بوه مهاله به يې خپلسرو زورواکو واکمنو ته اوبه تر ورخه ورتېرې کړې .[١]

په دغسې په اړدوړ ډکې، کړکېچنې او بې ثباتې اوضاع کې په میلیونونو پرګنو د ځمکوالي (فیوډالي) استبداد په واکمنۍ کې د زړه له کومې بدلون غوښت ، په پای کې نادر شاه افشار د خپل دربار د سردارنو په لاس ووژل سو؛ د نادر افشار له وژل کېدو سره جوخت د هغه دولت هم و پرځېد او په سېمې کې د افغانستان وګړي لومړنۍ پرګنې وې چې د استقلال او خپلواکۍ بېرغ يې پورته او د احمد شاه ابدالي تر مشرۍ لاندې يې د خراسان پر کنډوالو چې له شپږو پېړيو راهیسې يې خپل حدود و ثغور له لاسه ورکړي ول د افغانستان په نامه د نوي هېواد بنسټ کېښېښود؛ له همدې نېټې وروسته زموږ ولس د خپل برخلېک څښتن شو، له بې هويتۍ وژغورل سو او بېرته د له لاسه تللي نوم ونښان او عزت څښتن سو. دا دې له هغې نېټې ۲۶۰ کاله تېرېږي چې افغانستان د نړۍ د خپلواکو هېوادونو په کتار کې په لوړه غاړه ولاړ دی او د نړۍ په نقشې کې يې ځای د یوه پولادي موټي په شان څرګند او روښانه دی.

احمد شاه ابدالي په ۱۱۳۵ هجري کال کې چې له ۱۷۲۲ زېږدېز کال سره سمون خوري، په هرات کې زېږېدلی دی، یو کلنۍ ته لا نه وو رسېدلی چې پلار يې محمد زمانخان له نړۍ سترګې پټې کړې؛ ۸ یا ۹ کلن وو چې له خپل ورور ذوالفقار خان سره له هراته، کندهار ته راغی، کندهار ته له رسېدا سره سم له خپل ورور سره یو ځای د شاه حسین هوتکي زندان ته ولوېد چې له ۱۷۳۱ ز کاله نېولې تر ۱۷۳۸ ز کال پورې په کندهار کې زنداني وو. کله چې په ۱۷۳۸ ز کال کې نادر افشار کندهار ونېو نوموړی له خپل ورور ذوالفقار خان سره یو ځای له زندانه خلاص او مازندران ته تبعید سو. پر دغه مهال هغه ۱۶ یا ۱۷ کلن وو، سوبمن نادر له هندوستانه بېرته راستون سو او په مشهد کې يې خپلې سوبې په جشنونو ولمانځلې، (۱۱۵۳ قمري = ۱۷۴۰ ز کال) وو

---

[١] - سیستاني،" قیام های مردم افغانستان بر ضد نادرافشار"، د ۱۳۶۸ ل کال چاپ . ۷ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې احمدشاه د نادر په لښکر کې ګډون وکړ،او د ارمنستان، داغستان، ایروان او آذربائـیجان په ایالاتونو کې یې د نادر د سوبو په جګړو کې فعاله ګډون وکړ، د همدغه فعاله ګډون له کبله ول چې د نادر دومره پاملرنه یې ځانته راواړوله چې نادر د خپل ساتونکي ګارډ د افسر او د افغان ځواکونو د مرستیال په توګې و ګوماره.

ابدالي احمد شاه د نادر تر مړینې « ۱۷۴۷ ز کال پورې» د سترواکۍ رموزونه زده کړل او د هرې ورځې په تېرېدلو د افغان ځواکونو په منځ کې یې خپل ګرانښت او منښت تر لاسه کاوه. وروسته له دې چې نادر د خپل دربار د سردارانو له خوا (چې محمد خان قاجار او ملګرو یې هم په کې ګډون درلود) په خبوشان کې ووژل سو، دا احمد خان ابدالي او د افغان ځواکونو سران ول چې د نادر حرم یې د نورو لښکریانو له زور زیاتي او تېري څخه وژغوره، د همدغه غیرتي خدمت په بدل کې ول چې د نادر د حرم مېرمنې د « کوه نور الماس» سره له یوه بل ګران بیه فخراج سره احمدخان ته ډالۍ کړ ، له دې پېښې وروسته احمد خان د کندهار پر لور راوخوځېد.[1]

د حاجي جمالخان بارکزي، محبت خان پوپلزي، موسی خان اسحاقزي، نور محمد خان علیزي، نصرالله خان نورزي[2] په ګډون افغان مشرانو په کندهار کې د شیر سرخ په مزار کې له خپل منځه د یوه ملي مشر د ټاکلو په موخې یوه جرګه جوړه کړه؛ له دې چې د خانانو په منځ کې هر خان د واک د راخپلو په لټې کې وو نو یو بل به یې رداوه، دې جرګې تر اتو ورځو پورې دوام وکړ، خو جرګه د اتو ورځ شننو او وراشو په ترڅ کې کومې پایلې ونه رسېده، جرګې په خپلې نهمې ورځ پرېکړه وکړه چې د شیر سرخ د مزار مجاور صابر شاه چې یو روحاني سړی وو په خپلو منځو کې د حــکـم په توګې وټاکې، جرګې پتـېـیلې وه که صابر شاه هر څوک ټاکي نو ټول به هغه ته بیعت کوي. دا صوفي مشربه درویش هم له خپله ځایه راپورته سو، په ورځیرمې سېمې کې یې د غنمو یو

[1] ـ ډاکتر محمود افشار یزدي ، افغاننامه ، ۱ ټوک ، ۱۸ پاڼه
[2] ـ تأریخ سلطاني ، ۱۲۲ پ

وَړ‌ی را واخېست او بېرته د جرګې منځ ته راغی، په جرګې کې د ټولو ناستو کسانو سترګو دغه درویش ته رغړېدلي او دې ته یې کتل چې چا ته به ورنېږدې کېږي. صابر شاه چې لېدلي ول په دې جرګې کې یوازېنی ناست سړی چې ډېرې خبرې نه کوي، احمد خان دی، نو درویش هغه ته ورنېږدې سو او د غنمو وَړ‌ی یې د احمد خان پر دستار باندې کښېښود او ویې ویل « دا ستا جیغه ده او ته دُرّانی پاچا یې!». په جرګې کې تولو ناستو کسانو د احمد شاه ټاکنه ، په خپلو مبارکیو لا پرتمینه کړله. (د ۱۱۶۰ هجري کال د رجب مېاشت، = چې د ۱۷۴۷ ز کال د اکتوبر له مېاشتې سره سمون خوري.). هغه پر دغه مهال ۲۵ کلن وو[1] . د ابدالي سدو زو د قبیلې احمد شاه د زمانخان زوی په ۱۷۲۲ ز کال کې په هرات کې زېږېدلی دی ، مور یې زرغونه نومېدله چې د عبدالغني خان الکوزي خور وه.

احمد شاه خپل کار د قومونو د مشرانو د یوې سلاکارۍ شورا په جوړولو پېل کړ. د احمد شاه د دولت د ادارو په مشرتابه کې یو شمېر سرانو او خانانو ځانته القاب درلودل چې دېر مهم القاب یې دا ول : اشرف الوزراء، مختارالدوله، وکیل الدوله، نظام الدوله، معتمدالدوله، مخلص الدوله، شاه دوست، شاه پسند، شاه ولي، عرض بیګي، ضبط بیګي، ایشیک اقاسي، قوللراقاسي، د خانانو خان، خان علوم او قاضي القضات، امین المک او نور .[2]

احمد شاه دُراني تر وسې وسې هڅه کوله چې ځمکوال یا فیوډالان د هغوی په قبیلوي سېمې کې په حکومتي چارو کې ونه ګوماري، پر ځای به یې

---

[1] ـ فیض محمد کاتب، سراج التواریخ، ۱ ټوک، ۱۲ پاڼه، ګنداسنګهـ، درانی احمد شاه، پښتو ژباړه ، نصرالله سوبمن ۱۳۶۶ لمریز، ۲۵ پاڼه؛ پښتانه د تأریخ په رڼا کې : د کتاب لېکوال ظفر کاکا خیل ، نوموړی د کتاب په ۸۵۷ پاڼې کې چې ۱۹۶۵ ز کې چاپ شوی وایي : « د احمد شاه د ټاکنې پرمهال پرېکړه وشوه چې پادشاهي دې د سدوزیو او وزارت « صدارت» دې د بارکزیو وي، ددې خبرې په منلو سره احمد شاه پاچا سو او ټولو مشرانو ورته مبارکي ووېله.» مګر د دراني احمد شاه د دولت پر مخ بېولو لړۍ پر دغسې یوې پرېکړه د تائید ګوته نه ږدي، که داسې یوه پرېکړه ریښتیا وای نو احمد شاه نه شوای کولای د جرګې د پرېکړې برخلاف هم سلطنت او صدارت دواړه د خپلې قبیلې په منګولو کې متمرکزه کړي.

[2] ـ پوپلزایي، عزیزالدین وکیلي، تیمورشاه دراني،چاپ ۱۳۴۶، له ۱۳۳، ۱۲۷ پاڼو وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دولت تنخواه خواره حاکمان چې له منځنۍ پاړکې « طبقې» څخه ول په قبائیلي سېمو کې په کار گومارل . [١]

کله چې نامتو انگرېز څېړونکي الفنستن د افغانانو په اړوند خپل تر ټولو جامع کتاب لیکه، نو د سوېل لوېدېځو افغانانو د وراشې په لړ کې احمد شاه بابا د معاصر افغانستان بنسټ اېښودونکي په نامه یادوي او وایي : « احمد شاه په خپلې لوړې پوهې د پوې سترواکۍ بنسټ کېښېښود. کله چې له دې نړۍ څخه بې سترگې پټولې د متصرفاتو لمنه یې د خراسان له لوېدېځه نېولې تر سرهند او له آمو نېولې تر هند پورې پراخه وه، هغه دا ټول متصرفات یا د ټرونونو او یا یې عملاً (د تورې په زور) تصرف کړي ول. [٢] »

جنرال « فریه» وایي : « افغانانو د احمد شاه د سلطنت تر دَورې پورې هېڅکله د استقلال خوند نه وو لیدلی، له دې کبله گومان کېږي چې قومي لیوالتیاوې او کېښېونه دې په همدې دَورې کې غوړېدلې وي. د بیان او عمل هغه آزادي چې افغانان یې په دغه مهال لاسته راوړي قویاً ددوی د خپلواکې د روحیې د وَدې او د کلیوالي غرور لامل گرځي چې لا تر اوسه د هغوی د ځانگړتیا یوه برخه ده ـ یو قوم چې د نسلونو نسلونو په اوږدو کې محکوم وو، یو ناڅاپه په یوه حاکم قوم بدلیږي. دا سمه ده چې دغه یو ناڅاپه اوښتون او بدلون د میرمحمود پر مهال رامنځته کېږي، مگر د سدوزي احمد شاه پر مهال پراختیا مومي؛ دغه اوضاع ددې لامل گرځي چې پر خپل ځان د داډ او اعتماد روحیه رامنځته او داسې یو ډول تفوق غوښتنې او لوړتیاپالنې ته لاره پرانېزي چې پخوا تردې یې شتون نه درلود؛که په لنډېز یې ووایو، دقومي تفکر شکل او بنه رامنځته کېږي.» [٣]

د احمد شاه دراني د دولت لومړیتوبونه :

[١] ـ غبار، افغانستان در مسیر تأریخ، ٣٥٨-٣٥٤ پاڼې

[٢] ـ الفنستن، افغانان، ژباړه : آصف فکرت، چاپ مشهد ایران، ٤٩٦ پ

[٣]ـ فریه، تأریخ افغانها،٧ څپرکی ،ژباړه : سهی ل سبزواري، سایت آریائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان د پاچا له ټاکل کېدو وروسته احمد شاه ابدالي د خپل دولت د ټېنګښت لپاره دوه مهمې مسألې تر مخ درلودلې : لومړی د قبائیلو سمبالول او د هغوی خوښښ ساتل او دوېم د ملي يووالي او د افغان واکمنی د لمنې د پراختيا لپاره د يوه ځواکمن او سمبال اردو رامنځته کول.

دا سمه ده چې دراني احمد شاه د نادر شاه افشار د دولت په ځېر د ختېځ دوله زورواک « مستبد» دولت مډل عملاً لېدلی وو خو هغو شرايطو چې د نادر د تاج په سر کولو پر مهال په فارس –ژ/ ايران کې شتون درلود دلته په افغانستان او د افغانستان د هغه مهال په پلازمېنې کندهار کې يې شتون نه درلود.

په بلې وينا په فارس – ژ / ايران کې خلک له پېړيو پېړيو را په دېخوا په دې روږدي شوي ول چې يوه زور واکه څمکوال نظام ته غاړه کښېږدي او نادر افشار هم د يوه ټينګ او منظم دولت پر ګدی پرته له کومې ستونزې او مخالفت ډډه ولګوله او همدغو شرايطو د نادر پر مخ د راتلونکو برياوو لپاره اړين امکانات پرانېستل. خو درانی احمد شاه دې ته اړ وو چې د خپل سلطنت بنسټ دداسې په آزادۍ مينو جنګياليو پرګنو په منځ کې ټېنګ کړي چې بېلابېلې قومي – قبيلوي ځانګړتياوې او تقريباً دسپلين نه منونکي خصوصيتونه يې درلودل او که د نادر شاه دولت ته د فارس د وګړو اطاعت پرتله کړو نو دوی د لږې تجربې خاوندان ول.

احمد شاه درانی پوهېد چې مرکزي ځواک ته په جبري اطاعت، د همداسې پرګنو اړ ايستل ددې پر ځای چې ښې او د خوښۍ وړ پايلې ولري، کېدای شي دده د دولت پر وړاندې د قبائيلو او قومونو د سرانو کرکه، انزجار او کينه راوپاروي او دا هغه څه ول چې احمد شاه ورڅخه په کلکه بېزاره وو. ځکه هغه پوهېده چې د افغانانو په منځ کې د يوه هېوادوال کينه او برلاسي د بل هېوادوال پر وړاندې په ځلونو ځلونو له هغې کرکې او کينې څخه خطرناکه ده چې د يوه بل پرَدي زورواکي حاکم پر وړاندې يې په زړه کې نيسي. له دې کبله احمد شاه له هماغې لومړۍ شېبې اړ وو چې خپله لاره غوره او وټاکي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې چې احمد شاه افغان وو، او د افغان ټولنې په قبیلوي ځانګړتیاوو او قومي غوښتنو ښه خبر وو نو په لنډې مودې کې د لومړۍ ستونزې په هواری بریالی شو. په دې مانا چې احمد شاه پوهېده چې قبائیل له خپلو اړوندو ارزښتونو څخه په کلکه دفاع کوي نو ده هم د قومونو او قبائیلو د سرانو میراثي څښتونلي چې په ډله کې یې ددوی تیول او جاګیرونه هم راتلل مجاز وبلل، د هغوی مستمرې معاشونه یې ورزیات کړ، اعزازي القاب ، ملکي او پوځي منصبونه یې د هغوی په کورنیو کې ور ډېر کړل او په دې توګې یې د هغوی ملاتړ او مینه ترلاسه کړه. د هغوی د لا خوشحالولو او راضي کېدلو لپاره یې د قومونو د مشرانو له منځه یوه نهه کسېزه شوری جوړه کړه چې د هغوی له سلا او مشورې پرته به هېڅ سیاسي او مهم پوځي ګام اوچت نه کړي.[1]

جنرال فریه وایې : احمد شاه له هغو نهو تنو سردارانو څخه یوه شوری جوړه کړې وه چې له ده سره یې یو ځای د نادر په لښکر کې خدمت کاوه او ددولتي سکالو په اړوند یې تل ور سره سلا مشوره کوله. احمد شاه هېڅ مهمه سکالو د هغوی له تصویب پرته نه پلي کوله او هغوی ته هېڅ ورکړل شوې ژمنه یې تر پښو لاندې نه کوله. لنډه دا چې د هغه د حکومت بڼه له ډېرېو اړخونو د مطلقه سلطنت په پرتله فدرالي جمهورۍ ته ورته وه. له هرې سوبې او بریا وروسته به یې د تر لاسه شویو ولجو او غنایمو ډېرې او لویه برخه د خپلو سرتېرو په منځ کې وېشله؛ هغه هېڅکله له خپلو رئیسانو سره په متکبرانه ژبې او یا پر هغوی د لوړ او برلاسي لاس په ښولو چلند نه کاوه او نه یې غوښتل د هغو کسانو د احساس د ټپي کېدلو لامل شي چې یو وخت یې ورسره برابر دریځ درلود او دی یې د شاهي ځواک ـ دریځ ته لوړ کړی وو.[2]

د سلاکارۍ شورى له رامنځته کولو وروسته احمد شاه دراني د یوه منظم او پیاوړي اردو د جوړولو تکل وکړ، اردو یې په دوه وو برخو ووېشله، لومړۍ

---

[1] ـ ګندا سینګهـ ،درانی احمدشاه ،ژباړه : نصرالله سوبمن،۱۳۶۶، ۴۵-۴۶ پ
[2] ـ فریه، تأریخ افغانها،۷ څپرکی ،ژباړه : سهیل سبزواري، سایت آریائي

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخه بې دایمي او منظمه برخه وه چې له دولت څخه بې معاش اخېست او بله برخه بې غیر دایمي او غیر منظمه برخه په بلې وینا قومي ملیشابې څواکونه ول، د قومونو او قبائیلو سرانو به دولت ته د خپلو اړوندو جاګیرونو او تیولونو په بدل کې په تاکلې شمېرې جنګیالي د خدمت لپاره چمتو کول.

د دراني احمدشاه د اردو دایمي څانګه د « غلامخانی» په نامه یادېدله او له دولت څخه به بې وسله او تنخواه تر لاسه کوله ، دا څانګه به تل پوځي خدمت ته چمتو وه. احمد شاه د خپلې تګلارې دوېم عنصر د نادر شاه افشار له چلند او د هغه په اردو کې د خپلې شخصي تجربې پر بنسټ تر لاس لاندې نېولې وو. افشاري پاچا په خپل ساتندوی ګارد کې غیر فارسي – ژ/ ایراني قبائیل لکه افغانان، بلوڅان او وزبکان ځای پر ځای کړې ول. احمد شاه بابا هم د غلامخانې دلې له غیر پښتنو دلو څخه جوړې کړې ، د نادر افشار د مهال په پوځي ښوونې او روزنې سمبال او د جګړې د ډګر هغه متجرب قزلباش سپاهیان بې د غلامخانی په دلې کې ځای پر ځال کړل چې نادر افشار په کابل او پنجاب کې پرېښودلي ول[1] . له دغه ګام څخه د احمد شاه موخه د خانانو د اغېز له کړی دباندې د سرغاړو قبیلوي رئیسانو پر وړاندې د دباو ددا‌سې بوې همیشنی وسیلې درلودل ول چې په آسانی بې غاړه مرکزي دولت ته نه ټېټوله.

تل په وسلو سمبال قبائیل، مرکز او شاه ته د تبعیت په منلو سره سره، بیا هم د مرکزي سیاسي څواک د تجزیې بنسټېز لامل ګڼل کېدل. له همدې کبله ول چې احمد شاه دراني د افغان قبائیلو او ټبرونو سران او مشران په دربار او پلازمېنې کې راټول کړل، هغوی ته بې د جاګیر، تیول، اعزازي القابو، مستمري معاشونو، د دسترخوان د لګښتونو او د نورو منصبونو د ورکړې او هم د هندوستان په ګټورو جګړو کې د هغوی د سمبالولو له لارې له خپل قوم، طایفې او قبیلې څخه لېرې دومره په ځان پورې راټول او تاوده وساتل چې په لنډ وخت کې بې په لوېدیځ کې له نیشاپور او سیستانه نېولې په ختېځ کې تر پنجاب او کشمیر پورې او په شمال کې د آمو له سینده نېولې بیا په سویل کې د

---

[1] ـ فرهنګ، میر محمدصدیق، افغانستان در پنج قرن اخیر، ۱۳۶۷، د امریکا چاپ ، ۳۸ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمان تر سمندرګي پورې سیمې د بوې لوبې ستروکۍ په کړی کې د خپل قلمرو برخې وګرځولې.

خو کله چې د قبائیلو سران او مشران د دولتي مقاماتو په بنسټېزو دربځونو کې ځای پر ځای شول، د وخت په تېرېدلو کرار کرار هغه پخواني مشران نه ول چې نور دې د خپلې قومي او ټبرنۍ اغېزې تر سېوري لاندې واکمني وکړي؛ بلکه په ډېر لنډ وخت کې پر ځمکنیو تیولونو د منګولو په ښخولو او د قبائیلو د نا وېشل شویو ځمکو په غصبولو او نورو لوټماریو په خپله په لویو ځمکوالو او ملاکانو بدل شول، درباري امتیازات او اعزازي القاب بې په یوه بڼه نه په بله بڼه په خپلو کورنېو کې په ارثي ډول وساتل؛ په دې توګې د سلطنتي کورنۍ تر څنګ بو شمېر اشرافي کورنېو سر راپورته کړ چې د فتوحاتو له پراو وروسته بې پر مرکزي دولت ودانګل، شاهان او شهزادګان بې د خپلو غوښتنو او هېلو د لاس او لوبې وسایل وګرځول او د دولت ځمکواله او قبیلوي خټه او تومنه بې په دې بڼې واړوله چې په پایله کې بې د سدوزیو د ستروکۍ ډېرې د پام وړ برخې له لاسه ورکړې. غبار واېي : احمد شاه بابا د قبائیلو سران او ځمکوال په دې ډول راضي وساتل چې هغوی ته بې په ملکي او پوځي چارو کې ګډون ورکړ، په غیر مؤقتو جرګو کې به بې د هغوی نظر ته ډېره پاملرنه کوله او په دې توګې بې د اغېزمنو کسانو، خانانو او د قومونو د سرانو پېښه په مهمو پوځي ـ سیاسي ګامونو کې ښکېلوله او هغوی به بې په جنګي سفرونو کې بوخت ساتل. همدا لامل وو چې له بوې یا دوه وو پېښو پرته د هغوی له سرغاړۍ سره مخامخ نه سو. په ۱۷۴۹ ز کال کې بې د خپل ماما عبدالغني خان او څو تنو نورو اغېزمنو توطئه ګرو په اعدامولو د خپل دولت راتلونکې له لوبو ځمکوالو سره روښانه کړله.

د احمد شاه بابا سیاسي پوهه ، لیاقت او شخصیت :

پوهاند حبیبي د احمد شاه د شخصیت او سیاست په تړاو لېکي : « احمد شاه، متشرع، دیني احکامو ته پالیال، حنفي مذهبی او عالم شخصیت وو. هغه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل مهال دوه وو تنو عرفاوو ته ارادت درلود : شاه فقیر الله حصارکي جلال آبادي چې په شکارپور کې خاورو ته سپارل شوی او میا محمد پېښوری (چې سترگې یې په ۱۱۹۰ قمري کال کې له نړۍ پټې کړې دي). احمد شاه تل په سیاست کې د اسلامي اخوت، نرموالي او دوستۍ پلوی وو. د خپل عسکري ځواک او اقتدار او د شهنشاهۍ له ځواکمن پرتم سره سره یې په ډهلي، بخارا، خراسان، بلوڅستان او سندهـ کې د حکامو متکرره سرغاړی چلند او سرغاړې کړه وړه بخښلي او تاجونه یې ورکړې دي، ان دا چې د بصیرت څښتانو د احمد شاه دغه پراخ لېد لوري او تاج بخښوونکي چلند ته هک پک پاتې شوې دي. شاه ولي الله ډهلوي وایې : د ابدالي شاه دغه چلند « ددې مادي دنیا د چارو په حساب نه وو.» سره له دې چې احمد شاه جهانگیر وو خو د مسلمانانو د وینو له تویولو څخه یې ډډه کوله. د سترواکۍ په چارو کې یې چلند د عدالت او انصاف په تـلې ولاړ وو، وگړي یې د خپلو بچیانو په توگې گڼل، له همدې کبله ده چې افغانان ورته « بابا» وایي او دا هغه لقب دی چې له میرویس او رحمن پرته بل چا ته نه دی په نصیب شوی. البته چې احمد شاه یو جنگیالی او فاتح وو مگر د احمد شاه د ټولو فتوحاتو او عسکري چلند له مخې ښکاري چې ورانکاره، لوټمار، زورواکی « مستبد» او مظلوم وژونکی نه وو؛ هر هغه کار که د سولې او مصلحت پر بنسټ تر سره کېده نو له مسلمانانو سره یې جگړه نه کوله او نه یې د خپل ورور پر وړاندې توره له تېکه را ایستله. علامه اقبال د احمد شاه بابا د ځلانده شخصیت په اړوند وایي :

ازدل ودست گهر ریزی که داشت
سلطنت ها برد و بی پروا گذاشت

له همدې کبله یو شمېر لېکوالان پر هغه گوتنېونه کوي چې ولې یې د ډهلي د سلطنت واگې نالایقو واکمنو ته پرېښودلې؟ مگر که د (امام الهند) شاه ولي الله ډهلوي او د هند د نورو مسلمانو واکمنو او پیاوړ شخصیتونو د لېکونو لړۍ ته له نـېږدې کتنه وشي، څرگندېږي چې احمد شاه هېڅ وخت او هېڅکله هندوستان ته د جهانگیرۍ، نـېواک، لوټ او تالا لپاره نه وو تللی، هند ته د

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد شاه بابا د تگ پوازېنۍ موخه د هند د هغو مسلمانانو ژغورنه وه چې ورڅخه بې غوښتنه کړې وه، له بلې خوا هغه نه غوښتل د خپل ملي ځواک مرکز یعنی افغانستان شا ته پرېږدي او د نورو افغان شاهي کورنېو (خلجیو، سوریانو، لودیانو او نورو) په شان په هند کې مستهلک او له منځه لاړ شي. او یا دغه خالص دیني خدمت او في سبیل الله جهاد په دنیوي ناپاکېو او د ډهلي د شاهۍ په ضبط او د جهانگیرۍ په سولندتوب ککړ کړي، هغه لا مخکې کټ مټ همدغه چلند د افغانستان د نورو گاونډېو له حکامو سره په تکرار په بخارا، سندهـ، او بلوڅستان کې تر سره کړی وو.

احمد شاه تل د افغانستان طبیعي حدود په پام کې درلودل، که په لوېدیځ کې بې پنجاب او کشمیر تر خپلې اداري لاندې راوستي لامل بې د خپل هېواد د ساتنې لپاره وو. هغه پوهېده چې د هغه د سلطنت او ځواک سرچېنه د افغانستان خاوره او ددغه ټاټوبي پرگنې دي. له همدې کبله ده چې که د « پاني پت» د سوبې او د ډهلي د نېولو لپاره بې د خپل قدرت مرکز او سلطنت شا ته غورځولای وای او د هند په پراخ هېواد کې بې خپل انساني، فکري او اداري ځواک استهلاک کړای وای، ښایي د هغه خپل ټاټوبی، افغانستان، د سلطنت له مرکزیت څخه بې برخې شوی وای او خپلې کورنۍ ته به بې هماغه برخلېک ور په برخې کړی وای چې نورو هندي شویو افغان کورنېو ته مخکې ور په برخې شوی وو او په بشپړې توگې به له منځه تللې وای. نو ځکه د هغه سیاست دا وو چې گاونډي حکام تر خپل شهنشاهي بیرغ او د پلرنۍ وضعې تر سیوري لاندې وساتي او خپل ځان په یوه غاصب مقام کې ښکېل نه کړي او نه د بوه سولند او قهار جهانگیر په څېرې کې راڅرگند شي.»[1]

باید ووایو چې احمد شاه بابا له خپل هېواد او پلرني ټاټوبي سره دومره مېنه درلودله چې د هېواد وچ غرونه او شاړې ځمکې بې د نورو هېوادونو له جنت سره نه برابرول. د همدې ادعا شاهد د دراني احمد شاه یو غزل دی چې وایې :

[1] ـ حبیبي ، تأریخ مختصرافغانستان ، ٢٦٩-٢٧١ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډيلي تخت هېـرَومه چې را ياد کړم
زما د ښکلي پښتونــخوا د غرو سرونه
که تمامه دنيا يــوخوا، ته بـل خوا يې
زما خوښ دي ستــا خالي تش ډگـرونه
احمدشاه به دغـه ستا قــدر هېـرنه کا
کــه ونـيــسي د تمــام جــهان ملکــونه

عبدالحميد محتاط لـيـکي چې « احمد شاه به افغانانـو ته د معاصر افغانـستان د بنسټ ايـښودونـکي او يوه افسانوي اتـل په توگې پاتې شي، مگر احمد شاه د خپلو اهدافـو په پـرمخ بيـولو کې له هر ډول ظلم او شکنجې څخه استـفاده وکړه. د هغه د سلطنت دوران ـ د يرغلونو او وينـو بهـولو تأريخ دی. پر هر ټاټوبي يې چې گام کښېښود هلته يې د بومي وگړو کوپړی منارونه / کله منارونه (کله او چـېرې؟) جوړ کړل. ښارونه يې وران کړي او د نورو هېـوادونو تمدنونه يې ړنگ کړي او ثروتونه يې لوټلي دي[1]. محتاط زياتوي : " له دې چې احمدشاه د افغاني قـبـيلوي ټولـنې محصول وو، څرگنده ده چې د معاصر افغانستان په تأريخ کې يې ښکاره ونډه ولوبوله. له همدې کبله ده چې د بابا په نامه يې يادوي. له غير افغاني اوسـېدونـکو سره چار چلند يې ډېـر بې رحمه وو او د غير افغاني اوسـېدونـکو له نظره هغه بې اندازې مستبد او بې رحمه وو[2]. "

په خواشينی بايد ووايم چې په لوېديځ او ختـيځ کې ځمکوال يا فـيوډالي رژيمونـه يو شان خصلتونه لري. د ستر پـيتر او ناپيليون په شان لويو فاتحانو، په امريکا، افريقا او آسيا کې انـگليس ښکـېلاکگرو ټولو د خپلو پراختيا غوښتنو او فتوحاتو په لړ کې او د خپل قلمرو د پراخولو لپاره وحشتناکو جناياتو ته لاس اچولی دی. له همدې کبلـه ده چې د نړی د اوسنی جغرافيي په شکل بندی کې زور، تاوترېخوالي او وژنو ټاکونـکې ونډه لوبولې ده. د نړی هېـڅ لوی او وُوړ هېـواد د عامه رائـيو پر بنسټ نه دی رامنځته شوی چې موږ دې هم پر

[1] -عبدالحميد محتاط ، تأريخ تحليلی افغانستان پ . ۵۲۵
[2] -عبدالحميد محتاط ، تأريخ تحليلی افغانستان پ . ۵۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه بابا دا نـېوکه وکړو چې ولې د خپلې واکمنۍ قلمرو ته يې په زور او لښکري يونونو شکل ورکړی دی.

اروابناد غبار له نادر شاه افشار سره په پرتلې د احمد شاه بابا سياسي لياقت ستايي او وايي : « احمد شاه د سياسي او پوځي لياقت په ازمـېښت کې د خراساني نادر افشار په شان له بوه ځانګړې تأريخي پړاو څخه بريالی ووت. خو د نادر افشار او احمد شاه تر منځ يو زغرد او روښانه توپير دا وو چې د احمد شاه د دولت بنسټ د نادر ددولت له بنسټ څخه زښت ډېر پوخ او خلک ورڅخه ډېر خوښ ول. حال دا چې د نادر شاه افشار ددولت بنسټ د هغه له مړينې سره جوخت ونړيد او اتباع د هغه له ظلم او ناتاره ترهـېدلې او خوابدي ول.» [1]

ډاکټر ګندا سينګهـ د احمد شاه بابا په هکله وايي : « د احمد شاه تر ټولو ستر کار دا وو چې افغانان يې د بوه ملت تر کچې سره راټول او سمبال کړل او بو خپلواک هـېواد يې ورته په ميراث پرېښود.» نوموړی زياتوي : « احمد شاه هغه پاچا وو چې د افغان قدرت لمنه يې پراخه کړه، له هغوی څخه يې يو موټی ملت جوړ کړ، افغاني دودونو او عنعناتو ته يې وده او پراختيا ورکړه او د همدغه احساس په لرلو يې پر آزادو او خپلواکو قبائـيلو له پرغل کولو څخه ډډه وکړه... احمد شاه په څـېرې ښکلی، د عظمت او پرتم خاوند او جذاب شخصيت درلود، خوښ اروا او د ورين تندي خاوند وو، په ناسته ولاړه کې ساده مګر له درنښت او وقاره ډک وو، مذهب ته لـېواله، په ټولنو، غونډو، زدوکړو او پوهنې مين او روحاني وو... هڅه يې کوله چې په خپلې ژمنې پاليالي« وفا» وکړي، او د پاليالۍ روحيه وساتي، ښکار کولو ته لـېواله وو. خوراک يې هم ساده وو. هغه په زباد ورسوله چې پرګنې ورباندې ډاډ لري. هغه له اړتيا پرته خپله توره له تـېکه نه را ايستله، اکثره شورشيان به يې بخښل...د نورو مذهبونو او دينونو پر وړاندې يې نرمښت درلود، هندوانو او سيکهانو خپلې ټولې مذهبي آزادۍ درلودلې، مسيحي ارمنيانو ته يې په خپل ګارډ کې ځای

[1] ـ غبار، افغانستان درمسيرتأريخ، ۳۵۹ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ... سره له دې چې له مړینې یې څو سوه کاله تېرېږي مګر د ستر فاتح او لیډر یادونه لا تر اوسه د خپلواک او یو موټي افغانستان د ځوانو او زړو افغانانو او د شریفو او ویاړلو پر ګنو په زړونو کې هماغسې ژوندۍ پاتې ده. [۱] »

احمد شاه بابا د افغانستان د خلکو له سوکالۍ، سر لوړۍ او استقلال پرته بله هېڅ نه درلودله، د ډېرو اوږدو ستونزمنو سفرونو او د ژوند او پت د ببلا ببلو خطرونو په ګاللو د یوه سربښندویه او زړور افغان مشر او بومیا « پیشوا» او د برخلیک ټاکونکو جګړو د ډګر د برمیال فاتح په توګه یې افغانانو ته ویاړونه وپنځول. هېڅکله یې خپل هېواد ته خیانت ونه کړ او هېڅکله یې خپل هېوادوال خوار او سپک ونه ګڼل. هېڅکله یې ځان له خپلو هېوادوالو لوړ او ډېر ونه شمېره. هېڅکله یې وخت په هوساینې او چړچو نه دی تېر کړی. هېڅکله یې له کوم باندیني ځواک څخه دستور نه دی تر لاسه نه کړی او هېڅکله یې پرَدی دستور د ملت پر تندي یې نه دی ټکوهلی. سره له دې چې احمد شاه له شاهانو تاج اخېست او تاج به یې ورکاوه خو هېڅکله یې په خپل سر تاج کښېنښود، برعکس د خپلو نورو هېوادوالو په شان به یې پګړۍ تړله او له هغوی سره په ګډه پر فرش شوې ځمکې کښېناسته او د هغوی د زړونو براس او خوږ ته به یې غوږ نېوه او د مظلومانو د کړیکو غږ ته به یې ځان رساوه. له خپلو هېوادوالو سره به یې د یوه زړه سواندي پلار په شان چلند کاوه او له همدې کبله ول چې خلکو د « بابا» په نامه یاداوه.

د همدغه درنښت له کبله دی چې الفنستن لیکي : « <u>په رښتیا هم که په آسیا کې هر هغه شاه چې د خپل ملت لپاره د درناوی وړتیا ولری نو له احمد شاه پرته به شاه نه وی.</u> [۲]»

هېڅ انصاف لرونکی لیکوال او تأریخپوه به نه وي چې افغانستان دې د احمد شاه بابا ګرانبیه میراث ونه شمېري او د هغه استقلال او ملي واکمنۍ ته دې درناوی ونه لري. له دې کبله ده چې احمد شاه بابا ته باید درنښت وشي او د

---

[۱] ـ ګنداسنګه ، هماغه اثر ، ۲۴، ۴۶، ۴۶،۳۴۶،۴۶۴ پاڼې
[۲] ـ الفنستون،هماغه اثر، ۳۸۱ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه له مهمو سیاسي خدمتونو څخه باید منندوی اوسو، دا زموږ دنده ده چې د هېـواد هر بچي ته د خپلو ملي او سترو مـېړنیو شخصیتونو په اړوند د منښت او درنښت درسونـه وښـیو.

د احمد شاه بابا مړینـه :

د دراني احمد شاه پر پوزې باندې له ۱۷۶۴ ز کال وروسته د سرطان دانه ښکاره شوې وه، بابا، د د سرطان د دانې د وخامت له کبله په ۱۷۷۳ ز

په کندهار کې د دراني احمد شاه مقبره

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کندهار کې د میرویس نیکه مقبره

کال کې د اڅکزيو په سېمې کې د توبې غرونو ته چې دوبی يې تر کندهاره سوړ دی، لاړ. تبوونه يې د هر ورځې په تېرېدلو بد ترېدل، او د ۱۷۷۳ ز کال د جون د مېاشتې په لومړېو کې يې د يو پېنځوس کالو په عمر له دې نړۍ څخه سترګې پټې کړې. جسد يې کندهار ته راوړل شو او د ځانګړي درنښت او منښت او د ناورين په څپو کې خاورو ته وسپارل شو.

د کندهار د پرګنو د وګړو په منځ کې د دراني احمد شاه آرامځای له زښت ډېر درنښته برخمن دی. تر دې چې که څوک د دښمن د غچ د وېرې له کبله هلته پناه يوسي او کښېني نو ان دولت هم دغسي مجرم ته لاس نه وروړي. که کوم بوډا او زوړ سړی له ورځنيو چارو راضي نه وي هغه ته بوه ځانګړې دعا ده چې وايي : غوارم پاتې ژوند د احمد شاه په آرامځي کې په دعا او عبادت تېر کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی فصل

(دنوزادی ژباړه)

دسدوزیانو په سلطنت کی د سردارپاینده خان د کورنی تاریخي رول

د حاجی جمال خان رول د درانی احمدشاه په دولت کی:

دیولسمی هجري پیړی په پای کي (د ۱۸میلادی پیړی پیل) دهلمند په زرغونه وادي د نادعلی په کلا کی یو اغیزمن شخصیت ژوند کاوه چي د حاجی جمال خان پنامه پیژندل شوی وو. ده د بارکزو دقوم مشري پرغاړه درلوده او د وخت په تیریدو سره د (حاجي جمال نیکه) پنامه مشهور سو چی خورا زیات درناوی ورته کیدی. دقومی مشر په توګه دده شهرت دهغه مهال د هیواد د ملی قاید اومشر میرویس خان هوتکي د واکمنی دوخت سره سمون خوري . دحاجی جمال خان پلار حاجی یوسف خان (توپچی باشی) وو چی ځان یی د (محمد نیکه) د اولادی ځخه ګاڼه .محمد نیکه د (محمدزیانو) دقوم لوی نیکه کیږي اوقبر یی د کندهار په ارغستان کی دی[1].

مرحوم پوهاند حبیبی لیکی : محمدزیان د بارکزو قوم یوښاخ دی چي د محمد نیکه څخه ریښه اخلي . دغه محمد نیکه د ابدالی قبیلی مشر ملک سدو

[1] ـ معصوم هوتک، کندهاری وړونه ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره په یوه وخت کي ژوند کاوه .ملک سدو د کندهار په ارغستان کي د زرم هجری کال (۱۵۹۱م) په شاوخوا کي اوسیدی . محمد د عمر زوی د دارو اوبارک په قبیله پوري اړه درلوده چي دځربن پښتنو د قبیلی څخه یوښاخ دی . دمحمد نیکه اولادونو په کندهار کي د بارکزی قوم مشری پرغاړه درلوده .ددوی مرکز د هلمند پرڅنډو د ګرشک جنوب خواته دبارکزو د ناوی په نوم یادیږي چي د (ادی کلا) پنامه ځای د دی کورنی پخوانی ټاټوبی وو.[1]

دحاجی جمالخان بارګزی داستوګنی ځای او کلا دګرشک په نادعلی کی بلل سوی ده. د نادعلی کلی دبارګزو دناوی په سرکی واقع دی. دهیلمندپه ناوه کی د"لوادی کلا" دخپل وخت دسرنوشت ساز سیاسی تصمیمونو مرکزوو او دهیواد مقدرات په همدغه کلا کی تاکل کیدل.

"لویه ادی"دسردار پاینده خان میرمن او دمشهور وزیر فتح خان مور او « دبارګزی کلان خان لوروه.[2]» په دغه کلا کی دلوی اختر دکیچړی پخول تر ډیره وخته پوری د محمدزیوپه کورنیو کی یو دود وو.اروانښاد بینوا لیکی :"دمحمدزیو په کورو کښی چه هرحای وی، دلوی اختر په ورخ ضرور او هرو مرو کیچړی خوری. د دی کیچړی په فلسفه خینی خبر نه دی او تقلیدی روان دی، او خینی ئی داسی بیان کوی، وائی: دوزیرفتح خان تر مرګ وروسته«لویی ادی» خپل نور زامن دلوی اختر په ورخ راټول کړه او کچیری ئی پوخ کړیځ و، چی ترهمدی کیچړی خورلو وروسته دوزیرفتح خان دانتقام اخیستلو په عزم ټول ملا ویتړيٍ او لویه ادی دپښتنوالی مراسم«ډېره ایښوول» پرځای کوی، خو له دی ځایه څخه دمحمدزو دکورنی دسلالی تشکیل جوړیږی...[3]»

حاجی جمالخان د نادرافشار (۱۷۴۷-۱۷۳۶م) او ابدالی احمدشاه (۱۷۷۲-۱۷۲۲م) دواکمنی پر مهال یو متنفذ اوپیژندل سوی شخصیت وو. ده

---

[1]- حبیبی، دافغانستان معاصر تاریخ۲۷۹مخ

[2]-عبدالرؤوف بینوا:پشتنی میرمنی،۱۳۷ مخ

[3]-معصوم هوتک،دناوی دانشور،دکندهارمنور،دزنګاوات مخور،د علامه رشاد خپرندویه تولنه،چاپ ۲۰۱۲/۱۳۹۱ش،ص۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسدوزی دولت په بنسټ ایښودلوکی د پام وړمرسته کړیده .

د نادر شاه افشار د لښکري یونونو په تأریخ کې راغلي کله چې نادر د کندهار د نیولو په تکل د سیستان له لارې ګرشک ته ورسېد، د خپل لښکر یوه قطعه یې د زمینداور او بله یې د بُست او اړوندو سیمو د نیولو لپاره ولېږله او په خپله له هلمنده په تېرېدلو د کندهار پر لور پر مخ لاړ. د نادر سپاهیان د هلمند د سیند د غاړو له نیولو ، د ولجو او د ډېرو خوراکي توکو له راټولولو وروسته بېرته له نادر سره یو ځای سول. داسې ښکاري چې حاجي جمالخان بارکزی هم د نورو قومي مشرانو په شان یرغلګرو لښکرو ته د اطاعت له کولو وروسته د نادر په رکاب کې د چوپړ لپاره چمتو شوی او د خپلې قبیلې له کسانو سره یو ځای د نادر د سوبو په ډلې کې یو ځای او د هغه د مړینې تر شېبې پورې ورسره ملګری وو.

دسراج التواریخ د لیکونکی دنظرسرسم حاجی جمال خان دهغو ځوارلسو تنوپیژندل سووکسانوله ډلی څخه دی چي دنادر افشار په واکمنی کي یی د سرداری رتبه درلوده او لمړی کس دی چي ابدالی احمدخان یی د باچا په توګه ومنی او هغه ته یی بیعت ورکړ. په جرګه نورو کسانو هم دده پر پله قدم کښیښود او احمدشاه د هیواد د ټولواک وګڼل شو. درانی احمدشاه هم دده دخدمتونوله کبله ده ته د سرداری لقب ورکړ. مګر داچي دبیت الله شریفي طواف یی کړی وو نو حاجی جمال یی باله او د سردار په نامه نه یادیده .فیض محمد کاتب په سراج التواریخ کي د حاجی جمال خان د نصب شجره داسي یادوي: جمال خان د یوسفخان زوی د یاروخان زوی د محمد زوی (د محمدزی قوم له ده ریښه اخلی) دعمر زوی دحضرخان زوی د اسماعیل خان زوی د داوود خان زوی د سفیل خان زوی د نورالدین زوی دبارک زوی . د همدغه کتاب له مخي بارک ،پوپل او الکو د زیرک زامن دی. او زیرک بیا د ترین زوی او د ابدال لمسی دی چي د ابدالیانو ریښه ورڅخه راغلی ده . دټولواک په توګه د ابدالی احمدشاه د ټاکلو پر وخت دکندهار شیر سرخ په لویه جرګه د حاجی جمال خان د رول او اغیزی یادونه نورو تاریخپوهانواو لیکوالانو هم کړیده او ویلی یی دی چي دده مرستي ټاکونکی اغیزه درلوده .دده په هوکی سره روحانی پیر صابر

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه داحمدشاه په سره د غنمو وړی کښیښود چي د شاهی تاج نښه وګڼل شوه اوپه جرګه کی ټولو ناستوکسانو ورته مبارکی وویله .

دښاغلی پوپلزی په قول د شیر سرخ په جرګه کي دغو کسانو ګډون درلود : سردار عبدالله خان وکیل الدوله ، بګي خان بامیزی (په شاولیخان مشهور وو) ،سردار جهان خان ،نورمحمد خان علیزی په (میر افغان مشهور وو) عبدالغنی خان الکوزی ، شاه پسند خان اسحاقزی، سردار مرادخان پوپلزی، قلندرخان پوپلزی ،محبت خان پوپلزی ، موسی خان اسحاقزی، میرهزارخان الکوزی او نور[1].

هېښنده ده چې ولې ښاغلي پوپلزي ددغو سردارانو په ډلې کې د حاجي جمالخان بارکزي نوم نه دی یاد کړی حال دا چې ټولو تأریخي سرچینو د شیر سرخ په جرګې کې د حاجي جمالخان له حضور، د هغه له وندې او له احمد شاه دراني د هغه له ملاتړه یادونه کړې ده.

فرانسوي جنرال، فریه، چې په ۱۸۴۶ ز کال کې یې له کندهاره لېدنه کړې او تر یوې مودې پورې د سردار کهندلخان مېلمه وو لیکي : د هغو افغان سردارانو شمېر چې د نادر په لښکر کې یې چوپړ کړی وو لس تنه ول. د همدې ډلې په جوړښت کې احمد خان سدوزی او حاجي جمالخان بارکزی او د سدو یو تن ملګری وو او د ډلې مخور او اغېزمن کسان ول.

د نادر له مړینې او کندهار ته د افغان قطعي له راستنېدو وروسته هغوی څو ورځې د خپلو هغو کورنېو او ټولنېزو سکالو د وراشې پر سر تېروي چې د ډېر اوږد وخت لپاره ورڅخه لېرې پاتې ول، او اغتشاشي روحیه یې کرارېږي؛ خو په ډېر لنډ وخت کې د خپل رئیس پر وړاندې د ناخوښی له کبله ښورښ کوي او نور محمد خان [علیزی] بې واکه کوي[2]. د نورمحمد خان له ګوښه کولو وروسته د ابدالي او غلجیو قبائیلو لوی او بنستېز مشران د سره شیخ « یا شیر سرخ» په مزار کې سره راټولېږي او ددې لپاره غونډه کوي چې

[1] ـ تیمورشاه درانی ۱۳۳۳ ش کال ۱۱۲-۱۱۱مخونه

[2] ـ مګر دغه ادعا زمونږ په نور وملی تاریخونوکی نه لیدل کیژی ، معلومه نده چی فریه ، دامالومات د کومه کړی ده؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خپله منځه یو تن د داسې یوه رئیس په توګې غوره کړې چې ټول هغه ته مطیع وي او په ټولو پوځي عملیاتو او اداري چارو کې ور سره مرسته وکړي، ځکه ددغه کار له کولو پرته به د استقلال د ساتنې چانس ناشوی وي. دغه جوړجاړی او همغږي له ځنډ او خنډ او د ډېرو لویو ستونزو له ګاللو پرته، په دومره آسانۍ نه دی تر لاسه شوی؛ د قبائیلو د مشرانو تر منځ د جوړجاړي او همغږي رامنځته کول ډېر ستونزمن کار دی. هرې قبیلې غوندې ته د تاج او تخت د نیولو ادعا وړاندې کوله. احمد خان سدوزي چې کورنۍ یې په هرات کې استوګنه درلودله، د غونډې په اتو لانجمنو ناستو کې ګډون درلود او پرته له دې چې څه ووایي ټولو ادعاګانو ته یې په ځیر غوږ نیولی وو. د سره شیخ (شیخ سرخ) په مزار کې یو درویش د زیارت متولي (مواجر) وو چې لېد لوري او نظر ته یې تل په درنډې سترګې کتل کېدل، درویش د احمد خان دغه محتاطانه چلند تر سترګو لاندې نیولی وو، په پای کې له اته ورځینیو لانجمنو او تکراري وراشو وروسته د درویش د صبر کاسه نسکوریږي او سردارانو ته د مخ په اړولو وایي : « ولې دومره ډېرې اوږدې خبرې؟ خدایتعالی احمد خان دومره ستر پیدا کړی چې له تاسو ټولو زښت ډېر ستر دی؛ هغه د افغان کورنیو په منځ کې په نجیب ترینې کورنۍ پورې اړه لري. خپل خدای په پام کې ولرئ، که تاسو هغه له پامه وغورځوئ، نو د خدای په قهر به ککړ سئ.» درویش دغه خبرې په زښت جدي لحن وویلې او وروسته یې د غنمو یو وَږی د ورڅېرمې سېمې له پټي څخه وشکاوه او د احمد خان پر سر یې کښېښود او وېې ویل : « دا ستاسو تاج دی!»

حاجي جمالخان چې په دې غونډې کې تر ټولو ځواکمن سردار وو او ظاهراً د غونډو د ګډونوالو ډېرۍ رائیې د هغه پر لور وې، ناڅاپه د احمد خان په پلوۍ له خپلې ادعا څخه تېرېږي او په خپل قانع کوونکي فصاحت د احمد خان د غوره کېدنې ملاتړ کوي، دا هغه چلند وو چې حاجي جمالخان ته یې د عمومو افغانانو په زړونو کې د منښت او درنښت دریځ وریه برخه کړ. نورو سردارانو هم د حاجي جمالخان پر پله باندې پل کښېښود، ځکه پوهېدل چې احمد خان د ټولو سردارانو په منځ کې تر ټولو په خوله چوپ سړی دی، ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترڅنګ ، احمدخان هوښيار ترينه سړی وو چې د ځان لپاره يې هيڅ ادعا نه درلودله او تر ټولو مهمه خبره دا چې دريمګړي سړي د احمد خان لپاره وړانديز کړی وو. همدا لامل دی چې احمدخان ته د نورو ټولو په پرتلې د معتدل ترينه، بې پَرې ترينه او وَړَند ترينه سړي په سترګې کتل کېدل. احمد خان په ۱۷۴۷ ز کال کې (چې د ۱۱۶۰ قمري کال د رجب د مياشتې يا د ۱۷۴۷ ز کال د اکتوبر له مياشتې سره سمون خوري) د کندهار په يوه جومات کې د شاه د نامه له تر لاسه کولو وروسته تاج پر سر ږدي او د خوښيو لويه غونډه جوړيږي. د احمد خان د تاج اېښودلو غونډه زښته ډېره ساده وه: يو ډير ستر ملا د نوي شاه پر سر د غنمو څو دانې د ډالی په توګې ږدي او د غونډې ګډونوالو ته وايي چې احمد شاه خدای او پرګنو غوره کړی دی. د شاهي ځواک لېږد دا ډول نښه ييز (نمادين) دود لا تر اوسه د افغان قبائيلو په منځ کې هغه مهال پلی کېږي (کله چې يو څوک د خپل رئيس په توګې ټاکي)؛ ددغه دود مانا او مفهوم دا دی کله چې يو څوک د ځواک د امانتوال په توګې غوره کېږي نو د هغه له اقداماتو څخه سوکالي او برکتونه رامنځته کېږي.» [1]

داحمدشاه تر واکمن کيدو وروسته حاجی جمال خان د هغه په دربار د ډير مهم او صلاحيت لرونکی مشاور (سلاکار) دنده درلوده چي احمدشاه هم په ټولو چاروکی دده سره سلا مشوری کولی . ده هم تر ۱۷۶۵م پوري د احمدشاه په ټولو لښکرکښيو کي دخپل قومی لښکروسره ونډه اخيستی اود پام وړ خدمتونه يی کړيدی. حاجی جمالخان په ۱۷۷۰م کال پخپل طبعی مرګ په کندهار کی وفات شوی دی.

الفنستون يو وتلی انکريزی افغانستان پيژندونکی دی .دی(دکابل د سلطانيت بيان) پنامه کتاب کي چي په ۱۸۱۵ م کی يی چاپ کړيدی په افغانستان کی دقومونو د توضيح شرح کی د حاجی جمال خان دقومی قوت په اړوند ليکي : « بارګزيان د دراني قومونو يو مهم قوم دی چي شمير يی تر

---

[1] ـ فريه، تأريخ افغانها، ژباړه : سهيل سبزواري، دويم څپرکی،د آريائی ويب سايت (آرشيف تاريخي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

پوپلزیانو خورا ډیر دی .دوی د کندهار په جنوب او جنوب ختیځ کی پاشل سویدی. ډیر یی په ارغسان او د هلمند په ناوه کی میشت دی. داچي ددغو سیمی ځمکی ډیر حاصل ورکوي نو په کرهڼه بوخت ، د رودونو او کاریزونو د اوبو په لګولو سره یی دښتونه او صحراګانی هم زرغونی کړیدی. بیا یی هم د دوی ډیره برخه یی کوچیان دی او مالداری لري. د پښتني قبیلو تر منځ ، دوی ډیر جنګیالی او زړور دی . دا ګړی وزیر فتح خان ددی قوم مشرتوب پرغاړه لري . لدی نه پرته په هیواد کي د دولتي مامورانو او لوی چارواکو ډیری ددغه قوم څخه دی . دوی خپلی ښیګڼی په وفاداری ، اتحاد او شجاعت کي ويني . د بارګزیانو شمیر تر دیرش زره کورنیو لږ ندی» [۱] .

فیض محمد کاتب د(نژاد نامه افغان) پنامه پخپل یوبل کتاب کی لیکي : « دبارکزی قوم ۴۳۷۵ کورنی د کندهار په جنوبی سیمه ارغسان کی ، د هلمند پر څنډو او خشک میدان(میوند) کی میشت دی . ډیری یی ددوی څخه په کرهڼه بوخت دی اویو شمیر هم په دښتونو کی په تکلیف او مشقت سره مالداری کوي او د خپل ژوند احتیاج (اړتیاوی) ورباندی پوره کوي . امیر دوست محمد خان له دغه قومه راوتلی او تر امان الله خان پوري دده د اولادو څخه ۷ نفره لکه : امیر شیرعلی خان ، امیر محمد افضل خان، امیر محمد اعظم خان ، امیر عبدالرحمان خان ، امیر حبیب الله خان او امیر امان الله خان د افغانستان ټولوا کان تیر سویدی . د سقاو د زوی حبیب الله (بچه سقاو) د انقلاب په پای کي د هیواد واکمني د محمد نادرخان په لاس ورغله. محمد نادر خان د امیر دوست محمد خان د ورور سردار سلطان محمد خان د اولادی څخه دی » . د ۱۹۳۳م کال څخه بیا د (۱۹۷۸ م) کال ترااپریل پوری د محمدزیو کورنی چي د بارکزی قوم یو ښاخ دی د افغانستان واکمني یی پرغاړه درلوده .

دالفنستون په عقیده د اڅکزیو قوم هم د بارګزیو یو ښاخ دی او احمدشاه درانی پدی خاطر چی د بارګزو قومی زوز کم کړی ، اڅکزی یی ځانته جدا قوم وګاڼه او په لښکرو کی یی ځانته جلا ونډه ورکړه .دا قوم چی دا اوس هم ځانونه

---

[۱] ـ الفنستن، د کاکر ترجمه،ج۲، ص۸۷، دفکرت ترجمه، افغانان، ۳۵۶ـ ۳۵۸مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بارګزیو تربوران بولي د کندهار په جنوب د خواجه عمران د غرونو په لمنو کي د سپین بولدک او کویټه په سیموکی میشت دی . دخواجه عمران د غرونو د زنځیر په جنوب د مرغی په مقابله خواکی د(توبه)پنامه پراخه سیمه پرته ده چي لودیز یی په اڅکزیو پوری اړه لري . په ختیز کي یی تر (ژوب) پوری غزیدلی سیمه دکاکړو ده . دمرغی په شمال کی ارغسان پروت دی.د ارغسان نوم هم په همدغه نامه د رود څخه اخیست سویدی .الفنستون زیاتوی : ارغسان یوه نسبتاً حاصل خیزه دره ده چي د ګز د ونو ډکو غرونو ترمنځ پرته ده .ځیني برخی یی کرهنیزی دی چی هلته څو قعله وی د بازکزیو په خانانو پوری اړه لري . مګر اکثره اوسیدونکی دلته مالداران او چوپانان دی. دغه غرونه چی ډیر لوړ ندی په ختیځه برخه کی یی همدارنګه ابدالی درانیان میشت دی . د ارغسان رود لوړی برخي دغه سیمی خړوبوي. دلته د رمو دپاره ښه څرځایونه لري. مګر کرهنیزی مځکی یی لږ دي. [1] فیض محمد کاتب د اڅکزو کورنیو شمیر ۷۵۰۰ کورنی ښودلی دی.[2]

جنرال فریه، چي د امیر دوست محمد خان د سلطنت په دوهم ځل په ۱۸۴۵-۱۸۴۶ م په کندهار ،هلمند او هرات کي ګرځیدلی دی وایی: دبارګزیانو یوشمیر د کندهاره تر هرات پوری پاشل شوی او د بارکزیانو ټول شمیر د ۴۵-۵۰ زرو کورنیو پوری رسیږي . یوازی محمد زیان ۵-۴ زروکورنی دی[3].

مرحوم علامه حبیبی یادونه کوي چي د بارګزیانو ډیره برخه د پخوا زمانو راهیسی بیا تر اوسه پوري دکندهاریه ارغسان او معروف کی ، د هلمند په ګرشک او دلښکرګاه په جنوب لویدیز د بارګزیو په ناوه کي په وړو او یو بل ته نژدی پرتو کلیو کی اوسیږي. یوه د ډیرو وګړو لرونکی او شتمنه ولسوالی په هلمند کی د بارګزیو د ناوی په نامه یادیږي چي د لښکرګا او بست قلعه څخه نیولی د هلمند رود د ښی غاړه څخه پیل تر ګرمسیر تر هزار جفت اودرویشانو پوري غځیږي . لدی نه پرته په فراه ، نیمروز ،سیستان ،بلوچستان ، پیښور،

---

[1] - الفنستن، دکاکرژباره،ج۲، ص۸۷، فکرت، افغانان، ۳۵۶- ۳۵۸مخونه
[2] - فیض محمدکاتب،نژاد نامه افغان، ۵۷مخ
[3] -الایس پیریس،عروج بارکزایی ،۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلال اباد ،ارزګان (ترینکوټ) هرات او نورو ولایتونو کی هم بارګزیان پاشل سویدی. ښایی چی ټولیز (مجموعی) شمیر یی د ۲۰۰ زره کورنیو په شاوخوا کی وی.

لکه څنګه چی حاجی جمالخان د احمدشاهی دولت په ټینګښت او پراختیا کی د هیڅ ډول کوښښ څخه ځان ندی سپمولی ،همدارنګه احمدشاه بابا هم دده پوره درناوی کړی، دسیاسی پرمختیاووڅخه به یی خبراوه او دده د امکاناتو څخه به یی ګټه اختستله. ده نسبتا اوږد عمر کړی چی په سراج التواریخ کی د مړیني کال۱۱۸٤هجری (۱۷۷۰م) ښودل سوی او وایی چی په ۸۶ کلنی وفات شو چي د کندهار ښار په جنوب د ذاکر په کلی کی ښخ دی . که چیري دده د مړینی کال رښتیا هم ۱۱۴۸ وی او په ۸۶ کلنی وفات شویوی ،نو باید په ۱۰۹۸م کی زیږیدلی وی(۱۶۸۷م) . مګر ښاغلی صدیق رهپو طرزی پخپله یوه لیکنه کی دده د زیږیدنی کال (۱۷۱۹م) او د مړنی کال یی (۱۷۷۰م) ښودلی چي دده د یادونی له مخي حاجی جمالخان تر هغه څه چي فیض محمد کاتب ښودلی ،۳۳ کاله لږ عمر کړیدی.

صدیق رهپو طرزی وایی دحاجی جمالخان مور د غلجی قبیلی څخه وه او د احمدشاه بابا د واکمنی پر مهال ده د (توپچی باشی) دنده درلوده .خو ډیری نوري سرچیینی لکه ان (احمدشاهی تاریخ) دده دغه دنده یاده کړی نده. ښایی د صدیق رهپوطرزی موخه د جمال خان پلار وي چي علامه حبیبی صاحب د (توپچی باشی) پنامه یاد کړیدی. حاجی جمال خان چی ځان یی تر دی دندی لوړګاڼه ، فکر نه کیږي چی داسي دنده به یی ترسره کړی وی. ظفرکاکاخیل په خپل کتاب (پښتانه د تاریخ په رڼا کی) راوړی دی : «داحمدخان د ټاکل کیدو پر مهال داسي پریکړه وشوه چی شاهی د سدوزیو په کورنی او صدارت به یی د بارګزو په کورنی پوری اړه لري[1]» مګر داحمدشاه د دولت په اداره کی د داسي پریکړی څرک نه تر سترګوکیږي . که داسي پریکړه مو جوړه وای بیا پخپله احمدشاه بابا نشوه کولای دواړي دندی پخپله مخته بوزی.

حاجی جمال خان،دوی میرمني درلوده چي یوه یی غلجی او بله یی

---

[1] -ظفرکاکاخیل،پشتانه د تاریخ په رناکی ، طبع ۱۹۶۵، ص ۸۵۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارګزی وه . د دوارو میرمنو ځخه یی ځلور زامن او یوه لور زیږیدلی ده . لور یی تیمورشاه ته واده شوه چي شاه محمود د هغی ځخه زیږیدلی دی. زامن یی هارون خان ، رحیمداد خان ، پاینده خان او بهادرخان وو[۱].

فیض محمد کاتب بیا دده د دوولومړیو زامنو نومونه نه یادوی او پرځای یی دوه نور نومونه اخلی لکه عبدالحبیب خان او حاجی درویش خان. دی زیاتوی چی حاجی عبدالحبیب خان ډیر سخي سړی وو او دعرفان د طریقت مینه وال وو [۲].حاجی درویش خان دده سکنی ورور کیدی.

دسردار پاینده خان رول دسدوزی په دولت کی

سردار پاینده خان(۱۷۵۸ - ۱۷۹۹م)

[۱] ـ د پاینده محمد خان د اقتدار پر مهال د ده ورور هارون خان د ګرشک حاکم وو. دی د دری ژبی شاعر وو خو اوږد عمر یی ونکړ . دده ځخه دوه زامن پاته شوی لکه شهنوازخان او امیرالدین خان . بهادرخان بیا یو صوفی ډوله سړی وو .د دنیایی کارو سره یی مینه نه درلوده ، تل یی د خپل رب عبادت کاوه. (پیرس، ص۲۱،ح ۳)

[۲] ـ فیض محمدکاتب، سراج التواریخ،ج۲، ص ۱۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاینده محمد د حاجی جمالخان کشر زوی او د هغه د وفات پر مهال اوه کلن هلک وو . د خپل مشر ورور رحیمدادخان تر وزر لاندی لوی شو .کله چی ۱۶ کلن شو ، تیمورشاه دده د مشر ورور پر ځای د قوم مشر په توګه وټاکی او په دربار کی یی د پام وړ ځای ورکړ. رحیمداد خان د تیمورشاه په دربار کي د خپل قوم د سردار ځای درلود ، خو ددغه مقام وړتیا یی نه لرله . د نورو وړونو په خلاف دی یو ډیر متکبر او مغروره سړی وو . دی د سخاوت او میلمه پالنی سره هیڅ جوړ نه وو او غوړیدلی دسترخوان یی چا ونه لیدی .ښکاره ده چی افغانان دداسي ممسک سړی پرشاوخوا، نه راټولیږي. کرار کرار خلګو تری نفرت وکړ او د شکایت ږغونه یی پورته شول .برسیره پردی چي پخپله یی دستر خان نه وو غوړولی ، د نورو قومی مشرانو میلمستیاؤ ته هم نه ورتلی ، پدی خاطر یی قوم د اطاعت نه لاس واخیست او دده کسانو ته یی د مالیی ورکولو څخه ډډه کوله[1] .

داسی هم ویل کیده ، پدی خاطر چی رحیمداد خان د تیمورشاه همزولی وو او دواړو یوځای دماشومتوب لوبی کړی وو ، ځکه یی نو په دربار کي تشریفاتي دود او نظم په پام کی نه نیوی او تل یی د تیمورشاه او امرو ته په سپکه کتل .له دی کبله تیمورشاه د شاهي دفتر له چارو څخه لیری کړ(۱۷۷۴)، او د جلال اباد د بهسود سیمی ده ته د «تیول»(جاګیر) ه ډول ورکړ. پدی ډول یی د مرکز او دربار څځه دده لاس لنډ کړ[2]. د رحیمداد خان تر ګوښه کولو وروسته د ده وروړپاینده محمد خان دبارګزو په مشری وټاکل سو چي د ځینو روایتو له مخي ۱۶کله زلمی وو . سردار پاینده محمد خان هوښیار او زکی سړی وو ، د ټولو سره یی نیک سلوک کاوه او قوم پر راټول سو. د خپلو صادقانه خدمتونو له مخي تیمورشاه د«سرفرازخان» لقب ورکړ.

[1]- موهن لال، زندگی امیر دوست محمد خان د داکتره هاشمیان ژباره ، ص۶۰، پیرس،٦ مخ

[2]-عزیزالدین وکیلی پوپلزی ،تیمورشاه درانی جلد ۲، ۶۴۶مخ، دموهنلال په قول:د رحیمداد خان ترمرګ ووسته اته زامن ورڅخه پاته شول: عبدالخان ، عبدالحمید، عبدالکبیر ، عبدالسلام ، عبدالحکیم ، عبدالله ، عبدالواحد خان (موهن لال جلد ۱، ۶۰مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی کار چي د تیمورشاه پام یی د پاینده محمد خان په لور واړاوه ،هغه په کندهار کی د درانیانو د ښورښ ارامول وه چی د تیمورشاه په وړاندی یی کړی وو . دا ښورښ د احمدشاه درانی د کاکا عبدالخالق خان په مشری د کندهار څخه د کابل په لور ترسره شوی وو . پاینده محمد خان وکړای شو د ښورښ کونکو له ډلی نه مهراب خان او دلاورخان اسحاقزی (ساکزی)راجلا او د تیمورشاه په پلوی یی ودروي . پدی ډول د عبدالخالق قواؤ ماته وخوړه او دی پخپله ونیول شو او وروسته د تیمورشاه په امر ړوند کړل شو[1] . تیمورشاه ددی بری په وړاندی ، پایند ه محمد خان ته د«سرفرازخان» او دلاورخان اسحاقزی د «مددخان» لقب ورکړ او قاضی فیض الله خان ته یی د وزارت رتبه منظوره کړه. لدی نه وروسته سرفراز خان او مدد خان د کشمیر د یاغی شوی والی د ټکولو د پاره ولیږل شول . پاینده محمد خان په دومره میراني وجنګیدی چی ډیر ژر یی یاغی والی آزاد خان مغلوب کړ .کله چی دوی ددی بریالی ماموریت څخه کابل ته راغلل ، مدد خان تیمورشاه ته د پاینده خان د میراني او زړورتوب کیسی وکړي ،څکه نو تیمورشاه هغه په بلوچستان کی د شال او کویټی د مالیاتو و ټولولو ته توظیف کړ. ده هلته د خلګو سره دومره ښه سلوک وکړ چی هغو یی ټول د دولت څخه خوشحاله کړل، ډیر ژر دده د لیاقت او استعداد کیسی د هیواد تر ګوټ ګوټه پوري ورسیدی او تیمورشاه باندی دومره ګران شو چي د غلجی قبیلی مشری او اداره هم ده ته ور وسپارله او اجازه یی ورکړه تر څو د شاه تخت ته نژدی ځانته ځای وټاکي.[2]

کله چي د تیمورشاه زوی شهزاده عباس د ارسلان خان مومند په لمسون پیښورکي د خپل پلار په وړاندی بغاوت پیل کړ، پاینده محمد خان د یوه لښکر سره د هغه و مقابلی ته ولیږول شو . د کابل مست رود دواړو خواو تر منځ باډاسکی وهلی او پاینده محمد خان، ځان ورواچاوه او عسکرویی هم د هغه په پیروي داکار وکړ .له نیکه مرغه بیله تلفاتو تر رود پوري ووتل ،

---

[1] ـ الفنستون، دکابل سلطنت بیان ،ج۲، ۲۷۱ـ ۲۷۲مخ

[2] ـ موهن لال، زندګی امیردوست محمدخان،ددکتورهاشمیان ژباره،،ج۱ ،۶۲مخ، پیرس، عروج بارکزائی، ۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدستی یی ځان و لالپورته ورساوه .هلته ارسلاخان د مقابلی توان په ځان کی ونه لیدی او په تیښته بریالی شو .ارسلاخان ددی پیښي وروسته د پیښور په شاوخوا غرونو کی سرګردانه او پاینده محمد خان کابل ته راستون شو.

لدی نه لږ موده وروسته د ازبکانو دښورښ له کبله د هیواد امنیت د خطر سره مخامخ شو. ددی ښورښ اوازه پوره جدی او ډارونکی وګڼل شوه چي تیمورشاه خپل جرئت دلاسه ورکړ او نیت یی وکړ کابل پریږدی او هرات ته ولاړ شي ، مګر پاینده محمد خان دی لدی ډارن کارنه منع کړ.هغه په کابل کی پاته شو او پاینده محمد خان د یو لښکر په مشری د بلخ په لور وخوځیدی . بلخ ته په رارسیدو سره بیله دی چي له توری کار واخلي د ازبکي مشرانو سره خبروته کښیناست او ټولي ناخوالی یی د سوله ایزی لاری حل کړي ، وروسته کابل ورغی او د شاه سره یوځای پیښورته ولاړي. پیښورته د تیمورشاه په رسیدوسره شهزاده عباس پرځان وډاریدی، د پلار په پښو کی ولویدی او بخښنه یی وغوښته. ارسلان خان مومند هم دشاه څخه د بخښنی غوښتلو په خاطر پیښورته راغی ، مګر په سبایی سر پریکړی بدن وخلګوته وروښودل سو او وروسته تیمورشاه د خپل زوی عباس سره کابل ته راوګرځیدی. [1]

څه موده وروسته یووار بیا تیمورشاه ته خبر راورسیدی چي د بخارا پادشاه شاه مراد په تحریک ازبکانو ښورښ پیل کړیدی. شاه مراد دڅه وخت راهیسي په شمال کی د درانیانو پر خاوره تیری کاوه .هغه وخت چي تیمورشاه وبهاولپورته په جنګ تللی وو، دشاه مراد تیری دومره حد ته ورسیدی چي تیمورشاه مجبورسو دخپلو شمالی سیمودساتنی په موخه پریکنده تصمیم ونیسي، ځکه چي شاه مراد لدی نه مخکی پر مرو باندی برید کړی وو او د هغه ځای شعیه وګړی یی په زوره مجبوره کړی وه چي شعیه مذهب پریږدي او سنی مذهب ته را واوړي او که چیری داکار ونه کړي نو سرونه به یی غوڅ کړي. داهغه ته ورته یو کار وو چی صفوی شاه اسماعیل دخپل واک پر مهال د

---

[1] ـ موهن لال، همغه اثر، ج۱ ص ۶۴،الفنستون، همغه اثر،ج۲، ص ۲۷۷، تیمورشاه درانی،ج۲، ۶۳۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۲م کال وروسته د ایران د سني مذهبه وګړو اودهغو په ډله کی د مروی د سني مسلمانانو په هکله کړی وو.

د۱۷۸۹م کال په پسرلی کي تیمورشاه دیوه لښکر سره چي الفنستون یی شمیر سل زره او غبار ۳۰زرو په شا وخوا کي ښودلی ، دکابل څخه دبلخ په لور روان شو . شاه څه موده په کندز کي پاته شو او وروسته د آقچي پرخوا چي ازبکانو لاندی کړیوه وځوځیدی . شاه مراد هم دآموتر رود راتیر سو او کلفت ته راغی. ده خپل ورور عمر قوش بیګي دیوه واړه پوځ سره اقچی ته ولیږه . الله وردی ته یی دنده وسپارل چي پر تیمورشاه باندی د خوراکي موادو د رسولو لاره بنده کړي ، مګر د تیمورشاه پوځ چي سردار پاینده محمد خان یی محوری ټکی وو ، هر ځای چي به د دښمن سره مخامخ شو هغه به یی دړي وړی کړ. شاه مراد ډار ونیوی او یو شمیر ملایان او روحانیون د قران شریف سره تیمورشاه ته د بخښنی په خاطر ولیږل او پدی بهانه چي د مسلمانانو وینی توی نشي د سولی وړاندیز یی وکړ، پدی خبرو کی د آمــو رود د پخوا په شان د افغانستان او بخارا تر منځ سرحد پاته شو او تیمورشاه کابل ته راوګرځیدی.[1]

دموهن لال په قول پر تیمورشاه باندی پاینده محمد خان دخپل ځان په ډول ګران وو. داسي ورځ به نه وه چي په انعام به یی نه ستایه . تیمورشاه په ۱۸۳۹م کال د می په شلمه د نړی نه سترګي پټی او په کابل کی خاورو ته وسپارل سو.[2]

رښتیا خبره داده چي دبارګزیانو اقتدار دتیمورشاه په وخت په کابل کی ریښی وځغلولی او د سلطنت ترلاسه کولو پوری وغځیدلی. پاینده محمد خان به هیڅکله هم دا فکرنه وه کړي چي دده تر ټولوکشر زوی دوست محمد به یو وخت د کابل پر تخت ناست وي او د برتانیی سفیر به یی دربارته ورځي . داحمد شاه دراني هغه تاج او تخت چي د حاجی جمالخان په مرسته یی ترلاسه کړی وو

[1] ـپیرس ،عروج بارګزایی ۹ـ۸مخ ، غبارـ افغانستان در مسیر تاریخ ،۳۷۶مخ ،الفنستون ـ افغان ،ترجمه فکرت تر ۵۰ مخ پورته

[2] ـ دکابل سلطنت بیان، دداکترکاکرژباره،ج۲ ، ۲۷۷مخ، موهن لال ،زندګی امیردوست محمدخان، ج۱، ۶۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

، دده د اولادی په لاس په پای کی رانسکوره شو. دا د پاینده محمد خان د هلوځلو میوه وه چې وروسته بچیانو ترلاسه کړه .

لنډه داچې سردار پاینده محمد خان د تیمورشاهی دولت په ټینګښت او ټکاو کې نه ستړی کیدونکی هلی ځلی وکړی، دده پر ضدیی هغه توطیه چې دارسلان مومند په تحریک د ده زوی شهزاده عباس په لاره اچولی وه ، د بیخه خنډ کړه. د تیمورشاه دولت مخالفان یی په پیښور، کابل ،کشمیر ،بلخ اونورو ولایتونو کی ودی ته اړایستل سوتر څو مرکزی دولت اطاعت ته غاړه کښیږدی. په پای کی پایند ه محمد خان د تیمورشاه ځای ناستی زمانشاه په امر اعدام شو.

د پاینده محمد خان رول دشاه زمان په واکمن کیدوکی:

په ۱۷۹۳م کی کله چې تیمورشاه وفات شو ، دځان دپاره یی د ځای ناستی په هکله وصیت نه ؤ کړی . دده لویه کورنی او ډیرمیراث خوران پاته شول. دده د ۲۴ زامنو له ډلی نه شهزاده همایون په کندهار ، شهزاده محمود په هرات او شهزاده زمان چې پنځم زوی یی وو د پلار په ژوند کې د کابل صوبه دار ټاکل شوی وو. کله ناکله چې به تیمورشاه دکابل نه سفر وکړ، شهزاده زمان به یی د ولیعهد په توګه پریښود .دده اخلاق او کړه وړه درباریانو ته ډیر د منلو وړ وه . دده مور د تیمورشاه تر ټولو ګرانه ماندینه وه.[1]

دتیمورشاه تر وفات وروسته دغې ښځې د موقع نه ګټه پورته کړه، وپاینده محمد خان ته چې د تیمورشاه وزیر وو ورغله د خپل زوی لاس یی دده په لاس کی کښیښود او هیله یی تری نه وکړه چې د تخت په کښیناستلو کی مرسته ورسره وکړي .داچې پاینده محمد خان یو پښتون وو او د پښتونولی په دود ښه بلد وو ویی نه کړای شو ، دیوی ښځې هیلو ته چې هغه ملکه هم وي، منفی ځواب ووایی. پدی توګه یی ددی غوښتنه ومنل. دنورو دراني او قزلباشانو خانانو او قومی مشرانو څخه یی د شهزاده زمان د پاره یی بیعت واخیست او

---

[1] - فریه دشهزاده زمان مور دیوسفزو له قومه بللی،مګر اصف اهنګ بیا دا ښځه د چنداول د قزلباشانود قوم نه بللی ده او وایی چې ددی پر مهر باندی دابیت لکل شوی وو :

فلک رشک برد بر بزرگی جاهم --- کنیزفاطمه ومادرزمان شاهم

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه پر تخت کښیناست.[۱]

پاینده محمد خان د زمانشاه مورته د وعدی له مخي دقاضی فیض الله خان دولتشاهی هروی[۲] ، ملا عبدالغفار چي د تیمورشاه وزیران او باوری کسان وه ، ورسره یی وکتل . دوی په ګډه داسی پریکړه وکړه چی د شاه دمړینی تر اعلانولو دمخه باید ټول خانان او د قوم مشران و سلطنتی دربار ته ګویا د شاه په امر را وغوښتل شی ، کله چي دوی ټول حاضر شول ، ددربار د صالون دروازی وتړل شوی، وروسته یی دوی ته د تیمورشاه د وفات خبر اعلان کړ . پاینده محمد خان احساس کړه چی قاضی فیض الله خان په زړه کی د شهزاده عباس پلوی دی،کله چي پاینده محمد خان پدی پوه شو چي قاضی ښایی د شهزاده عباس پلوی وکړي، نو یی دخبرو لړي پخپل لاس کی واخیستله او ویی ویل :

« دمیت د ښخولو دمخه پکار ده چي دشاه د زامنو څخه یو نفر د پاچا په توګه وټاکل شی. دابايد داسی یوڅوک وی چي ددغه مقام لیاقت ولری او تاج وتخت ورباندی ښکلی ښکاره سي. په یوه لاس دوی توری نسي کارول کیدلای . موږ چي شخصی اغراض او موخي نلرو ، یوازی اویوازی د هیواد ښیګڼي اوپرمختګ غواړو او د سلطنتی کورنی خیر مو ارزوده ،باید د شاهی دپاره د غسی د ښوصفتونو لرونکی څوک وټاکو. تاسی ټول چي پخپله هم د لوړی

---

[۱] -پیرس، همغه اثر

[۲] - دیادونی وړده چی قاضی فیض الله خان د تیمورشاه استاد او د لمانځه امام یی هم وو ، ده په فقه او حدیثو کی لوی لاس درلود ،ډیر خوش طبیعته او زړور سړی وو . داحمد شاه بابا د مرګ نه وروسته کله چی شاولی خان خپل زوم شهزاده سلیمان پر تخت کښیناوه ، فیض الله خان پدی کار راضی نه وو او د تیمورشاه هرکلی ته چي د هراته راځوځیدلی وو، فراه ته ورغی . د احمدشاه بابا د وخت وزیر شاولیخان هم دده سره ملګری وو . په بکواکی یی هغه د نوموړی د یوه دښمن پلاس وواژه او پخپله د تیمورشاه خدمت ته حاضر شو .قاضی فیض الله پر تیمورشاه باندی ډیر ګران وو. ده په کابل او شاوخوا کی ډیری ځمکی درلودی او اوس هم (ګذرقاضی) ا و(قلعه قاضی) سیمی دده په نوم یادیږي . د اولادو څخه یی ځینی کسان په ګذرقاضی اودکابل چاردهی کی میشت دی. دده قبر په عاشقان او عارفانو کی دی. دده ورور ملا ادریس هم یو عالم او فاضل سړی وو. ده د احمدشاه په اردو کی د قاضی دنده درلوده .یوځل هم تر شاولیخان بامیزی وروسته د (دیوان اعلی وزارت) مقام د څه مودی د پاره وده ته سپارل شویدی اما یو کال وروسته په ۱۱۷۹ کال کی وفات شو. (تاریخ احمدشاهی، د محمودالحسینی تالیف، ص ۴۶۵،و۵۷۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنی شهزاده ګان یاست باید په دغوغوښتونو کی زموږ سره همږغی اوسی . شهزاده زمان میرزا چي د ټولو دغوشمیرل شوو صفتونو اوشرطونو در لودونکی دی، دخپل علمیت ،لیاقت او په سلطنتی چارو کی د فعالیت له کبله تر خپلو نورو وروڼو برلاسی دی ، باید د شاه په توګه وټاکل شي . دهمدی لامله زه پر تاسي باندی ږغ کوم چي وده ته بیعت ورکړي» .

دده تر وینا وروسته نورو وزیرانو هم هر یوه په نوبت سره د پاینده محمدخان د خبرو په تایید د زمان میرزا په پلوی نور دلایل هم چي دده دصفتونو ښکارندوی وه ، راوړل . دا ټولی خبری دناستو کسانو لخوا دتایید وړوګرځیدی او شهزاده زمان د پاچا په توګه وټاکل شو، وروسته فاتحه ولوستل شوه اود تیمورشاه دجنازی چاری پیل سوی .

پاینده محمد خان لکه څنګه چی مو ولیدل دشهزاده زمان سره پر تخت دده د کښیناستلو په چاروکی لویه مرسته وکړه ، مګر بیا هم پاینده محمد خان د شهزاده عباس لخوا بیغمه نه وو. دده دا تشویش پرځای راوخوت. د فاتحی مراسم لا پای ته نه وه رسیدلی چی شهزاده عباس ټول وروڼه د چهلستون (داماڼي تیمورشاه جوړه کړی) په قصرکی راټول کړل، د هغوی څخه یی بیعت واخیست او ځان یی پاچا اعلان کړ. کله چي پاینده محمد خان او نور دزمانشاه پلوه خانان خبرشوه ، دمیر اصلان خان جوانشیر او جعفرخان جوانشیر په مشری یی یوشمیر عسکر ولیږل څو د چهلستون ماڼي محاصره کړي. شهزاده عباس یی د ټولو وروڼو سره ونیوی او د شاه زمان حضورته راویستل ، زمانشاه د خپل سکنی ورور شجاع الملک پرته (چي یوازی دری ورځی بندی وو) نور ټول وروڼه تر غضب اوشکنجو لاندی ونیول. په پای کی مجبور سول چي بخښنه وغواړي او ده ته بیعت ورکړي. ده هم هغوی ټول وبخښل او په بالا حصار کی یی ځای ورکړ.[1]

د پاینده محمد خان نظامی خدمتونه دشاه زمان دپاره:

[1] ـپیرس ،هم هغه کتاب ،۱۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چی شهزاده همایون په کندهار او شهزاده محمود په هرات کی د زمانشاه د پاچا کیدو څخه خبر شول ، هریوه ښورښ ته ملا وتړله .همایون په کندها ر کی دپاچهی اعلان اوسکه یی پخپل نوم باندی ووهل. وروسته یی د شاه زمان سره د جنګ د پاره تیاری ونیوی. شاه زمان هم د پاینده محمد خان په مشری قوتونه د کندهار په لور ولیږل . دواړی قواوی د کندهار په څلور میلی واټن کی په (باغ ببرو) نومی ځای کی سره مخامخ شوی. دهمایون د لښکرو قوماندان مهرعلی خان د مددخان اسحاقزی د میرمني ورور(دده اخښی) وو، د جنګ تر پیلیدو وړاندي پاینده محمدخان دهغه سره اړیکی ونیولي او هغه یی د خپلو منطقی خبرو تر اغیز لاندی دومره راوست چی په ډیره خوښی سره د همایون د پلوی نه واوښت او د زمانشاه د عسکرو سره یوځای شو. پدی کارسره همایون ماته وخوړل او بلوچستان ته وتښتیدی او هلته د بلوڅ نصیرخان سره یوځای شو او پر کندهار باندی د راتلونکی برید په هیله کښیناست.

سردار پاینده محمد خان کندهارته ورغی ،خانان اومشران یی اړایستل ځو زمانشاه ته بیعت ورکړي. دده دغو صادقانه خدمتونو دشاه زمان په وړاندی دده قدر او درناوی نورهم زیات کړ اوده ته یی د کاله ۸۰ زره روپی معاش وټاکه . دبارکزو او غلجو برسیره یی د قزلباش د قواوو مشرتوب هم دده پر غاره واچاوه.[1]

زمانشاه د کندهار د چارو د سمون وروسته خپل وړوکی زوی قیصر چی ۷ کلن ماشوم وو، دعبدالله خان نورزی تر سرپرستی لاندی د کندهار حاکم وټاکه اوپخپله یی د قواوسره د هرات په لور حرکت وکړ. شهزاده محمود هم تسلیم شو. په هرات کی د چارو د سمون وروسته کابل ته راغی اوپه هند کی دفتوحاتو په هیله پیښورته روان شو. همایون چی د فرصت منتظر وو ، د بلوچستان څخه یی پرکندهار برید وکړ اوکندهاریی ونیوی. وړوکی قیصر یی زندان ته واچاوه ،مګر عبدالله خان دیحیی خان نسقچي باشي سره یوځای ځان

---

[1] موهن لال، دامیر دوست محمدخان ژوند .لومړی ټوک ، ۶۵مخ ، پیزس ــ ۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پیښورکی شاه زمان ته ورساوه .همایون یو وار بیا ځان پاچا اعلان اوسکه یی ووهل. په دغه وخت کی دعبدالله خان نورزی ورور احمد خان نورزی د خپلو قواوسره پر ښار حمله وکړه. مګر عبدالکریم خان(یا عبدالکبیرخان) دپاینده محمد خان د ورور رحیمدادخان زوی چي د همایون قوماندان وو، ودفاع ته راووت اوخونړی جګړه ونښته . په پای کی احمدخان زخمی اوماته یی وخوړل. دنښتی پر وخت یی ډیري وینی ضایع کړی، ضعف ورباندی راغی اود اس نه ولوید. ملا حسن درویش چی یوفقیر سړی وو ورباندی پیښ سو،کورته یی بوت اودرملنه یی ورځخه وکړه . همایون ورباندی خبر شو، نفر یی ورپسی ولیږل اوځانته یی وغوښت. نیت یی و چي له منځه یی یوسي، مګر د یوشمیر درانی خانانو دمنځګړیتوب له مخي یی د وژلوځخه تیرشواود خپلو قواوسرقوماندان یی وټاکه.

دهمایون لخوا دکندهار د نیولو ځخه چي زمانشاه ته خبر ورسیدی ،هغه مجبورسو ځو پیښور پریږدی ،کابل او وروسته بیا کندهارته حرکت وکړي. د دواو خواوو لښکری یووارښیا د کندهار په ۴۰ کروهی کی سره مخامخ سوی(۱۷۹۴ پسرلی) . د زمانشاه د لښکروقوماندان داځل هم پاینده محمد خان وو،خو همایون بیا د شاه زمان پخوانی قوماندان احمدخان نورزی دخپلو قواوو قوماندان ټاکلی وو چي وروریی عبدالله خان نورزی دلته د شاه زمان په پلوی جنګ ته راغلی وو. داځل پاینده محمد خان جنګ بیله وینو تویولو وګټی . داحمد خان سره یی اړیکی ونیولی هغه یی خپلی خواته رامات کړ ، همایون بیا ماته وخوړل او وتښتیدی. همایون دا پلا هرات مخ ونیوی ځود شهزاده محمود سره یوځای شي. فتح خان بارکزی (د پاینده محمدخان زوی) تر ګرشک پوری دهغه پسی ولاړ،خو ګیر یی نکړ او بیرته کندهارته راستون شو.[1]

شاه زمان وکندهارته د رارسیدو سره سم شهزاده محمود ته یولیک واستاوه چي همایون ونیسي او لاس تړلی یی وده ته راولي، مګر همایون د فراه ځخه د ریګستان دلاری وبلوچستان ته تللی وو. دهغه ځایه دسند تر ځنډو

---

[1] -پیرس،هغه کتاب، ۱۳-۱۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسیدلی وو او دهغی ډلي سره مخامخ شو چی دده د نیولو د پاره ټاکل سوی وو. دلته یی ماته وخوړل اودسند و ختیځو غاړوته وتښتیدی، هلته یی ونیوی چی دشاه زمان په امرړوند کړل شو او پاته عمر یی په زندان کی تیرکړ.

د پاینده خان د میرمنی لویه ادی سربښندنه:

لویه ادی د وزیر فتح خان مور وه چی هوښیاری او دلاوری کی تر خپل خاوند پاینده محمد خان کمه نه وه . اصلا دا د گرشک اود نادعلی په یوی شتمنی کورنی پوری یی اړه درلوده . د نادعلی کلا د لښکرگاه لویدیز ته یوپیژندل سوی ځای دی . ددی ځای نړیدلی کلا د« ادی قلعه » پنامه یادیږي . دگرشک د لویدیز په ١٥ کیلومتری کی د«مالگیر» پنامه کلی کی د «ادی باغ» پنامه هم یوځای هلته سته چي نړیدلی دیوالونه یی تر اوسه هم پاته دی . پدی کلی کی هم بارکزی اوسیږي .هغه مهال چی خلکو لا د جنگ د پایلو په هکله خبر نه درلود ، دغی غیرتمنی ښځي خپله بوغره (برقع) واغوستل او توره یی تر ملا وتړل، پراس سپره شوه ، د ښار پر زندان یی برید وکړ او ٨ کلن قیصر د شاه زمان زوی یی له زندانه ازاد کړ،بیرته یی د حکومت پر یوی چوکی کښیناوه ، پدی توگه نوموړی پتمنی ښځي د شازمان سره خپل ملاتړ وښود ، د قیصر ازادول یی د جارچی د لاری د خلکو تر غوږونو ورسول.

دی میرمنی همدارنگه د جنگ د پایلی تر مالومیدو پوری د ښار امنیت ته پاملرنه وکړل چي په غلا او چپاول لاس پوری نسی، یوځل دی ته خبر ورسیدی چی ددی زوم مرتضی خان غواړی په ښار کی تجارتخانی او دکانونه چورکړي . لویی ادی هغه ددی کارنه منع کړ او اخطار یی ورکړ چي که دا کار وکړي نو سربه یی پری کړی . هغه ددی خبری ته غوږ ونه نیولی او په چور یی لاس پوری کړ .لویی ادی حمله پر وکړه او په توره یی داسي وواهه چي د مځکی راپورته کیدای نسو، وروسته یی زندان ته واچاوه . په پای کی یی دیوه روحانی سړی عبدالستار په شفاعت هغه وبخښی او له زندان نه یی راوایست. څوورځو وروسته شاه زمان د خپلو لښکرو سر د کندهار ښار ته ننوت .کله چي یی خپل وړوکی د همایون په جنگ کی زخمی سوی زوی قیصر ژوندی ولیدی ، ډیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحاله سو ، د لویی ادی څخه یی مننه او درناوی وکړ . قیصر یی بیا هم په کندهار کی پریښود. دا زړه وره ښځه تر اوسه هم د درناوی سره ملګری ده . دګرشک د نجونو لیسه ددی په ویاړ نومول سویده .

لویه ادی د سردار پاینده خان میرمن او دمشهور وزیر فتح خان مور او داروابناد عبدالرؤوف بینوا له لیکنی سره سم"دبارکزی کلان خان لور وه"په دغه کلا(نادعلی) کی دلوی اختر دکیچړی پخول تر ډیره وخته پوری دمحمدزیو په کورنیوکی یو دود وو. اروابناد بینوا لیکی دی:"دمحمدزیو په کورکښی چه هرخای وی، دلوی اختر په ورځ ضرور او هرومرو کیچړی خوری. د دی کیچړی په فلسفه ځینی خبرنه دی او تقلیدی روان دی، او ځینی ئی داسی بیان کوی، وایی: دوزیرفتح خان تر مرګ وروسته "لویی ادی" خپل نور زامن دلوی اختر په ورځ راټول کړه او کیچړی ئی پوخ کړی و؛ چی ترهمدی کیچړی خوړلو وروسته د وزیرفتح خان د انتقام اخیستلو په عزم ټول ملا وی تړی او لویه ادی دپښتونوالی مراسم" دبره ایشول" پرځای کوی څو له دی ځایه څخه دمحمدزو دکورنی دسلالی تشکیل جوړیږی.»[1]

دپاینده محمد خان په وړاندی د شاه زمان بی پروایی :

کله چی شاه زمان د کندهاره وکابل ته راستون شو اوسلطنت یی ټیکاو وموند ، دقومی مشرانو سره یی بی پروایی خپله کړه او کرار کرار یی د مطلق العنانی (زورواکی)لاره یی ونیول. شاه زمان ته چي خپل نظر ډیر پرځای ښکاریدی ،نه یی غوښته چی نور خلک پرده باندی د خپلو خدمتونوپه خاطر منت واچوی اویا داچی د خپلی قومی ونډی له مخی د هیواد په اداره کی شریک او اغیز ولری. په همدی موخه یی د خپل سلطنت په دریم کال (۱۷۹۶م) کی سردار رحمت الله خا د سردار فتح خان پوبلزی زوی چی د ملتان د میشتو ابدالیانو څخه و، د افغانستان په لویو ښارونو لکه کابل ، کندهار او نورو کی یی قومی اغیز نه درلود، د«وفادارخان» په لقب سره خپل صدراعظم وټاکی. له بده

[1] ـمعصوم هوتک،دناوی دانشور، دکندهار منور،دزنګاوات مخور،ګاپ کندهار۲۰۱۲،ص ۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرغه پدی وخت کی دده وزیر هم یو عصبی او بد خویه قهرجن سړی وو چی د قومی مشرانوسره یی ښه سلوک نه کاوه اوتل یی ددغو مشرانو په وړاندی شاه زمان بد بینه کاوه.[1]

ددغو سردارانو او قومی مشرانو په ډله کی یو هم پاینده محمد خان د بارگزو مشراو د دربار د نژدی کسانو څخه وو. سره لدی چي پاینده محمد خان د شاه محمود سکنی ماما وو، مگر په داخلی جنگونو کی یی د شاه زمان پلو ونیوی. ښکاره ده چي ده ددی تولو خدمتونو په خاطر هیله درلوده څو د صدارت چوکی ورکړل شی. همدارنگه قزلباش مشرانو لکه میر اصلان خان جوانشیر او جعفرخان جوانشیرچی دده د سلطنت د تینگښت په خاطر یی ډیری هلی ځلی کړی وی ، دوی هم د زمان شاه څخه ډیری هیلی درلودی.

کله چی وفادارخان پدی پوه سو چی زمانشاه یی د مکاری په جال کی گیر شویدی ، وده ته یی د درواغو راپورونه ورکول چي گویا پاینده محمد خان د شاه شجاع پخاطر فعالیت کوی څو پرتخت باندی یی کښینوي. پدی توگه یی شاه د تولو قومی مشرانو په ځانگړی ډول د پاینده محمد خان په هکله بد بین کړ. دا خبره تر هغه ځایه ورسیده چی شاه به په څرگنده د نوموړی کسانو په وړاندی مخالفت کاوه . د همدی کبله سرداران او قومی مشران د شاه څخه ناراضه شول او غوښتل یی په مناسب وخت کی غبرگون وښیی.

دنظر خاوندان وایی چی شاه زمان یو په بل پسی دوی سیاسی تیروتنی وکړی: لومړی داچی دکم عقل وفادارخان په دسیسه او تحریک یی فرمان صادر کړ چی له مخی یی تول بارگزیان ددولتی مقامونو او امتیازاتو څخه بی برخی کیدل، دوهم داچي هغه مقام چی د خپل خدمتونو په مقابل کی د پاینده محمد خان حق وو(وزارت اعظم) ،هغه یی وبی کفایته وفادارخان ته ورکړ.

پیرس لیکی، چی وفادارخان یو حریص او ځان غوښتونکی سړی وو، ده کوښښ کاوه چی تول د شاه اقتدار پخپل لاس کی ونیسی. دی د خپلو کښتو کسانو (زیردستانو) په وړاندی ډیر مغرور اوتر ځان د لوړو کسانو (بالادستانو)

[1] ـفرهنگ، افغانستان درپنج قرن اخیر ، چاپ ایران، ۱۹۵مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وړاندی ډیر نرم ،چاپلوس او ډارن وو. ده د هر چل او نیرنګ نه کار واخیست څو زمان شاه یی د خپل لاس آله وګرځاوه . لدی نه وروسته چی هر څه ده غوښته ، زمانشاه هم هغه کول.[۱]

الفنستون وایی، پدی خاطر چي شاه زمان د خپلو عزیزانو له ډلی نه یو ډیر بی کفایته سړی ته واک سپارلی وو ، دا کار هم دده د برباد کیدو لامل شو او هم یی ملت د سترو بد بختیو سره مخامخ کړ.

سردار پاینده محمد خان او د مخفی انجمن جوړیدل :

له هغه نه وروسته چی زمانشاه پاینده محمد خان او نور قومی مشران له دندو لیری کړل، پاینده محمد خان ګرشک او په نادعلی کی د ادی قلعه ته راغی چی د شاه او د بد غوښتونکو رقیبانو څخه لیری وی. داچی ده غوښته یانه غوښته ، په هلمند کی دبارګزو د ناوی مشران به یی مجلس ته راتلل. وفادار خان داخبره و زمانشاه ته ورسول او دده ذهنیت یی لا نور هم د نوموړی په هکله خرپړ کړ.

دقومی مشرانو په اړوند دشاه دی ډول نارضایتونو هغه ولسي متل ور یاداوه چی (خدمت کرده ګناه لازم) یا (هندو ستړی ، خدای ناراضه . ژباړ.) . داحالت د دوی د پاره د منلو وړ نه اوباید د حل یوه لاره یی لټولی وای.

په(۱۷۹۹م) کال، کله چي شاه د خپلو لښکرو سره کندهارته راغلی وو، قومی مشرانو پخپلو کی مشوری سره کړیوی او پریکړه یی وکړه چي زمانشاه له تخته راوپرزوی او وزیر یی له منځه یوسي.

نوموړی قومی مشران د میا غلام محمد هندی په کورکی چی یو روحانی سړی وو(دځینو روایتونو له مخی دی یو هندی سوداګر وو . ژباړ.) سره راټولیدل. دغه هندی میا غلام محمد چی په کندهار کی اوسیدی ، پاینده محمد خان دده په اجازه څو پټي جلسي د نوموړی په کورکی وکړی او لازمی پریکړی هم ونیولی شوی. ددغه پټ (مخفی) انجمن غړی لاندی کسان وه :

---

[۱] - پییرس ، هم دغه کتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- پاینده محمد خان بارکزی ،
۲ محمد رحیم خان علیزی،
۳- اسلام خان پوپلزی،
۴- حکمت خان سرکانی،
۵-سلطان خان نورزی،
۶- میراصلانخان جوانشیر،
۷- محمد عظیم خان الکوزی،
۸- جعفرخان جوانشیر،
۹- زمانخان رکاب باشي،
۱۰- خضرخان علیزی.

دتاریخ سلطانی لیکونکی د زمان خان رکاب باشی پر ځای د یوسف علی خان خواجه سرا نوم اخلی او د زمانشاه خسر نورمحمد خان بابری چی د امین الملک لقب یی درلود هم د نوموړو کسانو په ډله کی راولی [1].

دهغو پریکړو په لست کی چی دمخفی سازمان غړو د پایند ه محمد خان په مشري د هغه هندی روحانی په کورکی د جلسی په وخت کړی وی ، یوه پریکړه یی داوه چی د تاج وتخت د پاره به شاه پسله دی نه په انتخابی ډول غوره کیږی او میراثی دود به نور د منځه یوسی. بله پریکړه داوه چی دشاه انتخاب به یوازی د سردارانو حق وی او که چیری شاه بی کفایته ثابت شو، د هغه لیری کول به همدارنګه د سردارانو لخوا تر سره کیږی. دجلسي غړو د سردار پاینده محمد خان دا وړاندیز هم تایید کړ :

لومړی باید ترهرڅه دمخه ډیر ژر وفادارخان اعدام سی ،
دوهم – شاه زمانشاه به د سلطنت نه لیری کیږي ،
دریم – دزمانشاه ورور شاه شجاع به دسلطنت پر تخت کښینول کیږي.[2]
ددی پریکړو د عملی کولو د پاره سبا ورځ چي پنجشنبه وه وټاکل شوه

---

[1] - فرهنګ، هغه کتاب تر ۱۹۶مخ پوری او تاریخ سلطانی ۱۶۸ مخ
[2] -پیرس ، هغه اثر، ۲۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او محمد عظیم الکوزی ته د وفادار خان وژل ور د غاړی شوه . نوری چاری پایند ه محمد خان پرغاړه واخیستی.[۱]

دشاه زمان په فرمان د پاینده محمد خان او نورو قومی مشرانو وژل کیدل :

دبشپړ احتیاط سره سره بیا هم د انجمن راز افشا سو. منشي باشي میرزا محمد شریف خان قزلباش چي پخپله یی هم په دغه توطیه او تړون کی لاس درلود ، ده و وزیر اعظم ته راپور ورکړ او هغه شاه ته . شاه زمان لومړی خپل ساتونکی گارد بدل کړ او پر ځای یی نور کسان وگمارل .هر یوه ته یی یوه اندازه پیسي بخششي ورکړی چي دد ه ښه ساتنه وکړي . په راتلونکی ورځ یی د انجمن غړی یو یو په جلا ډول په شاهی ماڼي کي خپل حضورته راوغوښتل . وروسته یی دوی پدی بهانه چي د وزیر د وژلو دپاره یی پلان جوړ کړی وو، اعدام کړل او امر یی وکړ ددوی جسدونه د نورو د عبرت او ډار پخاطر د ښار په څلورلاری کی تماشا ته کښیږدی. وروسته یی هندی میا غلام محمد هم ونیوی او اعدام یی کړ. داعدام شوو مړي دری ورخي تماشا ته پراته وه او هیچا جرئت نه کاوه څو هغوی ښخ کړي. په پای کی قاضی محمد سعید خان بازگزی دشاه په اجازه د پاینده محمد خان مړی واخیست ، د ذاکر کلی ته یی یووړ او هلته یی دده د پلار حاجی جمالخان د قبر څنگ ته ښخ کړ.

تاریخ پوهان لیکي، محمد عظیم خان الکوزی ددی ډلی تر ټولو خطرناک گنل کیدی ، دده تر نیولو وروسته یی یو صاحب منصب د پاینده محمد خان د نیول د پاره دهغه کورته واستاوه .د تصادف له مخی صاحب منصب پر فتح خان پیښ سو او صاحب منصب ته یی وویل چي پلار یی په کور کی نسته ،خو بیا به هم یوځل ولاړسي څو پوښتنه وکړي چي هغه چیری دی. کله چی فتح خان کورته ولاړ او پلار یی په موضوع پوه کړ، ده ته یی مشوره ورکړه چی وتښتی او ځان پټ کړي. فتح خان داهم ورته وویل چی زه به صاحب منصب د ورسره

---

[۱] ـ تاریخ سلطانی، ۱۶۸مخ، پښتانه د تاریخ په رڼا کي ، ۹۰۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلو ملګروسره ووژنم.[۱]

پاینده محمد خان د زوی خبره ونه منل او ویی ویل چي ښه خبره داده چي شاه ما ووژني ،نه داچي خلګ ما ډارن وبولي، بچیانوته می پیغورونه ورکړی او هغوی تل زما په خاطر خجل وګرځي. پاینده محمد خان داچي روژه یی وه او ماښام نژدی وو، د ماښام لمونځ یی وکړ او د روژه مات په خاطر یی اوبه وغوښتی . دوست محمدخان چی ۷ کلن هلک وو ،د اوبو ظرف ئی راوړه. لاسونه یی ریږدیدل ، پاینده محمد خان ظرف تری واخیسته، لږ اوبه یی و څکلی او دوست محمد ته یی د خیر دعا وکړه . وروسته دصاحب منصب سره د زمانشاه دربار ته ولاړ،هلته جلادان ورته منتظر وه اود زمانشاه په اشاره سر یی ورڅخه پریکړ.[۲]

د پاینده محمد خان او نورومشرانو اعدام اودا موضوع چي جسدونه یی دری ورځي تماشا ته پراته وه ، د هغوی کورنیو او پاته کسانو ته خورا ډیر تشویش پیداکړ.

پیرس لیکی، شاه زما ن پدی کار سره یو ډیر احمقانه عمل وکړچي د خپل یوه وزیر په خاطر یی نور قومی مشران اعدام کړل. دده دی کار دومره ناوړی پایلي درلودی چي نه یوازی یی دده له سره شاهی تاج وتخت واخیست بلکه په هیواد کی د لویی غمیزی لامل وګرځیدی.

دزمانشاه لویه تیر وتنه پدی کی وه چي د ځان څخه یی د قومی مشرانو د نارضایت دلاملونو او ریښو په هکله فکر ونکړ او دخپل دی کار پایلی یی تر اعدامولو د مخه ونه سنجولی . وروسته یی پدی خاطر چي د انتقام څخه مخنیوی وکړی، امر یی ورکړچي د بارکزو ټول سرداران او مشران ونیول سي . ددی نه یی اصلی موخه دفتح خان اود هغه د وړونو نیول وه.[۳]

په ربښتیا هم زمانشاه د پاینده محمد خان او دده د ملګرو په وژولو سره یو ناوړه او نه سنجونکی کار تر سره کړ . ځکه چی هغه داسی سړی نه وو چی

---

[۱]-پیرس، هغه اثر،۲۱مخ، فرهنګ هم هغه کتاب.
[۲]- سراج التواریخ ،ج۱، ۵۹ مخ، پیرس ،هم هغه کتاب ،حیات افغانی ـ۱۲۸ مخ
[۳]- پیرس ، هم هغه کتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرګ یی بی انتقامه پاته سي. شاه زمان او وزیر یی په بیغمه زړه سلطنت وکړي. دپاینده محمد خان قومی زور د زمانشاه تر قومی زور زیات وو .دده دغه کا ر دبارګزو ټول قوم ناراضه کړ او دده شل زامن یی چي تکړه جنګیالی وه خپل پر ضد راوپارول.

دسردار پاینده محمد خان داعدام په خبریدوسره دده زامن ، دوستان او خپلوان د کندهاره ووتل او د ګرشک نادعلی ته یی ځانونه ورسول ځوپه هلمند کی د ناوی د بارګزیانو څخه د پاینده محمد خان په غچ اخیستلو کی مرسته وغواړی . دلته بارګزیانو ترهرڅه دمخه د پاینده محمد خان مشر زوی فتح خان دخپل قوم دمشر په توګه وټاکی او وروسته یی پریکړه وکړه چي دده د هر تصمیم په عملی کولو کی به مرسته ورسره کوي. فتح خان که څه هم لا شل کلن سوی نه وو، خو ددی کار د پاره مناسب سړی او پوره وړتیایی درلوده . هغه پلان چي ده د غچ اخیستلو په موخه په پام کی درلود ، ډیر ژرپی نتیجه ورکړه . د غچ اخیستلو بشپړجزئیات به په وروستیو برخوکی ولولو. خو اوس به ښه داوي ځو پخپله د پاینده محمد خان د شخصیت په اړوند ځوخبری وسي.

سردارپاینده خان د خپل قوم یو متنفذ او پیژندل شوی سړی وو چي په ۱۶کلنی کی د قوم په مشری وټاکل شو. دخپلی پوهی او لیاقت له مخي یی د تیمورشاه په دربار کي لوړ مقام تر لاسه کړ. ده د سلطنت د ټینګښت په لاره کی ډیری سربښندنی وکړي اود تیمورشاه په وړاندی یی په کندهار ،پیښور ،کشمیر او بلخ کی دده ضد ښورښونه شنډ کړه او یاغیان یی واطاعت ته اړایستل .

دتیمورشاه تر مړینی وروسته دده دتخت دپاره د شهزاده زمان په غوره کولو کی پوره مرسته وکړه، په کندهار، کابل او هرات کی یی دده ضد ښورښونه وځپل چی ددی ټولو خدمتونو په وړاندی یی ځان دقدر وړ مقام ته ځان مستحق ګاڼه، مګر زمانشاه دا ټوله هیر کړه او د خپل صدراعظم په دسیسه یی لومړی دی د دولتی دندو څخه ګوښه او وروسته یی دده د سپکاوی څځه هم مخ نه اړاوه . د زمانشاه دی ډول کړنو ، دی اړایست ځو د نورو قومی مشرانو سره په ګډه یوه دحل لاره پیداکړی. په پای کی تصمیم ونیول شو چی شاه راوپرځوی او پر ځای یی د هغه ورور کښینوي . له بده مرغه دا پلان افشا شو او زمانشاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پدی پلان کی ټول ګډ کسان په یوه نا سنجول سوی عمل سره د وفادار په تحریک سره په بیړه اعدام کړل . دی کار د زمانشاه او هیواد د پاره ډیري ناوړی پایلی درلودی. ددغو دوو لویو کورنیو (بارکزو او سدوزو) تر منځ د دښمنی او کورنی جنګ داسی اوربل سو چي نژدی دری لسیزی یی دوام وکړ. پدی اورکی نه یوازی د شاه زمان تخت وسوځیده بلکه د سدوزو د ټبر څخه سلطنت د محمد زو و کورنی ته واوښت.

د زمانشاه تیر وتنی :

تاریخ پوهان دده لومړنی تیروتنه د صدراعظم په توګه د جاهل او بی کفایته وفادار خان ټاکل بولي چي دقومی مشرانو او سردارانو ناخوښی یی منځ ته راوستل او د شاه څخه یی دوی مړیجن کړل. دوهمه تیروتنه یی چي د نوموړي څخه ریښی اخلي ، هغه دپاینده محمد خان او نورو مشرانو بیړنی اعدام کول وه . دریمه تیروتنه یی داوه چي خراسان یی بیله دفاع څخه و فتحعلی شاه قاجارته دلاسه ورکړ. ددی ټولو تیر وتنو سرچینه هم هغه لومړی تیروتنه ده چي په پایله کی یی خپلی سترګی او سلطنت هم دلاسه ورکړ.

دالفنستون په اند زمانشاه سره ددی چی په سیاست کی تیروتنه وکړه ، که یی یو کار نه وای کړی ، دومره تاوان به ده او ملت ته رسیدلی نه وای . هغه کار داوو چي بی کفایته وفادار خان ته یی چي دده د قریبانو څخه وو ، د ډیرو صلاحیتونو او اختیارونو سپارل وه .

وفادارخان یو سدوزی سردار وو چي په مرموزو او ارامو کړو وړو سره یی کرار کرار د شاه اعتماد پر ځان باندی ترلاسه کړ. ده د شاه د اعتماد او باورڅخه دسرفرازخان(پاینده محمدخان) اود نورولوړ رتبه کسانو په کمزوری کولوکار واخیست . ښکاری چي ده د شاه روحیات درک کړی وه ، دهغه د ټول غرور سره سره به یی په غوړه ژبه او چاپلوسیو کار کاوه . دی پوهیدی چی فعالیت او هلی ځلی د شاه ډیری خوښیږي خو په چاروکی د جزئیاتو دښه تنظیمولو د پاره پوره حوصله او زغم نلری .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفادارخان ډیر ځان غوښتونکی وو. هرڅوک چی په نظر به یی حریف ورغی ، دښمنی به یی ورسره کول، مگر په مجلسونو کی یی چي کله به د خطر سره مخامخ کیدی، غرور او پرځان باور یی په ډار او بی جرئتی اوښت او پدی سره به یی حقارت او نفرت هم تر دی ځانگړتیاو برسیره شول. ومقام ته د رسیدلو وروسته ، دده د کړنو له مخي درانیان ورځځه بیزاره شوه . ده هم داچی درانیان یی خپل حریفان گڼل نو کوښښ یی کاوه د شاه او د درانی مشرانو ترمنځ درزونه راولی . دده حریصوالی هم دده تر ځان غوښتنی د دولت د پاره لږ تاوان نه د رلود. په دولتی ادارو او سیمه ایزو ارگانو کی به یی پخپله گټه کار کاوه . داچی دده گمارل شوو کسانو به تل اختلاس کاوه ، ددولت عایدات او شتمنی دومری کمی شوی چي دزمانشاه د سترو پلانو دلگښتونو دپاره بس نه وو . زمانشاه د خپل پلار په شان نه وو چي اقتصادی چاری یی ډیری ښی تنظیمولی، ځکه نو پخپلو پلانونو کی د ستونځوسره مخامخ کیدی. [1]

شاه زمان په دی توگه د خپل دربار او درانی مشرانو تر منځ واټن زیات کړ، دخراسان په ساتلو او دفاع کی یی جدی عمل ونکړ. د هند د فتوحاتو کوښښونه یی هم بی وخته وه او هم یی ښه تنظیم کړی نه وه ، ځکه یی نو په زړه پوری پایلی نه درلودی . ددی ټولو پره دده په هغه تیروتنه کی وه چی وفادارخان ته یی دده د کفایت نه لوړ صلاحیتونه ورکړی وه . شاه زمان ته په کار وه چي د قومي مشرانو اعتماد یی تر لاسه کړی وای. داکار د فتوحاتو په هکله دده سترو پلانونو ته گټور تمامیدلای شو. که یی داکار کړی وای هر څه به سم سوی وای. خراسان ته باید په خارجی سیاست کی لومړی ځای ورکړه شوی وای، ځکه چی د ایران شاه ډیر فعال سړی وو او د خراسان نیولو ته یی ملاتړلی وه . په لویدیز کی د خراسان ساتل په ختیځ هم دده د لښکرکښیو په گټه وه. لنډه داچی ده باید د قومي مشرانو باوردلاسه نه وای ورکړی او د دربار سره یی د هغو واټن زیات کړی نه وای. خراسان یی باید په ټینگه ساتلی وای او د هند دفتوحاتو پلانونه یی ښه تنظیم کړیوای او وفادارخان ته یی ډیر صلاحیت

---

[1] ـ الفنستون، افغانان،د فکرت ترجمه، ص ۵۰۶ـ ۵۰۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وای ورکړي.

دامهال د احمدشاه بابا د وخت په پرتله هم په هندوستان او هم په ایران کی ډیر بدلونونه راغلي وه . په هندوستان کی فتوحاتو د اوږده وخت دپاره اوپرله پسی لښکر کښیوته اړتیا درلوده. په ډهلی کی نوری هغه خزانی پاته نه وی چی د دومره لښکر کښیو په رنځ اوعذاب وارزی . دپنجاب نیول بیا په تلوار سره اسانه کار نه وو. د احمدشاه بابا پر وخت د پنجاب سیکانو تاکتیک داسی وو، کله چی به د احمد شاه پوځ راورسیدی ،سیکان به د پنجاب نه وتښتیدل او کله چی به نوموړی پوځ تر فتحی وروسته بیرته خپل هیواد ته روان شو ، سیکان به هم بیرته راوګرځیده او پنجاب به یی لاندی کړ. پدی توګه د پنجاب ساتلودپاره یوه پوځ ته اړتیا وه چي باید هم هلته پاته او میشت اوسي. داکار هغه وخت امکان درلود چي د هیواد لویدیز سرحدونه خوندی وای او د هغه ځایه د حملو او تیریو امکان شتون نه درلودلای[1] .

تاریخ پوهان لیکی چي شاه زما ن یو زړور، مغرور او د قوي ارادی خاوند وو. ده زړه سوی نه درلود ،په بیره به یی تصمیم نیوی او عملی کاوه به یی . « ده د بشری عاطفی او کرامت څخه لیری جزاګانی چي په هند او ایران کی رواج وی ، مګر سدوزی شاهانو په افغانستان کی نه کارولی، دلته عملی کولی. دبیلګي په توګه خپل ورور همایون یی ړوند کړ. د درة الزمان کتاب لیکوال د«تاریخ احمدشاهی » او «حسین شاهی» له قوله لیکی چی زمانشاه «به دګیډی د څیری کولو ، پزی پریکولو او سترګو کښلوجزاګانی هغو کسانو ته ورکولی چي تمرد به یی کاوه او عامه نظم به یی ګډ ود کاوه. په مذهبي چاروکی یی هم زمانشاه دومره متعصب اوسخت ګیر ووچي په هر ځای کی به یی محتسبان مقرر کړیوه او امر یی کړی وو چي هندوانو ته پر اس باندی د سپریدو اجازه ورنه کړي چي په ښار اوشاوخوا سیموکی وګرځي .... اوکه چیری دوی پر اس باندی سپریږي نو د سپریدو اس یی باید زین ونلري[2]» . دده

[1] ـ الفنستون، افغانان،ترجمه فکرت، ص ۵۰۶ـ ۵۰۷

[2] ـ پوپلزائی، دره الزمان فی التاریخ شاه زمان، ص ۲۴۲، طبع ۱۳۳۷ش کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیودالی ضد سیاست چي په بیره یی خپل کړی وو ، دی یی د سلطتنت نه راواچاوه او د سترګو د دید څخه یی هم خلاص کړ[1].

دپاینده محمد خان د قبر پر تخته ویرنه (مرثیه) :

دهغه وخت یو معاصر شاعر د پاینده محمد مرګ یو نړیوال ماتم ، پخپله دی یی د میرانی نړی او دمرګ لامل یی د یاغیتوب یو تور بللی دی .نوموړی شعر په لاندی ډول دی :

جهان زماتم پاینده خان فغان برداشت	که آن جـهان مروت جهان نواز آمد
چه خوانی آنکه زتیمورشه لقب او را	نـدیم دولـت سردار"سر فراز" آمد
چه بود باب وزارت وزیر شاه زمان	بـه او زحـب ریاشد به کینه باز آمد
غرض که از پی تمهید قتل او در دل	به جمعی از امراءهم به کینه بازآمد
شهید ساخت همه را بجرم تهمت بغی	ولی چـوشمع خودش نیزدرګداز آمد
بزرګوارخدایا به بی نیازی خـویش	به او ببخش که سویت بصد نیاز آمد
ز سال رحلــت او ګفت هاتـف غیبی	"شهید اکبر و پاینده سرفــراز آمـد"[2]

په لوړ شعر کی د (شهید اکبر و پاینده سرفراز امد) نیم بیتی که د جمل په حساب وشمیرل شي نو به ۱۲۱۴ورڅخه جوړشي چی دا سنه د میلادی (۱۷۹۹) سره سمون خوری (دجمل حساب چي ابجد یی هم بولي په شعر کی د یوی نیټی د را وړلو پخاطرکارول کیږي . پښتو ژباړونکی)علامه حبیبی د پاینده محمد خان د اعدام نیټه د همدغه ۱۲۱۴کال د روژی د میاشتی ۱۳یاد کړیده[3] .

سردار پاینده محمد خان د مرګ پر وخت د ژوند یو ځلویښتم پسرلی ته رسیدلی وو. په اوه کلنی کی د پلار د میني څخه بی برخی سو . سردار رحمدل خان دسردار پاینده محمد خان زوی په ۱۲۴۱کی دسنده راغی او په کندهار کی د خپل ورور سردار شیردلخان تر وفات وروسته په (دهله) کی حاکم وټاکل شو. ده د خپل بل ورور سردار مهر دلخان مشرقی څخه هیله وکړه چی د پلار د

---

[1] ـ فرهنګ،افغانستان در پنج قرن اخیر،ج۱، ص۱۹۶ـ ۱۹۹
[2] ـ سراج التواریخ،ج ۲،۱۹٦ مخ وروسته
[3] ـحبیبی،تاریخ مختصر افغانستان، ص ۲۷۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبر پر ډبرینه تخته باندی د لیکلو په موخه یو ویرنه (مرثیه شعر) ولیکي . سردار مهر دلخان مشرقی هم چی یو پیاوړی شاعر وو ، پنخه بیتونه یی د پلار د پاره مرثیه او دوه بیتونه یی هم د رحمدلخان په خاطر ولیکل اوده ته یی وسپارل چي پر نوموړی تخته باندی یی حک کړی . هغه بیتونه دادی:

از سعی وتلاش سرور دین پرور   سردار زمانه رحمدل کان هنر
شد ساخته این لوح مزار انور   یارب تو نگهدارش از رنج خطر

* * *

زپا فتاد چو بر خاک سرفراز جهان   بلند ناله و افغان شد از همه افغان
شهید خنجر بیداد ظلم گشت افسوس   بدور و عصر وفادارعهد شاه زمان
نشان لطف وسخاوت شدازجهان معدوم   نماند درهمه افغان مروت واحسان
زبهرماتم این کان جود و بحر سخا   سیاه پوش شدند اهل هند وترکستان
ز آتش غم رویش جگر کباب شده   ز شور ماتم او دیده ها بسی گریان

امیر دوست محمدخان چي د پاینده محمد خان وروستی زوی وو ، دده سلطنت پر وخت دده د سپینو زرو(نقری) په سکوکی لاندی بیت نقر شوی وو:

سیم وطلا به شمس و قمر میدهد نوید
وقت رواج سکهٔ پاینده خان رسید

پاینده خان د هغه درناوی له مخي چی د تیمورشاه په اړه یی درلود ،پرخپل مهر باندی یی یوبیت لیکلی دی چی هلته یی خپل لقب «سرفراز» د تیمورشاه نوم اوخپل نوم وریکښی یاد کړیدی:

تا که مهر طالع از اوج شرف تابنده است
«سرفراز» خدمت «تیمورشاه» پاینده است

دزمانشاه اوسردار پاینده خان شجره نسب

زیرک

پوپل   الکو   بارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

حبیب	نورالدین
بامی	سیفل
گنجی	دارو نیکه
بهلول	نیک
معروف	اسماعیل
عمرخان	خضرخان
اسدالله(سدوزی له دغه سړی نه ریشه اخلی)	
خواجه خضرخان	محمدخان (محمدزی له دغه سړی نه ریشه اخلی)
شیرینخان	اختیارخان
سرمستخان	یعقوب خان
دولتخان	سرورخان
محمدزمانخان	یوسف خان
احمدشاه بابا	حاجی جمالخان
تیمورشاه	پاینده خان
زمانشاه	وزیرفتح خان

دسردار پاینده خان اولادونه :

۱-وزیر فتتح خان (۱۷۸۰-۱۸۱۸م) اصلی نوم یی فتح علی وو د(نوای معارک) دکتاب له مخي دی له یوی پیښوری میرمني ښځه چي د قاضی خیلو د قوم وه دسربلند په نامه یو زوی او یوه لور درلوده . زوی یی په وړکتوب کی مړ شو او لور یی نواب زمانخان ته واده وه.

د فتح خان مور د گرشک د بارگزو دنصرت خیلو ښځه وه چی دلوی ادی په نامه مشهوره وه.

۲-تیمورقلی (۱۷۸۱- ۱۸۸۲-م) - دی د فتح خان سکنی ورور وو.د(تاریخ معاصر افغانستان)له مخی دده زوی سردار محمدسرورخان سیا د دری ژبی پیاوړی شاعر تیرسویدی(۱۳۰۰ش).

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-محمد عظیم خان(۱۷۸۵ - ۱۸۲۳-م) - دی هم د وزیر فتح خان سکنی ورور وو. زامن یی:حبیب الله خان ،سمندرخان،سلطان احمد خان سرکار،محمداکرم خان او محمد عمرخان. د فاروق عثمان کورنی د محمد عظیم خا په کورنی پوری تړاو لری او ډاکتر رسول زلمی د اولسمشر کرزی دخارجه چارو وزیر هم د سلطان احمد خان سرکار د زوی سردار عبد الله خان دلاری د محمد عظیم خان سره تړاو لري .

لوړ دری واړه وړونه دیوی مور څخه وه.

٤-نواب اسد خان - دده مور یی بارکزی وه، زامن یی نواب محمد زمانخان (دانګریزانو په لومړی جنګ کی د مجاهدینو مشر وو) ده دوه زامن درلوده : شکرالله او شجاع الدوله (دا هغه شجاع الدوله دی چي په ۱۸۴۲م کال یی د انګریزانو ګوډاګی شاه شجاع دسیاه سنګ په جبه زارکي ووژه) .شکر الله دوه زامن درلوده : جنرال غلام حسین خان او غلام علی خان.

٥- نواب عبد الصمدخان (۱۷۸۵ - ۱۸۲۷-م) - دنواب اسد خان سکنی وروردی . زامن یی : محمد غوث خان او عبدالقادرخان نومیدل . د عبدالقادر خان زوی محمد نادرخان نومیدی او دده زوی بیا عبدالرزاق حامد د ډاکتر صمد حاد پلار وو.

٦- نواب طره باز خان - ددغو درو واړو وړونو مور بازګزی وه چی د ملک دین زایی د ښاخ څخه وه.

۷- کهندلخان (۱۷۹۷- ۱۸۵۵-م) - دی په هرات کی وفات سوی اود «جامی» په مزارکی ښخ دی .(زامن یی: محمد صدیق خان ، سلطانعلی خان،محمد عثمان خان،محی الدین خان،عبد الله خان او محمد عمرخان.) ددی کورنی پاتی شونی دهلمند په ګرشک او میوند کی میشت دی. دده مور غلجی وه اود هوتکوپه قوم کی د ایدوخیلو د ښاخ څخه وه.

۸- پردلخان(۱۷۸۵- ۱۸۳۰-م) - دکهندلخان سکنی وروردی. (زامن یی : میرافضل خان، عبدالرسول خان او عبدالاحد خان دی.) سردار عبدالوهاب خان او دده زامن عبدالرحمن خان اوحبیب خان د امانی د وخت د دوهمی مشروطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتونکو ښځه وه. احمد رحمانی او رحمت رحمانی د افضل خان د اولادی ښځه دی.

۹-مهردلخان(۱۷۹۳- ۱۸۳۴-م) - تخلص یی مشرقی اود فارسي ژبی تکړه شاعر اود مثنوی مولوی بیتونه یی شرح کړیدی . زامن یی خوشدلخان ،منورخان اوشیرعلی خان دی . د پردلخان سکنی وروردی .

۱۰- رحمدلخان (۱۷۹۶- ۱۸۶۰-م) - دی هم د پردلخان سکنی وروردی په فارس کی وفات شوی اوپه نجف کی ښخ سوی دی. زامن یی : محمدعلم خان ،محمدسرورخان او غلام محمد طرزی د محمودطرزی پلاردی.

۱۱- شیردلخان - دپردلخان سکنی وروردی.

۱۲-عطا محمد خان (۱۷۸۶- ۱۸۲۹-م) - دده مور الکوزی وه .

۱۳- یار محمد خان (م۱۷۹۰-۱۸۴۸-م) د عطا محمد سکنی ورور دی.

١٤- سید محمد (۱۷۷۹ -........) - دی یی هم سکنی وروردی.

۱۵- پیر محمد خان (۱۸۰۰- ۱۸۷۱-م) - دعطا محمد سکنی وروردی.

١٦- سلطان محمد خان (۱۷۹۰- ۱۸۴۸-م) - دی په «طلایی » مشهوردی. دعطا محمد سکنی وروردی . زامن یی : یحیی خان او ۴۹ تنه نور . سرداری یحیی خان د سرداریوسف خان پلاردی. نادرخان، شاولیخان ، محمد عزیزخان ، محمد هاشم خان او غازی شاه محمود خان دیوسف خان زامن دی. وروسته نادرشا (۱۹۲۹- ۱۹۳۳-م) پوری او دده زوی محمدظاهرشاه (۱۹۳۳- ۱۹۷۳-م) د افغانستان پاچا وو .سردار محمد داود خان د سردار محمد عزیزخان زوی د (۱۹۷۳- ۱۹۷۸-م) دافغانستان لومړی جمهور رئیس تیر سویدی.

۱۷- نواب جبار خان (۱۷۸۲- ۱۸۵۴-م) - دی د پاینده محمد خان د یوی کوهستانی صورتی مینځي ښځه زیږیدلی دی . زامن یی : محمداکبرخان ، محمد افضل خان ،عبدالغنی خان ،عبدالغیاث خان او حبیب الله خان دی.

۱۸- جمعه خان - موریی یوه تاجکه صورتی مینځه وه . زامن یی رحمت الله خا ن او نوردی.

۱۹- اسلم خان - مور یی یوه نورستانی صورتی مینځه وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۰-دوست محمد خان (۲۳ دسمبر۱۷۹۲ -۹جون ۱۸۶۳م) - دده مور د سیا منصور فارسی د خلگو ځخه وه او د هرات په (گازرگاه) کی خاوروته سپارل سویده. دوپنځوس اولادونه ، زامن او لورگانی یی درلودی.[1]

۲۱-امیر محمد خان - دامیر دوست محمد خان سکنی ورورډی .زوی یی سردار شمس الدین خان درنجیت سنگ سره یی د جمرود په جنگ کی او د انگریزانو سره یی د افغانانو په لومړی جنگ کی ډیره میړانه کړیده. سردار محمد عزیز خان د سردار شمس الدین خان زوی په ۱۳۱۰ش کی د دری ژبی یوتکړه شاعر وو.

لکه ځنګه چی موهنلال روایت کوی ، وزیرفتح خان دپاینده محمد خان لومړنی زوی وو .فتح خان ، تیمورقلی او محمد عظیم خان دری سره د بازگزی د قوم ځخه دیوی مور دی . نواب اسد خان ،نواب صمد خان او نواب طره باز خان هم د بلی موردی چي همدارنګه بارگزی وه . د پاینده محمد خا ن اوم زوی عطا محمد خان وو چی یار محمد خان ،سلطان محمد خا ن ،سید محمد خان او پیر محمد خان دده سکنی وړونه دی او مور یی الکوزی وه . دوولسم زوی یی پردلخان وو .دده سکنی وړونه شیردلخان ،کهندلخان ،مهردلخان او رحمدلخان دی چی مور یی دهوتکو د ایدوخیلو ځخه وه . جمعه خان هم د پاینده محمد خان بل زوی دی او دده مور هم مینځه وه .اسلام خان یی هم د یوی صورتي مینځی زوی دی ، دوست محمد خان یی شلم زوی دی او امیر محمد خان دده سکنی وړور دی چی ددوی مور د سیاه منصور د کورنی ځخه ده چی د فارسی قوم یوښاخ گڼل کیږي. ټول یی ۲۱ زامن دی [2].

دنوموړو کسانو د نسب نوری سجری د دغو سرچینو ځخه تر لاسه سویدی : سراج التواریخ، حیات افغانی، درزوایای تاریخ افغانستان ، افغانستان در قرن ۱۹، زندگی امیر دوست محمد خان ، د ښاغلی صدیق رهپو طرزی یاداښتونه (از اعقاب سردار پاینده محمد خان بارگزي) .

---

[1] - تاریخ مختصر افغانسان،۲۸۷مخ
[2] - موهن لال، زندگی امیردوست محمدخان، ج۱، ص۷۰- ۷۱ ، ۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوېم فصل(د رحمت آریا ژباره)

د شاه محمود په حکومت کې‌د وزیر فتح خان تأریخي رول

وزیرفتح خان (۱۷۸۰- ۱۸۱۸ ز)

قرنها صبر بباید که تا مـــام وطـن
چون فتح خان وزیر باز بزاید پسری
«سیستانی»

(پیرۍ پیرۍ زغم و پېـښ باید وګالل سي چې د هـېواد مور ،
د وزیرفتح خان په شان زوی نړۍ ته راوړي)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیر فتح خان د ابو مسلم خراساني د تېر یو مـېړنی:

وزیرفتح خان زښت فعال، نوښتـګر، تېـنګ، سیال، په خبره ولاړ، دروند، پیاوړی، ژمن، هېـواد پال، لاسپراخی، تورکښ او بې باکه جنګیالی شخصیت وو چې د سدوزي شاه محمود د واکمنۍ د پېر په کورنـېو شخړو او جګړو کې بې په سرلوړۍ او بریالـېتوب سر پورته کړی او له همدې کبله ورته د شاه محمود د پوځي څواکونو د نابغه اتل لقب ورکړل شوی دی. وزیرفتح خان د خپل بَرخَـلـېـک له مخې له ابو مسلم خراساني ، بابُـک خـُرَمدین او د سېمې له نورو سترو تأریخي څـېرو سره ېو شمـېر وَرته والي لري.

د بېـلګې په توګې، ابومسلم خراساني د خپلې ځوانۍ د سباوون په شپو ورځو کې له امویانو څخه د خلافت واګې د خپلې توري په زور واخـېستلې او عباسیانو ته بې ډالۍ کړلې خو په پای کې د ناشکره عباسي خلیفه (منصور دوانیقي) په لاس په خنجر توټې توټې شو، د پولادي هوډ خاوند وزیرفتح خان هم ، دوه ځله د سلطنت واګې له شاه زمان او شاه شجاع څخه د خپلې توري په زور واخـېستلې او هغه بې د سدوزي شاه محمود په ورغوي کې کښېښودلې خو په پای کې د همدغه ناشکره پاچا په لاربښوونې لومړی په دواړو سترګو ړوند او بیا بند په بند توټې توټې شو.

هماغسې چې ابومسلم خراساني په ۱۹ کلنۍ کې خپله پښه د سیاست پر ډګر کښېښودله او ۱۸ کاله بې د عباسي خلافت د واکمنۍ لپاره توره ووهله ، په ۳۷ کلنۍ کې بې خپل سر د دغو ټولو خدمتونو په هیداد "پاداش" کې له لاسه ورکړ، وزیرفتح خان هم کټ مټ په ۱۹ کلنۍ کې د سیاست پر ډګر پښه کښېـښودله او د سدوزیو د واکمنۍ د ټېنـګښت او تمرکز لپاره بې ۱۸ کاله توره ووهله خو د کـېنه کښ او ناپوهه شهزادګي کامران په لاس لومړی ړوند سو، ورپسې بې د خپل پلار شاه محمود په لاربښوونې د ګڼیو "نیشکر" د لښتې په څـېر بند په بند توټې توټې کړ. فتح خان پرته له دې چې له ستونې کومه آه را پورته او یا ځـګـېروی وکړي اویا د چا د زړه سواندۍ غوښتنه وکړي، مرګ بې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کوکارو پرته په مېړانې پر ځان ومانه.

سره له دې چې د وزیر فتح خان مړینه د هغه د اوسپنیز پیاوړي زغم او مېړانې له اړخه په درېمې پېړۍ کې د بابُک خُرَمدین او د خُراساني خداش له مړینې سره ورته والی لري خو د هغه مړینه زموږ د هېواد او د ګاونډیو هېوادونو د تأریخ او پېښلیک د پیاوړو مخورو څېرو له مړینې څخه لا هم پرتمېنه ده. د نړۍ په تأریخ کې به داسې څوک ونه موندل شي چې د وزیرفتح خان په شان دې له انساني هېښې « طاقت » پورته د شکنجو او ځور په ګالنې او د بې ساري زغم جوګه وګرځي. د عیني شاهدانو له خولو روایت شوی : کله چې وزیرفتح خان بې واژه، د لښکر ټول بولندویان او مشران د شاه محمود په لارښوونې په لېکه ودرېدل ، هر یوه په خپل وار لومړی د وزیرفتح خان د لاس ګوتې بیا لاسونه تر اوږو پورې او بیا بې د پښو ګوتې تر زنګنو پورې بند په بند بېلې کړلې؛ خو وزیرفتح خان دغه ټولې له هېښې او توان پورته شکنجې او ربړې په دومره مېړانې وزغملې چې له خولې بې یوه وړوکي آه هم را ونه وتله؛ خو له دومره ربړ او ځور وروسته بیا هم ژوندی وو او له دې چې ژوندی وو نو ککره بې ورته له غاړې پرېک کړه او په دې توګې بې پر ژوند د پای ټکی کښېښودل شو. له دې پېښې څو مېاشتې مخکې کامران میرزا د فتح خان په سترګو کې ځکه دوه ځله خنجر وهلی وو چې د هغه له ړوند تابه څخه ښه ډاډمن سي ؟!

ښاپې دداسې وحشي وژنې وېل په وَیکو او غونډلو « جملاتو» کې آسانه وي خو د بند په بند پرېکولو او دداسې قصابۍ په څېر د یوې شډلې پېښې انځورول زښت ګران کار دی. که د همدغې پېښې څرنګوالی بوازې د یوې شېبې لپاره په سترګو کې را وګرځوو چې څنګه د یوه ژوندي سړي د بدن بندونه پرېک کېږي، لومړی بې یو لاس ۱۸ ځایه په چړې پرېک کېږي بیا بې بل لاس ۱۸ ځایه بند په بند له یو بله بېلېږي ؛ بیا بې وار پښو ته را ځي او هره پښه بې په پښځلسو ځایونو کې بند په بند پرېک کېږي او بیا بې د غوږونو او شونډو د پرېکولو وار رسېږي او هغه هم په ډېرې شډلتیا ورڅخه پرېک کېږي او په پای کې بې ککره د یوې چوغکې په شان له غاړې بېله او

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر ژوند بې د پای ټکی اېښودل کېږي، نو ددغه ناتار په تل کې به د شاه محمود او شهزادگي کامران په برمانتېه گرئ او شډلتابه ښه پوه سو. شرم دې وي په داسې زړه سَرَولو او سخت زړئ!

وزیر فتح خان د یوه زړَوَّر او ویاړمن انسان په توگې ژوند وکړ او د خپل اعدام پر مهال بې هم د یوه ننگیالي او سرلوړي افغان په توگې له شډلتابه او ځور سره جوگه مړینه د لښکر د هغو مشرانو له لاسه په نه مننونکې مېړانې او سرلوړئ ومنله چې ځومېاشتې مخکې بې دده تر لاس لاندې کار کاوه او په خپلې مړېنې بې هغو کسانو ته چې دده د بدن غړي بې بند پر بند په خنجر وربېلول ځرگنده کړه چې په خپل پیاوړي اوسپنېز زغم کولای شي ټول دردونه او ټپونه د البلو ، کوربلو او زاریو له وېلو پرته وزغمي خو هېڅکله به د شاه محمود او کامران په څېر د ناپوه پلار او زوی ځان مننونکو غوښتنو ته سر ټېټ نه کړي. یوه شاعر ویلي دي:

در جهان نتوان اگر مردانه زیست
همچومردان می توان مـردانه مرد

ژباړه : که دنیا کې د نارینه وو په څېر ژوند نه سو کولای؛ نو د نر په شان خو مړه کېدلای سو.

په جـهان د نارینـــه دي دا دوه کاره
یا به وخوري ککرئ یا به کامران شي
خوشحال خان خټک بابا

بابک خرمدین، مازیار طبرستاني، خداش خراساني، استاد سیس بادغیسي او نور به د عباسي خلافت د واکمنئ پر وړاندې د خپلو اوږد مهالو جگړو او هڅو په ترڅ کې نـېول شوي او د پردیو عربو له پلوه به ټوټې ټوټې شوي وي، خو وزیر فتح خان هېڅکله د نـېولو، ړندیدلو او د بند په بند بېلېدلو تر ورځې پورې نه د ځان او نه د خپلې کورنئ لپاره د واکمنئ او پاچاهئ د نـېولو کومه هڅه نه ده کړې ؛ فتح خان بوازې د شاه محمود د پاچاهئ او د سدوزي سلطنت د قلمرو د ځمکنئ بشپړتیا لپاره توره وهلې مگر ددغو ټولو سربښندنو په بدل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې، پرته له دې چې کومه وړوکې دوکه او خیانت يې کړی وي پوازې د دربار د یوشمېر رَخَورو "کېنه ناکو" ځانغوښتونکو او بد سترګو درباریانو په ځانګړې توګه د سردار عطا محمد خان بامیزي او شهزادګي کامران د رخې او سخې په کړس کې لومړی ړوند او بیا د خپلې تروری 'عمه' د زوی شاه محمود له پلوه په ډېرې بېرحمی بند په بند بېل او ووژل سو.

دشمن اگرمیکشد به دوست توان گفت

با که توان گفت که دوست مرا کشت؟

(که دښمن مې وژني نو خپلو ته به ووایم / چا ته به ووایم چې خپلو ووژلم ؟)

لوېدېځو تأريخپوهانو د سردار پاینده خان زامن د بارکزيو ورونو په نامه یاد کړي دي، د بارکزيو ورونو په منځ کې وزیر فتح خان د مشری ، پوهې، کار، هوښیاری ، ځیرکی ، میرانې، زړورتیا، لوی لاسی، ژمنتابه، تېـنګښت او غچ اخېـستنې له اړخه چې (د افغانانو یوه خصیصه ده) ځانګړې پوهه او وړتیا درلودله او د ټولو ورڼو په منځ کې مخکښ وو. فتح خان د فعالو او پـیـاوړلو روحیاتو څښتن وو، نوښتګر، له شور و ځوړه ډک هنګامه يې او انقلابي وو . دغو ټولو ځانګړتیاوو چې په ختـه کې يې هـېـواد پالنه ، د هـېـواد له ځمکنی بشپړتیا ننګه او د هیواد په کورنـېـو چارو کې د پردېـو د لاسوهنې له منځه وړل اخښل شوي ول، فتح خان ته داسې مشخصات وربخښلي ول چې انګلیسانو " کینګ میکر" یا پاچا جوړونکی باله او کولای شو وزیرفتح خان " تاج بخښونـکی" وبولو، په دې مانا هر چا ته چې د فتح خان زړه غوښت هغه ته يې تاج يې وربخښه او چې نه يې غوښتل تاج يې ورڅخه اخېسته. او دغه ځواک او ځانګړتیا د دغه ملي سردار په چلند کې له سره تر پایه برېـښـنـده او روښانه وه.

د هلمند د دغه نومیالي بچي چې د خپلواکی غوښتنـي ، سرلوړی او افغاني پرتم وېنه يې د هلمند د څپانده سیند د څپو په شان په هر رګ کې خوټـېـدله او په ختـي کې يې مـېـړانه، زړورتیا او لوی لاسی پروت وو ، سره له دې چې نومیالیتوب يې هر چېرې په درنښت یادشوی ، بیا هم لا تر اوسه هغه په سمه نه دی پـېـژندل سوی. ددغه پولادي هوډمن او زغموال نومیالي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخلیک بیا پېژندنه به زموږ راتلونکو حق پېژاندو نسلونو ته له شک پرته د ستري زده کړې نوې کړکۍ پرانېزي او پوه به شي چې د هېواد د تأریخ او پرګنو لارښوونکو په څومره مېړانې او ویاړ خپل ژوند تېر کړی دی. په دغې شننې کې به هڅه وسي چې د هېواد د تأریخ ددغې ځلاندې او نومیالی څیرې بیا پېژندنه له ټولو اړخونو وکړو :

د زمانشاه پر وړاندې د فتح خان پاڅون او د سلطنت پر ګدۍ د شاه محمود ناسته

مخکې مو ولېدل چې د قوم د مشرانو پر وړاندې د وزیر او په خپله د زمانشاه د نامطلوبه چلند له کبله د قوم د مشرانو او سردارانو په منځ کې نارضائیتي رامنځته شوې وه؛ د زمانشاه دغه چلند نورو قومي سردارانو او مشرانو ته د منلو وړ نه وو نو له دې کبله بې په ۱۷۹۹ ز کال کې د هغه د پرځولو او د وزیر د وژلو هڅه تر لاس لاندې ونېوله؛ خو د مشرانو او سردارانو دا توطئـه کشف او پرته له دې چې د هغوی د نارضائیتېو لاملونو ته پاملرنه وشي ټول بې له یوې مخې له منځه یووړل ؛ په دې ډلې کې یو بې هم سردار پاینده محمد خان وو چې زمانشاه بې د سلطنت تر ګډۍ پورې رسولی وو او د بېلا بېلو پرګنو په ځانګړې توګې د دُراني سردارانو او د خپل قوم په منځ کې له ځانګړي ګرانښت و منښته برخمن وو.

د سردار پاینده خان د وژنې د خبر له خپرېدا سره سم زوی بې فتح خان، سره له خپلو ورونو او د بارکزیو له یو شمېر خانانو لکه : عبدالسلام خان، عبدالواحد خان، امین الملک محمدرحیم خان له دوه وو تنو نورو سره د اتو ساعتو په اوږدو کې د آس په سپرلی نادعلي (د وزیرفتح خان مورنی کلا) ته چې د کندهار د لوېدېځ په ۱۵۰ کیلومتري واټن کې پرته ده ورسېدل او د بارکزیو د تېر نور مشران بې د ګرشک په نادعلي کې د زمانشاه له دغه ګام څخه خبر کړل. د زمانشاه ددغې وحشې کړنې پر وړاندې په ګرشک او د هلمند په ناوې کې د مېشتو بارکزیو په منځ کې د کرکې کچه زښته ډېره لوړه شوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وه نو له دې کبله ټول بارکزي له زمانشاه څخه د غچ او د پاینده محمد خان زامنو ته د مرستې لپاره چمتو ول. زمانشاه د فتح خان او د هغه د ورونو د نـيولو لپاره یو شمېر سرتېري سېمې ته ولېږل خو د هغوی د هېڅ یوه په نـيولو بريالي نه شول او بېرته تش لاس کندهار ته ستانه سول.

د سردارانو له وژنې وروسته د زمانشاه او د هغه د وزير تر ټولو بد کار لا دا وو چې د بارکزيو سردارانو او د نورو د غچ له وېرې بې د ټولو بارکزي سردارانو او قومي مشرانو د نـيولو حکم هم ورکړ. د دغه حکم بنستېـزه موخه فتح خان او د هغه ورونو ته نـېغه وه؛ ځکه د سردار پاينده محمد خان له وژنې وروسته فتح خان د بارکزيو د قوم رئـيس پـېـژندل کېده.

هلمند مېشتو بارکزي سردارانو د سردار پاینده محمد خان مشر زوی فتح خان د خپل قوم د رئـيس په توګې وټاکه او بيا بې خپل اختيار د هغه په پرېکړې او هوډ پورې تړلی وباله. فتح خان هم د بارکزيو د قبيلې د مشرتابه له آزمېښته بريالی ووت او له شاه او وزير څخه د غچ اخېستنې لپاره بې خپله طرحه شوې نقشه پلې کړه چې غوره پايلې بې ترلاسه کړلې.

فتح خان خپله نقشه په دې توګې ابستلې وه چې د زمانشاه ورور شهزادګي محمود دې بېرته خپل مرور ورور ته د وروری لاس وغځوي؛ شهزادګي محمود په ۱۷۹۷ز کال کې د خپل ورور پر وړاندې پاڅون کړی وو خو هغه مهال بې ماته خوړلې وه او له ماتې وروسته بخارا، خوارزم او (فارس – ژ) ايران ته تېښتېدلی وو. الفنستن لېکي : شهزادګي محمود په لومړيو کې د خپل ورور واکمنۍ ته د وخت له غوښتنې سره سم غاړه کېښېښودله خو کله چې خپل ورور بې له کندهاره لېرې ولېد نو پاڅون ته بې لاس واچاوه او یو پیاوړی لښکر بې د کندهار پر لور وخوځاوه. زمانشاه هم د ورور پر وړاندې د یوه پـېـنځلس زره کسـېز لښکر په مشرۍ له کابله راووت. دواړه ورونه د هلمند د روږ په دې غاړې کې د ګرشک په سېمې کې له يو بل سره مخامخ سول؛ سخته جګړه ونښتله؛ نـېږدې وو چې زمانشاه ماته وخوري مګر په پای کې سوبه د هغه په برخې سوله. محمود د جګړې له ډګره وتـښـتـېد

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ځان بې روغ رمټ هرات ته ورساوه. زمانشاه د فراه د نېولو لپاره یو ځواک ولـېږه خو په خپله، لومړی کندهار او له هغه ځایه پېښور ته ستون سو.[1]

شهزادګي محمود په ۱۷۹۷ز کال کې بـو ځل بیا پاڅون وکړ او له ماتي وروسته (فارس – ژ) ایران ته وتېښتېد او ځان بې د تهران دربار ته ورساوه چې فتح علیشاه ورته په ورین تندي تود ښه راغلاست ووېل. محمود د ۱۷۹۸زکال په پسرلي کې کاشان او له هغه ځایه اصفهان ته لاړ او د ۱۷۹۹ زکال تر پسرلي پورې په اصفهان کې پاتې شو؛ په هماغه کال کې پر خراسان د تـېري لپاره د (فارس – ژ) ایران د پاچا بدرګه سو. له خراسانه د شاه له ستنـېدا وروسته محمود په خراسان کې پاتې شو او پرهرات باندې د یرغل لپاره بې د هغه ځای د مشرانو د پام اړولو هڅه وکړه. په ترشیز او طبس کې بریالی نـه شو خو وبې کولای شول د قاین او بـیرجند د حاکم مهرعلیخان ملاتړ ترلاسه او د هغه له لس زرو سرتـېرو سره یو ځای د هرات پر لور را ودرومي. په سبزوار کې له یوه لښکر سره مخامخ شو. دغه لښکر د زمانشاه زوی شهزادګي قیصر له کندهاره د هغه د مخنـیوی لپاره لـېږلی وو خو لښکر هـېڅ ونشو کولای او ماته بې وخوړله او محمود په برېالیتوب پرمخ لاړ او هرات بې کلابند کړ. وفادار خان یو چل وکړ چې محمود بې پر مهرعلیخان شکمن کړ. شهزادګی د شپې په تیارې کې له لښکرکوټه وتښتـېده او د بخارا پرلور بې ودرومل ؛ مهرعلیخان هم په نا چارۍ خپله مخه بېرته ونـېوله او خپل قلمرو ته په شا سو.

شهزادګی محمود په بخارا کې په تودې غـېږې ومنل شو او په یوې سلطنتي ماڼۍ کې ورته ځای ورکړل شو. محمود تر هغه مهاله دلته دېره وو چې د بخارا د پاچا، شاه مراد دربارته د زمانشاه سفیر ورسـېد؛ سفیر، د زمانشاه نـیوکه شاه مراد ته ورسوله چې ولې بې محمود ته چې د خپل ولیمنعت پر وړاندې بې پاڅون کړی په خپلې غـېږ کې پناه ورکړې او د محمود د سپارلو غوښتنه بې وکړه. سفیر ته د محمود د سپارلو په بدل کې د بخارا پاچا ته د ګران

[1] ـ الفنستن ، افغانان، آصف فکرت ژباړه ، د مشهد ایران چاپ ، ۵۰۴ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیـه سوغات د ورکړې واک هم ورکړل سوی وو. ډېـري کسان په دې باوَر دي چې نـېږدې وو شاه مراد ، محمود، سفیر ته وسپاري خو محمود ووېل چې د حج د سفر تکل یې کړی او په دغې دیني پلمې یې د مذهبي پوهانو ملاتړ تر هم لاسه کړی وو، خو یـو بل روایت چې ډېـر رېښتیا برېښي وایي : شاه مراد نه غوښتل چې هم شاه زمان له ځانه خپه کړي او هم یې نه غوښتل ځان مـېلمه ته د خیانت په تور نوم بدی کړي. له دې کبله یې محمود ته په پټـه د رامنځته شوي ګواښ په اړه خبر ورکړ او ورڅخه یې وغوښتل چې په خپل تګ دې د ټولو ستونزو ټغر ټول کړي. شاه محمود له بخارا څخه خوارزم (اورګنج) ته لاړ او له هغه ځایه بیا د « فارس ــ ژ» ایران پر لور وخوځـېد[۱]. په دغو شپو ورځو کې محمود د « فارس ــ ژ» ایران د کرمان په سوځندې تودوخې کې دېخوا آخوا لالهانده ګرځـېده.

فتح خان له شهزادګي محمود سره د یو ځا کـېدلو په هېلې د « فارس ــ ژ» ایران پر لور و خوځـېد او د سیستان له لارې یې د سیستان ـ کرمان تر منځ بې اوبو او وښو وچه دښته د اته کروه (فرسخ) په واټن ووهله او کرمان ته چې محمود په کښې دیره وو ورسـېد او هغه یې د زمانشاه پر وړاندې د سلطنت نـیولو ته وهڅاوه. دواړو د قرآن مــخته سوګند وکړ چې له یـو بل سره د همکارۍ په کولو به هېـڅـکله یو بل ته خیانت ونه کړي. له سوګند وروسته دواړه له پـېنځوس سپرو سره یو ځای د سیستان پر لور وخوځـېدل. دواړه په لنډې مودې کې د هغه وخت د سیستان مرکز ، جلال آباد ته ورسـېدل. سیستان ته په رسـېدلو د سیستان حاکم، ملک بهرام کیاني، افغانانو ته په ورین تندي غـېږه پرانـېستله او د ددوستۍ د لا زیاتـېدلو په هېلې یې خپله لور د شاه محمود زوی شهزادګي کامران ته په نـکاح ورکړه او ژمنه یې و کړه چې د کابل د سلطنتي ګدۍ په نـیولو کې به عملاً د شاه محمود ملاتړ وکړي. خو فتح خان سلا ورکړه چې په اوسمهال کې دغه ملاتړ د هغوی په ګټه نه دی او د محمود له لښکر سره د بهرام کیاني د لښکر له یـو ځای کـېدلو څخه لاس پر سر شو

[۱] ـ الفنستن ،افغانان، ۵۱۱ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو ملک کیاني د هغوی ملا، په وسلو او پیسو وتړله.

د کندهار په نیونګ کې د فتح خان رول:

مخکې له دې چې فتح خان وخوځیږي خپل دوه ورونه یې له سیستانه د ۱۸ سپرو په بدرګې د دراني سردارانو په ځانګړې توګې د فراه د بارکزیو د ټبر د مشرانو د ملاتړ د راخپلولو لپاره فراه ته واستول. ورپسې فتح خان له محمود او کامران میرزا سره یوځای فراه ته راغی. محمود او فتح خان د شاه زمان او د هغه د ناتار او ځانغوښتنې په اړه د فراه مشرانو ته کیسې وکړې؛ په پای کې د فراه د دُرانیو یو شمیر خلکو د فتح خان او محمود په رکاب کې د خپل چوپړ تیاری څرګند کړ.

محمود له دغو ځواکونو سره یوځای د کندهار پر لور مارش وکړ او څرګنده ده چې د ګرشک او هلمند د ناوې د سیمې بارکزیو هم ددغه ځواک ملا لا پیاوړې کړله. کله چې محمود د بارکزي سردارانو په ملتیا کندهار ته رانیږدې سو، د کندهار والي مهرعلیخان اسحاقزي چې د شاه پسند خان په لقب هم یادیده د څلور زرو سپرو په ملتیا د کندهار دفاع ته ودرید، خو فتح خان له داسې یوې چلوټې کار واخیست چې د والي ځواکونه یې د هغه پر وړاندې را وپارول او والي د خپل ځان له ویرې له ښاره وتښتید. فتح خان ښار کلا بند کړ او له ۴۲ یا ۴۳ ورځو کلابندۍ وروسته یې ښار ونیو. شیرازي وایي چې فتح خان لومړنی سړې وو چې د ښارد دیوالله سر ته د څرمن د یوې رسۍ په مرستې وخوت او شاهي نغاره یې په خپل بوټ و ډنګوله او په لوړ غږ یې وویل چې اوسنی دور، د محمود دور دی! دفتح خان په دغه غږ سره د ښار دروازې پرانیستل سوې او محمود سره له خپلو سرتیرو ښار ته ننوت او د ښار ساتونکو (ساخلو : تورکي ویی دی) محمود ته یوځي سلام وکړ [1].

---

[1]-تاریخ سلطاني، سلطان محمدخالص بارکزی، تاریخ سلطاني، چاپ ۱۲۸۹هجری =۱۸۸۱ز، بمبئی،۱۲۳ پ، پیرس، عروج بارکزائی، ژباړه : پژواک اوصدقي، پ ۲۴، ۳ ټوک

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو الفنستن په دې باور دی چې فتح خان په ېوازې سر ښار ته ننوت او د عبدالله خان په نامه د ښار له يوه تن مشرانو څخه يې مرسته وغوښتله. عبدالله خان د محمود په پلوئ را پورته او د ښار دروازه يې د محمود پر مخ پرانېستله او مهرعلي خان له بلې لارې وتښتېد او د كندهار د پرځېدنې خبريې په سندهـ كې شاه زمان ته ورساوه. [1]

د يو بل روايت له مخې دغه كار د يحيى خان باركزي له پلوه (ظاهراً د قاضي محمد سعيد خان باركزي په سلا) ترسره شو چې وختي يې ځان فتح خان ته رسولى وو او د هغه د سلا پر بنسټ ول چې فتح خان پربېمانه پوړئ « زينې » را ټولې او بيا يې پر ښار يرغل وكړ او ښار يې په زور ونيو [2].

وزيرفتح خان پر دغه مهال ۱۹ كلن وو. شهزادگی حيدر له يارمحمد خان او د زمانشاه له نورو خانانو سره يو ځاى بنديان شول. فتح خان له شاه محموده وغوښتل چې عبدالرحيم خان سدوزى او د هغه پلار دې اعدام كړي او بيا دې خبرتيا خپره كړي چې د درانيو په كړو وړو به هغه مهال داډمن سي چې د زمانشاه له ملاتړه لاس واخلي او خپله پالوالي يا وفا دې عملاً څرگنده كړي، شاه محمود كټ مټ همداسې وكړل . [3]

شاه محمود په دغه وخت كې فتح خان ته د وزير څوكئ وركړه او د " شاه دوست" لقب يې ورته غوره كړ او د كندهار قاضي القضات، قاضي محمد سعيد خان ته يې د " خان علوم" لقب [چې د پوهاندي له رتبې سره برابره ده] ډالئ كړ. [4] د فتح خان د مُهر پسولنې ته يې په لانديني بيت رسميت وركړ :

طالع محمود را نازم كزوست — سرفرازملک ودولت شاهدوست
طالع محمود را نازم كزوست — سرفرازفتح ونصرت شاهدوست

---

[1] - الفنستن،افغانان، دَري ژباړه فكرت، ۵۱۴ پ ، پښتو ژباړه لومړى ټوک ؛ حسن كاكر،د افغانستان د علومو د اكاډيمئ چاپ ، ۱۳۶۱ل پ ۲۹۴

[2] - موهن لال ، حيات اميردوست محمدخان، لومړى ټوک ، ۲۷ پ

[3] - پيرس،عروج باركزائى، ۲۴ پ

[4] - عزيزالدين وكيلي پوپلزائي،تيمورشاه دراني،۲ټوک، ۳۲۶- ۳۲۷ پ، تاريخ سلطاني له ۲۰۱ پاڼې وروسته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د قاضی محمد سعید بارکزي مهر ته یې د لاندینۍ بیت په پسولنې :

محمدسعید از فضل حق مشهود شد قاضی القضات شاه محمود شد [۱]

د کابل پرانیستنه:

د کندهار له نیولو وروسته شاه محمود د خپل لښکر د پیاوړي کولو لپاره پیسو ته اړتیا درلودله. ددغه کار چاره یې وزیر فتح خان ته پرېښودله. فتح خان د شاهي خزاني له ضبطولو وروسته د ښار له یو شمېر مشرانو او شتمنو څخه پیسې را ټولې او د لښکر اړتیاوې یې پرې برابرې او د خپلو جنګیالیو شمېر یې پېنځوس زرو ته لوړ کړ. [۲]

پر دغه مهال زمانشاه سندھ ته نیږدې وو او پرهندوستان یې د یرغل تکل درلود خو د مهرعلیخان اسحاقزي (ساکزي) له خولې یې خبر تر لاسه کړ چې شاه محمود کندهار نیولی دی. زمانشاه خپل ورور شاه شجاع په پېښور کې پرېښود او په خپله یې د سترګو په رپ کې د کابل پر لور د خوځېدا تکل وکړ، خو کابل ته له خوځېدا مخکې یې د کشیمر د والي عبدالله خان الکوزي د غوړونو د تاوولو پرېکړه وکړه. زمانشاه د ډېرو تلفاتو په ګاللو وکولای شول عبدالله خان ونیسي او لاس او پښې یې په ځنځیر ور وتړي. د زمانشاه دغه خوځښت شاه محمود ته ګټه ورسوله، ځکه د عبدالله خان الکوزي ورور سیدال خان الکوزی په کندهار کې وو او د زمانشاه د دغه ګام په خبرېدلو له خپل ټبر سره یو ځای او د شاه محمود په چوپړ کې ودرېد [۳].

زمانشاه په خپلې تېر وتنې کابل ته له رسېدا وروسته پوه شو او د دُراني سردارنو په اړوند یې له خپلو تېرو کړو وړو څخه پښېماني څرګندوله خو اوس وار له واره ورڅخه تېر وو او د پښېمانی څرګندولو نوره ګټه نه درلودله. زمانشاه په ډیرې خوارۍ دوه لښکره جوړ کړل، یو لښکر یې د احمد

[۱] - پوپلزائي، هماغه اثر، ۶۶۵- ۶۶۷ پ

[۲] پیرس،عروج بارکزائی ،۲۴- ۲۵ پ

[۳] - الفنستن، بیان سلطنت کابل، ۲ ټوک،۲۹۴پ، پښتو ژباړه نصرالله سوبمن، دري – فارسي ژباړه فکرت، د مشهد ایران چاپ ، ۵۱۴ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان نورزي او د خپل زوی شهزادګي ناصر تر مشرۍ لاندې د کندهار پر لور او دوېم لښکر بې تر خپلې مشرۍ لاندې چې له لومړي لښکر څخه دوه منزله شا ته وو د غزني پر خوا وخوځاوه. احمد خان نورزي چې نه یې له وفادار خان څخه کوم ښه چلند لېدلی وو او نه یې له شاه زمان څخه ښه زړه درلود د کندهار لاره یې په ځمبېدو او پښېمانۍ زړه نا زړه وهله. فتح خان چې انګلیسي " پیرس " یې د " محمود د ځواک نابغه " بولي، د احمد خان په زړه او رخه ښه خبر وو، ځکه فتح خان پوهېده که د جګړې له پېښېدلو مخکې نوموړی له ځان سره یو ځای کړي نو د شاه زمان لاسونه به له شا ور و تړي، فتح خان پوهېده چې:

به شمشیری یکی تا صد توان کشت
به رأی، لشکری را بشکنی پشت

ژباړه : په توري به له یوه تر سلو ووژنې
خو په پوهې به د لښکر ملا ورماته کړې

فتح خان دغې موخې ته د رسېدا لپاره د احمد خان د ورور عبدالله خان نورزي په اړه چې اوس د شاه محمود په لښکر کې وو او په احمد خان زښت ګران وو ، سوچ وکړ او بیا یې له شاه محمود سره سلا وکړه، څرګنده ده چې شاه محمود د فتح خان ددغه سوچ ملاتړ وکړ. فتح خان په بېړې عبدالله خان په یوې پلمې بندي او داسې یې څرګنده کړه چې ګنې نوموړی، پاچا ته خیانت کاوه او ښایي چې اعدام شي ، یوازې هغه مهال د مرګ له منګولو خلاصېدای شي چې ورور یې احمد خان د زمان شاه له لېکو را بېل او له شاه محمود سره یو ځای شي. کله چې احمد خان نورزی د (غزني او مقر، قلات) ترمنځ د " سر اسپ" سېمې ته ورسېد نو د شاه محمود له ځواکونو سره مخامخ او د خپل ورور له برخلېکه خبر شو؛ احمدخان د سترګو په رپ کې له خپل لښکر سره چې شمېر یې پېنځلس زرو سرتېرو ته رسېده د فتح خان له لښکر سره یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای شو؛ شهزادګي ناصر دغه خبر، د جبهې د شا د لښکې له خوا خپل پلار زمانشاه ته ورساوه [١].

د فتح خان دغه تکتیک د زمانشاه پر روحیاتو مرګونې اغېزه وکړه؛ همدا چې د احمد خان نورزي او د هغه د زوی د تسلېمېدلو خبر ورته ورسېد، نو زمان شاه او وزیر یې وفادار خان په وېره کې ولوېدل او د ځان د ژغورنې او تېښتې په فکر کې سول. د زمانشاه لښکر هم خور و ور او وتښتېد. شاه او وزیر دواړه لومړی غزني او بیا له هغه ځایه کابل ته په شا شول چې بل ځواک راټول کړي، خو د هغوی نقشې بدلون وموند او د نوي لښکر د راټولولو پرځای چې له وزیرفتح خان سره یې جګړې ته چمتو کړي، خپل بدرګه لښکر یې هم له لاسه ورکړ. خبره ان تر دې ځایه ورسېدله چې د زمان شاه د دربار له کړی څخه له وفادارخان او زمان خان پوپلزي (بامیزي) او له لښکره یې له دوه سوه تنو سپرو او څلور سوه پلیو جنګیالیو پرته، نور څوک ورپاتې نه سول. زمانشاه له همدغه شمېر سره یو ځای د جلال آباد پر خوا وخوځېد.

مخکې له دې چې شاه محمود کابل ته ورسېږي لومړی یې فتح خان د دوه زورو سپرو په ملتیا کابل ته ولېږه؛ فتح خان هم د مقر ، غزني او کابل ترمنځ لاره په چټکۍ ووهله. د کابل دروازې د فتح خان پرمخ دوه وو تنو قزلباشانو : میر اصلان خان او جعفرخان جوانشیر پرانېستلې؛ دواړه قزلباشان په دې له شاه زمانه خوا بدي ول چې د هغوی دوه تنه سرکرده یې وژلي ول ځکه له دې مخکې یې له محمد زیو سره خپلوي کړې وه ؛ په دې توګې شاه محمود د کابل د بالاحصار په مانۍ کې د واکمنۍ پرګدۍ ډه ډه ووهله- ١٨٠١زکال ، جولای. [٢]

له شاه زمانه غچ اخیستنه :

[١] ـ الفنستن، هماغه اثر، پ ٥١٥

[٢] ـ تأریخ سلطاني،پ ١٧٣ ، الفنستن، هماغه، پ٢٩٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیر فتح خان ترهغو په کرار کښنې نه ناست چې شاه زمان او د هغه بد چاری وزیر وفادار خان يې د خپلو کړو وړو په سزا ونه ورَسول. وروسته له دې چې شاه محمود د کابل د واکمنی پرگدی ډه ډه ولگوله، د لښکر پوه برخه يې د زمان شاه د پڼ د نيولو لپاره په زمانشاه پسي ولېږله. د شاه محمود د لښکر د مخکښ ډلگي او د شاه زمان ځواک ترمنځ د جگدلک د " وچې پاڼې" په سېمې کې لنډه نښته ومښتله او څرگنده ده چې پایله يې د شاه محمود په گټه وواښتله؛ د زمانشاه ځواک هر لور ته خور او وور او په تېښتو وتښتېد. لا لهانده زمان شاه له خپلو څو تنو پاتو ملگرو سره په گډه د پټنځي په لټون کې وو. ملا عاشق شينواري له وفادارخان سره له پخوا پيژندگلوي درلودله او د جگدلک په سېمې کې د يوې کلا څښتن وو. بدمرغه پاچا دومره خوار شوی وو چې د لا لهاندې په نږی کې دې ته اړ شو چې د يوې شپې لپاره د ملاعاشق کلا ته پناه يوسي. ملا عاشق لومړی خپل وَر په ورين تندي د خپل مېلمه پر مخ پرانېست، خو کله چې خبرشو چې شاه محمود د کابل د واکمنی پر گدی ناست دی نو د شاه زمان د نيولو په هڅې کې شو ځکه بېرېده چې سبا ورځ به شاه زمان ته د پناه ورکولو په تور د نوي پاچا د خوابدی او قهر تر مَتروکو لاندې وډبول سي، نو د کلا دروازه يې د شا له لورې وتړله او د شپې په اوږدو کې يې د خپلو زامنو له لارې شاه محمود ته پيغام ولېږه چې يو څوک دې ور ولېږي او خپل بندي دې دده له کلا تسليم سي [1].

زمان شاه او ملگري يې په لنډ وخت کې پوه سول چې د ملاعاشق په منگولو کې يرغمل دي. شاه زمان او ملگرو يې د خپل ځان د ژغورنې لپاره ډېره هڅه وکړه خو بريالي نه شول. نور نو رااېسار شوي شاه زمان او ملگرو يې ځانونه تقدير ته سپارلي ول او سترگو يې د هرډول پېښې د رامنځته کېدلو لارې څارلې. کله چې ددغسې نابېرې پېښې خبر کابل او پېښور ته ورسېد، له يوې خوا شاه محمود د خپل سيال د نيولو لپاره متې بډ وهلې ؛ له بلې خوا شاه شجاع د خپل ورور د ژغورنې په هڅې کې سو. له کابله د وزير فتح خان ورور

---

[1] - پوپلزائی، دره الزمان فی التاريخ شاه زمان، چاپ ۱۳۳۷ل ، مخ۱۸۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

نواب اسد خان له یوه جراح سره وخوځېد او له پېښوره عبدالکریم خان د بندي پاچا ژغورلو ته ودانګل. له دې چې د کابل او جګدلک تر منځ واټن لږ وو، نو نواب اسد خان له تولو مخکې کلا ته ورسېد. زمانشاه د پاچاهۍ د پانګې ټول سره زر چې په هغه کې د کوه نور الماس هم وو د کلا په یوه سوري کې پټ کړل او فخراج [د یوه یاقوت نوم وو] یې د کلا ترځنګ یوې ویالې ته وغورځاوه. د سباوون سپېدې لا نه وې چاودلې چې نواب اسد خان کلا ته ورسېد او پا چا یې ونیو او د شاه محمود په امر یې د زمانشاه سترګې ړندې کړې، ورپسې یې په سترګو ړوند سوی زمانشاه د هغه له نورو ملګرو سره یو ځای کابل ته سوټ موټ ترلی راووست. زمانشاه د کابل زندان ته ولېږل سو او د هغه وزیر او ورور یې د کابل حاکم محمد خان د سردار پاینده خان په غچ کې اعدام او زمان خان پوپلزی د حاضر خان د وژنې په تورقصاص شو. [۱]

دغه پېښه د ۱۸۰۱ ز کال د جولای په مېاشت کې ریکارډ شوې ده[۲]. د شاه محمود د پاچاهۍ لومړی پړاو درې کاله وروسته په (۱۸۰۳زکال) کې د زمان شاه د میرې زي شاه شجاع له پلوه پای ته ورسېد، د شاه شجاع لومړنی کار، ملا عشق شینواري ته د سزا ورکول ول، هغه یې راووست او له ستوني یې و ځړاوه او د کوه نور الماس چې تردغه دمه د ملا عاشق د کلا په سوري کې پټ ول د شاه شجاع لاس ته ولوېد او کلا یې ونړوله.[۳]

شاه شجاع ته د ماتې ورکړه :

د کندهار د ښار د دېواله پر لوړ غاښي باندې د فتح خان د پورته کېدنې له زړورتیا ډک ګام او د خلکو غوږونو ته پیغام رسول چې دا دور د محمود دی! او په پای کې د شورشیانو پر مخ د ښار د دروازو یو په بل پسې

---

[۱] - تاریخ سلطانی، ۱۷۲ - ۱۷۳مخ، کهزاد، رجال ورویدادهای تاریخی، ۱۳مخ
[۲] - پیرس، هماغه اثر، ۲۶ - ۲۸ مخ
[۳] -کهزاد،رجال ورویدادهای تاریخي، پ ۱۵ ،علیقلی میرزا، تاریخ وقایع وسوانح افغانستان، ۶۱ پ ، چاپ۱۳۷۶تهران

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرانېستنه ، ټول د فتح خان د لا ګرانښت او منښت لامل سول. دا د فتح خان لومړنۍ بریالۍ جګړه وه چې د زړورتیا، مېړانې او پوهې انګازې يې د شورشیانو او قومونو په منځ کې د هر چا په ژبې جاري او د شاه محمود په سلطنت کښنې یې د وزارت مقام ته لوړ کړ.

که د کندهار په پرانېستنه کې د فتح خان مېړانه ښوې خوا ته کښېږدو نو د مُقرُ په شاوخوا کښنې د زمانشاه د ځواکونو پر وړاندې د فتح خان تدبیر باید په یاد ولرو چې څنګه یې د تورې له کارولو پرته د خپل میرځمن ځواک ځانته تسلیم او دښمن یې له محتومې ماتې سره مخامخ کړ. وروسې یې د مقر،غزني او کابل تر منځ لاره په بېړه ووهله او د شاه محمود پر مخ یې د کابل د بالاحصار دروازې پرانېستلې او په هغې سلطنتي ګدۍ یې کښېناوه چې ژمنه یې ورسره کړې وه. د وزیر فتح خان همدغه ځیرکي او زړورتیا ده چې انګلیس تأریخپوه یې د « د محمودي ځواک د نابغې» په نامه یادوي او هر ځای د هغه له زړورتیا، پوخوالي او مېړانې څخه یادونه کوي.[1]

شاه شجاع، د کابل د پېښنو له خبرتیا وروسته، د لښکر په راټولو پېل وکړ او د پېسو په زور د لسو زرو سرتېرو له برابرولو وروسته د کابل پر لور وخوځېد. کله چې شاه محمود خبر شو نو وزیر فتح خان او شهزادګی کامران یې د یوه درې زر کسیز لښکر په مشرۍ د هغه د مخنیوۍ لپاره ولېږل. دواړه لښکرې جلال آباد ته نېږدې د سُرخرود په سیمې کې له یوه بل سره مخامخ شوې. د شاه شجاع سرتېرو په دې ګومان چې ددوی شمېره د شاه محمود تر سرتېرو ډېره ده نو ځانونه یې وار له مخه برلاسي سوبمن ګڼل. خو د شاه شجاع سرتېرو د هغه پر پانګې چې له پېښوره یې له ځان سره راوړې وه ودانګل او لومړی یې غوښتل خپل پاچا لوټ کړي.

وزیر فتح خان د شاه شاع د لښکر پر دغې په خپل سرۍ او ګډوډۍ پوه شو او له همدغسې شېبې څخه په ګټې اخېستنې یې خپل لښکر ته بولنه ورکړه چې د شاه شجاع پر ګډو ودو جنګیالیو یرغل ور وړي. د شاه شجاع د

[1] ـ کهزاد، رجال ورویدادهای تاریخی، پاڼې ۲۴ـ ۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

لښکر لېکې د سترګو په رپ کې ماتې شوې؛ د ځان بچونې په سوچ کې ډوب شجاع د سېمې نېږدو غرونو ته په ختنې هلته پناه یو وړه،خو وسله او پانګه یې د فتح خان د ځواکونو لاس ته ورغله. فتح خان د شاه شجاع له خزانې څخه تر لاسه شوې پېسې د خپلو جنګیالیو په منځو کې ووېشلې او د پېښور پر لور یې خپل پرمختګ ته دوام ورکړ. د پېښور دروازې په لنډې مودې کې د فتح خان د لښکر پرمخ پرانېستل سوې او له څېرمو سېمو څخه یې د مالېې راټولونه پېل کړه.

د غلجیو اله ګوله :

وزیر فتح خان په پېښور کې وو چې له کلاته تر زابله او له زابله تر لوګره مېشتو غلزیو په اله ګولې لاس پورې کړ. لومړی یې عبدالرحیم خان چې یو آرام او یې پرې سړی وو د خپل پاچا په توګه وټاکه ، ورپسې د شهاب الدین خان توخي تر مشرۍ لاندې یوې ډلې پر کندهار برېد وکړ. سره له دې چې د وزیر فتح خان د تره زوی عبدالحنان خان بارکزي او سیدالخان الکوزي د ښار د ساتنې لپاره ډېر ساتونکي نه درلودل بیا هم د ښار د دفاع لپاره راووتل؛ د دواړو خواوو ترمنځ د کندهار د پل سنګی په سېمې کې نښته پېل سوه ؛ په نښتې کې له درانیو څخه دوه سوه تنه او له اله ګوله کوونکو څخه زر تنه ووژل شول، په پای کې اله ګوله کوونکي اړشول چې په شاي.[1]

د پاڅون بله ډله د عبدالرحیم خان غلجي تر مشرۍ لاندې د غزني پر لور پرمخ لاړه؛ دې ډلې د خپلې لارې په اوږدو کې پراته کورونه ، باندې، کلي او کلا ګانې لوټ او د غزني پرښار یې برېد ورووړ خو د غزني ښار له ځانه دفاع وکړه او پاڅونوال اړ شول چې د شلګرې او زرملې له لارې په لوګر واړوي. ګڼ شمیر غلجي د لارې په اوږدو کې له هغوی سره ځای شول ، ویل شوي چې شمېره یې تر شلو زرو تنو ډېر وو. شاه محمود له ډېرو ستونزو وروسته درې زره تنه جنګیالي چمتو کړل او د (شاه ولیخان بامیزي، د

[1] - کهزاد، هماغه اثر، ۳۱ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمدشاه دراني د سر وزیر) زوی شیرمحمد خان مختارالدوله بې له بند څخه خلاص[۱] او د اله گوله کوونکو د ټکوني لپاره بې ولـېږه. دغه مجرب سړي د درو زره تنو اله گوله کوونکو په وژلو وروسته پاڅونوال له پښو وغورځول، او د شاه محمود په امر بې د بلخ غونډۍ ته نـېږدې د هغوی له ککرو څخه کوپړۍ - منارونه جوړ کړل .[۲]

د ۱۸۰۲ ز کال په مارچ کې ول چې له کلاته نـېولي تر جلال آباده پوري مېشتو غلجیو بیا اله گولې ته لاس واچاوه او په پام کې بې نـېولي ول چې له درو خوا خواوو یعنی له لویدېځ، سویل او سویل ختـېځه پرکابل یرغل ور وړي. د اله گوله چیانو شمېر پـېنځوس زره اټکل سوی دی[۳]. وزیر فتح خان او شهزادگي کامران دواړو په بېړې له پـېښوره د کابل خوا ته مخه کړه؛ د وزیرفتح خان د تره زوی عبدالواحد په خپل ټول ځواک او امکان سره د کابل د اله گوله چـېانو په شا تمبولو ته ودانگل. په خپله وزیرفتح خان د غلجیو د قوم د جبارخیلو او احمدزیو د ټبرونو د جنگیالیو پر وړاندې چې مشري بې محمد خان بابکرخیل کوله او شمېر بې لسو زرو ته رسـېـده ودرېد، او هغوی ته بې ټـېنگه ماته ور کړه او بیا بې خپل پام د اله گوله چېانو بلې ډلې ته چې مشري بې عبدالرحیم خان کوله واړاوه؛ دې ډلې غوښتل له ختـېځه پرکابل یرغل وکړي. عبدالرحیم خان د خپلو لسو زرو جنگیالیو په ملتیا د وزیر فتح خان مخې ته ودرېد (۱۸۰۲ ز کال د مې د مـېاشتې ۱۱). په دې جگړې کې وزیر بیا پر خپلو مخالفینو لاس بری شو، عبدالرحیم خان سره له دوه وو زامنو ونـېول شو او بیا اعدام شول .[٤]

دا د ۲۲ کلن ځوان وزیر فتح خان پـېنځمه بریالی جگړه وه. د درېمې ډلې د ټکولو لپاره دواړه شیرمحمد خان او احمد خان نورزی گومارل شوي ول

[۱] - داسې بـرېـښي چې له شاه شجاع سره د پټې اړېکې د لـرلو په جرم نـېول او بندي سوی وو. (الفنستن، ۲ ټوک ، ۳۰۱- ۳۰۴ پاڼې)
[۲] پیرس، هماغه اثر، ۳۱ پ ، الفنستن، ۲ ټوک ، ۳۰۴- ۳۰۵ پ
[۳] پیرس، هماغه ځای، پوپلزائی،درة الزمان، ۲۰۲ پ
[٤] - پیرس، هماغه اثر، ۳۲- ۳۳ پ ، الفنستن، ۲ ټوک، ۳۰۵ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د کندهار او د هغه د ورځېرمو سېمو د ټېکاو خوندیتوب وساتي. د لښکر دغو دوه وو مشرانو د خپلې لارې د اوږدو په دواړو غاړو کې د غلجیو ټولې کلا ګانې وېجاړې او له خارو سره بې بـَو او د غزني، کلات او کندهار ترمنځ د پرتو سېمو د ټېکاو له ټېنګولو وروسته کابل ته راستانه شول .[۱]

شاه محمود خپل ټول پام د کابل د ورځېرمو سېمو خوندېتابه ته اړولی وو چې شاه شجاع بـو ځل بیا د خیبر د وګړو له منځه یو شمېر د پېسو او سوغاتونو په بدل کې ځانته راوهڅول او یو ۱۲ زرېز لښکر بې جوړ او پر پېښور بې یرغل ور ووړو خو د پېښور ساتونکو د شجاع ګڼ شمېر جنګيالي له پښو وغورځول او شاه شجاع یو ځل بیا په تېښتې و تښتېد. د همدغه ۱۸۰۲ ز کال په لړ کې ول چې د آمو د سیند د بلې غاړې وزبکو پر بلخ برېد وکړ خو د بلخ په ورځېرمو سېمو کې د وزیرفتح خان د لېږل شوي ځواک له پلوه بې ماته وخوړله او اړ سول چې بېرته د آمو د سیند بلې غاړې ته په شا سي .[۲]

له کابله د وزیر فتح خان لیری کېدل او د شاه محمود پرځېدنه :

د وزیرفتح خان پرله پسې بریاوې د شاه محمود د دربار پر بـوه نـېږدې او مخـَور غړي اکرم خان الکوزي باندې ډېرې درندې پرېوتلې او له وزیر فتح خان سره بې تربګني پېل کړه. وروسته پرېکړه وسوه چې محمد اکرم خان دې په کابل کې پاتې سي او وزیر فتح خان دې پېښور ته لاړسي. وزیر فتح خان پېښور ته لاړ او د هغه ځای له پرګنو څخه بې د خپل لښکر د لګښتونو لپاره مالیه را ټوله کړله. د کشمیر حاکم ورته پېنځوس زره روپۍ ولېږلې، بیا بې د

[۱] ـ هماغه آثار، هماغه ځایونه
[۲] ـ پیرس ،عروج بارکزائی، ۳۴ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهاټ، بنو او دامان په لور ودرومل او له هغو ځایونو څخه یې هم مالیه را ټوله کړه ، وریسې یې د وزیرستان د نیولو تکل وکړ. د وزیرستان له نیولو وروسته، د ۱۸۰۳زکال دوبی وو چې کندهار ته ستون سو [۱].

وزیر، کندهار ته د ستنیدا په لارې کې خبر سو چې شهزادگی قیصر د فارسیانو ــ ژ / ایرانیانو په مرستې پر کندهار د برید تکل لري ، پر دغه مهال کندهار د کامران میرزا په لاس کې وو. وزیر په بیړې ځان کندهار ته ورساوه او له شهزادګي کامران سره یې یو ځای د شهزادګي قیصر په تمبولو پیل وکړ. د دواړو خواوو ترمنځ په کوکران کې ډیره کلکه خونړۍ جګړه ونښتله چې په پای کې قیصر ماته وخوړله. د قیصر د لښکر بولندوی اکرم خان په دغې جګړې کې ووژل شو، قیصر ونیول شو او کابل ته یې ولیږه. څه موده وروسته وزیرفتح خان له خپل ورور دوست محمد خان سره کابل ته راغی. شاه شجاع، کابل ته د فتح خان له ورتګ څخه په ګټې اخیستنې چې ډګریې تش لیدلی وو یو ځل بیا پر کندهار برید وکړ خو وزیر فتح خان له خپل ورور سره یو ځای د کامران ملاتړ ته ودانګل او یو ځل بیا یې شاه شجاع ته ماته ورکړه ، شاه شجاع بیرته پیښور ته وتښتید. په دغه ځای کې وزیر فتح خان د غفورخان بارکزي، سیدالخان الکوزي او خواجه محمد خان سدوزي پر پالیالۍ او صداقت باندې شکي شو او دواړه یې زندان ته ولیږل [۲].

د وزیرستان د سوبې او د کندهار په کوکران کې د قیصر د ماتې په پام کې نیولو سره دا د شاه محمود د حکومت د مخالفینو پر وړاندې د وزیر فتح خان اتمه بریالۍ جګړه وه ؛ د فتح خان نهمه جګړه د کابل په قلعهٔ قاضي کې د شاه شجاع پر وړاندې وه چې د شاه محمود د ژغورنې لپاره یې تر سره کړه.

وزیر فتح خان په کندهار کې وو چې اکرم خان الکوزی په کابل کې مړ سو؛ له بلې خوا مختارالدوله شیرمحمد خان هم له شاه محموده د وزارت د څوکۍ غوښتونکی وو؛ خو شاه محمود دا څوکی د وزیر فتح خان حق ګاڼه او په

---

[۱] ـ الفنستن، د آصف فکرت ژباړه ، ۵۲۲ پ
[۲] ـ موهن لال،حیات امیر دوست محمدخان، ۱ ټوک، ۸۱ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دغې څوکۍ بې د شیرمحمد خان له گومارنې څخه ډډه وکړه. شاه محمود خپل زړه پر قزلباشانو باندې تړلی وو او هغوی هم د خلکو پر خېټو او برخلېک باندې واک چلاوه؛ په دې توگې شاه د سنیانو په سرټکونو او شکایاتونو خپل غوږ هم نه گراوه.

د شاه محمود پر وړاندې د کابل د پرگنو سرکښي:

د شاه محمود او د هغه پر شا و خوا د را تاو شوېو قزلباشو پر وړاندې د خلکو نارضائیتي د هرې ورځې په تېرېدلو مخ په ډېرېدو وه. په دې لړ کې مختارالدوله شیرمحمد خان د ښار له یوه ستر روحاني سید احمد سره اړیکه ونیوله چې د شاه پر وړاندې بې راوپاروي. سید احمد د میرواعظ آغا په نامه پېژندل کېده، د هغه د علمیت او قدسیت انگازې د هېواد په هر گوټ کې خپرې وې.

میرواعظ څو ځلې د حج په سفر تللی وو او د کابل په وگړو کې بې د یوه پاک لمني روحاني په توگې دروند نوم درلود ؛ هغه د سنیانو په منځ کې ډېره پیاوړې اغېزه درلودله؛ میرواعظ چې له پاچا وېره نه درلودله په روڼا ورځ به بې پر شاه گوت نیونې کولې. میرواعظ به وگړو ته وېل چې پاچا له قزلباشانو څخه ملاتړ کوي او سنیان سپکوي. په دې ډول د شاه پر وړاندې د پرگنو کرکه ورځ په ورځ ډېرېدله او خبره د سنیانو او شیعه گانو ترمنځ د نښتو او جگړو د پېل کچې ته په رسېدلو لوړه سوه.

د تأریخ سلطاني لېکوال لېکي : یوه قزلباش، یو سُني مذهبه تنکی ځوان خپل کاله ته مېلمه او ورپسې بې ور سره لواطت وکړ؛ تنکی ځوان کاله ته له ستنېدا وروسته، پېښنه خپلې کورنی ته ووېله. د ځوان هلک پلرگنۍ شاه محمود ته د سرټـکونې لپاره خپل گرېوان څېري او پاچا هم پېښنه د ښار قاضي ته ورسپاري. قاضي د جرم د زباد لپاره شاهدان غواړي چې دا کار د مدعي لپاره نا شونی وو، د هلک پلرگنۍ د جمعې په ورځ د پل خشتي جومات ته ځي، هلته بو ځل بیا خپل گریوانونه څېري او له میرواعظ آغا څخه د مرستې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غوښتنه کوي. ميرواعظ د قزلباشانو پر کورنو د يرغل او د هر قزلباش د وژنې بولنه ورکوي. خلک د پل خشتي له جوماته راپاڅېږي او پرچنداول چې د قزلباشانو استوګنځی وو ور اوړي، او د چنداول په لارو او کوڅو کې چې هرڅوک يې مخې ته ورځي په تورو، چړو او سوټيو وهي ، يا يې وژني او کورونو ته يې اور ور اچوي .[۱]

خو الفنستن په ۱۸۰۹ز کال کښې داسې روايت کوي : د يوه قزلباش پر لاس په روښا ورځ د يوه تنکي کابلي ځوان وژنې، د وګړو خوابدي خپلې لوړې کچې ته ورسوله. ناورينوالو د وژل شوي هلک مړی د يوه شهيد په توګې بدرګه کاوه چې د قزلباشانو يوې ډلې د مړي پر بدرګې ناورينوالو باندې ډزې وکړې ؛ دغه سپکاوي د وګړو ډېره ترخه کرکه را و پاروله او د پاچا د مريانو (قزلباشانو) په نشتوالي کې چې د پاچا په چوپړ کې ول، د قزلباشانو پراستوګنځايونو يې بريد وکړ او د هغوی سيمه يې له لږ مقاومت وروسته لوټ کړله. په سبا ورځ يې جګړه لا توده شوه. د کابل له نورو ورڅېرمو سيمو څخه خلک د سنيانو مرستې ته را ودانګل؛ په دې کې د کوهستان د پيرانو له ډلې څخه د يوه تر مشرۍ لاندې د کوهستان ګڼ شمېر توپکوال هم په همدې موخې پر کابل را مات سول. مختارالدوله او د درانيو نور مشران د رامنځته سوې اله ګولې په منځ کې لېدل کېدل چې په برالا يې خلک جګړې ته هڅول. ميرواعظ خلکو ته د جنت ژمنې کولې او د مشرانو پر مخونو يې سپېڅلې اوبه (زمزم) شېندلې او سنيان يې جګړې ته هڅول. خو د کابل د دوبي د لمر د سوځندو وړانګو له کبله د جګړې دواړو سترو ستومانو خواوو لنډ مهاله اوربند غوښت. دغې خونړۍ نښتې د ۱۸۰۳ ز کال د جون د مياشتې په ۴ او ۵ نېټې (د غبرګولې د مياشتې په نيمايو کې) تر دوه وو ورځو پورې دوام وکړ. د شاه سترګو د وزير فتح خان د راتګ لارې څارلې چې له خپل لښکر سره يو ځای له کندهاره د کابل پر لور را خوځېدلې وو، له بلې خوا د مختارالدوله سترګو د

---

[۱] - تاريخ سلطانی، ۱۸۲- ۱۸۳ پ ، واقعات شاه شجاع، ۱۳۳۳ل، ۹- ۱۱ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه شجاع د راتګ لارې څارلې چې د پاچاهۍ د ګدۍ نیولو ته یې رابللی وو.[۱]

د غبرګولي د میاشتې ۱۵ نیټه وه چې وزیر فتح خان کابل ته ورسېد او د هغه له راتګ سره سم د دوارو خواوو ترمنځ د جګړې د اور په وژلو، سوله وسوه. د سراج التواریخ لیکوال په دې باور دی : " کله چې د قزلباشانو د برخلیک لمر نور د ډوبیدا ژۍ ته نیږدې سو وزیرفتح خان له خپلو وروڼو سره یو ځای د سلطنت د ساتلو او د فساد د له منځه وړلولپاره ملا وتړله، د دوارو خواوو پر وړاندې یې خپلې تورې له تیکې را واېستلې او د تورې او مټ په زور یې د شرګدي اور لمبې ووژلې او قزلباشان یې د شوني ګواښ له قهرژلو لومو څخه وژغورل."[۲]

په مجردې چې وزیر فتح خان له کابله د بامیانو پر لور د مالیې د راټولو په تکل ووت یو ځل بیا په کابل کې د شرګدي اور لمبې بلې سوې. شاه محمود د شر ګډي اور د وژلو لپاره دواړه مختارالدوله او احمدخان نورزی ولیږل؛ خو هغوی په خپله ددغه اور پر سر نورې خځلې ماتې کړلې؛ شاه محمود غوښتل چې شیرمحمد ونیسي خو نوموړی د شاه په تکل خبر سو (د جولای ۸ ، ۱۸۰۳ ز کال) او میر واعظ ته یې د اور د بلولو لارښوونه ورکړه او میر واعظ هم کټ مټ هماغسې چې ورته ویل سوي ول وکړل، پینځه ورځې وروسته (د ۱۸۰۳ ز کال د جولای په ۱۳ نیټې) شیرمحمد خان له شاه شجاع سره یو ځای کابل ته راغی.[۳]

الفنستن وایي : مختارالدوله چې په سیاست او پوځ کې یې لوړ دریځ درلود، د خپل شخصیت د ځانګړتیا له اړخه هم په خلکو ګران او منلی سړی وو. ان د هغه په وزارت کې ټیټ درېځو خلکو هم د هغه کاله یا دیوان ته په آزاده سر تګ راتګ کاوه او په آسانی یې کولای سول هغه ته ورسي. ډېري وختونه به له ساتونکو پر ته دباندې راووت، کله کله به د باندې پلی په پښو روان وو.

۱ - الفنستن، د فکرت ژباړه ، ۵۲۴ پ

۲ - د درة الزمان پر بنسټ، ۲۱۴ پ

۳ - الفنستن،د فکرت ژباړه ، ۵۰۷ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تـل د نورو مرستو ته چمتو وو. که بې نه سوای کولای خپل مقابل لوری په زغم و پـېـغ خوښ وساتي نو د ژمنې په ورکولو به بې کار پای ته رساوه. که له چا سره بې ژبه او ژمنه کوله نو له هغه بې د پالیالی یا د وفا پروا هم نه کوله. له دښمنانو سره بې تېوکي او نرمښت کاوه؛ نه یوازې د مـېـرڅمنو پخوانی ګناهانې به بې وربخښلې بلکه پر هغه مهال چې دده په منګولو کې ول پرته له دې چې کومه سزا ورکړي هغوی ته به بې د مزاحمت پیدا کولو شـېـبه هم ورکوله. دغو ځانګړتیاوو دده پر شپول هغه کسان ځانته راکاږلي ول چې په آسانۍ بې نه سوای کولای د هغه پر ځواک ـغوښتـنې، بې انظباطۍ، د سیسه ګرۍ او چلوټو باندې پوه سي. هغه له مذهب څخه په ګټې اخـېـستـنې د اله ګولو په راپارولو کې ځانګړی استعداد درلود. نوموړی د خپل پلار شاه ولي خان له مړینې سره سم اړ شوی وو چې بلوڅستان ته پناه یوسي، خپلې ورځې او شپې بې له کور کهوله لـېرې په زده کړو تـېرې کړې وې چې وروسته د افغانانو په منځ کې نامتو عالم سو. له دُرانیو سره په پرتلې، د عباداتو په بڼو کې بې پروا وو، مګر تل بې له ځانه د اهل سنت د مذهب پر وړاندې تعصب ښکاره کاوه ، یا ښایې همداسې احساس به بې کاوه. علم او روحانیونو ته بې درناوی درلود او د " میرواعظ" په نامه سید احمد سره بې چې هم عالم او هم روحاني وو، ملګرتوب درلود.

مخکې له دې چې شاه محمود د رامنځته سوي کړکـېـچ پر وړاندې خپل چمتووالی ونـېـسي پر هغه باندې د ډار وربـېـځې له ورایه خپرې سوې وې. هغه د خپل ځان امن یوازې د مختارالدوله په نـېـولو کې لـېـده خو نوموړی د شاه محمود په نیت خبر سوی وو. مختارالدوله د جولای په اتمې له کابله وتـښـتــېـد، خو له تـېـښـتـې مخکې بې سید احمد ته د شرګدې اور د بیا بلولو لارښونه وکړه او میر واعظ هم له لارښوونې سره هماغسې وکړل چې ورته وېل سوي ول. خو د خلکو د خښم او قهر مخه په ډېـرې هوښیارۍ له شیعه ګانو څخه د شاه پر لور چې د هغوی ملاتړی او ساتندوی وو راتاو سوه. دا ګامونه په دومره هوښیارۍ پورته شوي ول کله چې د جولای د مـېـاشتې په دیارلسمې نـېـټې مختارالدوله له شجاع الملک سره یوځای کابل ته راستون سو نو شاه محمود

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې په بالاحصار کې د خلکو د کلابندۍ په کړی کې ولېد. خو نه دی او نه شاه شجاع کابل ته ننوتل . [۱]

په خپله شاه شجاع وايي : " لومړی مې د بابُر په بڼ کې استوګنه غوره کړه وروسې قلعهٔ مدد خان ته لاړم. شاه محمود مې په بالاحصار کښې کلابند کړ." مګر شاه شجاع دې ته اړ وو چې لومړی له وزیر فتح خان سره خپل زور وازمايي او بيا دې د کابل پر سلطنتي ګدۍ ډډه ووهي، وزیر فتح خان په دې مهال باميانو او ډايکنډۍ ته د مالياتو د راټولو لپاره تللی او د راستنېدا په درشل کې وو. وزير فتح خان د خپل ورور دوست محمد خان په ملتيا د اتو زور سپرو په بدرګې له باميانو او ډايکنډۍ څخه د کابل پر لور راروان وو؛ کله چې د کابل د ښار په (څلور مايلۍ واټن کې) د قلعهٔ قاضي سېمې ته ورسېد د شاه شجاع له ځواکونو سره مخامخ سو. د دواړو خواوو تر منځ خونړۍ جګړه ونښتله، دا جګړه د سباوون له سپېده دمه تر ماښامه روانه وه، داسې برېښېدله چې سوبه د فتح خان د لښکر په برخې ده، ځکه د جګړې په وروستېو شېبو کې فتح خان له خپلې ځلاندې تورې سره راووت او پر دښمن بې يرغل ورووړ، دښمن ونه سو کولای ځان ټېنګ کړي، نو فتح خان او د هغه بدرګه جنګياليو ته بې لاره ورکړه او د ښار پر لور بې خپل پرمختګ ته دوام ورکړ، خو په همدې لړ کې د فتح خان د لښکر يوه مشر د جبهې له شا د شاه شجاع په پلوۍ د فتح خان له لېکو ووت او د فتح خان د لښکر شاتينۍ برخه له ګډوډۍ سره مخامخ سوه. کله چې وزير د نوموړي افسر له خيانته خبر سو دې ته اړ سو چې له خپلو ورونو او يو شمېر بدرګه ملګرو سره په ګډه ددښمن لېکه د تورې په زور ماته او د کندهار پر خوا وخوځېږي . [۲]

که څه هم وزير فتح خان په دې جګړې کې ماتې وخوړله مګر دې ماتې ونه شو کولای د هغه پر پېاوړو روحياتو او ټېنګ هوډ باندې کومه ناوړه اغېزه وشېندي، ځکه فتح خان د پېاوړو روحياتو څښتن وو او دې ماتې ونه

[۱] ـ الفنستن،افغانان،ژباړه فکرت، ۵۰۷ پ

[۲] ـ الفنستن، افغانان، ژباړه فکرت، ۵۲۵ پ ، واقعات شاه شجاع، ۱۱ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو کولای د واکمنۍ په بیا لاسته راوړنه کې پې نهیلی کړي.

شاه محمود د وزیر فتح خان د تورې او تدبیر تر سیورې لاندې د درو کالو لپاره په بالا حصار کې سلطنت وکړ خو له دې چې نوموړی چرچه مار، آرام خوښی او ضعیف النفسه سلطان وو، وګړي د وزیر فتح خان په نشتوالي کې د هغه پر وړاندې راپاڅېدل او شاه شجاع یې د پاچهۍ پرګدۍ کښېناوه (۱۸۰۳زکال ، جولای)

په هغه مهال کې چې وزیر په پېښور او کندهار کې وو، د هغه په نشتوالي کې پرګنو له شاه ځخه دومره کرکه کوله چې د هغه په کړی پورې له څو تنو په ګتو مینو او شرګدو راتاو وو کسانو پرته بل هېڅ چا له شاه ځخه ښه زړه نه درلود. له همدې کبله یې شاه شجاع په شور او زوږ د سلطنت پر ګدۍ کښېناوه او مختارالدوله شیر محمد خان د هغه د وزیر په توګه وګومارل سو. شاه محمود زندان ته ولوېد او شاه شجاع پرېکړه وکړه چې د شاه زمان د ړندولو په جرم نوموړی هم ړوند کړي خو شاه محمود د ځان د شفاعت لپاره قرآن وړاندې کړ او له شاه شجاع یې د بخښنې غوښتنه وکړه. شاه شجاع هم د مختارالدوله شیرمحمد په منځګړېتوب له خپلې کړې پرېکړې ځخه لاس په سر سو او د کابل په بالاحصار کې یې د شاه محمود پر حبس بسنه وکړه .[1]

د سلطنت پر ګدۍ د شاه شجاع ناسته او له فتح خان سره د هغه د پیوستون او بیلتون لاملونه :

شاه شجاع له ډېرو کړانوونو، جګړو او ماتو وروسته د لومړي ځل لپاره د کابل د سلطنت پر ګدۍ ډه ډه ولګوله اوتر شپږو کالو له ۱۸۰۳ز تر ۱۸۰۹ز کال پوری یې سلطنت وکړ. د هغه لومړنی ګام د ملاعاشق شینواري او د هغه د نېږدو خپلوانو او اندیوالانو نیول ول. ملا عاشق یې اعدام کړ او ورپسې یې د کوه نور د الماسو د تر لاسه کولو لپاره د ملا عاشق کلا ونړوله او الماس یې

[1] ـ تاریخ سلطاني، ۱۸۴ پ ،کهزاد،بالاحصارکابل، ۲ توک، ۱۴۲ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترلاسه کړ. د فتح خان ورور نواب اسد خان چې د زمانشاه د نېولو دنده بې په غاړه درلودله، بندي سو. خو د شاه شجاع د وزیر مختارالدوله شیرمحمد خان لومړنی کار دا وو چې له شاه غوښتنه وکړي چې نواب اسد خان له بنده خوشې کړي. دهغه غوښتنه ومنل سوه او نواب اسد خان د وزیر له پلوه په ډېر درنښت اودرناوي وپالل شو. وزیر غوښتل د بارکزیو او سدوزیو د دوه وو سترو کورنیو ترمنځ د کېنې پر اور باندې د پای د ټکي په ایښودلو دښمني ورکه کړي نو په همدې هېلې بې د دوست محمد خان خور (وفا بیگم) د شاه شجاع په نکاح کې راوستله. خپلوي رامنځته سوه ، شاه شجاع له نواب اسد خان او د خپل د وزیر له ورور گل محمد خان څخه وغوښتل چې کندهار ته لاړ سي او فتح خان کابل ته راولي او ورته وایي چې د شاه شجاع په دربار کې به د خپل پلار په شان له سرلوړۍ او درنښته برخمن اوسې. په دې پلاوي کې شهزادگي حیدر، احمدخان نورزي او عطامحمد خان بارکزي هم گډون درلود ، شاه شجاع د وزیرفتح خان د ډاډینې لپاره یو ژمنلیک هم د پلاوي په لاس ولېږه.

کله چې پلاوی په کندهار کې دېره فتح خان ته ورسېد او د شاه شجاع د درنښت او هېلوسلامونه بې ورته وړاندې کړل نو فتح خان هم کابل ته مخه کړه او د کابل پر لور راوخوځېد؛ له بلې خوا کامران میرزا د وزیر فتح خان دغه گام د اړیکو د پرېکون په توگې وگاڼه او دهرات پرلور وتښتېد او د هغه پرځای د زمانشاه زوی قیصر د کندهار د حاکم په توگه وټاکل شو.[1]

له دې خوا، وزیر شیر محمد خان واورېدل چې وزیرفتح خان د کابل په تکل را خوځېدلی نو د هغه مخې ته تر غزني پورې د ښه راغلاست لپاره ورغی او وزیر فتح خان بې په ډېر تاوده هرکلي کابل ته د پاچا دربار ته راووست. خو شاه شجاع له خپلې کړې ژبې او ژمنې پښېمانه او منکر سو. په ځانگړې توگې شاه شجاع هغه مهال له خپلې ژبې واوښت چې گوري فتح خان له وزیر شیرمحمد خان سره په یوه کور کې ژوند کوي. اکرم خان چې د شاه

[1] ـ الفنستن،هماغه، ۵۲۷ پ ، پیرس، عروج بارکزائی، ۴۷ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شجاع بل وزیر دی، پاچا ته وړاندېز کوي چې دی دې پېښور ته ولېږي؛ شیر محمد خان او فتح خان به هم له ځان سره بوزي او دی به یې هلته بندیان وساتي او په دې توګې به شاه د هغوی له سرخوږی خلاص سي. شاه شجاع هم دغه وړاندېز ومانه او پېښور ته د تګ او تابیا امر یې ورکړ. خو شیرمحمدخان له هر سوري چې وو خبر شوی وو چې پاچا ورته کوم پخلی په پام کي نېولي دی؛ شیر محمد دغه خبره له فتح خان سره ګډه کړه او پرېکړه وسوه چې فتح خان دې په کابل کي د پاتې کېدلو لپاره یوه پلمه جوړه کړي او د پاچا د نه شکمنېدلو لپاره به شیرمحمد خان له اکرم خان سره پېښور ته لاړ سي.

شیر محمد خان له فتح خان سره ژمنه وکړه چې د وزیر فتح خان دوست به دده دوست او دښمن به یې دده دښمن وي او تل به له یو بل سره په سلا ددښمن پر وړاندې په ګډه جنګېږېږي. بیا یې وزیر فتح خان ته اویا زره روپۍ ورکړې چې د خپلو موخو د پلي کولو په لارې کي یې د اړتیا پر مهال ولګوي. شاه شجاع تیزین ته رسېدلی وو چې د خپل وزیر له دروهې "دسیسی" څخه خبر سو او وبېرېد چې ښایي یاده دسیسه د وزیر فتح خان له پلوه پلي نه سي.

شاه د خپلو سرتېرو یوه ډله په بېړه کابل ته ولېږله چې فتح خان له نورو سردارانو سره په ده پسې د بندي په توګې پېښور ته راولي. کله چې فتح خان د پاچا له دغه ګام څخه خبرېږي د سترګو په رپ کي بندي سرداران له زندانه خلاصوي او له هغوی سره یو ځای د لوګر له لارې د کندهار پر لور خوځېږي.[1]

د فتح خان د له منځه وړلو لپاره د قیصر او زمانشاه دسیسی:

د شپې په نېماېیو کي ول چې وزیر کندهار ته ورسېد، کله چې د ښار دروازې یې تړلې ولېدلې نو د دروازې ساتکونو ته یې بدې ورکړې او د

[1] ـ موهن لال، زندگی امیردوست محمدخان، ۱ ټوک ، ۸۷ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شهزادګي قصير له خواجه سرای " آغا ادراک" سره بې ولېږدل. خواجه سرای په بېړې قيصر ته ورغی او له خپلې کتنې څخه يې قيصر ته کېسه وکړه؛ وزير غوښتل چې د کابل د واکمنۍ د ګدۍ په نېولو کې له قيصر سره مرسته وکړي. شهزادګی د دغه په زړه پورې خبر په اورېدلو د فتح خان مخې ته د ښه راغلاست لپاره د ښار دروازې ته ورغی او ور سره يې ولېږدل.

فتح خان له قيصر سره په دې شرط ژمنه وکړه چې که له احمد خان نورزي څخه لاس پر سر او ژمنه و سپارې نو فتح خان به د ژوند تر وروستۍ سلګۍ پورې د شهزادګي په ګټه جګړه وکړي او که شهزادګی د ده له مرستې ډډه وکړي نو له کامران ميرزا سره به يوځای سي. شهزادګی قيصر له دغې ژمنې ډير خوښ شو. وروسته فتح خان امر وکړچې د دوست محمد خان تر مشرۍ لاندې دې دوه زره سرتېري چمتوکړي او احمد خان دې ونېسي. په خوب بېده احمدخان تر تلتک لاندې خرناس واهه چې کور يې کلا بند اولاس او پښې تړلی يې په څښېدلو د قيصر د دروازې شا ته ودراوه. کله چې د احمد خان سترګې پر وزير فتح خان ولګېدلې پوه شو چې له وزير سره د ماتې شوې ژمنې او ژبې په سزا له هغه څخه غچ اخېستل کېږي. احمد خان د قيصر زندان ته ولوېد او په سبا سهار چې سردارانو او خانانو فتح خان د قيصر تر څنګ تر ټولو نېږدې ولید نو په خپلو ځانونو وډار سول او له هرې لارې چې ورته شونې ول قيصر يې له وزير فتح خان سره له يو ځای کيدنې وډار کړ او هغه يې و هڅاوه چې وزير فتح خان ونېسي. قيصر هم خپله د پرون شپې کړې ژمنه هېره کړه او يو پلان يې جوړ کړ؛ قيصر ، فتح خان ته وويل چې خانان غواړي په يوه بڼ کې ستا مېلمانه سي ؛ قيصر د همدې مېلمستيا په پلمې د فتح خان د نېولو تابيا ونېوله. فتح خان چې د قيصر په کړو وړو شکمن شوی وو د مېلمستيا د چمتووالي لپاره يې دوه ورځې وغوښتلې ؛ له دغه ځنډ څخه د هغه موخه دا وه چې د ځان او د خپلو ورونو د ژغورنې لپاره لاره وپلټي. له دې کبله يې سردار دوست محمد خان ته دنده وسپارله چې ښه تکړه ساتونکي برابر او د مېلمستيا د سبمالښت چارې په خپله په لاس کې واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست محمدخان هم د ښه خرپ او درب مېلمستيا تابيا په لاس کې ونېوله او ځان يې له سره تر پښو په وسلوسمبال او د پېنځه سوه وسله والو مشري يې په لاس کې واخېستله او د شهزادگي قيصر تر سترگو لاندې يې مېلمنو ته ښه راغلاست ووېل. د هغه همدغه هوښياري او وېښتوب بس وو چې شهزادگی قيصر پوه کړي چې هغوی د هر ډول پېښې د رامنځته کېدلو لپار بشپړ چمتووالی لري. له دې کبله شهزادگي او ملگرو يې وزير فتح خان ته په ډاگه کړه چې د احمد خان نورزي د خلاصون په بدل کې به ورته سل زره روپۍ ورکړي. فتح خان دغه وړانديز ومانه او بيا يې د خانانو د يوه وړانديز پر بنسټ د بندي احمد خان يوه لور قيصر ته ور په نکاح کړه او احمد خان له زندانه خلاص شو او يو ځل بيا د کندهار د ښار د ساتنې په دندې و گومارل سو.

له هغه وروسته شهزادگی قيصر، فتح خان ، دوست محمد خان، خواجه محمد خان او عطا محمد خان نورزی له خپلو لښکرو سره په گډه د کابل پر لور وخوځېدل، خو کله چې کلات غلزائـي ته ورسېدل، عطا محمد خان نورزی له يو شمېر نورو خانانو سره بېرته کندهار ته ستون سو؛ فتح خان له دغه ناڅاپه بېلتانه او ژمنې ماتېدنې څخه ونه بېرېد او د کابل پر لور يې خپل پرمختگ ته دوام ورکړ. پر دغه مهال شاه شجاع له پېښوره بېرته کابل ستون سوی وو او د کابل په قلعه قاضي کې يې د کندهار د لښکر د راتگ لپاره لاره څارله. کله چې فتح خان د توپ کلا ته ورسېد د شپې په نېماېی کې د فيض الله خان پوپلزي په نامه يو بل ځمکوال، سره له خپلو پېنځو زرو جنگېاليو د فتح خان له لښکره جلا او له شاه شجاع سره يو ځای سو. دغې پېښې د فتح خان پر لښکر بده اغېزه وکړه او د خپل ورور دوست محمد خان په سلا يې پرېکړه وکړه چې بېرته کندهار ته ستانه سي. خو کله چې ښار ته نېږدې سو، ورته خبر ورسېد چې کامران ميرزا پرښار منگولې ښخې کړې او ښار يې په لاس کې دی، له دې کبله فتح خان اړ سو چې بېرته کامران ته ورسي. کامران يا دلېونتوب يا د ناپوهي او يا د کېنې له مخې د فتح خان او د هغه د ورونو په سپکاوي پېل وکړ. دغه چال چلند فتح خان کلک خوا بدی کړ ، دلته بيا فتح خان د قيصر په گټې له خپلې وړتيا څخه کار واخېست او دوې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مـېـاشتې وروسته ، فتح خان ، کامران میرزا، له ښاره تـېـښتې ته اړ کړ او د هغه پر ځای یې قیصر د ښار حاکم کړ.

لږ وخت وروسته شاه شجاع د یوه ځواک په مشرۍ د کندهار پر لور وخوځېد ؛ کله چې د چشمـهٔ شادي کلي ته ورسـېـد، فتح خان او ورونه یې فراه ته په شا سول، قیصر لومړی په ډَهلې (ډالې) کې او له هغه ځایه یې مرکزي غرونو ته پناه یـوړه. شاه شجاع د کندهار ښار ته راغی ؛ ډېـره هڅه یې وکړه چې قیصر ونـېـسي، خو ګوتو ته ورنغی. په پای کې شاه شجاع له بارکزیو ورونو سره سوله غوره وبلله او فتح خان او ورونو ته یې پیغام ولـېـږه چې له هغه سره دې یوځای سي. فتح خان او دوست محمد خان بـېـرته کندهار ته را ستانه سول اوله هغه ځایه د پـېـښـور د یاغیانو د ټکولو په تکل د پـېـښـور پر لور یې خوځـېـدا پـېـل کړه. د ۱۸۰۵ز کال په اپریل کې پـېـښـور ر ته ورسـېـدل، په دغه وخت کې شاه شجاع د غازیخان په ډېـرې کې میرعلم خان له واکمنۍ ګوښـه او پر ځای یې عطا محمد خان نورزی وګوماره. فتح خان د پاچا مخې ته ودرېـد او وېې غوښتل چې دا کار ونـه کړي خو پاچا ونـه منله. د پاچا دغه کار بارکزي ورونه خوا بدي کړل او په خوابدي زړه د هرات پر لور وخوځـېـدل. د هرات والي حاجي فیروزالدین داسې سړی نه وو چې په کابل کې د سلطنت د نـېـولو لپاره ملا وتړي، له دې کبله فتح خان او ورور یې دوست محمد خان یو ځل بیا کندهار ته ، قیصر ته ورغلل .[1]

دا ځل قیصر د خپل ړانده پلار زمانشاه په لارښوونې د هغوی د له منځه وړلو هڅه وکړه. ددې توطئـې داستان هم په زړه پورې دی چې په ګډه به یې ولولو.

د زمانشاه د توطئـې پر بنسټ د فتح خان زنداني کـېـدل:

مخکې مو وویل چې وزیر فتح خان او دوست محمد خان دواړه له

---

[1] ـ موهن لال،حیات امیردوست محمدخان،ژباړه داکترهاشمیان، ۱ ټوک، ۹۰ـ ۹۳ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

هراته، کندهار ته قیصر ته ورغلل خو دا ځل فتح خان او دوست محمد خان د قصیر په دربار کې د خواجه محمد او میرعلم خان له پلوه سپک او سپېره سول. دغه ژبنۍ شخړه او سړه جګړه د قیصر د پلار د زمانشاه ددسېسي له کبله په لاره اچول سوې وه. له دې کاره د زمانشاه موخه د فتح خان د نېولو لپاره د لارې چارې جوړل ول. زمانشاه میرعلم خان او شهنواز اڅکزي ته دنده سپارلې وه چې فتح خان ته ووايي چې شهزادگی غواړي د هغه مېلمانه شي، خو چابک دوست محمدخان دومره بې خبره نه وو چې د شاه له دې پلانه دې ناخبری پاتې سي. دواړو ورونو وکولای سول ددې فرمایشي مېلمستیا په اړوند د شاه د رالېږلي پلاوي پر وړاندې خپله بدگوماني پټه وساتي ؛ هغوی ظاهراً پلاوي ته څرگنده کړه چې دوی به د شاه له دغې پاملرني او پېرزويني څخه زښت خوښ سي.

وروسته ورونو درې اړخېزه تیاری ونېولې. يوه برخه دواړو (فتح خان او دوست محمد خان) ته سپارل کېدله. دوېمه بې نواب اسد خان ته او درېمه بې محمد عظيم خان ته وسپارل سوه. فتح خان د ملېمستیا تابیا د مرجان په ښاېسته بڼ کې ونېوله. دوست محمد خان د خپل ځان او د فتح خان د ساتـنې او څارنې دنده په غاړه واخېستله. له دې کبله بې د پېاوړي گارډ د ځواک را ټولولو ته متې بډ وهلې ؛ په دې لړ کې بې د نابلل شويو مېلمنو خوځښت تر څارلاندې ونېو. دوست محمد خان په مېلمستیا کې له دومره ځېروالي او احتياط څخه کارواخېست چې د شهزادگي قیصر او زمانشاه دواړو زړونه ډاړه او پوړه سول چې د زوی او پلار راز نور بربنډ سوی دی. له دې کبلـه له هرې هغې هڅې څخه لاس پر سر شول چې دواړو ورڼو ته بې په پام کې نېولې وې؛ زوی او پلار داسې وښودله چې د هغوی په دوستۍ او ملگرتوب کې د ږو بڅرکي په اندازې خرخښنه او شک نه سته. ددې خبرې د زباد لپاره پرځـېدلي شاه هغوی ته شاهانه خلعتونه ورکړل ؛ شاه په تش لاس او خوړين زړه بېرته ستون سو، خو زمانشاه او قیصر د بلې لارې چارې په لټه کې سول.

د مېلمستیا په سبانۍ ورځ بې امر وسو چې وروسته له دې هېڅ څوک نه سي کولای مانۍ ته له پېـنځو تنو ساتونکو زيات کسان له ځانه سره راولي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو له دې سره سره فتح خان د شاه د امر پروا ونکړه او تر شلو ورځو پورې له سلو تنو ساتونکو سره یو ځای ماڼۍ ته ور روان وو. د زمانشاه اوبه له ترخځه وواښتلې او د بلې دروهې په لټه کې سو. هغه خپل ساتونکي د ماڼۍ د ونو په یوې گوښې کې ځای پرځای کړل او بیا یې امر وکړ چې قومي سران او مشران دې د شاهي احترام او سلام لپاره د شاه لېدنې ته راسي. کله چې د فتح خان وار ورسېد او د ماڼۍ دننه یې په درشل پښه کښېښودله، نو سیف الدوله میرعالم خان د شا له لوري پر فتح خان را ودانگل او پرځمکه یې ووېشت. د ونو تر شا پټو کسانو د سترگو په رپ کې په فتح خان برېد وکړ، فتح خان په زړورتیا د ځان دفاع او مقاومت کاوه. په دغه اخ ودب کې د فتح خان دوه غاښونه مات سول. نواب اسد خان او د فتح خان ملگري میرزا محمد رضا او آقا مهدي چې له فتح خان وروسته ماڼۍ ته ننوتلي ول هغوی هم د فتح خان په برخلېک واوښتل او زندان ته ولوېدل.

<u>د فتح خان د ژغورنې لپاره د دوست محمد خان زړورتیا :</u>

دوست محمد خان چې پوه او هوښیار وپښ زلمی وو، له خپل مشر ورور سره یوځای د پاچا لېدنې ته لاړ نه سو او خپل تگ یې لړ شاته وغورځاوه؛ د دوست محمد خان دغه لېرلېد او عاقبت سنجونه د هغه د ځان او د پېنځو سوو نورو بدرگه ملگرو د ژوند د ژغورنې لامل شو. کله چې دوست محمد خان د خپل ورور د نېولو له دروهې خبرشو، خپل بدرگه ملگري یې د فتح خان ژغورنې ته وهڅول او د یو زړور او بې باکه برېد په ترڅ کې چې د ماڼۍ له هرې لوړې څنډې پرې پرله پسې ډزې کېدلې وکولای شول د ماڼۍ لومړۍ دروازې ته دننه لاره ومومي، فتح خان د زندان په دېوالونو کې د ډېرو ساتکونکو تر څار لاندې وو او ساتونکو د ماڼې له کنگرو څخه په پرله پسې ډول پر دوست محمد خان ډزې کولې، نو ځکه اړ شو چې کرار کرار شا ته سي. خو ماڼۍ یې تر کلابندۍ لاندې ونېوله؛ په دې لړ کې قیصر، خواجه محمد خان او نورو کسانو ته دنده وسپارله چې د ښار تولې دروازې دې وتړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ساتونکي دې په کلکه د ټولو دروازو ساتنه او څارنه وکړي ، وروسې دې دوست محمد خان او د هغه بدرګه ملګري ونیسي.

محمد عظیم خان د خپل یوه ملګري له لارې خپل ورور دوست محمد خان ته د قیصر له دغه ګامه خبر ورکړی وو. دغه خبر د دوست محمد خان په پیاوړو روحیاتو هیڅ اغیزه ونه کړه او په داسې ګواښجنې شیبې کې یې خپله زړورتیا له لاسه ورنه کړه. خپل وروڼه او ملګري یې را وغوښتل او ورته یې وویل : اوس موږ په خپله کلابند یو، د مانۍ کلا بندي نه زموږ په ګټه ده او نه زموږ د ورور فتح خان د ژغورنې لپاره کومه ګټه کولای سي. له دې چې قیصر زموږ د تباهۍ او یا د نیولو تکل لري نو یوازېنۍ کار چې کولای سو دا دی چې د خپل ځان د خلاصون لپاره له سرښندنې ډک یوه کار ته لاس واچوو او هغه دا چې په ډله ییزه توګه به د ښار پر دروازې یرغل وروړو او هر څومره ساتونکي چې زموږ د لارې خنډ ګرځي باید د خپلو تورو او چړو له خولو څخه تېر او بیا به د ګرشک پر لور وخوځیږو.

د دوست محمدخان ملګرو د هغه خبره ومنله؛ وروسې دوست محمد خان خپله توره له تیکي را واېستله او په خپل ټول زور او زړورتیا د خپلو انډیوالانو په سر کې ودرېد او د ښار پرېوې دروازې یې برېد وکړ. د هغه بدرګه انډیوالانو هم په ګډه له ساتونکو سره د لاس او ګریوان جګړه پیل کړه. دوست محمد خان چې د ۱٥ ـ ۱٦ کلونو ځوان وو، د ښار د دروازې څو تنه ساتونکي له چړو تېر کړل ، په پای کې په دې بریالی شو چې دروازې پرانیزي او له هماغې دروازې یې د ګرشک پرلور تیښته وکړه.[۱]

زمانشاه چې د فتح خان او د هغه د وروڼو د نیولو لپاره خپل پلان نیمګړی ولید، نو قیصر ته یې امر وکړ چې فتح خان دې دهغه د پاچاهي د رنګولو او د سترګو د ړندولو په غچ کې ووژنی، خو د هغه وزیر، مختارالدوله شیرمحمد خان، ددغه کار مخه ونیوله او قیصر یې ددغه بې باکه ګام له پایلو

[۱] ـ موهن لال،حیات امیردوست محمدخان،ژباړه داکترهاشمیان، ۱ ټوک ، ۹۰ـ ۹۳ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

 څخه خبر کړ او ورته یې ووېل چې ښايي په راتلونکي کې د فتح خان د ورونو له ورته غچ سره به مخامخ سي او اړ به کړ چې د دغسې ناسنجول سوي ګام له اوچتولو څخه لاس پر سر سي.

دوست محمدخان او ورونه یې په ګرشک کې د خپل مشر ورور د ژغورني په لټه کې ول خو د لښکر د برابرولو لپاره یې پیسې نه درلودلې. یوه ورځ د هغوی له بخته یو کاروان له فارسه د کندهار پر لور روان وو چې باید له ګرشکه تېر سوی وای. دوست محمد خان له خپل ورور محمد عظیم خان سره سلا وکړه چې په داسې یوې تنګسې کې داسې ناڅاپه غیبي پانګه یوازې خدای دوی ته ورکړې او باید را خپله یې کړي، دواړه ورونه په یوې سېمې کې په پټه کابو کښېنستل او ناڅاپه یې پرکتار چاپه ووهله او له هغه څخه یې ځلورلکه روپۍ وشکولې.[1]

دوست محمد خان په همدغو پیسو یو لښکر جوړ کړ او د کندهار پر لور وخوځېد او ښار یې کلابند کړ. کلابندي تر درو مېاشتو پورې وغځېدله ؛ د ښاریانو او د قیصر د سرتېرو ټولې زیرمې پای ته ورسېدلې. شهزادګی قیصر له روان کلابند حالته اَوتر اَوتر وو ؛ نه پوهېده چې د ځان او د ښاریانو د خلاصون لپاره څه وکړي؟ وزیر شیر محمد خان قیصر ته سلا ورکړه چې که فتح خان له بنده خلاص کړئ نو ښار به له کلابندۍ وژغورل سي ، پرته له هغې به دوست محمد خان ټول ښار درې وړې کړي. همدا ډول شیرمحمد خان شاه شجاع ته خبر ورکړ چې قیصر ته دې د فتح خان د خوشې کېدلو امر ورکړي. شاه شجاع شرط کښېښود چې دا کار هغه مهال شونی ګرځي که محمد عظیم خان او غلامخان دواړه کابل ته د تضمین په ډول ورولېږل سي؛ په دې توګې فتح خان له بنده خوشې سو.[2]

خو الفنستن په دې باور دی چې فتح خان قیصر په یوې غونډې کې ولېد او د خپلو پخوانیو خدمتونو په یادونې او د راتلونکو ژمنو په کولو، قیصر

[1] پیرس، عروج بارکزائی، ۴۸ پ
[2] ـ الفنستن، ژباړه فکرت، ۵۲۹ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې دومره تر خپلې اغېزې لاندې راووست چې نه يوازې هغه بې له زندانه خوشې کړ بلکه خپلې ټولې پخوانۍ اړيکې بې له سره ورسره ژوندۍ کړلې. د فتح خان په خلاصېدلو د کندهار ښار هم له کلابندۍ خلاص سو او فتح خان له خپلو ورونو سره يو ځای گرشک ته لاړ چې له شاه شجاع سره د يوې بلې جگړې لپاره د چمتووالي لـه نـېولو وروسته پر کابل يرغل وروړي. کله چې ټولې چارې سمې او سمبال شوې، فتح خان د کندهار پر خوا وخوځېد، کندهار ته له رسېدا سره سم پوه شو چې (سيف الدوله) ميرعلم خان پرکابل باندې د برېد لپاره د قيصر سوچ او دريځ په بل مخې اړولی دی. فتح خان د قيصر له ژبې ماتولو څخه خوابدی سو او پرېکړه بې وکړه چې کامران له فراه څخه را وغواړي او د قيصر پر ځای بې کښېنـوي.

فتح خان، د کندهار نـېولو ته کامران راوباله او کامران هم د کندهار پر لور په خوځېدو سو. په دې ترڅ کې يوه شپه يوه هېښنده پېښه رامنځته سوه چې پېښنو ته بې بل رنگ ورکړ. قيصر چې د کندهار پر لور د کامران په خوځېدا او له فتح خان سره په يوځای کېدا خبر سوی وو ، غوښتل وتښتي. قيصر د شپې په تـيارې کې د يوه شهليت (مشال) له څنگه په پټه تښتـېده ، په همدې شـېبې کې فتح خان هم نابېره له همدغه ځايه تيرېده. په لومړيو کې بې يو بل وپـېژندل او د ښکنځلو، سپکو او سپورو په وېلو بې يـو بل ته ښه راغلاست ووېـل خو کله چې د تراخې ژبې او سپکو سپورو د وېـلو له اوره ساړه سول، خبرې بې تودې او يـو بل ته په گـېلو سول.

قيصر، فتح خان ته ووېـل آيا په دې ارزي چې يـوازې د خپل ځان د ژغورنې او د کامران په ملاتړ کولو، ما تـېښتې ته اړ کړې؟ فتح خان د قيصر پر مخ د هغه ژمنه او ژبه ماتول او د هغه ډارنـتوب را واېست. قيصر دا ځل بيا سوگند او لوړه وکړه چې نور به د فتح خان له نظر او سلا څخه پرته بل هېـڅ کار ونه کړي او اوس هر څه چې دی وابې هماغسې به وکړي. په دې توگې دښمنې او کښنه په سولې او پخلاېنې واوښتله او قيصر ته بې ډاډ ورکړ چې د کندهار د حکومت واگې به بـېرته ده ته ورسـتنې کړي. ډېره موده لا نه وه تـېره سوې چې کامران ميرزا د ښار د دروازو شا ته لښکرکوټ واچاوه. فتح

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان کامران ته خبر ورکړ چې له خپلې پخوانۍ پرېکړې لاس پر سر شوې او دی باید بېرته فراه ته ستون سي، کامران د فتح خان خبره ونه منله نو ځکه فتح خان اړ شو چې پر کامران برېد وکړي؛ له کامرانه لاره او ګودر دواړه ورک ول ، د فراه لاره ورڅخه هېره سوې وه چې کوم لور ته ده، لنډه دا چې کامران له ډېرو ستونزو او کړاوونو وروسته ځان فراه ته ورساوه.[1]

فتح خان د شاه محمود د بیا واکمنولو په لټه کې :

فتح خان چې قیصر تېکنی او زړه نا زړه ولېد نو بو ځل بیا بې کامران ته د پیغام په لېږلو نوموړی پر کندهار او کابل برېد ته وهڅاوه. کامران میرزا چې د فتح خان په پوهې او پیاوړتیا ډاډمن وو، لومړی بې په هرات کې له خپل اکا څخه مرسته وغوښتله، اکا بې هم خپل زوی ملک قاسم د درو زرو جنګیالیو په بدرګې کامران ته ولېږه. کامران او فتح خان له خپلو ځواکونو سره یو ځای د کندهار پر لور وخوځېدل. د کندهار له لوري، قیصر هم له خپلو څلورو زورو جنګیالیو سره یو ځای ددوی مخې ته راووت. دواړه ځواکونه د محمد عظیم خان د کلا په شا وخوا کې له یو بل سره مخامخ سول او خونړۍ جګړه پېل سوه؛ قیصر په داسې حال کې د جګړې له ډګره وتېښتېد چې د دواړو لورو دوه زره وژل شوي جنګیالي د ځمکې پر مخ پراته ول، په دې توګې قیصر ماته وخوړله او کندهار د کامران منګولو ته ورغی.

ددې پېښې خبر په لنډ وخت کې په پېښور کې شاه شجاع ته ورسېد. شاه شجاع نوی له کشمیره راستون شوی وو؛ شاه شجاع د مختارالدوله شیرمحمد خان په لاس، کشمیر د عبدالله خان الکوزي له منګولو (چې د یار محمد خان الکوزي پلار وو) خلاص کړی وو؛ شاه شجاع کندهار ته د تګ لپاره خپل وزیر شیر محمد خان ته پیغام ورکړ چې ډېر ژر دې له خپلو ځواکونو سره یو ځای د کابل پر لور وخوځېږي. خو وزیر په هره خبره چې ول له دغه لښکري یون څخه غاړه وغړوله او شاه شجاع اړ سو چې په یوازې سر د

---

[1] ـموهن لال، زندګی امیردوست محمدخان،۱ ټوک، ۵۷ـ ۵۸ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار پر خوا وخوځېږي. [۱] .

په دې مهال کې فتح خان او د کندهار لښکر ټولو په ګډ غږ وړاندیز وکړ له دې چې دوست محمد خان په جنګي عملیاتو کې له ځانه زښته ډېره وړتیا ښودلې نو د لښکر د بولندوی په توګې دې وګومارل سي، او بیا دې د کابل پر لور مارش وکړي. دواړه لښکرې د غزني په قره باغ کې له یو بل سره مخامخ سوې. یوه بې باکه او تېښګه جګړه ومښتله ؛ ګڼ شمیر جنګیالي په وینو او خاورو کې لیت پیت رغښتلي ول چې یو ناڅاپه دواړه ځواکونه د یو بل پر وړاندې چوپ او ساړه ودرېدل. لامل یې دا وو چې (فارسیانو – ژ) ایرانیانو پر هرات بریړد کړی وو او د هرات په دفاع کې د هرات حاکم فیروزالدین خان د فارسیانو پر وړاندې د خپل لیږل شوي لښکر د ملاتړ لپاره له کندهاره مرستندوی لښکر ته کلکه اړتیا درلودله؛ له دې کبله خپل زوی ملک قاسم ته یې د پیغام د لیږلو په ترخ کې امر کړی وو چې ژر تر ژره دې هرات ته راستون سي. نوموړي بګاري/ قاصد د هرات د حاکم پیام د غزني په قره باغ کې د هغه زوی ته ورساوه او ملک قاسم هم له خپلو ځواکونو سره یو ځای د هرات پر لور وخوځېد. په همدې لړ کې احمد خان نورزی هم له خپلو ځواکونو سره یو ځای د جګړې له ډګره ووت. څرګنده ده چې دوست محمد خان او فتح خان هم د لږو ورپاتې شویو جنګیالیو په مټ نه شوای کولای کوم کار تر سره کړي، له دې کبله اړ سول چې خپل پلرني ټاټوبي ګرشک ته په بېرته ستنېدلو بلې شونې شېبې ته شپې - ورځې وشماري. په دې توګې شاه شجاع پرته له کوم خنډه کندهار ته راغی، او وروسته له دې چې د کندهار اداري چارې یې د زمانشاه بل زوی محمد یونس ته وسپارلې خپله له قیصر سره یو ځای کابل ته ستون سو.

د فتح خان او شاه شجاع بیا پیوستون او بیلتون:

شاه شجاع له کندهاره کابل ته په رسېدلو یوه سو چې وزیر یې شیر

[۱] - الفنستن،افغانان ، د فکرت ژباړه، له ۵۱۳ پاڼې وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد خان د ښار له نامتو روحاني میرواعظ سره په ګډه د هغه پر ضد د پردې تر شا کار کوي. له دې کبله شاه شجاع د فتح محمد خان او دوست محمد خان د همکارۍ په فکر کې سو او د مدد خان اسحق زي (ساکزي) او احمد خان نورزي په ګډون د شاهي کورنۍ د یو شمیر غړو په بدرګۍ یې یو پلاوی په دې هیلې فتح محمد خان ته ګرشک ته ولیږه چې ګرشک ته له رسیدا سره سم بارکزي ورونه له ځان سره راګډ کړي. له کابله رالیږل شوی پلاوی له یو شمیر خانانو او مخورو سره د بارکزیو ورونو د ډاډمنولو لپاره کندهار ته لاړ او د فتح خان په مشرۍ یې له بارکزیو ورونو سره وکتل؛ پلاوي ژمنه وسپارله چې هیڅکله به له بارکزیو ورونو څخه خپل ملګرتوب او همغږي ونه سپموي او د دغه هوډمن تکل د ریښتونولۍ په موخې فتح خان یې " د سردارانو سردار" ونوماوه او دوست محمد خان ته یې یوه جوړه ویاړمنې خلعتې، د سرو زور له لاښۍ (یراق) سره یو ځای یو خاصه آس، او یو لک نغدې روپۍ د لګښت لپاره ورکړې . [1]

وزیر فتح خان چې یو ځل بیا له شاه سره یو ځای شوی وو، شاه ته یې سلا ورکړه چې که غواړي د افغانانو په منځ کې درنښت او ګرانښت ومومي نو فعاله پوځي ژوند دې غوره کړي، مګر شیر محمد خان د فتح خان ددغه لیدلوري مخالف وو. هرګوره، شاه د فتح خان وړاندیز تائید کړ او له بارکزیو ورونو او (د شیر محمد خان له بل مخالف) سردار محمد اکرم خان سره یو ځای د پیښور پر لور وخوځید چې د سنده له آمرینو او نورو سیمو څخه مالیه راټوله کړي.

په کابل کې پاتې سوی شیرمحمد خان په دې لټه کې سو چې د قیصر په زړه کښې د کابل د سلطنت د واګو د راخپلولو هیلې او غوټۍ وغوړوي، له دې کبله د شاه شجاع پر ضد یې په کارونو کې د خنډ او ځنډ په رامنځته کولو پیل وکړ. کله چې شاه شجاع سنده ته ورسید سندهیان چمتو ول چې یوازې پینځه

---

[1] ـ موهن لال، زندګی امیردوست محمدخان،د علمی ژباړه ،۱ ټوک، ۵۷ـ ۵۸ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه روپۍ ورکړي او له هغه پورته د مالیې ورکړه بې رد او د شاه شجاع پر وړاندې بې مقاومت پیل کړ او د شاه د تاکل شوې مالـېې له ورکړې څخه بې غاړه وغړوله.

اکرم خان شاه ته سلا ورکړه چې له سندهیانو څخه دې (د پخوانۍ تاکل سوې مالیې) د پـېنـځو لکو روپـېو په اخېستنې بسنه وکړي او له جګړې دې ډډه وکړي، مګر فتح خان او دوست محمد خان د اکرم خان د نظر مخالف ول او له شاه بې وغوښتل چې دا خبره دې د هغوی زړورتیا او پوهې ته ورپرېږدي چې له سنده څخه به دیرش لکه روپۍ د وسلې له کارولو پرته ترلاسه کړي، مګر شاه د اکرم خان په سلا عمل وکړ او هغه ته بې اجازه ورکړه چې له سندهیانو سره خبرو اترو ته کښېني. اکرم خان د سندهیانو کمپ ته لاړ او بـېرته پـېنځه لکه روپۍ په لاس راستون سو.

وروسته له دې چې د فتح خان ګټوره سلا د شاه له خوا ونه منل سوه، فتح خان له شاه خوابدی او کندهار ته د بـېرته ستنـېدا په فکر کې سو. بارکزیو ورونو حیدر آباد ته په رسـېدا خپله لاره د شکارپور پر لور کږه کړه. شاه شجاع له خپلې تـېروتنې پښـېمانه سوی وو او شکارپور ته لاړ، په شکارپور کې بې له بارکزیو ورونو څخه بخښنه وغوښتله او یو ځل بیا بې ژمنه وکړه چې د هغوی له سلا مشورو څخه به غاړه ونه غړوي. د دوست محمد خان زړه چې په مـېړانې مین وو د شاه له دغه المتاس او بخښنې څخه په ولولو سو او وبې منله چې د شاه په چوپړ کې به پاتې سي. شاه له شکارپوره خپله پاملرنه د غازیخان د دېرې پر خوا واړوله. په همدغه ځای کې شاه واورېدل چې د شیر محمد خان او قیصر کسان د شاه پر ضد پاڅـېدلي او پـېښور د هغوی لاس ته لوېدلی دی. په دې لړ کې شیر محمد خان، فتح خان ته یو لـېک و لـېکه او په لـېک کې بې له خپلې پخوانۍ ملګرتیا او د شاه شجاع له لاسه / بدژمنۍ څخه یادونه کړې وه. له دې کبله ول چې فتح خان او ورونو د کندهار لاره ونـېوله او د کندهار پر لور وخوځـېدل. شاه شجاع هم د خپل بخت په ازمویلو په پـېښور برېد وکړ او پـېښور بې بـېرته ونـېو. (۱۸۰۸ ز کال)

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کابل له بالاحصاره د شاه محمود ژغورنه :

وزیرفتح خان څو ځله له شاه شجاع سره یو ځای شو او بیا یې ورسره پرېکون وکړ. هېڅ شک نشته چې له دغو یوځای کېدنو او پرېکونونو څخه د وزیر موخه د سدوزیو په کورنۍ کې د داسې یوه وړ او پوه سړی موندنه وه چې د احمد شاه دُراني په څېر د هېواد د چارو د پرمخ بیولو لپاره پیاوړي وړتیا په کښې نغښتې وي. او دا هغه ځانګړتیاوې وې چې نه د شاه شجاع ، نه د کامران ، نه د قیصر او نه د حاجي فیروزالدین خان په ځان کښې لېدل کېدلې. له دې کبله د کار چاره یې د شاه شجاع له زندانه د شاه محمود په خلاصون او یو ځل بیا د کابل پر ګدۍ د هغه په کښېنولو کې ولېدله.

وزیرفتح خان هېڅکله ستړیا نه منله او خپلې موخې ته د رسېدا په لارې کې یې د هر راز ګواښ په منلو وېره نه درلودله، له همدې کبله د شاه محمود له پرځېدا وروسته، وزیر په یوه ځای کې نه تم کېده. کله به کابل، کله کندهار، کله فراه او هرات او کله پېښور، سندهـ او شکارپور ته د آس پرشا لالهانده په تګ راتګ وو؛ د همدغه تګ راتګ په لړ کې به کله له لښکر او کله به له خپلو ورونو او ملګرو سره د کابل او فراه ترمنځ خنډونه د خپلې لارې له سره لېرې کول؛ په پای کښې یې محمود له زندانه خلاص کړ او د کابل پر تخت یې کښېناوه. فتح خان، پرته له دې چې د سلطنت په لاس ته راوړنه کې خپله وړتیا او ځواک د ځان لپاره په کار واچوي ، خپل ټول ځواک او توان یې د سدوزیو د سلطنت د ټېنګښت په لارې کې په کار اچولی وو ، تر دې چې په همدې لارې کې یې خپل سر هم بایلود.

په هغو شیبوورځو کې چې د مختارالدوله شیر محمد خان له لاسه د چارو واګې واخېستل سوې او ګوښه په کور کښېنول سو او له میرواعظ سره یو ځای د شاه شجاع د راپرځولو لپاره یې هلې ځلې پېل کړې وې، فتح خان خپل ورور شیردل خان ته دنده وسپارله چې د قزلباشانو په مرستې دې د کابل له بالاحصاره د شاه محمود د ژغورنې په لارې کښې کوښښ وکړي. څرګنده ده چې له بالاحصاره د شاه ژغورنه دومره آسانه نه وه او زښتې ډېرې چابکۍ او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځـېـرکۍ ته یې اړتیا درلودله.

د بارکزیو وروڼو په منځ کې له وزیرفتح خان وروسته شیردلخان په ډېرې پوهې، پوخوالي او ځیرکتابه سمبال وو، هغه وکولای شول د ۸ ساعتو په اوږدو کې د کارپوهو ورهڼګرو " ماهرو کاسبینو" په مرستې، د کابل تر بالاحصار لاندې یو کینـدوَی / نقب ووهي او بندي پاچا ورځخه را خلاص کړي. شاه محمود تر یـوې مودې پورې په شهدای صالحین کې د یـوې مقبرې تر څنګ تر هغې شـېـبې پورې پټ سو چې ښاري ګزمه د هغه له لټون څخه نومـېـده شوه. شاه محمود د شپـې په تـېـارې کې پر آس کښـېناست او له څو تنو سره یې یو ځای په تـېښـتـې د هرات پر لور ودانګل. شاه محمود ته په هرات کې د هغه ورور فیروزالدین په خوښۍ ښه راغلاست ووایـه، خو ورور یې په لنډ وخت کې خپل چلند بدل کړ؛ ښاپي فیروزالدین په ځان بیرېدلی وي چې ورور یې هرات دده له منګولو ونه باسي.

شاه محمود د خپل ورور په چلند کې د بدلون په لـېـدلو له هراته فراه ته راغی او په کندهار کې د فتح خان او د هغه د وروڼو د راتلونـکي په پام کې نـیـول سوي ګام اوچتولو ته سترګې په لارې کښـېـناست. په حقیقت کې بارکزیو وروڼو په کندهار کې د ځواک له راټولولو سره سم شاه محمود ته پیغام ولـېـږه چې کندهار ته راسي، بیا یې د کابل پر لور تګ ته ملا وتړلـه. کابل ته د لارې په اوږدو کې په کلات کې له شاه محمود سره د بدرګه لښکر په منځ کې بـېـلتون رامنځته سو، نورمحمد خان او عطامحمد خان بامیزی د شاه محمود له لښکره بـېـل سول؛ له شاه محمود سره یوازې فتح خان او دوست محمد خان سره له خپلو نورو وروڼو پاتې شول، بارکزي وروڼه پوه سول چې له لښکر پرته نه شي کولای کوم کار تر سره کړي، له دې کبله دوی هم خپله مخه بـېـرته د ګرشک خواته تاو او په ګرشک کې دېره سول.

شاه شجاع چې تر کلاته مخته راغلی وو، له هماغه ځایه بـېـرته پـېښور ته لاړ چې د افغنستن تر مشرۍ لاندې انګلیسي پلاوي ته ښه راغلاست ووایـي. انګریز پلاوی د ۱۸۰۹ ز کال د فبرورۍ د مـېـاشتې په ۲۵ نـېـټـې پـېښور ته ورسـېـد او د شاه شجاع له پلوه ورته په تودو ولولو هرکلی ووېـل سو، پلاوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه راغلی وو چې شاه د روسیې او فرانسې له نوې ګډې ټلوالې څخه خبر کړي ؛ له همدې کبله ول چې د بریتانوي هند او د کابل د سلطنت تر منځ لومړنی ګډ دفاعي تړون لاسلیک شو ؛ د تړون تر ټولو مهمه موخه دا وه چې د کابل له لارې دې هند ته د فرانسویانو د ورتګ مخه ونیول شي .[1]

په ۱۸۰۹ ز کال کې ول چې شاه محمود یو ځل بیا د وزیرفتح خان د زړورتیا، پالیالی او کارپوهۍ او د هغه د ورونو دوست محمد خان او شیردلخان په میرانې اووړتیا په مټ په دې بریالی شو چې د دویم ځل لپاره د واکمنۍ پرګدۍ ډه ډه ووهي. لومړنی ګام یې دا وو چې فتح خان او د هغه ورور محمد عظیم خان دې د کابل پر لور د شاه شجاع مخه ډب کړي. د محمد عظیم خان د لښکر شمیره لږ وه او د جلال آباد په بالاباغ کې د شاه شجاع له ځواک سره مخامخ شو، مقاومت یې ونه شو وکولای او بیرته په شا سو.

د کابل د سلطنت پر ګدۍ د شاه محمود بیا ناسته:

شاه شجاع په پیښور کې وو چې بارکزي ورونه له ګرشکه تر فراه او سبزوار پورې پرمخ لاړل؛ په سیمې کې دېره بارکزیو او دُرانیو قومونو ته د مخ په اړولو یې نېبردې درې زره جنګیالي راټول کړل، بیا یې په خاشروډ کې په درو کاروانونو چاپه ووهله او له لاسته راغلو پیسو یې خپل جنګیالي په وسلو سمبال او د کندهار پر خوا یې مارش وکړ. د کندهار والي شهزادګی یوسف وتښېد او د کندهار عسکري بولندوي میرعلم خان تسلیم سو. له هغه وروسته یې د فتح خان ورور پردلخان د کندهار د والي په توګې و ګوماره او د کابل پر لور پر مخ لاړل. په کابل کې هم له کوم مقاومت سره مخامخ نه شول او شاه محمود د ۱۸۰۹ ز کال د اپریل د میاشتې په ۱۷ نېټې د کابل بالاحصار ته راغی او د دویم ځل لپاره یې خپل سلطنت اعلان کړ.[2]

په دې توګې شاه محمود په ۱۸۰۹ ز کال کې یو ځل بیا د وزیر فتح خان

---

[1] - الفنستن،افغانان، د فکرت ژباړه، ۵۳۴ پ

[2] -پیرس، پ ۶۱، الفنستن،ت پشتو ژباړه، ۲ ټوک، ۳۲۳ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هغه د وروڼو دوست محمد خان او شیردلخان د پالیالی، زړورتیا او کارپوهنې په مټ د کابل د سلطنت د تاج او ګدۍ په بیا نیولو بریالی شو. د فتح خان لومړنی کار د شاه شجاع پر وړاندې د خپل ورور سردار محمد عظیم خان لیږل ول چې کابل ته د هغه د راتګ مخه ونیسي. مګر سره له دې چې محمد عظیم خان مرستندویه ځواک په خپل واک کې درلود، د جلال آباد په بالاباغ کې دده او د شاه شجاع د ځواکونو په لومړنی نښتې کې یې مقاومت ونه شو کولای او اړ شو چې بېرته په شا شي.

د شاه محمود د ځواکونو شمېره له درو زورو پورته نه وه، مګر د شاه شجاع د سرتېرو شمېر ۲۵ زرو تنو ته رسېد چې په یوې توپخانې هم سمبال ول. دوست محمد خان په کابل کې د شاه محمود د پوځي ځواک د بولندوی په توګې وګومارل شو. موهن لال وایي : فتح خان، دوست محمدخان او د پوځ څو تنو نورو مشرانو د شاه محمود په کېږدۍ کې یوه غونډه جوړه کړله. دوست محمد خان چې " په تــدَبُر ، سیاست او زړورتیا یې تل داډمنه ډېره لګول کېدله [1]" مشرانو ته وړاندیز وکړ : تر هغه مهاله چې دښمن په بشپړ ډول نه وي خوځېدلی او نه وي رانږدې شوی، باید په وَړو ډلو ونه وېشل شي، ددښمن پوځ باید یو ځای او په یو بل راتول وي او نه دې پر دښمن د لوټ او تالا بريد وشي، ځکه دا کار زموږ په لښکر کې هم زړه نازړه توب او ګډوډي رامنځته کوي او دښمن له دغه حالته ګټه اخلي. هغه زیاته کړه که دښمن تر دوی برلاسی ښکاري دوی نه باید له دې خبرې کومه وېره ولري او نه دې له دښمن سره یو ځای سي، که څوک له دښمن سره یو ځای کېږي نه یوازې ځان او خپل قوم شرموي بلکه زموږ د لښکر روحیاتو ته به هم کلک تاوان ورسوي. موږ باید پېــاوړی ایمان ولرو او ومنو چې زموږ لښکر به ګټونکی او سوبمن سي. ددوست محمد خان ویناوې او سلاوې د شاه محمود، فتح خان او په غونډې کې د نورو ناستو خانانو له خوا په خوښۍ ومنل سوي او د سولې او

[1] ـ موهن لال، زندګی امیردوست محمدخان، ژباړه، داکتر هاشمیان، ۱ ټوک، ۱۰۰پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړې دډګر ټولې چارې یې هغه ته وسپارلې." دشاه شجاع د لښکر پر چنداول/ پیشقراول باندې د ګندمک په ورخږېرمو سېمو کې د دوست محمد خان له پلوه ځو پرله پسې برېدونه تر سره سول او درونډ تاوان یې ور واړاوه.

موهن لال وایي : " د جګړې په ډګر کې ښکېلو کسانو را ته ویل : په دغسې ستړې جګړې کې د دوست محمد خان د پوځي پوهې ستاینه لکه چابکي، هوښیاري، زړورتیا، ټېنګوالی او مقاومت، لاربښوونه او سرمشري دومره ډېره ده چې هر څوک به یې په ستاېنې ستړی سي. جنګیالیو په سترګو لېدل چې دوست محمد خان به د دښمن پر پوه کتار ور ننوت، ددښمن نفوذي لېکه به یې ماته او بېرته به په شا سو او خپل جنګیالي به یې پرغل او جګړې ته هڅول. بله شېبه به مو لېدل چې دوست محمد خان به د یو شمېر بې دسپلینو سرتېرو په بیا سمبالولو بوخت وو او د یوه لاربښود او مشر په توګې به یې کار کاوه. مدد خان او اعظم خان چې د لسو زرو سرتېرو مشري یې په غاړه وه، په خپل لښکر کې د خپل پوځي مقام او دریځ نري والي ته په پاملرنې په وحشت کې لوېدلي ول چې څنګه دوست محمد خان د دښمن د لښکر ډېر سرتېري وژل. په پای کې دوست محمد خان په دې بریالی شو چې د دښمن سرلښکرې او مخکښه برخه درې وړې او شا تګ ته یې په دې توګې اړباسي چې د پوځي توکو او ځاني تلفاتو د شمېر له اړخه یې درانده تاوانونه ور رسولي ول." [1]

وروسي جګړه په نملې کې رامنځته شوه په دې جګړې کې فتح خان په خپله دومره زړورتیا او مېړانه وښودله چې شاه شجاع ته یې ماتې ورکړه او شجاع یې تېښتې ته اړ ایست، د هغه وزیر اکرم خان ووژل شو او د شاه شجاع ټول پوځي توکي د فتح خان د لښکر لاس ته ورغلل، هغه سره زر او د ګرانبیو کانیو او ډبرو پانګه چې د فتح خان د ځواک لاس ته ورغلې وه دوه

---

[1] - موهن لال،زندګی امیردوست محمدخان ، ۱ ټوک، ۱۰۱ پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

میلیون پوَنده اټکل شوې ده.[۱]

له هغه وروسته فتح خان جلال آباد ته لاړ او خپل ورور محمد عظیم خان ته یې چې لومړۍ دنده وسپارله له شهزادگي کامران سره یو ځای پېښور ته تګ وو چې د شاه شجاع له منګولو یې خلاص او مالیه راټوله کړي. محمد عظیم خان او شهزادگی کامران د پېښور پر لور لاړل او ښار یې ونیو. محمد عظیم خان د پېښور د حاکم په توګې پاتې اوشهزادگی کامران کابل ته راستون سو. په دغه ټول اړودوړ کې فتح خان د یوې شېبې لپاره د خپل لښکر له پالنې او غمخورۍ څخه بې خبره نه وو، د همدې پالنې او ساتنې په مټ ول چې د کورنیو مخالفانو او باندنیو دښمنانو پر وړاندې اکثریتو جګړو کې بریا دده په برخې وه.

شاه شجاع په نملې کې له ماتې خوړولو وروسته د خیبر پرلور وتښتېد ، موده وروسته یې د لښکر د راټولولو تکل وکړ چې پرکندهار برېد وکړي. شاه شجاع همداسې وکړل؛ د نورزیو له خانانو سره یو ځای یې پرکندهار برېد ورووړ؛ په دغو خانانو کې د میرعلم خان پلار، عبدالله خان هم وو چې د شاه محمود له پلوه زنداني او بیا وژل شوی وو. سره له دې چې پردلخان د کندهار له ښاره په زړورتیا دفاع وکړه بیا هم ښار د شاه شجاع لاس ته ورغی، له دې پېښې وروسته د وزیر فتح خان په امر یو لښکر د شهزادگي کامران په ملتیا په لنډ وخت کې د کندهار پرلور وخوځېد؛ د دواړو خواوو ترمنځ جګړه ونښتله، په پای کې شاه شجاع د وزیرفتح خان له لاسه بیا ماتې وخوړله او شجاع راولپنډۍ ته وتښتېد. وروسته د کشمیر حاکم عطا محمد خان چې د کوه نور الماسو ته یې سترګې غلې کړې وې شاه شجاع ته ژمنه وکړه چې پېښور به بېرته د محمد عظیم خان له منګولو څخه خلاص او ده ته به یې وسپاري، سره له دې چې پېښور د یوې لنډې مودې لپاره د محمد عظیم خان له منګولو ووت مګر محمد عظیم خان وکولای سول بېرته پېښور د شاه شجاع له لاسه وژغوري.

---

[۱] پیرس، هماغه اثر، ۶۱- ۶۲ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شک نشته چې که د کابل د واکمنۍ پرګډۍ مین شاه شجاع چې د هغه لپاره یې بې شمیره لالهاندۍ او سربدلاۍ ولیدلې ، د شاه محمود له بندي کېدلو او له وزیر فتح خان سره له یوځاى کېدنې وروسته، وزیر فتح خان یې له ځانه نه واى خوا بدى کړاى او پرېیښي نه واى چې وزیر فتح خان د هغه له دښمنانو او سیالانو سره یو ځاى شي، نو شاه شجاع کولاى سواى د کابل د سلطنت واګې تر ډېرې اوږدې مودې پورې په لاس کې ولري. خو شاه شجاع ګومان کاوه چې کولاى سي فتح خان په آسانه وغولوي او ددې پرځاى چې فتح خان ته ارزښت ورکړي، بارکزي خانان یې له ځانه خوابدي کړل چې ددغه سیاست ببه په خپله شاه شجاع ته ګرانه پرېوتله.

خو شاه محمود چې د خپل سلطنت دوېم پړاو یې هم د فتح خان او د هغه د ورونو د هڅو په مټ ګټلی وو، د هیواد د ادارې ټولې واګې یې وزیر فتح خان او دهغه ورونو ته چې ورته د ډېر ډاډ وړ کسان ول، وسپارلې. شاه محمود، وزیرفتح خان د سر وزیر په توګې وټاکه او له درنښت ډک د (اشرف الوزراء) لقب یې ورکړ. د پاچا د همدغه ډاډ له کبله بارکزیو ورونو هم تر وسې وسې هڅه وکړه چې د افغانستان د ستر احمد شاه بابا د پړاو ځواک، برم و پرتم بېرته راژوندی کړي. دغې مو خې ته د رسېدا لپاره وزیر فتح خان د افغانستان د ګڼ شمېر ولایتونو د ولایتي چارو واګې د خپلو ورونو په منځ کې چې خپل ټول ژوند یې د شاه محمود د سلطنت د بیا ترلاسه کولو په لاره کې په سرښندنې ډالۍ کړی وو وسپارلې، هغوی هم په نه ستړې کېدونکې توګې د هېواد اړوندې چارې په زړورتیا پر مخ بوتللې.

پردلخان د کندهار د ولایت والي، سلطان محمد خان د پېښور والي، شیردلخان او کهندل خان د بامیانو او غزني والیان، رحمدلخان چې ډېري وختونه په شکارپور کې اوسېده د بلوڅستان د ولایت د والي په توګې وټاکل سول. نور ورونه یا د نوموړو والیانو تر لاس لاندې او یا د مشر ورور فتح خان تر لاس لاندې په کابل کې په کار بوخت شول. دوست محمد خان چې د مېړانې ، زړورتیا او تېښګوالي ځانګړې ځانګړتیاوې یې درلودلې او په جنګي چارو کې د جلا خصوصیاتو لرونکو نوښتګر جنرال وو او د چارو په ادارې او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېښو په وړاند وييني ، متانت او سياست کې د نورو ورونو په منځ کې ممتاز وو، له وزير وروسته رتبه يې درلودله، په کابل کې د وزير د چارو اداره، او د سردار محمد عظيم خان، نواب اسد خان او د نواب جبارخان د کورنيو د پالنې او ساتنې چارې ده ته ور په غاړې وې.

هرات يوازينی ولايت وو چې د سدوزيو له کورنۍ څخه د شهزادگي فيروزالدين په لاس کې پاتې وو او هغه هم له دې کبله ول چې د فتح خان ځواک په ختيځو ولايتونو کې د ټيکاو او امن او د چارو په بيا سمبالولو بوخت وو ځکه تل د شاه شجاع او رنجيت سنگهـ له پلوه پکې خندونه رامنځته کېدل.

د پېښوراو کشمير د نيولو لپاره لښکرې يونونه:

شاه شجاع خپل د سلطنت لومړی پړاو له ۱۸۰۳ تر ۱۸۰۹ ز کال پورې پرمخ بوت او په (۱۸۰۹ ز / ۱۲۲۴ ق) کې د نملې په جگړې کې يې ماته وخوړله؛ د شجاع له دې ماتې وروسته شاه محمود د وزير فتح خان د سرښندیو هڅو په مټ د کابل د سلطنت د چارو واگې د دويم ځل لپاره په لاس کې واخيستلې. چرچه مار شاه محمود چې خپله ناوړيتا يې د خپل سلطنت په لومړي پړاو کې په زباد رسولې وه، د دويم ځل لپاره د سلطنت د واگو له اخيستلو سره سم يې يو وار بيا يو شمېر خلک له ځانه خوابدي کړل او د سلطنت پر وړاندې يې ودرېدل. د هغه سيال، شاه شجاع چې د نملې له ماتې وروسته د ختيځو کوهستان ته تښتېدلی وو د کابل د نيولو لپاره د کندهار له لارې را وړاندې سو (۱۸۱۰ ز- ۱۲۲۵ ق)، خو بيا يې د وزير فتح خان له لاسه ماتې وخوړله او هند ته لاړ او له هغه ځايه يې پر پېښور بريد وکړ او پېښور يې د څو مياشتو لپاره په منگولو کې ونيو، خو د وزير فتح خان ورور، سردار محمد عظيم خان بېرته پېښور د شجاع له لاسه خلاص کړ. شاه شجاع دا ځل د ملتان، راولپنډۍ او لاهور پر خوا لاړ او شاه محمود يو ځل بيا په چرچو بوخت سو او فتح خان اړ سو چې د هېواد ټولې چارې هم له اداري او هم له پوځي اړخه پر مخ يوسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیرفتح خان هم، په خپلې پوهې او ځیرکوالي د افغانستان د چارو په سم پرمخ بېولو بوخت شو او د هېوادنیو چارو په پرمخ بېونه کې ډیر ښه وځلېد. د وزیر فتح خان د بریا اړخ د هغه په پوهې ، سیاست، لیرلېد او په خپلو ورونو په ډاډ او دوه اړخېز درناوي پورې تړلی وو، نورو ورونو ورته د مشر ورور په سترګو ډېر درناوی کاوه او خبرو ته یې غاړه ایښودله.

هېوادنی چارې په دې ډول پرمخ تللې خو په کشمیر کې عطا محمد خان بامیزي د ځو کلنې واکمنۍ له شامِـته ځان د پیاوړي واکمن په هېنداره کښې لېده، هغه دومره ځان پیاوړې ګاڼه چې شاه محمود ته یې د درناوي سر نه ټیټاوه او کابل ته یې د مالېې له رالېږلو ډه ډه کوله، نوموړی ان په دې فکر کې هم ولولېد چې پېښور د شاه محمود له سلطنتي کړۍ څخه بېل او ځان خپلواکه سلطان اعلان کړي. له دې کبله فتح خان خپل ورونه سمندرخان او جهانداد خان د یوه درې زره کسېزلښکر په مشرۍ پېښور ته ولېږل چې پېښور ونـېسي، د دواړو خواوو تر منځ جګړه ونښتله، عطا محمد خان ماته وخوړله او پېښور بېرته د سمندرخان او جهانداد خان لاس ته ورغی.

د یادونې وړ ده چې عطا محمد خان بامیزي د کشمیر د ځوکلن حکومت واګې د شاه شجاع د فرمان له امله ترلاسه کړې وې مګر اوس هغه مهال رسېدلی وو چې نوره د شاه شجاع واکمني ړنګه او بې نوم او بې نښانه په لاهور کې لالهانده ګرځېده، خو عطا محمد خان لا تر دې دمه د کشمیر خپلسرې او خپلچاری والي وو. کېدای شوای چې شاه شجاع او عطامحمد خان یو بل ته نـېږدې سوي وای خو د دواړو ترمنځ د پلاروژنې تربګني پرته وه، د عطا محمد خان پلار مختارالدوله شیرمحمدخان او تره یې خواجه محمد خان د قصیر د اله ګولې پر مهال په پېښور کې د شاه شجاع په لاس وژل شوي ول.

هر ګوره، له یادې شوې تربګنۍ سره سره عطامحمد خان د یوه لېک په لېږلو، شجاع الملک و هڅاوه چې له لاهوره ووځي او د پېښور تاج او تخت دې ونـېسي. شاه شجاع هم د سلطنت د نـېولو په هېلې پېښور ته راغی، خو عطا محمد خان، سمندرخان او جهانداد خان ته یې په پټه خبر ورکړ چې د هغه د پلار وژونکی، شاه شجاع دې بندي او کشمیر ته دې لاس او پښې تړلی ورولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدا وو چې هغوی هم شاه شجاع د یوې مېلمستیا په ترڅ کې ونیو او عطا محمد خان ته یې ور ولېږه؛ عطا محمد خان، شاه شجاع د کشمېر په بالاحصار کې بندي کړ. (۱۸۱۲ز) [۱]

په نملې کې د شاه شجاع له ماتې نیولې، په بالاحصار کې د هغه د بندي کېدلو تر پړاوه پورې د پېښور د واکمنۍ دریځ په درو ټکیو د درو ځواکونو : د شاه محمود ځواک (مرکزي دولت)، د (کشمیر د حاکم) عطا محمد خان بامیزی او (په لاهور او راولپنډۍ کې) د لالهانده شاه شجاع تر منځ پېچلې اوبدل سوی وو او تل له ادلون بدلون سره مخامخ وو؛ له دې کبله دلته غواړم همدغې سکالو ته د « واقعات شاه شجاع» د لیکوال له انده په لنډیز یوه کتنه وکړم.

شاه شجاع په نملې کې له ماتې خوړلو وروسته پېښور ته په شا تګ وکړ او له هغه ځایه د کندهار پر لور وخوځېد؛ شهزادګي ایوب خان او اسد خان بارکزي د شاه شجاع پر وړاندې مقاومت ونه شو کولای، شاه شجاع ښار ونیو، خو د ښار له نیولو وروسته کندهار ته ورڅېرمه د چکان د سیمې په جګړې کې یې بیا ماتې وخوړله او له هغه ځایه دېره جات ته په شا سو او له دېره جاته یې د راولپنډۍ پر لوړ مخه تاو کړه. دلته یو شمېر بلوڅ خانان لکه خان اڅکزي، یحیی خان بامیزي او غلام احمـــد خان، شاه شجاع ته وایې چې پېښور د سردار محمد عظیم خان له منګولو چې د شاه محمود له خوا هلته حاکم ګومارل شوی، په آسانه نیول کېدای شي، ان غلام محمد خان له خپل ورور عطا محمد خان څخه له کشمېره زر تنه سپاره راغواړي او د پېښور پر لور خوځېږي او له یوې لنډې جګړې وروسته پېښور نیسي. شجاع پېښور ته راځي خو محمد عظیم خان له کابله له خپل نوي ځواک سره راځي او شاه شجاع یو ځل بیا له پېښوره شړي او اړ کېږي چې د راولپنډۍ لاره ونیسي. دا ځل د عطامحمد خان بل ورور جهانداد خان او سمندر خان بامیزی له درو زرو سپرو سره شاه شجاع ته راځي او د پېښور نیولو ته یې هڅوي،

---

[۱] ـ نوای معارک، ۸ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شجاع د سردار محمد عظیم خان له څواکونو سره مخامخ کېږي، د سردار محمد عظیم خان ورور عطا محمد خان بامیزی په دې نښته کې وژل کېږي، له دې سره سره شجاع د پېښور په نېولو نه بریالی کېږي او له ماتې وروسته بېرته د راولپنډۍ پر خوا تښتي.

د کشمیر ناظم عطا محمد خان بامیزی یو ځل بیا خپل ورور غلام محمد خان له خپل معتمد نوکر آنندرام سیکهـ سره د دوه نیم زرو سپرو او پلیو جنګیالیو په ملتیا شاه شجاع ته ورلېږي. د شجاع او سردار محمد عظیم خان تر منځ جګړه نښلي او په دې جګړې کې سردار محمد عظیم خان ماته خوري او د کوهاټ او بنګښو له لارې کابل ته راځي، په دې توګې پېښور ظاهراً د شاه شجاع لاس ته ورلوېږي خو عملي واګې یې د کشمیر د حاکم د عطا محمد خان د واک او اغېزو په کړۍ کې پاتې کېږي. شاه شجاع خپل زوی شهزادګی حیدر دېره جات ته د نواب جبار خان پر وړاندې جګړې ته لېږي، په دغې شېبې کې چې د شجاع زوی حیدر خان په دېره جات کې په جګړې بوختېږي جهانداد خان او سمندر خان بامیزی د کشمیر د حاکم عطا محمد خان په لارښوونې او امر شاه شجاع بندي کوي، لومړی یې د اټک کلا ته راولي او له هغه ځایه یې کشمیر ته لېږي او د کشمیر د کوه ماران په کلا کې بندي کېږي .[۱]

په دې توګې د بارکزیو ورونو او شاه محمود پر وړاندې عطامحمد خان دریم لاس شمېرل کېده او څرګنده ده چې عطامحمدخان له خپل شته پیاوړي دربځ څخه په ګټه اخېستلو کابل ته د مالېې له ورکړې څخه غاړه غړوي. وزیر فتح خان د ولایتونو د حاکمانو په چارو په ځانګړې توګې د هغو ولایتونو په چارو کې چې د پردېو اغېزو ته نېږدې پراته ول زښت ډېـر حساس وو؛ وزیر فتح خان د عطا محمد خان په لاس د شاه شجاع د بندي کېدلو خبره د شاه له غوږه تېروي او په پای کې شاه هم دې ته چمتو کېږي چې له وزیر فتح خان سره په ګډه د یوه ستر لښکر په ملتیا د کشمیر پر لور وخوځېږي.

ددغه خبر په اورېدلو جهانداد خان او سمندرخان وتښتېدل او شاه

---

[۱] ـ واقعات شاه شجاع، چاپ ۱۳۳۳، ٤٠ ـ ٥٠ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمود پېښور ته راغی. کله چې د کشمیر والي د شاه محمود له پرېکړې خبر شو، پاچا ته یې پیغام ولېږه چې د کشمیر د والي د پاتې کېدو په آړ/شرط ، په کال کې د درو لکو روپېو د مالیې ورکړې ته چمتو دی. پاچا او وزیر دواړو دغه وړاندېز ومانه او د مالیې د راوړلو لپاره یې خپل کسان کشمیر ته ولېږل. د پاچا کسان بېرته په تشو لاسونو راغلل او د عطا محمد خان له ناوړې، ناخوښې او سرغاړې چلنده یې وزیر فتح خان ته سرټکونه وکړه. په دغه وخت کې پاچا په ملتان کې وو او کله چې د عطا محمد خان چال چلند یې د خپلو کسانو له خولې واورېد، هک پک شول، له دې کبله پرېکړه وشوه چې کشمیر ته لاړ شي او د عطا محمد غوړونه کلک ور تاو کړي.[1]

په هغوشېبو کې چې لښکر د اټک پر لور د خوځښت په حال کې وو، نابېره هر څه سرنسکوره شول، ځکه خبر ورسېد چې سید اشرف او سید عطا د کوهستان له بو شمېر وګړو سره د شاه محمود د ورور شهزادګي عباس ګرد چاپېره را تول او د هغه د پاچاهۍ غوښتونکي دي، ځرګنده ده چې دغه خبر د کشیمر پر لور د تللو پر وړاندې خنډ را منځته کړ. د هغه ترځنګ د شاه محمود د سرتېرو په منځ کې ګنګوسې خپرې شوې وې چې د شیعه ګانو او سنیانو ترمنځ جګړې رامنځته شوي ده؛ د دغه خبر په اورېدلو په لښکر کې د قزلباشو سرتېرو برخه سخته وېرېدلې وه او له پاچا یې وغوښتل چې بېرته دې کابل ته ستانه شي تر څو له خپلو کورنیو سره مرسته وکړي.

په پای کې پرېکړه وشوه چې پاچا او وزیر به پېښور ته لاړسي او دوست محمد خان او محمد عظیم خان دې د اله ګولې د غلې کولولپاره کابل ته وخوځېږي. دوست محمد خان او محمد عظیم خان دواړه په شوني چټک وخت کې کابل ته ورسېدل، شهزاد ګی عباس یې زندان ته واچاوه او د لسو ورځو په لړ کې یې ښورښ غلی کړ. سید اشرف او سید عطا چې د اله ګوله پاروونکو پېژندل شوې څېرې وې ونېول شول او د فیل تر پښو لاندې ووژل شول.

دا دویم ځل دی چې پاچا د کشمیر د والي د را پرځولو او له هغه سره د

---

[1] ـ همان اثر، ۶۶ـ ۶۷ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

حساب او کتاب د چاڼولو لپاره له کابله خوځېږي او تر پېښوره رسېږي خو د هېواد په پلازمېنه کې د ناڅاپو پېښو د رامنځته کېدلو له کبله بېرته پلازمېنې ته په ستنېدلو اړ کېږي. لومړی ځل کشمیر ته د خوځېدلو خبره د شاه شجاع او امین الملک محمد اکرم له پلوه وه خو هغه مهال و ځنډول شوه چې کابل د فتح خان په لاس وپرځېد او شاه محمود پاچا شو، مګر دا دې دا ځل شاه محمود او وزیر فتح خان په خپله د شهزادګي عباس د ستونزې له کبله اړ کېږي چې د عطا محمد خان خبره په کشمیر کې پر خپل حال پرېږدي او بېرته د هېواد پلازمېنې ته راستانه شي.[1]

په لومړي ځل شاه شجاع او امین الملک محمد اکرم خان، هغه مهال کشمیر ته د تګ خبره وځنډوله چې کابل د فتح خان په لاس راوپرځول سو او د کابل په ګندمک کې شاه محمود د سلطنت پر ګدۍ کښېناست. دا ځل دا دی شاه محمود او فتح خان د شهزادګي عباس د ستونزې له کبله اړ کېږي چې د کشمیر خبره شاه ته پرېږدي او پلازمېنې ته راستانه سي. کله چې وزیر فتح خان کابل ته ورسېد سرغاړو اله ګوله کوونکو ته بې سزا په لاس ورکړه او پلازمېنه خپل عادي حالت ته وګرځېدله، مګر بیا هم په کوهستان کې اوضاع نا آرامه وه. وزیر فتح خپله پاملرنه د یوه لښکر په مشرۍ کوهستان ته واړوله. وزیر لومړی د نرمښت ، د پېسو، انعام او اعزازي القابو د ورکړې د هڅې له لارې له خلکو وغوښتل چې آرامه سي، مګر کله چې دا چلند اغېزمن او ګټور ونه خوت، نو دوست محمد خان یې د کوهستان د حاکم په توګې وګوماره او خپل بل ورور نواب اسد خان یې له دوست محمد خان سره په نوې دندې ولېږه.

دوست محمد خان په دې سېمې کې د ټېکاو د ټېنګښت په لارې کې خپله ټوله وسه په کار واچوله، د نرمښت، لوَر او پېرزوینې، پېسو، بخشش، سوګند، ودونو او خپلوۍ او قهر له لارې وکولای سول په کوهستان کې امن

---

[1] - پیرس ، هماغه اثر، ۷۴- ۷۵ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تېـنګ کړي. [۱]

په بل کال بې (۱۸۱۲ز) وزیرفتح خان او دوست محمد خان د یوه ۸ زره کسیز لښکر په مشری د کشمیر د ستونزې د هوارلو لپاره له کابله د کشمیر پر لور وخوځـېدل. د ۱۸۱۲ز کال د نوامبر په وروستـېو کې افغان لښکر د اندس له سېنده تېر شو. وزیر له هرڅه لومړی له رنجیت سینګهـ سره د خپلو اړیکو ښه کول اړین بلل. له دې کبله یې له خپلو ورونوسره چې شمېر یې ۱۸ تنو ته رسیده سلا ـ مشوره پـېل کړه. د وزیر یوه ورور وړاندېز وکړ چې د رنجیت سینګهـ تړغ دې په هماغې لومړۍ شونې شېبې کې ورتول کړي خو وزیر وړاندېز ونـه مانه او هغه یې د یوه ناسم او بې سنجشه ګام په ګڼلو د کشمیر پر لور د خپلې نقشې پر وړاندې یوه ګواښنجنه کړنه وبلله. وروسته یې د خبرو اترو لپاره یو بګاری /قاصد رنجیت سینګهـ ته ولـېږه. رنجیت سینګهـ خبرو اترو ته د چمتووالي په ښودلو د افغان لوري خبرو ته غوږ ونـېو او هـېلـه یې څرګنده کړه چې خبرې اترې به د پام وړ پایلې ته ورسـېـږي. خبرې پـېل سوې او رنـجیت سینګهـ ومنله چې د سیکهانو تر ولکې لاندې سـېمو کې افغان لښکر ته د تـېرېدلو د آسانتیاوو د برابرولو تر څنګ به د خپل پوځ یوه برخه د افغانـانو د مرستې لپاره په افغان لښکر کې ورګډه کړي خو شرط یې دا دی چې د کشمیر له سوبې وروسته دې د کشمیر د مالـیې یوه پر دریمه برخه سیکهانو ته ورکړل شي. په عاقبت یوه او ځیرک وزیر د اوسمهال لپاره د دغه وړاندېز په منلو د کشمیر د نـیـولو په موخې د کشمیر پر لور وخوځـېد. [۲]

وزیر فتح خان د سیکهانو بدرګه لښکر ته سترګې په لاره پاتې نه شو او د ۱۸۱۳ز کال په فبرورۍ کې کشمیر ته ورسـېد. د دواړو خواوو تر منځ څو خونړۍ جګړې ونښتلې، په پای کې عطا محمد خان " د بامیزیو د خانانو په سلا د خپل ځان د ژغورنې لپاره ، د سپـېڅلي او مجید قرآن مصحفات شفیع راوړل،

[۱] ـ موهن لال ،زندګی امیر دوست محمدخان، ۱ ټوک ، ۵۷ـ ۵۸ پاڼې
[۲] ـ موهن لال، هماغه اثر، ۵۷ـ ۵۸ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لوښ او بربنډ سر ، رسی په غاړې او توره په لاس د فیض دستور (شاه شجاع) حضور ته ودرېد او د عرض اقدس غوږ ته يې ورسول چې قبله عالم او عالميان دې د همدغه الهي کلام په تصدیق او پیرزوینې ددغه خطار کار عذر په خپل فیض خپروونکي نظر منظور کړي. "[1]

هر گوره، عطا محمد خان ځان وسپاره او وزیر فتح خان د عطا محمد خان د پلار مختارالدوله شیرمحمد خان د هغو مرستو په بدل کې چې په کندهار کې یې د قیصر پر لاس د ده د وژلو مخه نیولې وه، وبخښه او تاوان يې ور ونه رساوه او هم د قوم د مشرانو په شفاعت او په خپله د شاه شجاع د مختورتوب په پېښې يې آزاده پرېښود او ورته يې وويل چې هرچېرته چې ځي، لاړ دې شي. لنډه دا چې عطا محمد خان له کشمیره ووت او د دېره جات له لارې په کندهار کې کامران ته ورغی او د هغه په زړه کې يې د نومیالي وزیر پر وړاندې د رخې او سخې اور دوه ځله نور بل کړ؛ د نوموړي راتلونکې کړه وړه ځرگندوي چې په هېوادنېو چارو کې د یوگړو کسانو لاسوهنه او رخه او سخه تر کومې کچې په خپله هغه ته او د هېواد گټو ته تاوان ورساوه.

د کشمیر د چارو له سمبالولو وروسته اشرف الوزراء فتح خان ، محمد عظیم خان چې په جگړو کې د وزیر ترځنگ ولاړ وو، د کشمیر د والي په توگې وټاکه او سیکهـ سرتېري یې چې د کشمیر د سره ژمي په واورو پوښلو غرونو کې هېڅ کار نه وو تر سره کړی، د سوغاتونو په ورکولو رخصت کړل. رنجیت سینگهـ چې ژمنې شوې وندې ته سترگې په لارې وو ځه ترلاسه نه کړل نو د یوه لک روپېو په بدل کې يې د اټک کلا د عطا محمد خان بامیزي له ورور جهانداد خان ځخه وپېرودله او سیکه سرتېري يې هلته ځای پرځای کړل.[2]

وزیرفتح خان، شاه شجاع ته وړاندېز وکړ چې شاه محمود ته غاړه کښېږدي او یو ځای دې کابل ته ورسره لاړ سي، خو بد مرغه پاچا د افغان

---

[1] - تاریخ سلطاني، ۱۹۳- ۱۹۵ پاڼې

[2] - واقعات شاه شجاع، ۴۲ پ ،کهزاد، در زوایای تاریخ معاصر افغانستان، ۴۰ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیر دغه وړاندېزو نه مانه او د سیکهانو له سرتېرو سره یو ځای لاهور ته لاړ. کله چې شجاع لاهور ته ورسېد، د رنجیت سینگهـ منگولو ته ورغی او ښه بې وزبیښه چې د عطا محمد خان له زندانه د هغه د ژغورنې په بدل کې دې د کوه نور الماس ده ته د سوغات په توگې وروسپاري چې تر دغه دمه د ده یا هغه د میرمنې په ولکه کې وو. خو شجاع د کوه نور د الماسو له ورکړې ډه ډه وکړه. رنجیت سینگهـ شاه شجاع ته د مرگ د گواښونو او شهزادگي تیمور ته د وهلو او ټکولو تر څنگ ژمنه وکړه چې په پنجاب کې به ورته جاگیر ورکړي او د کابل د سلطنت په لاس ته راوړلو کې به ورسره مرسته وکړي؛ په دې توگې بې د کوه نور الماس ورځخه واخېست. په دې ډول شاه شجاع په لاهور کې د یوه نـېمه یرغمل په توگې شپې ورځې سبا کولې او رنجیت سینگهـ هڅه کوله چې له شاه شجاع څخه پاتې د سرو زرو پانگه او پېسې چې له سوداگرو سره وې، راخپله کړي. په پای کې شاه شجاع په دې وتوانېد چې خپله میرمن له لاهوره، لودهېانې ته ولېږي او په خپله د یو هندي جوگي په جامو کې له لاهوره ووت او د کشمیر او تبت له لارې لودهیانې ته لاړ. (۱۸۱۶زکال) [۱]

د اټک د کلا د بیا نیولـو لپاره د فتح خان لښکري یونونه:

په هغو شېبو کې چې د سیکهانو د لښکر سردار ملکهم چند له وزیر فتح خانه د کشمیر له سوبې وروسته بېلـېده هېله وښودله چې د عطا محمد خان ورور، غلام محمد خان پوپلزي ته دې اجازه ورکړي چې له ده سره لاهور ته لاړ شي. فتح خان د سیکهانو د سرلښکر دغه غوښتنه و منله او هغه بې خوشې کړ، خو دوست محمد خان د غلام محمد خان په خوشې کېدلو خوښ نه وو او پایله بې وزیر ته گواښجنه بلله. د دوست محمد خان دغه اټکل پر ځای وو، ځکه، کله چې غلام محمد خان خپل ورور، د اټک د کلا حاکم، جهان داد خان ته ورسېده، هغه بې وهڅاوه چې د اټک کلا دې د جاگیري (تیول) په بدل کې پر سیکهانو و پلوري. هغه هم کټ مټ همدغسې وکړل او رنجیت سینگهـ د

---

[۱] - پیرس، عروج بارکزائی، ۷۹ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اټک کلا د یو لک روپیو په بدل کې ونیوله. د اټک د کلا د بیا نیولو لپاره د وزیر فتح خان د لښکري خوځښت په تړاو د تأریخي سرچینو خبرې تر یوه بریده له یو بله توپیر لري. پیرس، د "عروج بارکزائي" کتاب لیکوال په دې باور دی چې فتح خان د کشمیر له سوبې وروسته، پېښور ته د راستنېدلو په لارې کې، د رنجیت سینگهـ له دغې معاملې په خبرېدلو، گواښ کوي چې د وسلو له کارولو مخکې دې سیکهان بېرته د اټک کلا افغانانو ته ورپرېږدي، خو سیکهانو د لوی لښکر په راټولولو ځانونه جگړې ته چمتو کړي ول. افغان لښکر د اټک کلا ته نېږدې د لښکر کوټ په اچولو کلا تر تېـنگې کلابندۍ لاندې ونیوله. رنجیت سینگهـ د اټک د کلا بولندوی ته بولنه ورکړه چې له کلا دې دباندې ووځي. د جولای د میاشتې پر ۱۲ نېټې سیکهان د اټک له کلا ووتل او د اټک د سیند د غاړې په څنډو کې یې خپل خوځښت ته دوام ورکړ.

وزیر فتح خان خپل ورور دوست محمد خان ته دنده وسپارله چې د دوه زرو افغان ملیشو تر مشرۍ لاندې دې د سیکهـ د لښکر

پر چنډاول/ پیش قراول یرغل ور وړي. دوست محمد خان حیدر آباد ته نېږدې د سیکهانو پر لښکر پیاوړی یرغل ور ووړ چې له تېـنگې ماتې وروسته یې تېښتې ته اړ کړ. یو شمېر وسلې د دوست محمد خان لاس ته ورغلې. افغانان په دې گومان چې بشپړه سوبه یې ورپه برخه شوې، نو د ولجو په را ټولولو بوخت شول. په دې شیبې کې چې افغان جنگیالي د ولجو په راټولولو بوخت دي د سیکهانو د لښکر سردار چې دوه توپک یې په لاس او پر فیل باندې سپور وو پر افغانانو گولۍ و وَرَولې. د توپک د ډزو له کبله د دوست محمد خان ځواک خور و وور شو.

دوست محمد خان خپل ورور ته چې اټک ته نېږدې وو پیغام ولېږه او د مرستې غوښتنه یې وکړه. بگاري / قاصد لاره ورکه کړه او خبر هېـځکله وزیر ته ونه رسېد. له بلې خوا وزیر ته خبر راغی چې دوست محمد خان او افغان جنگیالي وژل شوي دي. وزیر هم د پېښور د هماغې ورځې د بوړنوونکي تودوخې په ترخ کې د دښمن د نابېره برید له کبله په شا شو. له بلې خوا دوست محمد خان ته خبر ورسېد چې وزیر وژل شوی دی. هغه هم په لنډ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت کې ځان د خپل ورور لښکرکوټ ته ورساوه. له دې چې د افغان لښکر وسلې او بارونه د اور د لمبو او لوګیو په منځ کې له منځه تللي ول، دوست محمد خان هم د ځو دانو وسلو په را اخېستلو کابل ته وخوځېد. دواړه ورونه د لارې په اوږدو کې د رنجیت سینګهـ له چلوټې خبر شول؛ له دې چې دواړه ژوندي ول، بیا هم خوښ ول او له رنجیت سینګهـ څخه د غچ اخېستنې چاره پې بل وخت ته په شا وغورځوله ؛ کله چې کابل ته ورسېدل، شاه محمود ور ته تود ښه راغلاست ووایه.[1]

په راتلونکي کال پې چې رنجیت سینګهـ د کشمېر نېولو ته شونډې څټلې، د مالېـې د بوې برخې د اخېستلو په پلمې بې د ۱۸۱۴زکال د جولای (۱۲۳۰ ل) په مېاشت کې د سردار محمد عظیم خان پروړاندې لښکر راواېست. په لومړي یرغل کې چې په یادې پورتنی نېټې وشو، شپږ زره سیکهان ووژل شول؛ ورپسې د سیکهانو یو یا دوه نور بریدونه هم په شا و تمبول شول او په کشمیر کې د سردار محمد عظیم خان حکومت پیاوړی سو. وزیر فتح خان چې د رنجیت سینګهـ د پراختیا غوښتنې له نقشې څخه خبر وو د اټک د کلا نېونه پې د افغانستان په خاوره کې یوه لاسوهنه بلله.

فتح خان د یوه ملي ولسي مشر په توګې د بهرنیو لاسوهنو په وړاندې تـل د دېـرو کوټلو او عملي ګامونو اوچتولو ته چمتو وو او په خپلې خاورې کې پې د پردېـو یوه وَړوکي لاسوهنه نه سوای زغملای. د اټک پر کلا باندې د سیکهانو برلاسي د هغه تر پښو لاندې سور اور بل کړی وو او سترګو پې د وَرندې شپېې لپاره لارې ځارلې، تر څو چې پر کشمیر باندې د رنجیت سینګهـ د برېد خبر پې تر غوږو سو.

وزیرفتح خان یو ځل بیا په ۱۸۱۴ز کال کې، له رنجیت سینګهـ سره د جګړې په موخې لښکر چمتو او تر ملتانه پرمخ لاړ؛ د غازیخان په دېرې کې شاه شجاع ته له ماتې ورکولو او د غازیخان د دېرې د حاکم په توګې د خپل

[1] ـ فرهنګ، افغانستان درپنج قرن اخیر، ۱۴۹ پانه ،نوای معارک، ۱۰ـ ۱۱ پانې ـپیرس ، ۸۶ پانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورور نواب جبار خان له گومارلو وروسته بې د اټک کلا ته د نيولو په تکل مخه تاو کړه. مگر له دې چې غړغړانده سيند په څپو وو افغان جنگيالیو ته له سينده تيرېدل ناشوني وو؛ له دې کبله پرته له دې چې جنگيالي بې د رنجيت سينگهـ له لښکر سره مخامخ شي، بيرته کابل ته ستون سو.[۱]

وزير فتح خان په ۱۸۱۶ زکال کې د افغانستان په خاورې کې د رنجيت سينگهـ لاسوهنه د اغېزمنو مخورو قومي مشرانو مخې ته کښېښودله او له هغو مشرانو بې چې د مرستې هيله درلودله، د مرستې غوښتنه وکړه. دا سکالو د هغه لېک له مخې ښه څرگنده ده چې وزيرفتح خان نائب امين الله خان لوگرى بې د لېک د لېږلو له لارې مرکز ته د قومي جنگيالیو په استولو او په ملي او ديني جگړې کې د ونډې اخيستلو لپاره رابللى دى؛ د لېک د کلماتو له مخې کولاى سو ددغه ملي لاربنود په ملي احساساتو ښه پوه سو. دا دى نائب امين الله خان لوگري ته د وزير فتح خان لېک :

" عاليجاه رفيع جايگاه دوستى آگاه امين الله خان، قرين صحت وعافيت بوده به كام باشد. بعد ها مشهود ميدارد كه چون رنجيت سنگ نقض عهد وميثاق نموده مصدر فساد وتعدى مسلمانها شده، محض حمايت ورعايت مسلمين كمر همت برتخت بتان كفر ضلال وانهدام اساس مخالفان شقاوت خصال بسته در جمع آورى مردم ولشكر اطراف وجوانب ساعى مى باشم.از آنجا كه آن عاليجاه مسلمان وننگ دين براو لازم است بايد كمر همت ومردانگى بسته موازى سيصدسوار وچهارصد پياده از طايفه لهوگردى جوانان قچاق مكمل يراق اسپ واسلحه وتفنگچى كارى زبده سرانجام موجود ومهيا نموده به زودى به اتفاق عاليجاهان رفيع پايگاه هان اخوى ام طره بازخان وارجمندى محمدزمان خان كه باديگر لشكر طلب حضورنموده ايم روانه نمايد كه بدون ملاحظۀ گرما وسرما خود را برسانند كه وقت همت ومردانگى ودوستى وخدمت واخلاص همين وقت است واز اين وقت بهترى به دست آن عاليجاه نخواهد آمد كه هم نفع دنيا وهم ثواب آخرت هردو حاصل وعايد او خواهد شد

---

[۱] ـ تأريخ سلطاني، ۱۹۷ پ ،پيرس،۸۷ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ودر فرستادن این مردم آنچه آن عالیجاه خرچ کند وبدهد به او مجری داده خواهد شد ودرعوض این خدمت به نوعی به او مهربانی وشفقت خواهیم نمود که بین الامثال والاقران سرفرازخواهد شد ودراین باب به هیچ وجه اهمال ومسامحه وخود داری ننمایئد وبه همه وجوه مطمئن وخاطرجمع باشید،زیاده چه قلمی گردد.مهر شاه دوست." [1]

ژباړه :

" هېله مند یم په دوستۍ خبر ښاغلی امین الله خان دې روغ رمټ او بریالی اوسئ. غواړم ور څرګنده کړم له دې چې رنجیت سینګهـ ژبه او ژمنه ماته کړې او پر مسلمانانو یې تېري او ناتارونه پېل کړي نو ما د لار ورکو کفارو او د شقاوت خصالو مخالفانو د بنسټ د ړنګولو لپاره ملاتړلې ده او له هرې خوا د پرګنو او لښکر د راټولو په لارې کې هڅې کوم. له دې چې تاسو ښاغلی مسلمان یاست او د دین ننګ پر تاسو لازم دی باید د همت او مېړانې ملا وتړئ او ورسره د لهوګردي طایفې له منځه درې سوه سپاره او څلور سوه زړور ځوانان چې اسونه یې په بشپړ یراق سمبال وي، زبده توپک وپشتونکي راټول او چمتو کړئ او ډېر ژر یې زما ښاغلو او منلو ورونو طره باز خان او ګران محمد زمان خان ته چې له هغوی مې نور لښکرونه غوښتې دي راولېږئ او سرې او تودې هوا ته په نه کتلو دې ځانونه راورسوي، همدا وخت د زړورتیا، مېړانې، دوستۍ، چوپړ او اخلاص دی او تاسو ښاغلي ته به تر دې بل ښه وخت په لاس در نه شي چې هم به د دنیا او هم به د آخرت ګټه او ثواب در په برخې شي؛ ددغو خلکو په لېږلو کې که هر څومره لګښت تاسو ښاغلی لګوئ د هغه مجری به درکړل شي او ددغه چوپړ په بدل کې به په دې ډول پر تاسو پېرزوېنه او مهرباني وکړل شي چې بین الامثال والاقران به سرلوړي شئ او په دې اړوند هېڅ ډول ناغیري او ځان سپمونه ونه کړئ او له هرې خوا ډاډه او زړه پوره اوسئ، نور څه د لیکلو نه سته. د شاه دوست مُهر."

---

[1] - کهزاد، در زوایای تاریخ معاصر افغانستا، چاپ ۱۳۳۱ ل، ۴۷ پ، چې په افغان جرمن آنلاین انترنتي متن کې له ۴۴ پاڼې سره سمون خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې لړ کې وزیر فتح خان، د رنجیت سینګهـ برېدونه او د کشمیر د حاکم د سردار محمد عظیم خان پر وړاندې د هغه له دښمنی ډک ګامونه " ژمنې و ژبې / عهد و میثاق" ماتونه بللې او د هېواد له ګوټ ګوټه د لښکر په راټولو کې د هغه د هڅو څرګندونه کوي. وزیر فتح خان او دوست محمد خان دا لوی لښکر له ځان سره واخیست او د پېښور پر لور وخوځېدل.

پېښور ته له رسېدا سره سم وزیر فتح خان د خپل لښکر د لا سمبالښت او چمتو کولو په موخې نواب اسد خان کشمیر ته د مالیې د راټولونګ لپاره چې شمېر یې څه له پاسه شلو لکو روپیو ته رسېده ولېږه او ورته ووېل شول چې د مالیې له راټولونګ وروسته دې ډېر ژر راستون سي. سردار محمد عظیم خان د رنجیت سینګهـ پر وړاندې جګړه پلمه او د مالیې له ورکړې څخه یې ډډه وکړه؛ دې خبرې نېږدې وو د دواړو ورونو ترمنځ وروري خرابه کړي؛ له دې کبله یې سردار دوست محمد خان ته له کشمیره د مالیې د راوړلو دنده وسپارله. دوست محمد خان هم کشمیر ته لاړ او له خپل ورور سردار محمد عظیم خان څخه یې۱۳ لکه روپۍ ترلاسه او بېرته پېښور ته راستون سو. وزیر فتح خان د خپل لښکر له رغښت او پیاوړي کولو وروسته بولنه ورکړه چې د اټک کلا دې په هره بېې چې وي د سیکهانو له منګولو خلاصه کړي. زښته خونړۍ جګړه ونښتله او سیکهانو ته درانده تاوانونه واوښتل، سیکهان اړ شول چې د اټک کلا افغان ځواک ته تشه کړي. له همدغې جګړې وروسته رنجیت سینګهـ تر هغه مهاله چې وزیر فتح خان ژوندی وو، بیا یې دا زړه ونه کړ چې بیا دې پر اټک یا کشمیر برېد وکړي، خو همدا چې په ۱۸۱۸زکال کې یې د شاه محمود په لاس د وزیرفتح خان د وژل کېدا خبر تر لاسه کړ نو سمدلاسه یې پر کشمیر برېد وکړ او هغه یې د محمد عظیم خان د ورور سردار نواب خان له منګولو راخېل او وېې نیو (۱۸۱۹ز/۱۲۳۵ ل).[1] او پر دغه ښکلي ټاټوبي یې د وروستني افغان واکمن دواکمنۍ لاس لنډ کړ.

---

[1] ـ هماغه اثر، هماغلته

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هرات پر لور د فتح خان لښکري یون او د (فارسیانو) پر وړاندې جګړه :

کله چې وزیرفتح خان د هیواد (ختیځه دروازه) د سیکهانو له منګولو بېرته ونیوله، فارسیانو -ژ /ایرانیانو د هېواد پر (لویدیځې دروازې) د یرغل په لړ کې د هرات د نیولو تکل کړی وو. وزیرفتح خان په چټکۍ ځان له ختیځو پولو د هېواد لوېدیځو پولو ته ورساوه، د هرات والي حاجی فیروزالدین یې له کاره ګوښه اوهرات یې له کابل سره ونښلاوه او په غوریانو کې یې د ایرانیانو مخه ډب کړه.

ددې پېښې جزئیات په دې ډول دي چې پر کال ۱۸۱۸ز/۱۲۳۳ل کښې ایرانیانو یوځل بیا هرات کلابند کړ. د هرات والي د شاه محمود ورور حاجي فیروزالدین ایرانیانو ته د غوریانو د کلا په ورسپارلو ، د یو شمېر غراماتو په ورکړې او د فارس د شاه « فتح علیشاه قاجار» په نامه د سکې او خطبې په منلو غوښتل فارسیان د هرات د ښار له کلابندۍ څخه منصرف کړي. حاجي فیروزالدین خپل ورور شاه محمود ته مخه کړه او له فارسیانو څخه د غوریانو د کلا په بېرته اخېستنه کې یې ورڅخه د مرستې غوښتنه وکړه شاه محمود د هرات د مرستې لپاره وزیر فتح خان ولېږه.

وزیر فتح خان د یوه ۱۲ زره کسېز لښکر په ملتیا د هرات پر لور وخوځېد؛ په کندهار کې له لنډې تم کېدنې او شهزادګي کامران سره د اړیکو له نیولو وروسته یې خپل خوځښت ته د هرات پر لور دوام ورکړ؛ کله چې هرات ته ورسېد، د ښار په دوه مایلي واټن کې یې کېږدۍ ووهله. حاجي فیروزالدین چې له وزیرڅخه په ډېره وېره کې وو، په چټکۍ وزیر او د هغه ملګرو ته د تاوده ښه راغلاست وېلو لپاره راووت. د وزیر فتح خان لس ورځې ، له ښاره د باندې، د هرات له مشرانو او خانانو سره د " فارسانو- ژ" / ایرانیانو پر وړاندې د جګړې د څرنګوالي په اړوند په خبرو اترو ولګېدلې.

وزیر چې لا مخکې یې د همداسې یوه لښکري خوځښت موخه ټاکلې وه، یوه شپه یې د هرات ټول خانان او د حاجي فیروزالدین پـَلـَویان خپلې کېږدۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته را وبلل. کله چې خانان محرمې او د وزیر ځانګړې کېږدې ته وروستل سول ، وزیر فتح خان، دوست محمد خان او نور ورونه یې له یو شمېر جنګیالیو سره د ښار پر لور وخوځېدل ؛ کله چې د حاجي فیروزالدین ماڼۍ ته ورسېدل نو د هغه ساتونکو ته یې وویل چې د حاجي فیروزالدین د لېدنې او د هغه د مېلمه پالنې د مننې لپاره دده ماڼۍ ته راغلي دي. کله چې وزیر او ملګرو ته یې ماڼۍ ته د ننوتلو اجازه ورکړل شوه، حاجي فیروزالدین اسیر او ماڼۍ د وزیر د کسانو ګوتو ته ورغله.

دوست محمد خان او څو تنه خدمتګاران یې چې "جایي سنګ" هم ورسره ملګرې وو، د حاجي فیروزالدین په حرمسرای ننوتل او د حرمسرای ښځې یې لوټ کړلې [1]. له دې کار وروسته، پرته له دې چې له خپلو عملیاتو څخه وزیر ته خبرورکړي، د وزیر له وېرې له خپلو څو تنو خدمتګارانو او له هغو شیانو سره یو ځای چې له حرمسرای څخه یې ترلاسه کړي ول د کشمیر پر لور وتښتېد. کله چې وزیر د خپل ورور له ناپوهۍ ډک کار څخه خبر شو نو ډېر سخت په قهر شو او خپل ورور سردار محمد عظیم ته یې لیک ولیږه چې دوست محمد خان ونیسي او زندان ته یې وغورځوي. سردارمحمد عظیم هم همدغسې وکړل او دوست محمد خان یې دکشمیر د ماران پزندان کې بندي کړ [2] .

د حاجي فیروزالدین په نیولو او کابل ته د هغه په رالیږلو ، د وزیر فتح خان لومړنۍ هېله چې کابل سره د هرات نښلونګ وو تر سره سوه. ورپسې، وزیر له فارسانو ــ ژ / ایرانیانوسره د جګړې لپاره د جنګي وسایلو په راټولو تیارۍ ونیو او په بېړه یې په ترخې تدافعي ژبې فارسانو / ایرانیانو ته خبر

---

[1] ـ پیرس، عروج بارکزائی، ۸۸ پ، وېل شوي چې دوست محمد خان هغه سره ګاڼه چې د حاجي فیروزالدین ښځو، لوڼو او ننګورې د شهزادګي کامران خور د (ملک قاسم ښځې) رقیه بیګم اغوستې وه واخېستله او ان د رقیه بیګم له ملا څخه یې یو دانه ښانه کمربند چې ارزښت یې‌نځوس زره تومانه کېده خلاص کړ، جامې ورڅېرلې وې او سپکاوي یې کړی وو.

[2] ـ میرمحمدصدیق فرهنګ،افغانستان درپنج قرن اخیر، د امریکا چاپ ۱۴۹ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړ چې شاه محمود هغه یوازینی پاچا دی چې په هرات کې به سکه په خپل نامه وهي او مالیه به راټولوي او په خطبو کې به يې نوم یادېږي نه د فارس/ ایران د پاچا او یا د بل چا نوم... !

د مشهد حاکم، شجاع السطنه حسن علي میرزا، دغه خبره د جګړې د رابلنې په توګه وګڼله او له مشهده د یوه ۱۴ زرېز لښکر په مشرۍ د هرات د غوریانو پر لور راوخوځېد. له دې خوا وزیر فتح خان له خپل دیرش زره کسېز لښکر سره یو ځای د غوریانو پر خوا وخوځېد[1] . کله چې شهزاد ګی حسن علي د هرات پولو ته ورسېد، خپل یو بګاری / قاصد يې وزیر فتح خان ته چې لا وختي غوریانو ته رسېدلی وو ولېږه او له وزیر فتح خانه يې وغوښتل هغه شرایط چې مخکې حاجي فیروزالدین منلي ول، دی دې هم ومني؛ مګر وزیر فتح خان په کلکه وغندل. وروسته، دواړه لښکرونه رامخته شول او د کهسان د کلي په څنډو کې يې د یو بل پر وړاندې مورچلونه ونیول.

وزیرفتح خان چې تورې جامې يې اغوستې او پر یوه مست غښتلي آس ناست وو، د لښکر په زړه کې و دریږد ، له بل لوري شهزادګی حسن علي په سلطنتي جامو کې د خپل لښکر په منځ کې ځای پرځای شو. مخکې له دې چې جګړه پیل سي، وزیر د عمل نوښت په لاس کې واخیست او حسن علي میرزا ته يې خپل بګاری ولېږه او ورته يې وویل چې که د غوریانو له کلا څخه په شا شي، نو دی به ورسره جګړه ونه کړي. ټولو فارسي ـ ژ / ایراني مشرانو له ذوالفقار خان پرته ، دغه وړاندېز ومانه، د هغوی له منځه یو تن د میرزا عبدالوهاب په نامه ووېل موږ ټول موافق یو. وزیر ته يې دا ځواب راووړ، ورپسې وزیر فتح خان قاجاریانو ته بل پیغام ولېږه او هېله يې وکړه چې قاجاري سرتېري دې له مورچلونوڅخه هم په شا شي. بیا هم میرزا عبدالوهاب ځواب ورکړ چې باید همداسې وشي. خو ذوالفقار خان له دغو خبر

[1] ـ کله چې وزیرفتح خان د جنګ په موخې د هرات له ښاره دباندې وت ، د ښار کیلي يې د حیدر آباد د حاکمانو وکیل میراسماعیل اوحاجی شیرمحمدخان د سندهـ د حاکمانو وکیل ته وسپارله.(نوای معارک، ۶۵ پ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تنگ راغی او په ترخه ژبه یې ووېل چې دا د فارسیانو ننگ او پرتم ته سپکاوی دی او (افغانانو ته د څو سپکو سپورو) او ښکنځلو په وېلو یې قاجاري توپچي ځواک ته د افغانانو پر وړاندې د اور د ډزو بولنه ورکړه. له څلورو قاجاري توپونو څخه د ډزو غړمبهار پېل سو او بگاری په چټکۍ افغانانو ته راستون سو. څرگنده ده چې افغان لوري هم قاجاري لوري ته په ډزو ځواب ورکړ او د سترگو په رپ کې جگړه پېل شوه. سردار شیردلخان، سردار کهندلخان، او سردار پردلخان له سردار یار محمد خان الکوزي سره یو ځای، هر یو د افغان لښکر په مشری کې د تالندې او برېښنا په څېر او په ځلاندو تورو د قاجاري لښکر پر کېڼې ډډې باندې چې ذوالفقار خان یې مشري کوله برېد وکړ او د وېنې بهوونکي اخ و ډب یوه ویرَونکې نندارە یې رامنځته کړله. قاجاري توپچي ځواک مدافعه پېل او یوشمېر افغانان یې له پښو وغورځول. خو د قاجاري توپچي ځواک گولۍ خلاصې شوې او لاره ورڅخه ورکه سوه. د نوای معارک په وینا، شیردلخان د یوه قهرژلي زمري په شان د دښمن پر لېکو برېد وکړ او د هغوی څو توپونه یې ونېول.[1]

د قاجاري لښکر ښی اړخ د افغان ځواکونو د سپاره ځواک د برېد له امله خور او وور شو او په تېښتې یې لاس پورې کړ. د شهزادگي حسن علي آس ټپي شوی وو او ژغورنه یې تر بېړرکي گواښ لاندې راغلې وه ؛ سره له دې چې نوموړي د خپلو سرتېرو د تېښتې په مخنېوي کې ډېره هڅه وکړه ،خو هېڅ گټه یې ونه کړه. په پای کې یو قاجاري سرتېری د هغه د ژغورنې لپاره راغی ، خپل آس یې ورته ورکړ او شهزادگي هم په تېښتې ځان مشهد ته ورساوه.

افغان سپاره ځواک د مخ په تېښتې قاجاري لښکر شا ونېوله،د جگړې په دې غاړې کې یوه خواشېنوونکي پېښه رامنځته سوه، یوه ناڅاپه گولۍ

---

[1] ـ میرزا عطا محمد شکارپوری، نوای معارک ،چاپ ۱۳۳۱ ۲۰ پ ، پیرس، ۹۶ـ ۹۷ پاڼې د سلطاني تأریخ په (۱۹۹ پاڼې کې) د جگړې د پیل نېټه د ۱۲۳۳ هـ ل کال د ذی الجې د مېاشتې ۲۸ ورځ ښیي چې د ۱۸۱۸ ز کال د اکتوبر له ۲۹ سره سمون خوري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ددوست یا د دښمن وه د وزیر فتح خان په خوله کې ومښتله ؛ وزیر د ګولۍ د نابېره درانده ټکان له کبله بې هوښه سو او د زین له سره پرځمکه پرېوت. د افغان جنګیالیو جرئت په دې ګومان کم سو چې ګڼې لاربښود بې ووژل سو او د دښمن له تعقیب او جګړې څخه لاس په سر سول، مخه یې د هرات پر لور راتاو او وتښتېدل.

په دی توګی د افغانانو د سوبې څرګنده او ځلانده فضا د ماتې او تېښتې په تتو وریځو کې توره او ډوبه سوه. وزیر فتح خان څو شېبې وروسته بېرته په هوښ راغی او د خپلې تورې په ښورولو یې خپل جنګيالي او سرتېري جګړې او مقاومت ته را وبلل خو هېڅ چا هغه ته پام ونه کړ ؛ هغه هم له ناچارۍ ښار ته راغی او د قاجاریانو د ماتې او د افغانانو د سوبې خبر یې هراتیانو ته راووړ.

سره له دې چې له قاجاري لښکر څخه د جګړې د ډګر پر مخ لس زره مړي پاتې ول نورو تښتېدلو جنګیالیو په مشهد کې د بریا په نامه جشنونه ونیول؛ په هرات کې هم بېرې او وحشت خپل ځای، خوښې، اتڼونو او خوشالیو ته پرېښود، اوښار یې د سوبې د لمانځنې په څراغونو روښانه کړ[1].

ددغې بریا زېری شاه محمود ته ورسول سو او هغه هم له کابله د هرات په تکل وخوځېد. وزیر فتح خان هم پوه شو چې نور نو قاجاریانو د فارس له دولت سره د هرات د نښلولو په اړوند خپل فکر بدل کړی دی، له دې کبله یې خپله پاملرنه د ښار د استحکاماتو ټېنګولو او د اداري او مالي چارو سمون ته واړوله.

افغان څېړونکي باري جهاني په خپل کتاب کې په دې اړوند داسي لیکي :" فریر چې د فارسانو ـ ژ / ایرانیانو پر وړاندې له جګړې څو کاله وروسته هرات ته تللی وو ددغې جګړې په تړاو یې له وزیر فتح خان او عیني شاهدانو سره مخامخ خبرې اترې کړي ، او د وزیر د شخصیت په اړه داسي وايي : هغه چې یو منور او عادل حکمران وو په لنډې مودې کې یې د هرات د پرګنو زړونه

[1] ـ پیرس،۱۹۷ پ تأریخ سلطاني،۱۹۹ پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاس ته راوړل. ما له هغو هراتیانو سره خبرې اترې کړې چې وزیر یې له نېږدې پېژانده، هغوی ټولو خپل وزیر په زښت درنښت یاداوه. هماغومره چې نوموړی زړه ور او توریالی وو، هماغومره سپېڅلی، پاک لاسی او پاک لمنی هم وو. خپل ټول ژوند یې د هېواد د ګټو، پرتم او سرلوړی لپاره ځار کړی وو. پر فارسانو ـ ژ / ایرانیانو باندې د هغه وروستۍ بریا د وزیر نومیالیتوب تر آسمانونو لوړ کړ او د خراسان د سوبې لپاره یې ځان چمتو کاوه. خو په خواشېنۍ یوې بوږنوونکې پېښې افغانستان د یوه پوه او وړ انسان له شتون څخه بې برخې کړ او هغه عالي نقشه چې ده د هیواد لپاره په پام کې درلودله، له منځه لاړه. که د فتح خان نقشه پلې شوې وای نو افغانستان به یو ځل بیا د احمد شاه بابا د دور پرتم او عظمت ته رسېدلی وای.[1] "

انګلیس څیرونکی پیرس وایي : د هرات له پرګنو سره د وزیر فتح خان ښه چلند او د هغه د ادارې او واکمنۍ د چلـَولو ښه له دومره دروندوالي او وقار سره ملګرې وه چې ډېر ژر یې د هرات د قدر پېژاندو پرګنو په زړونو کې لاره وموندله ؛ هراتیانو وزیر ته د هېواد د بې سارې سربښندویه بچې په سترګو کتل او د هغه اوامرو ته یې د زړه له تله غاړه اېښودله. وزیر د قاجاریانو پر وړاندې د بلې جګړې په فکر کې ولوېد غوښتل یې د فارس له دولته د خراسان په بېرته نېولو کې خپله توره او بخت وازمیي، ددغې موخې د ترسره کېدا لپاره یې لښکر را ټول او هوډ یې کړی وو چې ډېر ژر به د خراسان او مشهد پر لور مارش وکړي ؛ خو په خواشېنۍ چې بخت له افغانانو سره یاري ونه کړه، شاه محمود په کندهار کې د حاجي فیروزالدین له خولې د هغې کرغېړنې پېښې په هکله خبر شو چې د دوست محمد خان له پلوه د هغه کورنۍ ته ور اوښتي وه او ورته څرګنده شوه چې د فتح خان ورور د نغدو او ښځېنه وو سرو ګاڼو د تر لاسه کولو لپاره د شاه محمود لور د رقیه بیګم په ګډون یې د فیروزالدین د حرم کالي له ځانه ایستلي ول. ددغه خبر په اورېدلو شاه وترهېد او شهزادګي کامران ته یې امر ورکړ چې هرات ته لاړ سي او وزیر ته سزا

[1] ـ عبدالباری جهانی، هرات، پښتانه او ستره لوبه ، ۲۲۷ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړي[۱].

د اشرف الوزراء فتح خان د ړندېدلو ځرنگوالی :

کامران میرزا چې له پخوا بې د وزیرفتح خان پر وړاندې له کېنې ډک خوړین زړه درلود او هغه بې د خپل پرمختګ او ځانغوښتنې پر وړاندې یو خنډ ګاڼه ژر تر ژره د هرات پر لور وخوځېد؛ هرات ته له رسېدا سم بې له شاهي ارګه دباندې ، باغ شاه (شاه لمار) کې استوګنځی غوره کړ، وزیر فتح خان به هره ورځ د درناوي د دود د پرځای کولو او لاربښوونو لپاره لېدلو ته ورته. سره له دې چې وزیر ته د خپلو پلویانو له خوا توصیه کېدله چې له شهزادګي کامران څخه دې ځان لیرې ساتي، خو وزیر د خپلو دوستانو خبرو ته غوږ نه نېوه او پرله پسې به د خپل درناوي د وړاندې کولو او د لاربښوونو د ترلاسه کولو لپاره هره ورځ د کامران لېدلو ته ورته؛ وزیر د خپلو لېدنو کتنو او خبرو له لارې غوښتل شهزادګي ته داډینه ورکړي چې دده له صادقانه سربښندنو څخه موخه د سدوزیو د کورنۍ له لوړوالي او پیاوړتیا پرته بله موخه نه لري، مګر برعکس د کامران له پلوه بې لږ درناوی لېده.

په همدې لړ کې کامران د خراسان له والي شجاع السطنه (حسن علي میرزا) سره د لېکونو د راکړې ورکړې لاره پرانېستله او د منصور خان په نامه بې یو تن حسن علي میرزا ته ولېږه او پیغام بې ولېږه چې د « فارس – ژ» ایران د دولت پر وړاندې وروستنۍ جګړه د شاه محمود له رضائیته پرته د وزیر په نوښت تر سره شوی ده. اوس پاچا چمتو دی چې هغه سکېنده / جبران او د « فارس –ژ» ایران له دولته بخښنه وغواړي. فتح علیشاه قاجار چې په دې وخت کې مشهد ته راغلی وو د کامران بګاری بې رخصت او په ځواب کې بې کامران ته پیغام ورکړ چې د دښمنۍ د پای ته رسولو لپاره دې وزیر فتح خان چې د دواړو هېوادونو ترمنځ د جګړې پازوال دی یا دې

---

[۱] ـ تأریخ سلطاني، ۲۰۰ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبوساً د « فارس ــژ» ایران دربار ته راولېږل سي او یا دې هماغلته په افغانستان کې دواړه سترګې ور ړندې سي. [۱]

کامران همدغه غوښتنه پلمه کړله؛ په هرات کې له درې مېاشتېنی استوګنې وروسته، یوه ورځ چې وزیر فتح خان دده لېدو ته راته، په بې خبری کې ونېو او د (ایران د پاچا په غوښتنې او لاربښوونې) بې د هغه دواړه سترګې ړندې کړلي.[۲]

د (عروج بارکزائـي) د کتاب لېکوال پیرس لېکي : " وزیر فتح خان د پخوا په شان د خپل درناوي د وړاندې کولو لپاره د کامران لېدلو ته ورغلی وو، عطا محمد خان (د کشمیر پخوانی حاکم چې د وزیر فتح خان په لاس خلع شوی وو) هم هلته وو. خبرې اترې پېل سوې او په ترڅ کې د « فارسیانو» / ایرانیانو پر وړاندې د جګړې خبره رامنځته سوه. د سردارانو په منځ کې یو تن په سپکه ژبه د جګړې له ډګر څخه د وزیرفتح خان د تېښتې خبره د فتح خان پر مخ ووېشتله او پیغور بې ورکړ، بل سردار هم د لومړي سردار خبره تائید او نورو، کامران ته خپله غوړه مالي په خندا او مسخرو څرګنده کړه.

وزیر چې هره شېبه بې وقار او حیثیت ته سپکاوی کېده هر یوه ته په توندو او ترخو کتل او سپکې او سپورې بې زغملې. په دې لړ کې کامران راوړاندې سو او وزیر ته بې په پېغور وویل : څنګه دې د یوه بېرېدونکي لښکر پر وړاندې چې ستا تر لښکر کم زوری او کم جرئته وو د افغان نژاد نوم پر ځمکه وواهه؟ وزیر د شهزادګي ځواب په ډېرې ترخې ژبې ورکړ او ورته څرګنده بې کړه چې هېڅکله بې د افغانانو نوم پر ځمکه نه دې وېشتلی او د افغانانو د تېښتې او هغوی ته د رسېدلي تاوان پازوالي یا مسوؤلیت هم نه لري. وزیر په ترخې او قهرژلې ژبې شهزاد ګي ته په ځواب ویلو ووېل هېڅکله بې د افغانانو پت او حیثیت پر ځمکه نه دی غورځولی او د افغانانو د تلفاتو اوتېښتې پازوال هم نه دی. وزیر شهزادګي ته ور په یاد کړه چې د

[۱] ـ فیض محمد کاتب، سراج التواریخ، ۱ ټوک ، ۹۷ پاڼه
[۲] ـ فرهنګ، هماغه اثر، ۱۴۷ پ ،سراج التواریخ،۱ ټوک، ۹۷ پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

قیصر پر وړاندې د کورنېو جګړو په لړ کې بې ځېنې وختونه د کامران په وړاندې کله نا کله جګړه کړي خو په ډېرېو وختونو کې بې خپله توره دده او د هغه د پلار په ساتنه کې وهلې ده. دغو یادونو او پېغورونو کامران را وپاراوه او د وزیر د نېولو بولنه بې ورکړه. تول، کامران ـ پلوي سرداران یو ناڅاپه په یوه وار راپورته او د برېد په لړ کې بې وزیر ونېو. عطا محمد خان د کامران په نغوتې را وړاندې او خپل خنجر بې د وزیر په سترګو کې ننه ایست[1] (یو کال وروسته د عطا محمد خان سترګې په کابل کې د دوست محمد خان په امر د وزیر فتح خان د سترګو په غچ کې له ګاتې را وایستل سوې)[2].

تأریخ د کامران د جنایت دغه نېټه ۱۲۳۳ ل/ ۱۸۱۸ ز کال ریکارډ کړې ده[3]. کامران میرزا د خپل ژوند په ورستېو کې د خپل وزیر یارمحمد خان په لاس ډېر دردناک وهل، ځورول او تکول ولېدل، په داسې حال کې چې دده په ژوند ښځې او لونې بې د دولت د مشرانو تر منځ ووېشل شوې او ورباندې تېري وسول، دې په خپله له ډېرو شکنجو او وزیر یار محمد الکوزي ته د خپلې پانګې او شتمنۍ له ښودلو وروسته د هرات د ارګ په زندان کې له ستوني زندۍ او د شاه محمود د کورنۍ تغر هم ورټول سو[4].

د وزیر فتح خان د ړندېدلو پر مهال، پردلخان او شیردلخان دواړه د هرات د شاهي ماڼۍ په چارباغ کې د شطرنج په لوبې بوخت ول چې پر ورور باندې بې د راغلي ناورین خبر د هغوی د یو تن خدمتګار له پلوه راوړل سو. د دې خبر په اړوند د ورونو باور لا نه وو بشپړ شوی چې د کامران کسانو د هغوی د نېولو لپاره د چارباغ او شاهي ماڼۍ چاپېره سېمې په چټکۍ کلابندې کړلې. د ورونو په لاسونو کې یوازې یوه توره او ستَوه « پیش قبضه» وه او په کلک شدت بې په ګډه پرساتونکو چې ددوی د نېولو تکل بې

[1] ـ پیرس، هماغه اثر، ۹۹ـ ۱۱۰ پاڼې
[2] ـ پیرس، هماغه اثر ، ۱۰۱ـ ۱۱۰ پاڼې
[3] ـ پیرس، هماغه اثر ، ۱۰۱ـ ۱۱۰ پاڼې
[4] ـ پیرس، هماغه ، ۱۰۱ـ ۱۱۰ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

درلود برېد وکړ او په دې ډول بې ځانته د ماڼۍ تر یوه کوره د تېښتې لاره پرانېستله. ورپسې بې ځانونه په ببرېږ په وسلو سمبال او پر ګړندیو آسونو کښېناستل او له ښاره د وتلو د دروازې پر لور بې ودانګل؛ خو هلته د کامران میرزا له یوې دوسوه کسېزې ډلې سره مخامخ شول چې ددوې د نېولو لپاره بې لېکه جوړه کړې وه. پرته له دې چې د هر سپاره زړه ته کومه خرخښنه او وېره ولوېږي یا د بو بل شا ته سې، په ګډه بې د کامران میرزا پرسرتېرو یرغل ور ووړ، ددوی په منځ کښې بوازې پردلخان چې لږشانته ناروغه وو د روان اخ وډب په دوړو کې بې آس د توپک په ګولۍ ټپي سو ، آس بې پرځمکه پریوت او دی په خپله یرغمل سو؛ مګر پاتې دوه تنو ورونو د خپلې تورې او مېړانې په څرګندونې ځانونه وژغورل او خپل مورنې تاتوبې ، د ګرشک لویدیځ د ناد علي کلا ته وتښتېدل.

یرغمل سوی پردلخان د کامران مخې ته ودرول سو، لومړی بندي او بیا خوشې شو خو خوشې کېدل بې د کامران د ځانګړو شرطونو پر بنسټ ول، مګر پردلخان هم چې غیرت او همت بې د خپل ورور وزیر فتح خان خبرو راپاراوه وکولای شول له هراته وتښتي او له خپلو ورونو سره په هلمند کې یو ځای شي.

فریه لېکي : « شیردلخان او ورور بې له هراته په تېښتې وروسته، ځان د ګرشک په ۲۳ مایلي واټن کې د نادعلي پیاوړي ستراتیژیک کلا ته، چې د وزیر فتح خان د مور، لویې ادې استوګنځی دی، رسوي. دواړه ورونه له همدغه ځایه د سېمې ټولو قومونو ته چابک او ګړندي بکاری (پیکونه[۱]) لېږي چې د شاه محمود او کامران میرزا پر وړاندې پاڅون وکړي. ګڼ شمېر بارکزي د هغوی غوښتنې ته مثبت ځواب وابې او د یوه وَړوکي لښکر هسته جوړوي، د شاهي ځواک له لېکو څخه ډېري سرتېري تښتي او د نوموړې لښکري هستې کړی لا پسې پراخوي.

---

[۱] پیک : په اوستا کې پدیکا ویل شوې چې د پلې یا پیاده تلونکي په مانا ده. او مجازاً د بکاري یا قاصد په مانا هم کارَول کېږي. که د پښتني شاعر له سترګو ورته ووینو نو پتنګ یا کاغذ باد ته بې هم پیک ویلي دي. - ژ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې لړ کې شهزادگی کامران په چل او دوکې پښه وړاندې کوي، پردلخان له بنده خلاصوي او ورته وایې چې د وزیر لوړ مقام به ورته ورکړي خو په دې شرط چې شیردلخان او کهندلخان یو ځل بیا خدمت ته چمتو شي. پردلخان د شهزادگی کامران له دې وعدې څخه مننه کوي خو پر شهزادگي شک لري چې ورباندې ډاډ وکړي؛ له دې سره سره پردلخان خپله بشپړه پالیالي شهزادگي ته څرگندوي او داسې ښيي چې گنې په خپلې ژبې او ژمنې ولاړ دی مگر دوه ورځې وروسته تښتي او په ناد علي کې له خپلو ورونو سره یو ځای کېږي. هلمند ته د پردلخان رسېدل د پاڅوانوالو د روحیې د لا پیاوړي کېدلو لامل گرځي او د پاینده خان په زامنو کې ورته د لوړ استعداد او د لوړې وړتیا د خاوند په سترگه گوري؛ هرکله که د قومونو تر منځ کومه نانډرۍ یا شخړه رامنځته کېدله نو پردلخان به تل د یوه منځگړي په توگې پښه وړاندې کوله. په همدې لړ کې د حاجي فیروزالدین خان وزیر میر افضل اسحاقزی نوی له پارسه هلمند ته راستون شوی وو او په هلمند کې د خپلو قومونو تر منځ بې « خان نشین» ته نېږدې ژوند کاوه، د میرافضل اسحاقزي او د پردلخان د مشر ورور تر منځ پخوانۍ دښمني پرته وه، پردلخان پرته له دې چې له دغې دښمنۍ کومه اندېښنه په زړه کې ولري، میرافضل اسحاقزي ته ورځي او ورڅخه مرسته غواړي، میرافضل خان هم دغه غوښتنه مني او له محمدزیو سره یو ځای کېږي. [1] »

کله چې کامران د پردلخان په تېښتې خبرېږي، تر پښو لاندې بې سور اور بلېږي او د خپل غضب د اور د سړولو لپاره امر کوي چې د وزیر فتح خان په سترگو کې دې چې تپونه بې لړ مخ په ښه کېدو راغلي ول یو ځل بیا خنجر ووهي او هغه غوښې چې دده د سترگو په گاټو کې پاتې دي را ودې باسي. ددغه جنایت دنده د قاسم په نامه یوه تن ته وسپارل شوه ؛ هغه هم خپل خنجر د وزیر په تپي سترگو کې بیا دننه ور ووړ او د سترگو له گاټو څخه بې پاتې غوښتې را واپستلې.

---

[1] ـ فریه، تأریخ افغانها، ژباړه : سهیل سبزواري، دولسم څپرکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیرس لیکي :

" ننګیالي او پیښیالي (صبور) وزیر خپل برخلیک ته په چوپه خوله ، پرته له دې چې کومه آه له خولې وباسي او یا یې یو وییکی یا کلمه له خولې ووځي، هر کلی ووایه." [۱]

له دغه جنایت وروسته، کامران وزیر فتح خان او د هغه وراره امین الملک له ځانه سره کندهار ته راووستل. د تأریخ سلطاني د لیکوال په وینا، په کندهار کې نامتو خانِ علوم قاضي القضات (ملا محمد سعید خان بارکزي) د هغه پالنه کوله.

له بلې خوا کله چې شاه محمود پوه شو چې په کابل کې د وزیر ورونه د هغه د حکومت د راپرځولو لپاره ټینګه پرېکړه کړې نو د یو لوی لښکر په ملتیا له کندهاره د کابل پر لور وخوځېد. همدا چې شاه محمود له خپل لښکر سره د کندهار له ښاره ووت بارکزیو ورونو له خپلو ځواکونو سره یوځای د کندهار پر ښار برید وکړ. د کندهار والي ګل محمد خان پوپلزي ، بارکزیو ورونو ته وړاندیز وکړ چې لږ تر لږه دې د کابل د برخلیک تر څرګندېدلو پورې ورته وخت ورکړي، که پاچا کوم بریالیتوب تر لاسه نه کړ نو ښار به له جنګ و جګړو پرته دوی ته ور وسپاري. د وزیر ورونو دغه وړاندیز ظاهرأ ومانه او تر یوې لنډې مودې پورې سترګې په لاره پاتې سول خو پر کلا باندې یې د برید هڅه وکړه.

وروسته له دې چې د وزیر ورونو د ښار پر دیوالونو او لوړو مورچلونو باندې د پورته کېدلو لپاره پرېمانه پوړۍ یا زینی کښېښودلې، نو ناڅاپه یې یوه شپه پر کلا کلک برید وکړ او د سترګو په رپ کې یې د ښار دیوالونه ونیول. لومړنی تن چې د کلا پرسر وخوت میرداد خان نومېده، چې د بارکزیانو په شاه برج پورته وخوت او ورپسې نور ورشېوه سول. کله چې والي ګل محمد خان له رامنځته شوې پېښې خبر شو پرته له دې چې مقاومت وکړي ، وتښتېد او ځان یې په غزني کې شاه محمود ته ورساوه او هغه یې د

---

[۱] پیرس، هماغه، ۹۹- ۱۰۰ پاڼې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کندهار له پېښې خبر کړ. شیردلخان د کندهار د چارو واګې پر غاړه واخېستلې او میرداد خان ته چې له ځانه یې مېړانه او سرښندنه څرګنده کړې وه، د ایشیک اقاسي[۱] لقب ورکړ[۲] . دغه سړی وروسته له امیر دوست محمد خان سره بخارا ته لاړ خو هېواد ته د راستنېدا پرمهال د بخارا د پاچا له سرتېرو سره په یوې نښتې کې ووژل شو[۳]. نوموړی د کابل د شاغاسیانو غور نېکه دی.

د اشرف الوزراء فتح خان د وژل کېدلو څرنګوالی:

کله چې شاه محمود د وزیر د ورونو له پاڅون او په کابل او کندهار کې د هغوی له بریاوو څخه خبر شو د کابل او غزني د لارې په اوږدو کې یې هڅه وکړه چې وزیر فتح خان روغې جوړې ته اړ باسي. له دې کبله شاه او شهزادګي دواړو وزیر تر دباو لاندې ونېو چې په کابل او کندهار کې دې خپلو ورونو ته لارښوونه وکړي چې له جګړې او پاڅون څخه لاس واخلي، مګر وزیر چې زړور او مغرور سړی وو د شاه او د هغه د زوی د ژمنو او د ربړجن زېښښ پر وړاندې مقاومت وکړ او ځواب یې ورکړ چې دی نور ددنیا او سیاست له چارو سره کومه لېوالتیا نه لري او نه له خپل مرګ او عقوبت څخه کومه وېره.

کله چې شاه او لښکر یې د ودرګو سعید اباد ته ورسېدل یو ځل بیا یې وزیرفتح خان تر زېښښ او کړاو لاندې ونېو چې خپلو ورونو ته لیک ولیکي او له جنګ او مخالفت څخه یې منع کړي. شاه ژمنه کوله چې ده او ورونو ته به یې هماغه پخواني درېځونه او منصبونه ورکړي او خپلو پخوانیو حکومتونو ته به یې ولېږي. وزیر د پاچا په ځواب کې وویل :" ته هغوی ته

---

[۱] ـ ایشیک اقاسي چې ایشک اقاسي هم لیکل کېږي یو ګډوله تورکي وییکی دی چې ایشیک د دروازې او اقاسي د سردار په مانا کېږي. او له ایشیک اقاسي څخه موخه د باندنی دروازې رئیس یا د دربار حاجب ده. ژ

[۲] ـ فیض محمد،سراج التواریخ،۱ توک، ۱۰۲ پاڼه

[۳] حمید کشمیری،اکبرنامه، ۱۳۳۰، له ۱۶۵ پاڼې وروسته

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه ورکوې چې ستا په لاس کې نه دي ، او نه ستا مال دی، خو په دوه وو سترگو ټپ ړوند سړی بې کولای ټول مال خپل کړي. مخکې له دې چې د وزیر فتح خان سترگې دې له روڼا بې برخې کړې وای تا بې باید عاقبت سنجولی وای، او هغه څه چې ته اوس کوئ ، د هغه توپان لپاره چې تا په خپله راپارولی دی څه گټه کوي؟ خو ما له هرڅه او له هرې پایلي چې را منځته کېږي نور لاس مېنځلی او هغه څه به په وړین تندي ومنم چې په تقدیر کې مې لیکل شوي وي." [1]

ورپسې شاه امر ورکړ چې د لښکر ټول سرلښکر او مشران دې د وزیر فتح خان په وژنه کې برخه واخلي او هر یو دې په خپل وار د وزیر فتح خان د بدن یو یو غړی له هر بند څخه پرېک کړي. شاه په خپل دغه کار غوښتل چې سرداران له بارکزیو وروڼو سره له هر ډول نېږدې والي څخه لېرې وساتي او د هغوی ترمنځ د دښمني ابدي تخم وکري. کېدای شي یو شمېر سردارانو په خپلو زړونو کې له وزیر څخه څه ناڅه خوابدي درلودله او یو شمېر بې ښایي د وزیر په وړاندې هیڅ ډول کینه ، خوابدي یا زړه بد والی نه درلود ؛ کېدای سي بوازې د حُب ذات د سائقې له کبله بې په دغسې بې ساري تأریخي جنایت کې برخه اخیستې وي. [2]

د تأریخ سلطاني لیکوال لیکي : " کله چې شاه محمود د دوست محمد خان له پلوه د کابل په نیولو خبر سو نو ډېر نهیلی سو او له ځان سره بې فکر وکړ داسې نه سي چې له دوست محمد خان سره د مخامخ کېدلو پر مهال ځېني قومي مشران او د لښکر یو شمېر سران وزیر فتح خان وژغوري او دوست محمد خان ته بې وسپاري او له دښمن سره یو ځای سي. له همدې کبله او ددې لپاره چې د بارکزیو وروڼو او د لښکر د مشرانو تر منځ بې ابدي کینه رامنځته او ددښمني تخم بې شیندلی وې، د لښکر ټول مشران، که چا غوښتل یا بې نه غوښتل، راټول او هغوی بې د وزیرفتح خان وژني ته اړ اېستل. بې

[1] - پیرس، عروج بارکزائی، ۱۰۹ پ
[2] - سراج التواریخ، ۱ ټوک ، ۱۰۰ پانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سارى وزير بې، د ګنیو (نيشكرو) د لښتې په شان بند پر بند پرېک کړ خو زړَوُر زمري له خپل ډېره غيرته ان يوه آه له خولې را ونه اېستله او د شهادت او د طيبې د سپڅلي كلمې په وېلو بې خپله خوله جاري وساتله او د شهادت درجه ور په برخې سوه.[1]

پیرس وايي : " فتح خان په میرانې ، زړورتيا او زغم دغو شكنجو او ځورونو ته ځان وسپاره او د مرګ تر دمه بې يوه وړوكې آه له خولې ونه وتله او نه بې له چا بخښنه وغوښتله او نه بې په خپلې سزا کې د کمښت غوښتنه وکړه او له سره تر پايه بې خپل وقار او پرتم تر پښو لاندې نه کړ او د خدای له نامه پرته بې بل څه ونه ویل او د ویاړلي مرګ غېږې ته بې ځان وسپاره.[2] "

« فريه » وايي : « د فتح خان سترګې د هغه له وژنې اته مـیاشتې مخکې له ګاټو اېستل شوې وې» کله چې شاه محمود د ړانده فتح خان د وژلو امر ورکوي نو کامران میرزا تر ټولو لومړی پرې وردانګي، او د وزير پر ځان خپل خنجر ننه باسي، له هغه وروسته، نور هم خپل خنجرونه راباسي او زښته ډېر شكنجه وركوي. هغوی فتح خان ژوند له پوسته کړ، د بدن غړي بې يو په يو له تنه ور پرېک کړل، په پای کې د هغه سر له تنه بېلوي او په دې توګې د هغه پر رنځ او کړاو د پای ټکی ږدي. د هغه جسد چې د بدن له پرېک شويو غړو پرته بل څه نه وو عمومي جلادانو ته سپارل کـېږي چې نور بې هم ټوټې ټوټې کړي، بیا بې په يوه جوال کې اچوي او غزني ته بې لـېږدوي او خاورو ته بې سپاري. فتح خان د دغو ټولو وحشتناکو شكنجو په لړ کښې له خپلې خولې د يوې آه په اندازې کومه چيغه نه باسي او نه کوم شکايت کوي؛ فتح خان دغه ټولې شكنجې د يوه اتل په زړه ورتيا او د سپـېڅلي وجدان په آرامۍ زغمي.

ددغه ستر مـېړني د وژونكو پر وړاندې د افغانستان په ګوټ ګوټ کې د عمومي خښم کرېكې پورته كـېږي ، هغه کسان چې سدوزيو ته پاليالـه پاتي

[1] سلطان محمدخالص باركزائی، تأريخ سلطاني، چاپ۱۲۸۹ هجری =۱۸۸۱ ز، بمبئی، ۲۰۳ پ

[2] پيرس، هماغه اثر، ۱۰۹ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوي ول، هغوی هم ورته شا کوي؛ ان د شاه د شخصي دوستانو « زړه سواندي هم راپارېږي» او دداسې پاليالـه سرېي په دې ډول وژنې ځانونه له شاه لـېـرې او يوازې بې پرېږدي؛ يوازې څو تنه سرداران پاتې ول چې رخه او سخه بې د فتح خان د ژوند په داسې دردناکه پای باندې بيا هم پای ته نه وه رسېدلې ».[1]

د " حيات اميردوست محمد خان" د کتاب لـېـکوال موهن لال لـېـکي چې : " زموږ په پـَير کې هـېـڅ بله داسې تراژيکه پـېښه نـه سته چې په خپلې شدلتيا او وحشت کې دې د وزيرفتح خان له وژنې سره پرتله سي. ږوند ، بې وسه او کړېدلی وزير بې په ترلو لاسونو، ځنځيرونو کې پـېـچلی او په غرب او غړاب ترلی د شاه محمود دربار ته راووست- دی هماغه وزير وو چې همدغه پاچا بې د سلطنت پرګدۍ کښېـنولی وو- پاچا وزير ته امر وکړ چې خپلو سرغاړو او باغي ورونو ته ولـېـکي چې پاچا ته غاړه کښېـږدي. وزير په جرئـت د پاچا غوښتنه وغندله او وېې ويل: زه اوس ړوند او يرغمل يم او پر خپلو ورونو هم کومه وسه او کنترول نه لرم. شاه محمود قهرژلی سو او امر بې وکړ چې ودې وژل شي. له دې سره سم د [پاچا او شهزادګي په مخکـېـنۍ ويل شوې نغوتې] سلطنتي درباريانو، وزير فتح خان په ډېرې شدلتيا په داسې بڼې قصابي کړ چې لومړی بې د لاس ګوتې، بيا بې لاسونه او پښې بند په بند ور بـېـل کړل ، بيا بې غوږونه، پوزه او شونډې ور پرېـک کړې. د وزير مـېـړانه او زورتيا دومره لوړه وه چې نه بې د زجر او درد له کبله کوم ځګېـروی وکـېـښ او نه بې له قصابانو څخه د زړه سوي غوښتنه وکړه، او په همدې ډول بې تر هغو وکړاوه چې له ټوټې ټوټې بدن څخه بې سر هم جلا کړ. "[2]

په دې توګې بې بې وسې او کړېدلی وزير بند پر بند ټوټې ټوټې کړ؛ له دې چې په دې هم وزير په دغه کار مړ نه سو، نو د ټول بدن پاتې برخې بې د

[1]- فريه، تأريخ افغانها، ژباړه : سهيل سبزواري، دولسم څپرکی
[2] - موهن لال،حيات اميردوست محمدخان، ۱ ټوک، ۱۲۶ پاڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه پسه په شان له یو بل څخه بېلې او ټوټې ېې په یوې لوېې کڅوړې کښې واچولې. د وزیر ټوټي ټوټې شوی مړی د (علومي د کورنۍ د نېکه) قاضي محمد سعید له پلوه [۱] غزني ته یووړل سو او د شیخ رضی الدین علي لالا د زیارت ترڅنګ خاورو ته وسپارل سو.[۲]

د وزیرفتح خان د شخصیت پرتم:

---

[۱] - د وزیر فتح خان د پلار جسد هم همدغه قاضي محمد سعید خان بارکزي د زمانشاه په اجازې د کندهار ذاکر ته یووړ او خاورو ته ېې وسپاره. فرهنګ، ۱۳۳ پ)

[۲] - د وزیر فتح خان د مزار د ډبر لېکې پر مخ یو شمیر شعري بیتونه کښندل شوي چې د هغه د ژوند د تأریخ د لوړو ژورو څرګندونه کوي او والامقامه شهید اکبر ېې بللی دی. دغه ابیات دا دي :

آه از جور فلک که نواب فتح خان ساخت ساقی اجل آخرزمرگش تلخ کام
بود بارکزائی و درانی وسردار قوم چون پدر بُد پادشاه و بود از نسل کرام
ساخت چون بعدازپدرمحمودشه راشهزمان از هرات آواره و صبح امیدش شد تمام
آن وزیرنامورانـدرعراق و فارس بود در بدر صحرا بصحرا در رکاب او مدام
آخر ازتائید حق آن مصدر فتح و ظفر آمد و آورد شه را در مقام انتقام
قندهار و کابل و سند وخراسان راهمه بستد از اعدا به تیغ و داد ازعدل انتظام
شاهمحمودش وزیراعظم وشهدوست خواند کرد ایاز خاص موسومش ز روی احترام
بهر ده سال دگر از بهر تسخیر عراق در حدود مشهد آمد با کمال احتشام
بخششی در آن ولایت کرد آن کان عطا کز زبان ها نام حاتم محو شد مالاکلام
کرد با قاجاریان حربی که اهل آن دیار نام رستم را نمی گیرند مادام القیام
با غنایم بعد فتح آمد چو در ملک هرات دشمنان بد درون تیره روز خیره فام
ساختند از تهمت طغیان به بغیش متهم الغرض شهزاده از گفتار از اهل اهتمام
هردو چشم اوکشیدازخدمتش پوشیده چشم بخت سودای دوام سلطنت زان فکر خام
همره آوردش به نابینایی اندر چشم شاه در سعید آباد از مشهد شهادت یافت کام
داشت نواب صمد خان و از احوالش خبر آنکه باشد با محمددوست در کابل مدام
یارب آن جاچشم او بگشای با دیدارخویش جا دهش از مرحمت درسایهٔ خیر الانام
سال فوتش هاتف غیبی بمد آه گفت شد بسان آب شهید اکبرآن والامقام(۱۲۳۴
آن اسیرنادر و این نادره تاریخ او کس ندید وکس نگویددرجهان خاص وعام

(دونابغه سیاسی- نظامی افغانستان، ۱۱۵ پ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیر فتح خان په ۱۹ کلنۍ کې د خپل پلار سردار پاینده محمد خان له وژل کېدلو وروسته د سیاست ډګر ته راودانګل او په ۳۸ کلنۍ کې ووژل سو. په دې شمېرنې، وزیر فتح خان د خپلو سربښندوېو هلو ځلو په لړ کې ۱۹ کاله د هېواد د ټېنګښت او پرتم لپاره زښت اړین کارونه تر سره کړل. په ټول هېواد کې یې ټیکاو یو ځل بیا ژوندی کړ؛ د بلوڅستان، سندهـ، کشمیر او هرات په څېر د لېرې پرتو ولایتونو والیان یې اړ کړل چې مرکز ته غاړه کښېږدي او له مالیاتي ګټو څخه دې د مرکز ونډه مرکز ته ولېږي.

وزیر فتح خان د ملي واکمنۍ د ټېنګښت او د هېوادنۍ ځمکنۍ بشپړتیا په لارې کې سربښندویه هلې ځلې کړي دي؛ هر کله چې د هېواد پر سپېڅلي حریم باندې د پردیو د لاسوهنو، د هېواد د دفاع او د ولس د ننګ او شرف خبره را پورته شوې نو خپله توره یې د هېواد د دښمنانو، یاغیانو او باغیانو پر وړاندې په مېړانې له تېکه را اېستلې چې له کشمیر، سندههـ او بلوڅښتانه نېولې د هرات تر وروستېو پولو پورې سېمې، د هېوادنۍ ځمکنۍ بشپړتیا او د ملي ګټو د خوندېتابه په لارې کې، دده د ځلاندې تورې ډګر او د هغه د مېړانې زانګو وه.

د وزیر فتح خان په شخصیت کې د مېړانې او لوی لاسی/ سخاوت دوې ځانګړتیاوې را ټولې وې، پرګنې یې تر دې کچې ځانته راوکاږلې وې چې ان د پاچا او د هغه د کورنۍ نوم، پرتم او دربځ یې پېکه کړی وو. د " فریه" په وینا د فتح خان نوم په منځنۍ آسیا کې د پرګنو په ژبو خپور وو، افغانانو فتح خان ته ځانګړې لېوالتیا درلودله، خوپه بل اړخ کې یې پاچا ته په سپکو کتل.[1]

وزیر فتح خان هېڅکله د سلطنت ادعا ونه کړه خو دومره واک او ځواک یې درلود چې یا به یې پاچاهان د سلطنت پرګدۍ کښېنول یا به یې را کوزول. شک نسته چې د هغه د بریاوو یوه برخه ، د بارکزیو د سردار په توګې د هغه په ټولنېز دربځ پورې اړه لري چې د خپل شمېر او اهمیت له مخې د درانیو یو ډېر مهم ټبر دی؛ مګر د وزیر فتح خان شخصي ځانګړتیاو او

[1] - پیرس، ۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خصایلو هم د هغه په بریا او ولسمنلي دربځ باندې بنستېزه اغېزه شېندلې وه.

وزیرفتح خان چې د سلطنت گدۍ ته د شاه محمود په رسونه کې لومړنۍ او بنستېزه ونده لوبولې وه د وزارت مقام یې د ځان او خپلې کورنۍ څرگند او پرېکند حق گانه. ددې ترڅنگ، له دې چې ډېر فعال، ځیرک او ټولمنلی مشر وو نو د شاه له چرچه مارۍ او لټ توب څخه په گټې اخېستنې یې سلطنتي ځواک وزارت ته را ولېږداوه . وزیر هڅه کوله هغه پرتمین ځواک بېرته راژوندی کړي چې هېواد د احمدشاه په پَیر کې درلود .

نومیالی پوه اروابناد علامه حبیبي د وزیرفتح خان د شخصیت په اړه لیکي :" فتح خان یو غښتلی ، هوښیار او اغېزمن شخصیت وو چې د دُرانیو د قبائیلو په منځ کې له فراه تر کندهاره پورې یوازېنی غښتلی تورکښ او د پرگنېز ځواک خاوند بلل کېده. فتح خان، گڼ شمېر ورونه درلودل، فعال وو ، له شاهي کورنۍ وروسته، د افغاني ځواک یوازېنۍ سرچېنه وه. [1] "

انگلیسی الفنستن چې له وزیر فتح خان سره هممهاله تېر سوی، د هغه په اړه داسې لیکي : د عالي روح څښتن وزیر فتح خان، د لوړې مېړانې او افغاني غرور خاوند دی او تر دې دمه د دُرانیو په ټولو وزیرانو کې تر ټولو نومیالی او مخور مشر دی. له دې چې په یوه کار کې ناکامي وزیر نه نهېلی کوي او اطاعت ته یې نه اړ باسي، نو تل د پېباوړو معنویاتو په لرلو په اعلی حد خوځښت او فعالیت سمبال دی. ټول د هغه په کفایت، اهلیت او جرئت اعتراف کوي، پلویان یې په ځوانۍ ، مېړانې او سخاوت کې د حاتم طائي په نامه یادوي ؛ له دې چې د خپلې ډلې پر اوړو باندې هېڅ ډول خنډ او بندېز په زوره نه باروَي نو هغوی یې زښت ډېر ځانته نېږدې کړي دي. هېڅکله د خپلې ډلې په گټو کې بې پروایي نه کوي او که داسې پېښ هم شي نو په چټکۍ یې په سکینده / جبرانولو کې هڅه کوي. وېل کېږي چې ډنگر، د لوړې ونې خاوند او زښته ښکلې څېره لري، نرم او له تواضع ډک چلند لري، دغه

[1] - حبیبی، تاریخ مختصرافغانستان،۱۳۴۹کابل،۲ ټوک ، ۱۰۴ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګړتيا د هغه له کره طبيعت اوختې څخه چې له وېرې، شرم او حيا سره پرديتوب کوي تضاد لري.[۱]

د تأريخ سلطاني د کتاب لیکوال چې له اميردوست محمد خان سره هممهاله تېر سوی، د وزيرفتح خان د سربښندنو او سخاوت په اړوند داسي لیکلي : " نيک چاری وزير فتح خان په خپلې زړوتيا کې دومره بې ساری وو چې د مقاتلې په مقابله کې بې زال رستم ورته د زال په شان ښکارېده، هر کله چې د بخشش او سخاوت لاس بې پرانېسته، هماغسې چې په زباد رسېدلې څپېرنې ښيي، هرات ته د هغه سفر چې تګ او راتګ بې د هلال نهه مپاشتې ونېولې، د سرتېرو پر ټاکلې مپاشتېنۍ تنخوا سربېره د هغه د سخاوت د لګښتونو شمېر، چې محاسبانو د وزيرفتح خان له بندي کېدلو وروسته د شهزادګي کامران په فرمان ولیکل، ۹۹ لکه روپۍ او دوه مثقاله سول.[۲] "

فريه، د وزيرفتح خان په اړه لیکي :" د لوړې وړتيا ځښتن وزيرفتح خان د فوق العاده نبوغ ترڅنګ د حکومت کولو او جنګېدلو وړ توب هم درلود... په فعاليت کې بې ساری نه درلود... افغانانو، فتح خان ته په خورا درندو سترګو کتل، حال دا چې خپل شاه ته بې په سپکو کتل."[۳]

افغان شاعر او څېړونکی ښاغلی باري جهاني د وزيرفتح خان د شخصيت په اړه لیکي : " فتح خان په افغانستان کې هوښيار ترينه مشر تېر سوی دی. هغه يو زړور جنرال وو او له هغې ورځې چې د عمل پر ډګر او د تأريخ پرپاڼې بې ګام اېښی بوه ورځ په کرار نه دی ناست. هغه د خپل پلار (پاينده خان) ټول اوصاف په ځان کې په ارث راغونډ کړي ول او د پلار په شان د هوښيارۍ ، زړورتيا او خپل وړتوب په ګناه ووژل سو. فتح خان د يوه افغان هېواد پال په توګې ، ښه پوهېده چې د هغه د هېواد کره دښمن د فارس /

---

[۱] ـ الفنسن، بيان سلطنت کابل ۲ ټوک ،۲۹۹ پاڼه

[۲] ـ تأريخ سلطانی، ۲۰۳ پ، خو سراج التواريخ د ۱ ټوک ، په ۹۲ پاڼې کې دغه شمېره ۹۶ لکه روپۍ ريکارډ کړې ده

[۳] ـ پيرس، عروج بارکزائی، ۶۶ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایران دولت دی. او فارس – ژ / ایران هم د شاه محمود په بې کفایته دربار کې خپل دښمن ښه پېـژندلی وو؛ له همدې کبله ول چې په لومړني ممکنې شېبې کې بې له شهزادگي کامرانه وغوښتل چې سترگې یې د روڼا له نعمته بې برخې کړي او یا دې په بندي ډول مشهد ته ور واستوي. کامران دغسې یوه پلمه له خدایه غوښتله او د فتح خان په ړندولو یې په حقیقت کې افغانستان له هغو دوه وو ځـلانـدو سترگو بې برخې کړ چې د ډېرو لړو افغانانو په سترگو کې ځلېدلې.

باري جهاني د فریر له قوله لیکي : " شاه محمود پوهېده چې دوه ځله د وزیر فتح خان د تورې په شرنگ د سلطنت پر گدۍ ناست دی، له دې کبله له پاچا کېدلو سره سم یې د دولت د پوځي او اداري چارو واگې د هغه په لاس کې ورکړې او په خپله د چړچو او بنداړونو پر تـغر په چړچو، خوندونو او شخوندونو کښېـناست او ځان یې له نورو چارو بې غمه کړ. څومره چې وسه یې کېدله هماغومره یې په چړچو کې ان د یوې شېبې لپاره هم بسنه ونه کړه. سره له دې چې د جنگ او سیاست چارې دواړه د فتح خان په لاس کې وې، خو وزیر هېڅکله د ځان په گټې ورڅخه ناوړه گټه پورته نه کړه. فتح خان په لنډ وخت کې هېـواد د احمدشاه بابا د مهال پرتم او ځواکمنتیا ته چې د تیمورشاه له وخته مخ په ځوړې روان وو، ورساوه. د فتح خان نومیالی نوم په ډېر لږ وخت کې په ټولې منځنی آسیا کې خپور سو او هر افغان د هغه نوم په ډېـر درنښت یاداوه او پاچا ته یې په سپکو سترگو کتل. خو په هغو وختو کې سدوزیو ته دومره په درنښت کتل کېدل چې هېڅ چا د شاه د پرځېدلو او د هغه د لایق سپهسالار د ځای ناستي کېدلو فکر هم کاوه. ځېـنې کسان وایې چې فتح خان یو څوکې پال او ځانمنونکی سړی وو، خو کله چې فتح خان شاه ته اطاعت کاوه نو په خپل اطاعت کې صادق وو او په ټېـنگې گروهنې یې اطاعت کاوه او په هر هغه مقام قانع وو چې شاه ورته ورکاوه. که وزیر فتح خان پاچا سوی هم وای نو له نامه پرته یې بل څه نه تر لاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کول، ددې پر ځای به یې ځانته نورې سختې رابوټولې وای، هر ځومره چې واک یې ډېرېده هماغومره یې دښمنان هم ډېرېدل." [1]

جهاني د خپلې دغې وراشې «بحث» په دوام زیاتوي " .... که شاه محمود د افغانستان د پاچا کېدلو حق درلود ، نو فتح خان چې له پاچا سره په پرتلې کې په عقل، تدبیر او تورې کې سل ځله لایقه وو ولې دا حق نه درلود؟ په افغانستان کې د ډیموکراسۍ رژیم واکمن نه وو چې فتح خان تر ټاکنو پورې سترګې په لارې ناست وای. په افغانستان کې واک د تورې په شرنګ اخېستل کېده، او د فتح خان توره تر هر چا تېره وه او په عقل او تدبیر کې هم تر هر چا زښت ډېر هوښیار وو. د هغه د ورونو په منځ کې لږ تر لږه شپږ تنه یې هغه کسان ول چې خپل لیاقت او خپله وړتیا یې د جګړې او ژبې په ډګر کې په زباد رسولې وه . فتح خان خپل لیاقت په هر ځای کې د امن او ټیکاو په ټېنګښت، د مالي چارو په سبمالښت، او د مخالفانو د اله ګولو په ټکولو کې په زباد رسولی وو او په پای کې د همدغه لیاقت او صداقت په جرم ووژل شو." [2]

وزیرفتح خان د هېواد د ځمکنۍ بشپړتیا او د ملي واکمنۍ د ټېنګښت لپاره خپل ځان ، ورونه او پلویان له کشمیره تر سندهـ او له بلوڅستانه د هرات تر وروستېو پولو پورې ډال ګرځولي ول چې هېواد له تباهۍ او د تجزېې له ګواښه وژغوري او د سدوزي دولت مخالفان او باغیان یې سره پورته کولو ته نه پرېښودل ؛ ان د افغانانو پخواني دښمن رنجیت سینهګ تر هغو چې فتح خان ژوندی وو دا جرئت نه درلود چې دُراني قلمر ته دې د طمعې او بدو په سترګو وګوري. په خواشېنۍ چې د هېواد دغسې یو ملي او تأریخي شخصیت د یوه ناپوهـه شهزادګي د رخې او سخې او کېنې له کبله په ډېرې بېرې ړوند او بیا د هغه د پلار په لاس ووژل شو او په دې توګې پر هېواد باندې د سدوزیو د اتیا کلن سلطنت غوړېدلی ټغر هم نور ټول سو.

---

[1] - باري جهاني، هماغه اثر، ۲۳۱- ۲۳۲ پ

[2] - باري جهاني، هماغه اثر، ۲۳۱- ۲۳۲ پ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وزیر فتح خان اولاده :

وزیر فتح خان درې مېرمنې درلودلې، دوې یې د پېښور پښتنې او درېمه یې د کابل فارسي ژبه (قزلباشه) وه. له درېواړو مېرمنو یې پېنځه زامن او یوه لور درلودله. د وزیر فتح خان لور د نواب محمد زمان خان ماندېنه وه او د زامنو نومونه یې په لاندې ډول ول :

۱ ــ محمد قلیخان (درې زامن درلودل او نومونه یې دا دي : سردار محمد یوسف خان، سردار محمد سرور خان او سردار محمد حسن خان)

۲ ــ سربلند خان

۳ ــ شاه سرور خان (په ځوانه ځوانۍ کې مړ سو)

۴ ــ انشاء باز خان

۵ ــ احمدقلیخان، د تور محمد حسن خان په نامه یې یو زوی درلود، تور محمد حسن خان شعري استعداد هم درلود او د یو وخت لپاره د جلال آباد حاکم هم وو. (محمد حسن خان د محمد رضا خان وزیري او محمد صدیق خان وزیري په نومونو دوه زامن) درلودل. محمد صدیق خان وزیري په ۱۹۵۹ ز کال کې د سردار محمد داؤود خان د صدرات په پېر کې د کندهار والي وو، نوموړي درې زامن او څلور لونې درلودلې، چې نومونه یې په لاندې ډول دي :

۱ ــ محمد امین خان وزیري

۲ ــ ډاکټر عتیق وزیري

۳ ــ رفیق خان وزیري

او د لونو نومونه یې دا دي : مهریه، نوریه، برېښنکۍ او فوزیه چې ټولې د بچیانو مېندې دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم فصل

(د نوزادی، ژباړه)

دفتح خان د غچ اخیستني په موخه د بارکزي وړونو پاڅون او د سدوزیانو د دولت پای

دبارکزی وړونوپاڅون:

د حاجي جمال خان او سردار پاینده محمد خان په کورنی کي وزیر فتح خان او دده شل تنه وړونه د هیواد د هغو ملي او تاریخي شخصیتونو په ډله کي راځي چي په ۱۹ او ۲۰ پیړیو کي یی د هیواد په تاریخ او سیاسي جغرافیه کي د پام وړ رول لوبولی دی .همدا دوی ول چي د هلمند نه تر سینده پوري ،د کشمیر د شنو درو څخه تر هرات پوري یی د هلمندي ، کندهاری او کابلي جنګیالیو په رابللو او د وطن و دفاع ته د هغوي د اماده کولو په کار کي یی پوره زیار ګاللی دی.

وزیر فتح خان د خپلي زیرکی ، زړورتیا او جنګیالي توب له مخي د خپلو ټولو وړونو او د وخت د سیالانو په سرکي ځای درلود. دده او یو شمیر نورو وړنو د خاړپوځو ځای د هلمند د پشت رود سیمه یاني ګرشک [1]دی.

[1]- دالاتر اوسه مالومه نده چي چا او کله دی سیمي ته د ګرشک نوم ورکړیدی. ښایی چي دا به یوه فارسي کلمه وی چي د ایراني صفویانو د اشغال پر مهال دا نوم ایښودل شوی وی .کیدلای سی چي اصلا دا کلمه «ګیرش کن» وی،خو د وخت په تیریدو سره په « ګرشک » باندی بدلون موندلی وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسیمه تل د علم او توری والا سیاسي ـنظامي څیرو زانګووه .

دسراج التواریخ د لیکوال له قوله ، نورمحمد خان علیزی او حاجي جمال خان بارکزی د هغو څوارلسو وتلو او پیژندل شوو شخصیتونوپه ډله کی راغلل چي په ۱۷۳۵ م کال کي دنادرافشار په مېږ د کندهار د نیولو وروسته ورته د سردارۍ او جنرا لي رتبی ورکړل شوي.درانی احمدشاه هم ددغه نورمحمد خان علیزی تر نظر لاندی چي په میر افغان مشهور وو،د نادرافشار تر څنګ د لښکرکښي او د هیواد د اداری چاري زده کړی دي .

نادرافشار د هوتکي سلطنت د نسکورولو وروسته ، ددغي کورني او د هغه حکومت مشرانو ځمکي او جایدادونه د افغاني لښکرو قوماندانانوته چي د دده پر څنګ دریدلی وه د «تیول»(جاګیر) په نامه ورکړی، داسي ښکاري چي ددغه وخت څخه به نور محمد خان میرافغان او حاجي جمال خان د هوتکي کورني د مشرانو د ځمکو د تر لاسه کولو وروسته په کندهارکي میشت سوی وی. د دوی قومونه د هلمند پر څنډو د موسي قلعه (موسی کلا) او د با رکزیانو د ناوی په سیمو کي میشت پاته شول.

مرحوم علامه حبیبي د خپلی (شل مقالی) نومي لیکني په (۵۳) مخ کی وایی چي د حاجي جمال خان بارکزي د کورني د خاړپوڅو ځای د هلمند رود څنډی او په ځانګړی ډول د بارکزو ناوه او د نادعلی تاریخی کلا ده[1]. پدی توګه ویلای شو چي بارکزی سرداران کومو چي وروسته د محمدزو پاچهي په کابل کی جوړه کړه ، د هلمند د سیمي سرښندونکی بچیان وه .

کله چي د زمانشاه د واکمنی پر مهال سردار پاینده محمد خان د شاه د نظره ولوید او پر کورکښیناست ، ډیر وخت په ګرشک او د لویه ادي په کلا کي میشت وو. همدارنکه کله چی د زمانشاه ، شاه محمود او شاه شجاع تر منځ وا ک لاس په لاس کیدی ، د لښکرو د کمښت د پوره کولو د پاره به وزیر فتح خان ګرشک ته ځان را ورساوه ، ځوانان به یی ورسره مل او پر کندها به یی یرغلونه کول.

[1] ـ معصوم هوتکی ، کندهاری ورونه دریم مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه څنګه چي به وروسته هم ووينو ، دا ډول پيښي ډيری تکرارسوی ، مګر يوځل هم داسي نده شوی چی ده به د خپلو قواوو د پوره کولو په موخه د ارغستان يا معروف خپلوانو ته مخ اړولی وي.

په هر حال د سردار پاينده محمد خان زامن معمولاً د بارکزي وړونو په نامه ياد شويدی. ددوی د پلار تر وژلو او په ځانګړی ډول د فتح خان تر ويرجني وژني وروسته ، کله چی يی د سدوزی واکمنانو سره لکه شاه محمود ، کامران او شاه شجاع سره په کابل ، کندهار او هرات کي شخړی وی ، کرار کرار يی د خپلی کورني رقيبان له منځه وايستل تر څو د سدوزو واکمني يوازی په هرات کی راټوله شوه او نور ولايتونه لکه فراه ، هلمند ، کندهار ، زابل ، کابل ، پيښور او ان تر کشميره پوري د بارکزو وړونو په لاس کښيوتل (۱۸۱۹ م).

هغه مهال چی واکمني په غير محسوس ډول د يوی کورني څخه تربلی پوري لاس پر لاس کيده ، بارکزی وړونه تر ډيره په درو سيمو کی لکه کندهار ، کابل او پيښورکی سره را ټول او هري ډلی يی د ښار په څنډوکی ځانته د واکمنی بنسټ کښيښود. دا کار داسي پر مخ ولاړ چي يو شمير يی لکه کهندل خان ، پردل خان ، شيردل خان ، رحمدل خان او مهردل خان د غلجي مور (هوتکی) زامن د کندهاری سردارانو ، يارمحمدخان ، سلطان محمد خان ، پير محمد خان ، محمد سعيد خان او عطامحمد خان د يوسفزی مور زامن د پيښوری سردارانو به نامه شهرت و موند. کابل چی ددی دوو سيمو تر منځ بروت وو ، د فتح خان او سردار محمد عظيم خان د نفوذ سيمه وګرځيدل کوم چی د بارکزی مور زامن وه . برسيره پر دي سردار دوست محمدخان ، نواب جبار خان ، نواب صمد خان او نواب اسد خان هم کابل له نظره نه ايستی .د ټولو هغو وړونو په منځ کی چی په کابل کی راټول وه ، تر فتح حان وروسته محمد عظيم خان او دوست محمد خان تر ټولو فعال او تکړه وه.

د ايرانی لښکرو تر شړلو وروسته ، کله چي فتح خان د عاقبت نه سنجونکي او کم عقل شاهزاده کامران په لاس ړوند او په ۱۸۱۸م کال د وردګو په سيد اباد کي د شاه محمود په لاس په ظالمانه ډول ووژل سو ، وړونو

(c) ketabton.com: The Digital Library

یی دده د غچ اخیستلو پخاطر ښوربښونه پیل کړل ، په دی کار سره دوی داسي اور بل کړ چي له کندهاره تر کابله ، د کابله تر پیښوره او د پیښوره تر کشمیره پوري یی د سدوزویانو امپراتوری په لمبو کی وسوزیدل.

وزیر فتح خان د هیواد د زیرکو او زړه ورو کسانو له ډلي څخه وو چي د خپل پلار پاینده محمد خان په شان یی د سدوزویو د دولت په ټینګښت کی د هر ډول سربښنندو څخه ځان نه سپماوه . سره ددی چي د زمانشاه په تیروتنه سردار پاینده محمد خان ووژل سو او نژدی وو د بارکزي وړونو د پاڅون له مخي د سدوزو دولت له پښنو ولوېږي، مګر د فتح خان د هوشیاری له برکته یوار بیا د هیواد د ښه اداره کولو د پاره د همکاری او ګډ کار امکانات برابر شول. خو له بده مرغه د شاه محمود د بی کفایتي او د شاهزاده کامران د کم عقلي او حسادت له کبله چی د وزیر فتح خان ړندول او بیا وژل یی پایله شوه ، نه یوازي د سدوزو واکمني ړنګه شوه بلکه ټوله غوړیدلي امبراتوري یی هم دړی وړی او په سنګر کي ناستو دښمنانو (سیکانو او بیا انګریزانو)هر یوه ځانته خپله برخه تری نه بیله کړه.

د وزیر فتح خان سکه ورور ، سردار محمد عظیم خان د کشمیر والی کله چي د کامران په لاس د فتح خان د ړندولو له فاجعی نه خبر سو،د سردار دوست محمد خان په مشری یی لښکر د کابل په لور ولیږل او پخپله یی هم د کشمیر د چارو د سمولو وروسته په هغه پسی حرکت وکړ. دوست محمد خان په چټکی سره ځان کابل ته ورساوه . لومړی کار چي باید کړی یی وای ، هغه د عطا محمد خان بامیزی څخه غچ اخیستل وه ، خو دا کار باید څنګه تر سره سوی وای ؟

ددوست محمد خان نظامی مهارت:

په بارکزو وړونو کي تر فتح خان وروسته ، دوست محمد خان تر ټولو وړونو فعال ،زړه ور او جنګیالی وو چي له هیچانه یی ډار نه درلود او د مخالفانو په وړاندي دده دغه صفتونه ددی لامل ګرځیدل چي د جنګ په ډګر کي پر هغو باندی بریالی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

موهن لال لیکي چې دوست محمد خان د ١٤-١٥ کلنی څخه جنګي مهارت اوتاکتیکونه زده کړل: « هغه وخت چي وزیر فتح خان په هیواد کی د ښورښونود ارامولو په کار بوخت وو،دوست محمد خان به تل دده سره ملګریتوب کاوه. دده استعداد ، ابتکارونه او زیرکي د فتح خان لپاره د ستاینې وړ وه.همدغه د فتح خان سره دده نژدی والی دنورو وړونو حسادت را وپاراوه. دی دا مهال ۱۴ کلن وو .لکه څرنګه چي دده زړه ورتیا د جنګیالیو خوښیدل،همدارنګه یی هوښیارتوب او ظاهری ښکلا هم د هغه وخت د میرنیو د پاره د پام وړ وه. [1] ».

ددراني سردارانو یوه ځانګړتیا داوه چي خپل نوي ځوانان به یی د ۸ کلنی وروسته د جنګ ډګرته دځان سره بیول ، تر څو جنګی وړتیا او زړه ورتیا تر لاسه او دا توان په ځانو کی و روزی چي تل پر دښمن باندی بری ومومي. دبیلګي په توګه دراني احمدشاه خپل ۸کلن ځوی تیمورشاه د پاني پت په جګړه کي له ځانه سره اخیسیتي ووچي په ډګر کی د جنګ تماشا وکړي.

همدارنګه وزیر فتح خان د شاه محمود د پاچهی له پیل نه خپل وړوکی ورور دوست محمد خان چي ښایی ۸- ۹ کلن به وو ، تل یی د جنګ ډګر ته له ځانه سره بیوه (۱۸۰۱م) . وروسته امیر دوست محمد خان هم د خپلو ځامنو په هکله همدا کار کاوه.

په دی توګه دوست محمد خان د ۱۴- ۱۵ کلنی عمر څخه جنګي شجاعت زده کړ او فتح خان ددی کارنه ډیر راضي وو. موهنلال دخپلو لیکنو په یوه بل ځای کي دوست محمدخان (د فیلډ مارشال) په نامه یاد کړي او د شاه شجاع سره یی په جنګو کي د ډګر یو وتلی جنګیالی بللی دی.دی لیکي : « فیلډ مارشال دوست محمدخان په خوش خویی، تینګار او تدبیر سره لښکر د شاه شجاع په وړاندي ولیږل چي د غزني په قره باغ کي د هغه د لښکرو سره مخامخ شوه . سخت جنګ پیل سو او دواړي خواوي په ډار او تشویش سره جنګیدلی، مګر د شاه شجاع د لښکرو قوماندان سردار احمد خان نورزی

[1] ـ موهن لال، زندګی امیردوست محمدخان،ج۱، ص ۸۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځګړیتوب وکړ. ددی په پایله کي میدان یو دم په دوستي واوښت. دوست محمد خان د کندهار او شاه شجاع د کابل په لور وخوځیدل. داپیښه تر هغه وروسته منځته راغله چي دوست محمد خان د کندهار والی شاهزاده قیصر په یوه بل جنګ کي د محمد اعظم خان قلعه ته نژدی مات کړي ا و د ۲۰۰۰تنو جنګیالو د وینو په تویولو سره یی کندهار د شاهزاده قیصردلاسه ایستی وو »[1]

موهنلال بیا هم د شاه شجاع په وړاندي په یوه نابرابر جنګ کی د دوست محمد خان د بری یادونه کوي چي د فتح خان او وړونو په لاس یی د کندهار او کابل د بیا نیولو وروسته چي شاه محمود یی د دوهم ځل لپاره پر تخت کښیناوه ، شاه شجاع د ۲۵۰۰۰نفری لښکر په مشری د پیښورڅخه دکابل په لوروخوځیدی. فتح خان د خپل وررور محمد عظیم خان په قوماندانی یو شمیر عسکرد شاه شجاع مقابلی ته ورولیږل.محمد عظیم خان د شاه شجاع د لوی لښکر سره د جګړی توان په ځان کی ونه لید او د سیمی غروته یې پناه یووړه چي کابل یی د حاله خبر کړ. فتح خان او دوست محمد خان د یو شمیر قومي مشرانو او قوماندانانو سره د شاه محمود په حضور کي په سرخاب کی یوه مشورتي غونډه وکړه. دوی وویل چي زموږ اوردو یوازي درو زرو تنو ته رسیږي او د شاه شجاع پوځ ۲۵۰۰۰ تنه دی، یوه د سپرو او یوه هم د توپچي فرقه لري، ځکه د هغوی په وړاندي دریدل عاقلانه کار ندی. دوی دا هم یاده کړه: ددی د پاره چی زمو ږ د جګړه ایز توان وشهرت ته تاوان ونه رسیږي، باید د مخامخ جنګ نه لاس واخلو او په احتیاط سره پټي حملی وربادی وکړو.

دوست محمد خان چي تل یی د زړه ورتیا اوسیاسي تدبیرنه کار اخیست، قوماندانانو ته یی وړاندیز وکړ:ترڅوچي دښمن رانژدی سوی نه وي، موږ باید په وړو دلګیو ونه ویشل شو اوسره یوځای پاته شو.همدارنګه موږ باید ددښمن سره د جنګ پر وخت ځانونه د دوی د مالونو په چورولو او غارت بوخت نه کړو. ځکه چي دا کار زموږ په خپل منځ کي جنجالونه را زیږوي او دښمن تری ناوړه ګټه پورته کولای سي . ده زیاته کړه ، پدی خاطر چي ددښمن توان ډیر

[1] ـدموهنلال همدغه اثر،لمړی ج ،۹۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، موږ نه باید ددوی نه دومره وډاریږو چې د هغوی خواته ور واوړو.که د هر قوم استازی دا کار وکړي نو به هم د خپل قوم نوم بد کړي او هم به د پاتي لښکر ومورال ته زیان ورسوي . موږ باید پدي باور او ایمان جنگ ته ولاړ شو چي بری مو په برخه دی.

موهنلال زیاتوي: « ددوست محمد خان وړاندیزونه او مشوری د شاه محمودخان ،فتح خان او نورو خانانو د تایید وړوگرځیدی او په اوږدو چکچکو بدرگه شوی .وروسته یی د جنگ او سولی تولی چاري وده ته وسپارلی. دوست محمد خان لدی وروسته توله ورځ د ونو او لوخو په منځ کی ځان پټ کړ.کله چي شپه راورسیده خپل لښکرته یی د حرکت امر ورکړ. دشپی په تیاره کي یی اوږد واټن وواهه. دسهار نژدی پنځه بجی وی چی د سردار مددخان ، اعظم خان او غفور خان پر پوځ یی برید وکړ. دا پوځ د دښمن د پیشقراول ډله وه چي لس زره عسکر یی د سپرو د فرقی سره یوځای درلودل. هغه کسان چي په جگړه کي حاضر وه، ما (موهنلال) ته یی کیسه وکړه چي ددوست محمد خان زړه ورتوب، چټکي، ټینگار او جگړه ییزه وړتیا دومره لوړه وه چي د هیچا ژبه به یی د صفت توان ونه لري.سپاهیانو ولیدل چي دوست محمد خان به په یوه حمله ددښمن په لوی قطار کي درز راوست او له پښو به یی واچاوه، وروسته به راوگرځیدی او پوځ به یی وبلی حملی ته و هڅاوه . مددخان او اعظم خان خپل نازک حالت ته چي دوست محمد خان یی ډیری عسکر وژلي وه ،پام واړاوه او وارخطا شول.پدی ډول دوست محمد خان وتوانیدی د دښمن پیشقراول د خپلو ټولوامکاناتو سره تیت او پرک کړي .[1]» کله چي شاه شجاع له دی پیښنی نه خبر شو،ډیر په تشویش کی ولوید او د خپل وزیر اکرم ځان څخه یی چې ۱۵۰۰۰لښکر یی درلود ، چاره وغوښته . هغه شاه ته اطمنان ورکړ چي دوست محمد خان به د خپلو دری زره تنو سره دړي وړي کړي. دیادوني وړده چي دوست محمدخان د جنگ میدان تل گټي او یوازی یی هغه وخت میدان پریښودی

---

[1]-هم هغه کتاب، ۱۰۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي سیاسي او نظامي مصلحت به دا غوښتنه کول.[۱]

شاه شجاع اکرم خان پوه کړ چي « ترڅو دوست محمدخان نیول شوی نه وی،دبري هیله کمه ده اودشاهي تاج به دده پر سر ارام ونه لري »[۲] . په پای کی د مخا مخ کیدو وخت راورسیدی. په یوی خونړۍ جګړی کي په سل ګونو کسانو چي هیڅکله یی یو بل هیڅ لیدلی هم نه وه ژوند د لاسه ورکړ. اکرم خان د دوست محمد خان د توري له واری نه پر مځکه پریوت او عسکر یی هري خواته سره وپاشل سوه.پدی جنګ کي هم شاه شجاع ماته وخوړل . پسله دی نه شاه خپلي پښی سپکی او وتښتیدی.عسکرویی ددی حالت په لیدو سره د هغه د خزانو په لوټولو لاس پوری کړ.تردی ماتی وروسته فتح خان او دوست محمد خان دبری په ترلاسه کولو سره کابل ته راغلل او لوی جشن یی جوړ کړ.[۳]

ددوست محمدخان په وړاندی د شاه محمود ماته خوړل:

کله چي دوست محمدخان د خپل ورور فتح خان د ړندولو د غچ اخیستني په موخه کابل ته راورسیدی، ترهرڅه دمخه یی د عطا محمد خان بامیزی څخه د سترګو روښنا یی واخیستله او هغه یی ړوند کړ.

عطا محمد خان د کامران د زوی او شاه محمود د لمسی جهانګیر شاهزاده د لښکرو قوماندان وو. د فتح خان د ړندولو وروسته کابل ته راولیږل سو چي د فتح خان وړونه تا رومار کړي، مګر پخپله د دوست محمد خان په لاس ورغی او د سترګو لید یی د لاسه ورکړ.

هغه وخت چی دوست محمد خان د پیښور څخه د جلال اباد په لور وخوځیدی د شیر محمد خان مختارالدوله زوی عطا محمد خان ته یی پیغام واستاوه او ښه غوړي وعدی یی ورکړی. ده هغه ته ولیکل چي موخه یی د خپل ورور غچ اخیستنه ده او که چیري دی د شاهزاده نه لاس واخلي او دده سره

---

[۱] ـ موهن لال، همان ،ج۱،ص ۱۰۱

[۲] ـ موهن لال، همان ،ج۱،ص ۱۰۲

[۳] ـ موهن لال، همان ،ج۱،ص ۱۰۲

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته وکړي ،نو تر برى وروسته به کابل ده ته وسپاري او پخپله به د کندهار په لوردشاه محمود سره جنګ ته ورودانګي.

وجلال اباد ته په رارسیدوسره د عطا محمد خان د هوکړي ځواب ورته راورسیدى او بیله ځنډه یى د کابل په لورحرکت وکړ. کابل ته په رارسیدو سره،وخواجه رواش ته راغى او ددى ځاى نه یى بیا عطا محمد خان سره اړیکي ټینګي کړى. په برج وزیر کى یى چي د کابل په چارباغ کى پروت دى،د عطا محمد خان سره د لیدو وعده وټاکل. کله چي هغه و نوموړي ځاى ته راورسیدى، ددوست محمد خان وړونو دستي حمله پر وکړه،دده په امر یى هغه ړوندکړ اوبیا یى زندان ته واچاوه څو په راتلونکي کي بیا هم دده د شتون نه ګټه واخلي . باید وویل سى چي دا هغه عطا محمد خان دى چي یو کال مخکي یى په خپل خنجرسره د وزیر فتح خا ن سترګي ړندى کړي وى.

له دى نه وروسته دوست محمد خان د کابل بالاحصار محاصره کړ، دکامران زوي شاهزاده جهانګیرد غزني پر خوا وتښتیدى او بالا حصار د دوست محمد خان په لاس ورغى. دوست محمد خان خبر سو چي شاه محمود د کندهاره دکابل په لور راخوځیدلى دى. په کار وه چي د ښار څخه د باندي د هغه مخنیوى وسي نه د شیر دروازى د غره په لمنو کي. دى د خپل هغه وړوکي لښکر سره چي ورته پاته وو د ښاره ووت او په قلعه قاضى کى یى دشاه محمود د مخنیوى دپاره سنګر ونیوى. کله چي شاه محمود ددى کارنه خبر سو،هغه بله لار ونیوله اود اوزبک آباد د لاري یى ځان و چاراسیاب ته ورساوه او هلته ځاى پر ځاى شو.

دوست محمد خان هم د قلعه قاضي څخه د چهلستون هندکي ته راغي، یوه ورځ وروسته د دوى تر منځ یو وړوکى جنګ منځ ته راغى چي هیڅ یوه هم برى نه درلود. دلته دوست محمد خان د یوه جنګي چل نه کار واخیست. د ړانده سوى عطا محمد خان له خوا یى د هغه د ورور غلام احمد خان په قلم یو لیک شاه محمود خان ته ولیکي . په لیک کي یادونه شوى وه چي دده د مالوماتو له مخي د شاه محمود قوماندانانو د دوست محمد خان سره داسي جوړجاړى کړى چى د هغه سره یوځاى کیږى ، شاه او شاهزاده به دجنګ نه وړاندي ونیسي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست محمد خان ته به یی لاس ترلی وسپاري . په دی لیک کي یی هغه ته مشوره ورکړی وه چي هرڅه ژر ځانونه وباسي او دا جنګ بل مناسب وخت ته پریږدي . په لیک داسی ښودل شوی وه چی عطا محمدخان ګویا دالیک یی یوازي د هغه درناوی له مخي چی د شاه کورني ته یی لري، وده ته لیکلی دي. دوست محمد خان دا لیک د شپی په تیاره کي د خپل یوه باوری نوکر پلاس شاه ته ولیږه او هغه یی پوه کړ چي د هغي لاری د کمپ خوا ته ورسي څو د پیشقراول د عسکرولخوا ونیول شي. نوکر همداسي وکړه او ونیول شو.عسکرو دده څخه نوموړی لیک ترلاسه او بیله ځنده یی شاهزاده کامران ته یووړاو په حال یی خبر کړ. شاه او شاهزاده دواړه وارخطا او پر خپلو لښکرو بدګومانه شول.[1]

دبلی خوا نه صالو خان چی په شاه پسند باندي مشهور وو،ودوست محمد خان ته یی امیدواري پیدا سوی وه ، وشاه محمود خان ته یی خبر ورکړچي دده د خوا دراني خانان غواړي د دوست محمد خان سره یوځای شي ، ځکه به نو دده دپاره ښه دا وي مخکي له دی نه چي د دوست محمد خان په لاس ورسي، باید لدی ځای نه ځان و باسي. په همدی وخت کی چي شاه محمود لاس او پښه وو، شاغاسی دلاورخان د یوشمیر نورو خانانو سره لکه نوروز خان او اکبر خان د خپلو کسانو په ملګرتیا چي شمیر یی دری زرو نفرو ته رسیدی د شاه محمود خان څخه جلا او د دوست محمد خان سره یوځای شول.[2] دی کارد رارسیدلی لیک اغیز نورهم زیا ت کړ. کامران هم امر وکړ چي شاهي اسونه هر څه ژر زین او د خیمی څنګ ته یی تیار کړي. په دی توګه د شپی په تیاره کي بیله دی نه چي خانان او سرداران خبر کړي، پلار او زوی د خپل څو خاصو نوکرانوسره وتښتیدل او دجنوب پرخوا ولاړل. سهار مهال نورو خانانو

---

[1] - دیوه بل روایت له مخي، دوست محمد خان څوجعلي لیکونه د خپلو باوري کسانو پلاس د شاه محمود تر نظام قراول پوري ورسول. هلته ویل شوی وه چي شاه محمود او زوی یی دخپلو قوماندانانو د خوا نیول شوی دي . دالیکونه تر شاه محمود پوری رسیدلي اوکله چي هغه له موضوع نه خبر شو، په ډارکی ولویدی، پر خپلو لښکرو بی باوره شواو دخپل ځان له ډاره یی تیښته غوره وګڼل)(سراج التواریخ،لمړی ټوک ۱۰۱مخ،تاریخ سلطانی ۲۰۶مخ)

[2] -موهنلال،هم هغه کتاب ۱۰۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قوماندانانو هم دده لار غوره کړه او ځانونه یی وایستل. په غزني کي دوی د عیاش شاه محمود او کم عقل شاهزاده سره یوځای شول اوروسته پدی وپوهیدل چي دوست محمد خان دوی غولولي وه. پدی توګه د شاه محمود ټول تجهیزات او مهمات د دوست محمد خان په لاس ورغلل اوپه بریالیتوب سره دکابل خواته راوګرځیدې .

دوست محمد خان په کابل کي د تیمورشاه یو نوم ورکی زوی چي چنداني چا نه پیژندی ، شاهزاده سلطان علي پر تخت کښیناوه او پخپله یی دده د وزیر په توګه دچارو واګي تر لاسه کړي. دبلی خوانه سردار محمد عظیم خان د کشمیر څخه د کابل په لور په لاره کي دشاهزاده ایوب په نامه د تیمورشاه یوبل زوی دکابل د تخت د پاره وټاکه. کله چي کابل ته راورسیدی ،دوست محمد خان یی اړایست څو د وزارت څخه تیر سي اود غزني په والی توب باندی غاړه وباسي .ایوبشاه یی پر تخت کښیناوه اوپه خپله یی د وزارت دنده پرغاړه واخیسته.

کله چي شاه محمود او زوی یی قلات ته را ورسیدل ،پدی پوه سول چي نور کندهار هم ورته د امن کور ندی. ځکه نو د روزکان د لاري هرات ته ولاړل. کامران په هرات کي خپل پلار تهدید کړاو پخپله یی د حکومت چاري پر غاړه واخیستی او یار محمد الکوزی یی خپل وزیرو ټاکه. کامران څه موده په هرات کی حکمرانی وکړه او وروسته د خپل وزیر یارمحمد خان پلاس چي د کشمیر د پخواني والي عبدالله خان الکوزی زوی وو، د قدرت نه لیری اوله منځه ولاړ، پدی کار سره د هرات حکمراني د یار محمدخان پلاس ورغله، ترڅو چي په ۱۸۵۰م کي وفات شو.

د وزیر فتح خان ځای ناستی سردار محمد عظیم خان:

ترفتح خان وروسته دده سکنی ورور سردار محمد عظیم خان د کشمیر حکمران اود پیښور حاکم د بارکزي وړونو ترمنځ یو پوخ او د تجربی سړی ګڼل کیدی. دا امکان ووچي د کابل په نیولوسره پر تخت کښیني. مګر سرداردوست

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد خان چي یو موقع پیژندونکی اوهڅاند سړی وو، دځان دپاره یی د لاری پرانیستلو تکل درلود .

ترهغه وخته چي فتح خان ژوندی وو، محمد عظیم خان اودوست محمد خان دواړو د هغه د لاربښووني سره سم کار کاوه. کله چي فتح خان و شاه محمود خان ته ددوهم ځل پاچاهي نیولو نیت وکړ، سردار محمدعظیم خان یی د پیښور خواته ولیږه چي شاه شجاع د ۱۵زره کسیز پوځ په وړاندي و دریږی ، مګر ده د دریدلو توان له لاسه ورکړ او دسپین غره پر خوا وتښتیدی. وروسته فتح خان او دوست محمد خان د شاه محمود سره ځانونه راورسول، شاه شجاع ته یی په نملـه کی ماته ورکړه او شاه محمود د دوهم ځل لپاره سلطنت تر لاسه کړ .

شاه محمود د سلطنت ټولي چاري فتح خان خپل اشرف الوزرا ته وسپارلی او هغه هم دده سره د مرستي پخاطر ټول مهم کارونه او د ولایتونو حکومتونه د خپلو وړونو پلاس ورکړل.سردار محمد عظیم خان د پیښور حاکم وټاکل سو. پدی وخت کي پیښور د سدوزو د حکومت ډیر مهم ولایت ګڼل کیدی. ځکه چي د یوه طرفه عطا محمد خان بامیزی د کشمیر حکمران دومره اقتدار په لاس راوړی وو چي غوښته یی پیښور هم د کشمیر سره وتړي. دبلي خوا د سدوزو بی تخت او تاجه پاچا ، شاه شجاع چي په لاهور کي کډوال وو،تل یی د کشمیر د حکمران په هڅونه د پیښور د نیولو د پاره حملی کولی.

شاه شجاع یوځل هم وکړای سوه ،چي د بامیزیانو په مرسته لکه د عطا محمد خان ورور غلام محمد خان او یحیی خان ،پیښور د ۴ میشاتو دپاره ونیسي. سردار محمد عظیم خان د نورو قوماندانانو سره د شاه محمود دولت له خوادپیښورد بیرته نیولو په نیت حرکت وکړ.که څه هم د ده ورور عطا محمد خان بارکزی په جنګ کی ووژل شو، خو پیښوریی بیرته پلاس راوړ.بامیزیانو د شاه شجاع په مرسته بیا پر پیښور حمله وکړه،محمد عظیم خان ماته وخوړل،د کوهاټ او بنګښ د لاري کابل ته راستون شو. پیښور که په ښکاره د شاه شجاع په لاس کښنووت،مګر په حقیقت کي د غلام محمد خان ، سمندرخان اوجهانداد خان بامیزي په واک کي وو. وروسته یی د عطا محمد خان په امر شاه شجاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

ونیوی او زنداني یی کشمیر ته ولیږی. پدی توګه د عطامحمد خان واک دکشمیرنه ترپیبنور پوري پراختیا وموندہ.[1]

وزیر فتح خان دیاغي حکمران عطا محمد خان دا ډول کړني د هیواد د لوړوګټوسره په تضاد کي ګڼلی . دشاه او خپلو وړونو محمدعظیم خان او دوست محمد خان په ګډون یی دوه ځله د کشمیر پر خوا د حرکت عزم وکړ. په لمړي ځل یی یوازی پیښور اوپه دوهم ځل یی په ۱۸۱۳م کال کشمیر هم د عطا محمد خان بامیزي له واکه وایست. داچي پدی جنګ کي سردار محمدعظیم خان میړانه ښودلی وه ، نویی هغه یی د کشمیر د حاکم او ناظم په توګه وګمارل. له دی نه وروسته بامیزیانو په یوه خوراشرمونکي کار لاس پوري کړ. دعطا محمد خان ورور جهانداد خان د اټک قلعه په یو لک روپیو پر رنجیت سنګ باندي خرڅه او سیکانو وکړای شوه د سدوزی دولت په ختیځو برخو کي یوه حساسه سوق الجیشي سیمه پلاس راوړي. په پایله کي د ۱۸۱۴م کال د جولای په میاشت کي رنجیت سنګ د کشمیر په ښکلی دره کي د محمد عظیم خان په وړاندی تقویه شو.

دی کار د سیکانو د مداخلی د پاره د هغوی زړورتیا ورځ تر بلي زیاتوله ، چی فتح خان ته نور د زغملو نه وه . په ۱۸۱۶م کال دکابل نه د مالیاتو د ټولولو په نیت ووت. د خپل ورور محمد عظیم خان څخه یی د کشمیر د مالیی په خاطر ۱۶لکه روپي وغوښتی. داچي هغه ددی پیسو ورکول وځنډول، نو نژدی وه چي ددواړو وړونو تر منځ مناسبات خراب شي. ددوست محمد خان په منځګړیتوب داستونزه په ښه توګه حل او محمد عظیم خان د۱۳ لکو روپیو په ورکولو سره پر خپله دنده په کشمیر کي پاته شو. دغي دندي یی تر هغه وخته دوام وموند، ترڅو چي وزیرفتح خان یی ړوند کړ.

پدی توګه د فتح خان په ړند ولو اوژلو سره د بارکزواوسدوزو کورنیو تر منځ مناسبات یو وار بیا په ۱۸۱۸م کال کي خراب شول. دبارکزي وړونود غچ اخیستني په پاڅون سره ، شاه محمود او زوی یی کامران لکه څنګه چی

[1] -میرزا محمدخان ښکارپوری نوای معارک،۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یاده شوه د چهلستون په هندکي سیمه او قلعه قاضي کي بیله دی چي جنګ پیل سي ماته وخوړل او تیښته یی تر پاته کیدو غوره وګڼل. په همدی وخت کي پردل خان او وړونو یی دشاه محمود خان د حاکم ګل محمد خان پوبلزي د لاسه کندهار هم وایست. شاه محمود خان او زوی یی مجبور شول د ارزګان او فراه د لاری هرات ته ولاړسي. دا هغه وخت دی چي شاه محمود په هرات کي حاکم او شاه شجاع د وطن نه بهر په لودیانه کي سرګردانه ګرځي. پدی سره د سدوزو واکمني عملا ختمه اود محمدزو(بارکزو) واکمني پیل شوه.

په یوه ښار کي دوه پاچهان او دوه وزیران په یوه وخت کي:

سردار محمد عظیم خان چي د وزیر فتح خان وروسته ځان تر ټولو حقدار ګاڼه، نواب جبار خان ته یی د کشمیر چاري وسپارلي. دا چي د کابل وزارت خپل حق باله، دیو شمیر عسکروسره پیښورته راغی او د هغه ځای نه یی دوست محمد خان ته یو لیک ولیږه چي سلطان علي لیري، کابل وده او شاهزاده ایوب ته چي له پیښوره یی له ځان سره اخیستی وو، پریږدي. دوست محمد خان هم دده غوښتنه ومنل. ددی سره سم یی شاهزاده ایوب پر تخت کښیناوه.سردار محمد عظیم یی وزیر او دوست محمدخان ته یی د غزني حکومت وسپاری.

محمد عظیم خان چي هغه وخت لاپه کشمیر کي وو، دپیښور پر خوا د حرکت نه مخکي و نایب امین الله خان لوګري ته دری لیکونه واستول او د هغه نه یی وغوښتل څو د فتح خان د قاتلانو په وړاندی د بارکزي وړونو تر څنګ ودریږي، له نیکه مرغه دا دری واړه لیکونه اوس هم پاته دی چي یو یی د بیلګي په توګه رانقلوو :

« عالیجاه رفیع جایګاه دوستی وموالات آګاه خصوصیت نشان، امین الله خان قرین جمعیت فروان باشد. بعد از شوق موفور واضح آنکه حقایق و روداد آن حدود به نحوی است که دراین نزدیکی متواتر و متوالی به قلم آمده از آن قرار حالی آن عالیجاه خواهد بود. حال این صورت دارد که عالیجاه امیر الامراء

(c) ketabton.com: The Digital Library

العظام اخوی ارجمند دوست محمدخان با جمعیت بسیاری روانۀ الکای پشاور که وارد آنجا گردیده باشد و نیز مقرر است که ار جمندی نواب جبار خان را با سوار لشکر و پیاده دراین چند یوم مرخص و مامور آن حدود خواهیم نمود، لازم که آن عالیجاه حق اشرف الوزرا را مرعی داشته در رفاقت عالیجاهان مذکور بدل وجان سعی موفور بکار برده با بچۀ خود یا برادر با جمعیت شایان روانۀ پشاورنموده وخود آن عالیجاه کمر همت و مردانگی وغیرت و فرزانگی را برمیان جانان بسته منتظر هرگونه نامه و پیام عالیجاه اخوی یار محمدخان و دوست محمدخان بوده باشند، زیرا که این وقت وقت خدمت و اظهار حسن اخلاص است و بندگان اشرف الوزراء برای چنین روزی دوستان وهواخواهان خود را می خواست وبرخود شما معلوم است که اشرف الوزرا از گروه برادران خاطر داری شما را می فرمود. الحمدالله، اگر یک وزیر گرفتاراست صد وزیر دیگر موجود و برای جان نثاری آماده وحاضر، به همه باب خاطر جمع داشته بنده درگاه را با تمام برادران به جان ومال دراین مقدمه سرگرم وساعی دانسته ان شاء الله تعالی عنقریب مخالفان را شرمندگی و ندامت حاصل وخاطر هواخواهان اشرف الوزرا از گرد و کلفت مصفی خواهد گردید و آن عالیجاه خدمت های خود را ضایع و بیجا ندانسته هرسعی و اهتمامی که دارند در خدمت و جانفشانی به ظهورمی رساند و احوالات با هرگونه مرجوعات به قلم آرید چون بعد از روانه شدن اخوی نواب جبار خان خود بنده درگاه عازم آن حدود و به فضل خدا در این نزدیکی وارد آنجا خواهد گردید. دوستان و اخلاص کیشان را فراخور خدمت و غمخواری ها، مورد اشفاق وعنایت دانسته در خیر و خوبی آنها به وجهی کوتاهی نخواهد بود وبه همه باب خاطر جمع داشته سرگرم دوستی بوده باشد.» [مهر یا عظیم] »

دوه نور لیکونه یی هم یوبل ته ورته منځپانګه لري چي ښاغلي کهزاد د خپل (درزوایای تاریخ معاصر افغانستان)نومي کتاب په ۱۴-۱۲مخونو کي راوړي دي.

کله چي دوست محمد خان د خپل ناسکه ورور، سردار محمد عظیم خان په امر دشاه محمود ځخه د غچ اخیستلو په نیت د کشمیر ځخه د پیښوراو کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لور روان وو، په پېښور کي یی شاهزاده ایوب د تیمور شاه زوی د خپل طرف نه پادشا وټاکه او پخبله د کابل پر خوا وخوځیدی.له دی نه وروسته شاه شجاع د محمد عظیم خان په بلنه پیښور ته راغي ، سمدستی یی ایوب شاه یی وشاړه او دهغه ځای یی اشغال کړ . هغه وخت چي محمد عظم خان پیښورته راورسیدی، دشاهزاده ایوب ملاتړ یی وکړ.

دوست محمد خان چي کابل د کامران د زوی شاهزاده جهانګیر نه ونیوی، بیله ځنډه یی د تیمورشاه بل زوی شاهزاده سلطان علي پر تخت کښیناوه او ځان یی د هغه وزیر اعلان کړ. دغه شاه او وزیر لکه څنګه چي وویل شوه، شاه محمود او کامران یی د چاراسیاب نه د غزني په لورتیښتي ته مجبورکړل او پدی سره یی په کابل او غزنی کی خپل نفوذ تینګ کړ. سردار محمد عظیم خان کابل ته په رارسیدو سره، شاهزاده ایوب د پاچا په توګه راویست او خپل ځان د هغه وزیر وټاکه . پدی توګه نو د تیمورشاه دوه نوم ورکي زامن شاهان وه او دوه بارکزي وړونو په همدغه ښار کي د وزیرانو په نامه حکمونه چلول.

ددی کار چي له نیکه مرغه ډیر وخت دوام ونه موند، لامل داوو، چي بارکزي وړونو پدی هکله د پخوا نه جوړه شوی طرحه او پلان نه درلوده ، دوی یوازی د غچ اخیستلو په موخه پاڅون کړی وو او خپلو ځانونو ته لا د واکمني په فکر کي نه وه . یوبل ډیر مهم لامل داهم وو چي د پاینده محمد خان د زامنو څخه هره ډله سکني وړونه د خپلي مور د قومي اړیکو له مخي سره یوځای وه ، بلي ډلي ته یی دومره اهمیت نه ورکاوه ،ځکه نو دوی د د لوړ مقام پر ټاکلو باندي یو دبل سره واحد نظر ته رسیدلای نشوه چی دخپل منځ نه یو پوه سړی د شاه په توګه وټاکی .

سردار عظیم خان چي له فتخ خان وروسته تر ټولو وړونو مشر او تر ټولو ثروتمند وو، په کابل کي یی وزارت خپل انکار نه منونکی حق ګاڼه. سردار دوست محمد خان چي د فتح خان په لاس روزلی شوی ، په سیاست او د هیواد په اداره کولوکي پوه او تر نورو وړونو زیرک وو، ځان یی تر ټولو مستحق ګاڼه. په ښکاره یی خپله دا غوښتنه پټه ساتله خو د پردی شاته یی دواک تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسه کولو پخاطر شپه او ورځ هلي ځلي کولی. ودی موخي ته يی د رسيدو د پاره دسياسي ډګر نه د سردار محمد عظيم خان دليري کولو پخاطر فعاليت کاوه. پدی ډول دواړو وړونوغوښته چي د سدوزو د کورنی څخه يوبيکاره شاهزاده د شاه په نامه پر تخت کښينوي او دهغه تر سيوری لاندي د چارو واګي پخپل لاس کي ونيسي. دغو دواړو د شاه په نامه ټاکل شوو شاهزادګانو دخپلو وزيرانو په ملاتړ يو دبل په وړاندي تحريکات کول . په پای کي سلطان علي شاه د ايوب شاه د زوی محمد اسماعيل پلاس دکابل په بالاحصار کي د خپل خوب په خونه کی خفه او ووژل شو. پدی سره ديوه لاسپوڅي تش پنامه شاه ټغر ټول سو. محمد عظيم خان دخپل کښينول شوی شاه تر سيوري لاندی څه موده حکمراني وکړه. دوست محمد خان ته يی د غزني حکومت وسپاره. خو دهغه ټول کړه وړه يی تر نطر لاندي نيولي وه. محمد عظيم خان مجبور وو چي د هيواد په ختيځ او لويديځ کی جنګي سوقيات هم وکړي. دا يوداسي نازک حالت وو چي د سدوزو د کورنۍ واکمني د نړيدو په حالت کي وه او بارکزي وړونه لا هم تر اوسه پوری پدی توانيدلی نه وه چي له خپل منځ نه يو شخصيت د بديل په توګه راوړاندي کړي. ددغه ناوړه حالت نه په ګټه اخيستلو سره رنجيت سنګ وکړای شوه چي کشمير د نواب جبار خان څخه ونيسی(۱۸۲۳ م کال) او د پيښور ونيولو ته ځان تيار کړي.

دپيښور حاکم سردار يار محمدخان د کابل نه مرسته وغوښتل. سردار محمد عظيم چي بی شميره ثروت يی ټول کړی وو، پر هيچا باندی يی دهغه د پريښودلو اعتماد نه درلود، نو مجبور وو هری خواته چی سفر کوي، بايد ورسره نقل يی کړي او تر خپل نظر لاندی يی وساتی. دهمدی لامله ده ونه کړای شوه دخپلو ورور و مرستي ته ورودانګي او د رنجيت سنګ له شره يی وژغوري. دبل پلوه رنجيت سنګ ويار محمد خان ته وعدی ورکړي وی چي که پيښور ده ته وسپاري، نو دی به د پخوا په شان همدلته حاکم پاته شي. دی کار هم د نوموړی سردار ايمان متزلزل کړی وو او په ټينګه يی دفاع نه کول.

د وزير فتح خان وژل او پر کشميراو پيښنور باندی د رنجيت سنګ واکمني تر هغه وخته چي فتح خان ژوندی وو ،د پنجاب واکمن رنجيت سنګ په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان کی دا توان نه لیده چي دافغانستان د ځینو برخو و نیولو ته زړه ښه کړي. د فتح خان تر وژولو او دده د وړونو تر پاځون وروسته په افغانستان کي ګډوډی او اړو دوړ رامنځ ته شو. رنجیت سنګ ددی موقع نه په ۱۸۱۸م کي ګټه پورته کړه او پر ملتان یی برید وکړ. په ملتان کي افغانی حاکم مظفر خان د ملتان په قلعه کي دوی میاشتي مقاومت وکړ. په پای کي دی او زامن یی د رنجیت سنګ پلاس ورغلل او ووژل شول. ملتان د سیکانو په لاس کښیووت. تر ملتان وروسته رنجیت سنګ د پیښور د نیولو په هیله شو . له دی نه یی وړاندي د سفید رود په لودیز کي د خیر اباد قلعه هم نیولی وه . پر پیښور یی حمله وکړه ، سردار یارمحمد خان چي دده د مقابلی توان یی نه درلود ، نو یی د یوسفزو قبایلو ته پناه وروړه او پیښوریی رنجیت سنګ ته پریښود. رنجیت سینګ هم د پیښور اداره ویوه افغان ته وسپارل او پخپله پنجاب ته ستون شو. دده تر وتلو وروسته یار محمد خان بیرته پیښور ونیوی.

یوکال وروسته په ۱۸۱۹م کي رنجیت سنګ پر کشمیر حمله وکړه او دا ولایت یی د نواب جبار خان څخه ونیوی . دوه کاله یی پس په (۱۸۲۱م) کي دغازیخان دیره د نواب زمانخان څخه تر لاسه کړه او بیا یی د اسماعیلخان دیره هم ونیول. پدی توګه د وزیر فتح خان تر وژني وروسته د دروکالو په موده کي دسند د پوري غاړي ټولي سیمي چي د سدوزو د امپراطورۍ برخي وی د پنجابي سیکانو پلاس ورغلی.

انګریزانو پدی وخت کي د خپلو قواوو یوه ټولګې د دریایی غلو د نیولو په پلمه سند ته ولیږل. د سند میران د انګریزانو دی خوځښت وډارول او د افغانستان څخه د مرستي په فکر سول. پدی موخه یی هم د شاه شجاع او هم د سردار محمد عظیم نه مرسته وغوښته . محمد عظیم خان د دوی غوښتنه ومنل او د خپلو قواووسره د کابله د کندهار په لور وخوځیدی. د غزني څخه یی دوست محمد خان هم ورسره واخیست او په کندهار کي کندهاري وړونه ورسره ملګري او د سند په لور روان شول. پدی وخت کي انګریزان د سند څخه وتلي وه اود افغانانو مرسته په کار نه شوه. د سند میرانو یوه اندازه پیسی د خرڅ د

(c) ketabton.com: The Digital Library

جبرانولو په موخه ،افغاني سردارانو ته ورکړي ، شاه شجاع بیرته هند ته ولاړ او نور سرداران افغانستان ته راوګرځیدل.

په ۱۸۲۲م کال محمد عظیم خان د سیکانو مقابلی ته پیښورته ولاړ ،مګر د خپل هیواد داخلي پیښنو دی ته اړ ایست چي په چټکي سره ځان بیرته کابل ته راورسوي. ددی خبر په اوریدو سره رنجیت سنګ د پیښور په نیت حرکت وکړ. یارمحمدخان یی تهدید کړ چي د پیښور مالیات هغه ته ورکړي . یار محمد خان ځو راسه ډیر اعلی اسونه وده ته سوغات ور کړل . هغه هم د ا سوغات و مانه او بیرته پنجاب ته ولاړ. کله چی سردار محمد عظیم خان ددی سوغات نه خبر سو ، ډیر په قهر سره بیرته د پیښور پر خوا را روان شو. یارمحمد خان وډاریدی او د سوات په دره کي یی یوسفزیو ته پناه یووړه .

د سردار محمد عظیم خان جهاد دپیښور د ازادولو پخاطر:

سردار محمد عظیم خان په ۱۸۲۳م کال د سیکانو په وړاندي د جهاد ناره پورته او د قبایلو ډیری کسان ورسره یوځای شول. رنجیت سنګ هم د خپلو منظمو قواوو سره چی د اروپایی ماهرانو لخوا روزل شوی وه ، د سند تر رود را تیر شو. افغاني قواوی د کابل رود پر دووبرخو ویشلي وی .قبایلي قوتونه چي شمیر یی تر شلو زرو تنو پوري رسیدی د سید اکبر پاچا په مشری چی د پیربابا (سیدعلي ترمذی) داولاده څخه وو ، د رود په شمالي غاړو یی سنګر ونیوی. افغاني دولتی قواوی د محمد عظیم خان او دده د وړونو په مشري نوښار ته نژدی ځای پر ځای شوی وی.رنجیت سنګ پر قبایلو باندی حمله وکړه او سخت جنګ و نښت. د محمد عظیم خان قواوی ددی پرځای چي تر رود ور واوړي او د قبایلو سره مرسته وکړي ، د تماشاچیانو په توګه یی سیل کاوه .

قبایلیان که څه هم په میراني وجنګیدل او ډیر تلفات یی ورکړل ، مګر ماته یی وخوړل .لدی نه وروسته محمد عظیم خان بیله دی نه چي جنګ ته ورودانګي، د پیښور نه ځان وکیښ اوله هغه ځایه یی د کابل پر خوا پښی

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپکي کړی. [۱] د محمد عظیم خان ددی ناوړه عمل علت هغه غلط خبر وو چي سردار یار محمد خان ده ته ورکړی وو. هغه ده ته خبر ورکړ چي د رنجیت سنگ لښکرو په مچینی قلعه کي دده پر خزانو هجوم وړی دی. سردار د خپلو شخصي خزانو د ساتلو په نیت چي تل به یی د ځانه سره گرځولی، د جنگ نه لاس واخیست او میدان یی سیکانو ته پریښود. سردار محمد عظیم خان د پیښور څخه د کابل خواته پر لاري ناروغ سو او په ۳۸ کلني کی یی له دی دنیا نه سترگي پټی کړی چي بی شمیره خزانو یی هیڅ درد دوانه کړ. [۲] دده زوی حبیب الله خان چي یو بی باکه او عیاش ځوان وو ، دده پر ځای کښیناست.

په هر حال دغه جنگ د پیښور راتلونکي سرنوشت وټاکه ، رنجیت سنگ پیښور او اشنغر ونیول او ددی ځای د چارو واگي یی د سردار یارمحمد خا ن او سلطان محمد خان پلاس ورکړی[۳].

محمد عظیم خان د خپل ژوند په وروستیو ورځوکي خپل زوی حبیب الله خان را وغوښت او خپله شتمني یی چي څه باندی دوه میلیونه سکو ته رسیدل ، وده ته وسپارل .دده نه یی دا وعده واخیستل چي دا ټولي پیسی به دده د ماتي خوړلو په غچ اخیستنه باندي لگوي چي د رنجیت سنگ څخه یی خوړلی وه . دی پدی پوهیدی چي زوی یی ددی کار توان او لیاقت نلري نو یی خپل ورور نواب جبار دده د پاره وصي وټاکه . دده تر مرگ وروسته دده عیاش او لیونی ډول زوی هیڅکله هم دده وصیت ته پام وانه ړاوه او تر سره یی نکړ[٤]. د همدغي نیتی نه پیښور د تل لپاره د کابل له واکه ووت (۱۸۲۴م). په (۱۸۲۵م کال) کي د سند میرانو د سردار رحمدل خان په وړاندي ښورښ وکړ او هغه

---

[۱] - صدیق فرهنگ، افغانستان در پنج قرن اخیر .ج ۱، ۲۳مخ. پښتانه (پټانز)د اولاف کارو اثر،د جنرال شیر محمد کریمي پښتو ژباړه ، ۱۳۷۸ش کال ، پیښور، ۴۴۳-۴۴۲ مخونه .

[۲] -سردارمحمد عظیم خان د لته بند په کوتل کي ومړ(۱۸۲۳م کال).د هغه مړی یی کابل ته راوړ اوپه عاشقان وعارفان مزار کي ښخ سو.

[۳] - غبار، افغانستان درمسیرتاریخ،ج۱، ص ۵۱۲

[٤] -عروج بارکزایی، د ۱۲۸ مخ وروسته، د دپیرس په قول،سردار حبیب الله لیونتوب تر هغه ځایه ورسید چي خپله میرمن ، اولادونه او ټول خپلوان یی د سند رود ته واچول او له منځه یی یووړه (پیرس،عروج بارکزایی) .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجبور سو چي کندهار نه ځان وباسي .

پدی توګه د فتح خان تر وژل کیدو وروسته او د هغه د وړونو د پاڅون په نتیجه کي د درانیانو هغه ویاړلی امپراطوری چي د ابدالي احمد شاه بابا په مټ جوړه شوی وه ، سره وپاشل شوه او له منځه ولاړه .ددی سره سم مرکزي حکومت هم له منځه ولاړ، یوه ناوړه ملوک الطوایفی منځته راغله . هرولایت د سیمه ایزو امیرانو لخوا اداره کیدی چي یوبل ته یی تن نه ورکاوه .پدی وخت کي هرات د سدوزي شاه محمود او کامران پلاس کي و ،د هندوکش شمال خوا بلخ او اړوندي سیمي یی دهم هغي سیمي د امیرانو پلاس کښیوتي .کابل ، غزنی او جلال اباد د امیر دوست محمد خان لاس ته ورغلي او کندهار د کندهاري وړونو سره پاته سو.

د سید احمد بریلوی جهاد دپیښور د لاس ته راوړلو پخاطر

د ۱۸۲۰م کال په شاوخوا کي لمړی نظامي دوله مذهبي وهابي غورځنګ د هند د نیمي وچي په شمال لویدیز سرحد کی د مسلمانانو تر منځ د سیکانو پر ضد راوتوکیدی چي مشری یی سید احمد بریلوی (۱۸۷۶-۱۸۳۱م) کول . دسید احمد موخه داوه چي د انګریزانو سره ترجنګ وړاندي باید په شمال لویدیزو سرحدونو کي دپښتنو په منځ کي پایګاوي جوړی سي. بریلوی پدی موخه د عربستان څخه راوګرځیدی. وروسته یی کندهار او کابل ته سفرونه وکړل. سرداران یی د سیکانو پر ضد و جهاد ته راوبلل . داچي ددوی څخه یی هوکړه تر لاسه نکړه نو پخپله یی د قبایلو تر منځ د جهاد د پاره د تبلیغ کار پیل کړ. ده پدی نیت د (جماعت) په نامه یو ګوند هم جوړ کړ چي د خلګو تر منځ یی تبلیغات کول اصلی موخه وه . ده په دغو تبلیغاتو کي خلګ ووسله وال جهاد ته رابلل. پدی توګه د لومړي ځل د پاره قبایلی مشرانو لخوا پرته د عام ولس نه جهاد اعلان سو.

پدی جهاد سره لومړی وسله وال پاڅون، د رنجیت سنګ او سیکانو په وړاندي په (۱۸۲۷م) ترسره سو . مګر د یو شمیر خانانو د خیانت له مخي دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنګ د ماتی سر مخامخ شو. دڅو نورو جنګونو په ترڅ کي، بریلوی یوځل پدی وتوانیدی چي په (۱۸۳۱م) کي د سیکانو څخه پیښور ونیسي، خو رنجیت سنګ حمله پر وکړه او په جنګ کي سید احمد بریلوي ووژل سو[1].

غلام محمد غبار لیکي : بریلوي په ۱۸۲۲ م د حج په سفر عربستان ته ولاړ. څلورکاله وروسته ډهلي ته راستون او د خلګو د رابللو په موخه یوسفزي قبایلو ته ولاړ . په ۱۸۲۷م کال کی ده وکړای شوه ، په بنګښ ، سوات او تیرا کي د رنجیت سنګ پر ضد خلک راوپاروي ، مګر دا ښورښ د رنجیت سنګ د قواوو له خوا و ځپل سو. بریلوي« پنجتار » ته وتښتیدی. د رنجیت سنګ قوماندانانو د پیښور د خلګو د مالیاتو کچه لوړه کړه او د لاهور پر خوا وخوځیدل. په ۱۸۲۹م کال کی بریلوی د یوسفزیو، خلیلو او مهمندو قبیلو په مرسته پر سردار محمد سعید خان حمله وکړه . وروسته یی پر سردارسلطان محمد خان باندی هم حمله وکړه ، پیښور یی د سیکانو د واکه وایست، خو سلطان محمد خان یی پریښود. مګر د رنجیت سنګ د زوی شیرسنګ په مشری سیکانو په (۱۸۳۰م) حمله وکړه . د «هزاره » په جنګ کی یی د بریلوی د نفرو څخه شپږ زر تنه مړه او په پایله کي یی پیښور او اشنغر بیرته ونیول[2].

د پیښور د آزادولو پخاطر ، بریلوي څوځلی جنګونه وکړل تر څو چي د (۱۳۳۰م) کال په مني کي یی دا ښار بیرته ونیوی. دوی میاشتي دده په مشری غازیانو دلته د حکومت او مستقل حاکمیت دعوا کول چي د سید احمدشاه عادل په نوم یی د بریلوی پنامه سکه هم نشر کړه . قبالو سره له دی چي په جنګ کي یی دده ملا وتړل ، مګر داچی دی یو هندوستا نی وو ، پښتنو دده مشری ځانته یو ډول توهین او سپکاوی باله ، نو یی د زغم وړنه وو.

دده د بریالیتوب لوی لامل داوو چي ده د کافرو سیکانو څخه د خلګو د نجات به موخه هغوی ته تبلیغ کاوه او را پاڅول یی . د پیر بابا د کورني څخه د سید اکبر پاچا سره دده دوستي او راشه درشه کیدلای سي دده د بریالیتوب یوبل لامل وي ځکه چی یوسفزیوهغه ته ډیر اخلاص درلود او خپل پیرخانه یی ګڼل.

---

[1]-اولیور روی ، اسلا م ونو ګراتي سیاسي در دفغانستان ، ۹۱-۹۰ مخونه
[2]-غبار افغانستان در مسیر تاریخ ، ج ۱، ۵۱۵مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی دواړو یوبل ته صمیمیت او درناوی درلود . ښایی چي دواړه به ښه خلګ وه ، خو ددوی دغي دوستي ترپایه پوری دوام ونه موند .

کله چي بریلوي د جنګي چارو د تنظیمولو د پاره د خلګو څخه د عشر او زکات عوښتنه وکړه، ملکانو او د قبیلو مشرانو چي پدی کارکی یی خپله ګټه نه لیدل نو یی د شکایت ناری پورته شوي. لدی نه وروسته چي کله بریلوی خلګ د نجونو په واده کولو کی د ولور پنامه د پیسو د اخیستلو څخه منع کول او ویل یی چي دا کار د انسان پلورل دي ، هم د مخالفتونو او شکا یتونوسره مخامخ شو، ځکه چي قبایلو دا کار د خپل دود په خلاف ګاڼه . ددوی په نظر ، د ولور د پاره چي هر څومره ډیری پیسي وغوښتلی سی، دا کار په واده کي د نجونو قدراو عزت زیاتوي . د پیسو نه اخیستل یا لږاخیستل یی د خپلو نجونو د پاره سپکاوی باله او د نجلی کورنی ته یی یوه د شرم خبره بلل .

دهمدی کبله په قبایلي پښتنو کي دا اوس هم د ولور اخیستل یو ښه او پر ځای کار بریښي . دلته پر سید احمد بریلوي باندی دا تورونه ولګول شول چي ګویا دی غواړی پدی توګه دخپلو هندوستاني مریدانو د پاره لاره خلاصه کړي تر څو د قبایلو پښتنی نجوني په مجاني ډول ورته واده کړی . ځکه نو خلګو دده څخه مخ واړاوه . بریلوي دا ځل پیښور دیو لږ امتیازونو په بدل کي سردار سلطان محمد خان ته پریښود او په قبایلو کی د (هزاره) سیمي ته ولاړ. هلته یی د سیکانو پر ضد څو نور جنګونه وکړل. سید احمد بریلوی په (۱۸۳۱م) د سیکانو سره د بالاکوټ په جنګ کي مړ شواو مریدان یی سید اکبر پاچا د سوات په (سیتا کلا) کی ځای پر ځای کړه او د هري سنګ د حملو څخه یی وژغورل . پخپله سید اکبر پاچا هم د (۱۸۵۷م) کال د می په ۱۱ نیټه په سوات کي وفات سو.[1]

په (۱۸۳۴) کي رنجیت سنګ و توانیدی چي پیښور دتل د پاره د افغانستان له خاوري نه بیل کړي او د سند د رود د دواړو غاړو ټولی سیمی په پنجاب پوری وتړي . سردار سلطان محمد خان د سیکانو د مامور په توګه د

---

[1] ـاولف کارو ، پښتانه ، ۵۴۰ـ۴۵۶، ۴۵۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پیښور حاکم وټاکل شو. دوست محمد خان دا وخت پر کابل باندی حکمراني کول او په کندهار کی وشاه سجاع ته تر ماتي ورکولو وروسته ، بریالی راګرځیدلي وو . ده د رنجیت سنګ سره د جنګ تکل وکړ چي به راتلونکی فصل کي به یی بشپړه یادونه وشي .

دبارکزی وړونو تر منځ د هیواد د ولایتونو ویش:

دمحمد عظیم خان تر مړني وروسته ، زوی یی سردار حبیب خان دده ځای ناستی سو. ایوب شاه چی تر اوسه لا پرتخت ناست وو، حبیب الله خان ته یی د رقیب په سترګه وکتل. دوی دواړه یو دبل د له منځه وړلو په فکر کی وه . داهغه وخت دی چی د بارکزو یو شمیر وړونه لکه یارمحمد خان او سلطان محمد خان د سیکانو په خدمت کی پر پیښور حکومت کاوه او دوست محمد خان د دوی تر سیوری لاندي هلته شپی تیرولی . کندهاری وړونو بیا د کندهار څخه پر سدوزی واکدارانو باندي په هرات کي حملی کولی خو لایی په مغلوبولو باندی بریالی سوی نه وه .

د حبیب الله خان او ایوب شاه اړیکي نوری هم ورانی شوی . ایوب شاه پدی نیت شو چی خپل زورور او شتمن رقیب د خپل زوی شاهزاده اسماعیل پلاس له منځه یوسي، مګرپردل خان پر ښه وخت د کندهاره کابل ته راورسیدی او خبره یی داسی حل کړه چی ایوب شاه یی له تخته لیري او دده زوی اسماعیل یی ووواژه . پدی توګه حبیب الله خان په اسانی سره د کابل حکمران وټاکل شو او ورسره سم د هیواد په مرکز کي د سدوزو حاکمیت بیخي له منځه ولاړ.

اوس نو د محمدزو د سلطنت د پاره شرایط په بشپړ ډول اماده او هیڅ خنډ شتون نه درلود، ځکه چي دهرات ولایت نه پرته ټول هیواد د بارکزي وړونو پلاس کی وو. سردار پردل خان ددی پر ځای چي په کابل کی د یوه متمرکز سلطنت خښته کښیږدی ، د حبیب الله خان د شتمنیو څخه یی خپله یوه برخه پیسي تر لاسه او پدی یی بسنه وکړه ، بیرته د کندهار پرخوا وخوځیدی . حبیب الله خان په خپلو پیسو سره یوازی عیاشی کوله. ده د سرداری او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمراني وړتیا اصلا نه درلوده . برسیره پردی ده داسي لایق اشخاص لکه نواب جبارخان خپل کاکا او نایب امین الله خان لوګری د اداری چارو څخه لیری کړل . هغه وو چي سرداردوست محمد خان د پیښورنه کابل ته پدی نیت راغی چي دحبیب الله خان قدرت او ثروت دواړه ورنه تر لاسه کړي.

دکاکا او وراره اړیکو ډیري لوړی ژوري ولیدی. په ښکاره یی یو د بل درناوی کاوه خوپه پټه هر یوه دبل د ړندولو او وژلو په فکر کی وو. څو واره یی یو دبل سره شخړي هم وکړی. په پای کي د دوست محمد خان پلویان زیات شول ځکه چي نواب جبار خان او امین الله خان لوګري هم دده پر خوا ودریدل. په هغو شیبو کي پر حبیب الله خان باندی د دوست محمدخان بری حتمی ګڼل کیدی . یووار بیا د حبیب الله خان د ورور سردار اکرم خان د زاریو له مخي پردل خان د کندهار څخه د کابل په سیاسي ډګر کي راښکاره سو. مګربیله دی څخه چي ستونزه حل شي هغه بیرته کندهارته ولاړ. د دوست محمدخان او حبیب الله خان تر منځ ستونزی د ساړه او تاوده جنګ په شکل دوام وموند . هغه وو چي سردار شیردل خان کابل ته راغی . دی تر پردل خان د ستونزو په حل کي جدي او مصمم ښکاریدی. ده غوښته چي د دواړو پر نقشو خط وکاږي او د کابل واک پخپل لاس کي ونیسي . دا کاریی هم وکړ او پدی هڅه کي شو چي حبیب الله خان د کابله تبعید او لوګړ ته یی ولیږي، دوست محمد خان به د غزني ، کوهستان او میدان سیمو د حکومت په ورکولو او یو مقدار پیسو باندي ارام کړي. له دی نه وروسته یی په نیت کي وه چي د ټولو سردارانو یوه جرګه جوړه کړي او هلته فیصله وکړي چی ټول باید پخپلو حکومتونو او جاګریو (تیول) باندی قناعت وکړي ،یود بل سره شخړي پریږدی او د خارجي حملو په وړاندي یو موټی پاته شي .

دده دا پلان عملي جامه وانه غوستل . دده او دوست محمد خان تر منځ د بالا حصار، شاه شهید ، بیني نیزار او مرنجان په سیمو کي جګړی وشوی. هغه وخت چی د دوی دواړو پلویانو یو بل تر ګریوان نیولي وه ،نور وړونه د نواب محمدزمان په خیمه کی سره را ټول سول ، تر ډیر بحث وروسته یی د پریکړی اخیرۍ خبره نواب صمد خان ته پریښودل . په پای کي یی سردار شیردل خان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو بارکزي وړونو د مشر او رییس په توګه وټاکل سو او د پاته وړونو د واک سیمي په لاندی ډول ومنلي شوي :

داچي پيښور د پنځو تنو پيښوری سردارانو لپاره کفایت نه کاوه، نو یار محمد خان او سلطان محمد خان د کابل په حکومت کي شريک سول،عطا محمد خان او سعيد محمد خان ته پيښور او اړوندی سيمي ورکړل شوی . دوست محمد خان ته کوهستان ، دده سکني ورور امير محمد خان ته غزني، نواب جبار خان ته لغمان ، نواب اسد خان ته د ديره جاتو دحکومت پا تی برخي ، شيردل خان ، بردل خان ،کهندل خان او مهردل خان ته په ګډه کندهار او اړوندي سيمي يی ، رحمدل خان ته سند ، د نواب اسد زوی نواب محمد زمان خان ته جلال اباد او په پای کي حبيب الله خان ته د لوګر حکومت وسپارل سو [1] .

تر دی پريکړی وروسته سردار شيردل خان د کندهار په لور روان او يار محمد خان د کابل حکومت چاري پر غاړه واخيستی. پدی وخت کی سردار عطامحمد خان د پيښور حاکم وفات او يار محمد خان او سلطان محمد خان کابل اداره کاوه . سنديانو بيا ښورښونه پيل کړه . اول رحمدل خان او ورپسی يی شيردل خان د سند پر خوا حرکت وکړ . مخکي لدی چي شيردل خان هلته ورسيږي ، ورور يی د حکومت چاری ويوه افغان ياني د الله داد خان زوی نايب سلطان محمد خان ته وسپارلي او حالات آرا م شول.

شيردل خان چي کله بيرته د کندهار پر خوا روان وو،په لاره کي ناروغ او د محرم مياشتي په (ق۱۲۴۲) (۱۸۲۶م) کي وفات شو. دده مړيني د سند او کابل دواړو حالات ګډوډ کړل. په سند کي سنديانو افغانی حاکم وشاړه او استقلال يی اعلان کړ. به کابل کي دوست محمد خان د سلطان محمد خان حکومت د خپل ځان د محروميت او همدارنګه په مرکز کي د پيښوری اوکندهاري سردارانو د اغيز د زياتوالي لامل ګاڼه، ځکه يی نو پرکابل حمله وکړه ، بالاحصار يی ونيوی او سلطان محمدخان يی له هغه ځايه وايستی . لدی نه وروسته ، ددی دپاره چی دشيردل خان سره پخوانی پريکړی هم په پام کی نيولی شوی وی او د وړونو

---

[1] ـرشتيا،افغانستان در قرن ۱۹، ص ۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمنځ دوستانه حالات بیرته منخته راشی ، په ۱۲۴۲ هق کی یی د ولایتونو دویش په اړه یوبل تړون پکار واچاوه . پدی تړون کی د وړونو او وراره ګانو هر یوه دپاره خپل حق وټاکل شو . ددی تړون اصلی نسخه د کابل موزیم د خطی اسنادو په ډله کی ساتل کیږی چی منځپانګه یی په لاندی ډول ده .

د ۱۲۴۲ هق کال د تړون له مخی دهیواد دولایتونو بیا ویش :

کله چی دوست محمد خان کابل ونیوی نو د کابل حکومت یوار بیا د ټولو بارکزی وړونو د پام وړ وګرځید . ددی دپاره چی دلانورو وینی توئیدنی او مخالفتونو څخه مخنیوی شوی وی ، دوست محمدخان ټول وړونه راوغوښتل څو یوار بیا غونده وکړی ، دهرچا د واک سیمی وټاکی او پدی اړه یو تړون لاسلیک کړی . داتړون په ۱۲۴۲ هق یا ۱۸۲۶ م کی لاسلیک چی بربنسټ یی نواب عبدالصمدخان د کورنۍ مشر وټاکل شو . په تړون کی د وړونو دپاره د دوی دحاکمیت سیمی په لاندی ډول ومنلی شوی :

« دا مهال د ۱۲۴۲ کال د ربیع الاول د میاشتی په لومړی لسیزه ده . تر هغه وروسته چی زموږ وړونو ترمنځ یو لړ شخړی او ناخوالی منځته راغلی او په پایله کی یی سردار دوست محمدخان دکابل دارالسلطنه اشغال کړه ، له همدی کبله موږ ټول وړونه او وراره ګان دسولی او خپلی کورنی دخیر پخاطر سره راټول ، د دولتی چارو دسمون او دخپلی کورنی دبنسټ دټینګښت په موخه مو پریکړه وکړه چی د کوهات او انکو اړوندی سیمی به نواب صمد خان ، پیښور ، هشنغر ، خالصجات او اړوندی سیمی به یارمحمدخان او وړونو ته یی ، کابل ، کوهدامن ، خالصجات او ورسره تړلی سیمی به سرادر دوست محمدخان او دده سکنی ورور سردار امیرمحمدخان ، دغلجییو قومونو (دکابل شاوخوا سیمی تر لغمان پوری) مالیات به نواب جبارخان ، دجلال اباد او دلغمان تاجکی سیمی به نواب زمانخان او دده وړونو ته ، د لوګر حکومت ، څرخ ، میدان او غوربند به سردار حبیب الله خان او دده ورور سردار اکرم خان ته او کندهار به کندهاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړونو ته وسپارل شی. »[۱]

په تړون کی راغلی دی : « د نوی کال دپیل څخه به سردار دوست خان د نواب عبدالصمدخان په ضمانت د کابل د مالیاتو څخه هرکال یو لک روپی سردار یارمحمد خان ته په میاشتنی قسطونو باندی ورکوی . داچی نواب عبدالصمدخان سپین ږیری او د ټولو وړونو مشر دی ، هغه به د نورو د اصلاح او دکورنی دخیر په موخه د دوست محمدخان سره یوځای په کابل کی اوسیږی . که چیری سردار یارمحمدخان یا سردار سلطان محمدخان یا سردار محمد سعید خان یا سردار پیرمحمدخان او یا ددوی اړوند کسان په هغو سیمو کی چی و سردار عبدالصمدخان ته ځانګړی شوی دی ، لاسوهنه وکړی ، یا داچی سردار دوست محمدخان هڅه وکړی د سردار یارمحمدخان اړوند کسان په ښکاره یا پټ ډول و دی ته وهڅوی چی دده څخه مخ واړوی یا یی په مال کی لاسوهنه وکړی ، نو د عهد ماتونکی په توګه به د خدای او رسول ، ټولو وړونو او وراره ګانو دښمن وګڼل سی ، وړونه او وراره ګان به یی په وړاندی و دریږی او هر څوک چی یی په وړاندی نه دریږی ، هغه به هم دخدای او رسول دښمن وی . د نوموړو یو لک روپو په اړه باید دا هم وویل شی چی دوست محمد خان دا خبره منلی څو داپیسی به په میاشتنی قسطونو سره و سردار یارمحمدخان ته پر ټاکلی وخت رسوی . که دا کار ونکړی نو دی به عهد ماتونکی ، د خدای او رسول او ټولو وړونو دښمن وی او ټوله وړونه باید دښمنی ورسره وکړی او که څوک دښمنی ورسره ونکړی نو هغه به هم د خدای او رسول دښمن وی . که چیری کندهاری وړونه دغه تړون او دسیمو منل شوی ویش و نه منی او یا له هغه څخه تیری وکړی ، ټوله وړونه به په ګډه د کندهاری وړونو په وړاندی دریږی او دښمنی به ورسره کوی . که چیری سردار یارمحمدخان وغواړی خپلو نوکرانو او اړوندو کسان ته چی په کابل کی اوسیږی ، دده پرځمکو باندی د کار له کبله تنخواه ورکړی ، د هم هغو یو لک روپیو په حساب یی ورکولای شی . که چیری زموږ د وړونو یا وراره ګانو له ډلی نه کوم څوک پدغه تړون کی دټاکل شوی

---

[۱]- کهزاد، در زوایای تاریخ معاصر افغانستان، ص ۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

ویش څخه تیری وکړی یا یی و نه منی ، دخدای په لعنت دی ککړ او درسول د نفرت لامل دی وګرځی ، د جناب مصطفی د دین څخه دی بیګانه ، کافر مطلق او په څلور مذهبه دی نامسلمان وی . موږ ټول وړونه او وراره ګان ددغه تړون پر بنسټ یو دبل سره دوستان او هغه دښمنی او ناخوالی چی لدی نه مخکی زموږ تر منځ را پیدا شوی وی ، پسله دی نه موږ ورڅخه تیر او نور یو دبل سره په دوستی او صمیمیت کی ژوند کوو . دا څو کلمی د تړون په توګه په قلم سره ولیکلی شوی . ربیع الثانی سنهٔ ۱۲٤۲هجری قمری[۱] »

څرنګه چی لیدل کیږی د دی تړون اصلی هدف اوموخه د دوست محمدخان او د پیښوری سردارانو ترمنځ بیرته اعتماد راژوندی کول دی. دا تړون وسردار دوست محمدخان دومره موقع په برخه کړه چی بالاخره دخپل امارت او د محمدزو سلطنت په کابل کی اعلان کړی.

بله خبره داچی ، امیر دوست محمدخان د ۱۸۱۸ ـ ۱۸۲۶ م پوری په کابل اوشاوخوا سیمو کی یی خپل اغیز په کرار کرار دومره زیات کړ چی دخبل امارت د اعلانولو دپاره یی لاره په ښه توګه پرانیستل . ده ددی دپاره چی هم یی ځان پاچا اعلان کړی وی او هم یی خپل کندهاری او پیښوری وړونه ځان ته په قهر کړی نه وی ، په ۱۸۳۶م کال یی د دینی علماوو په فتوا سره د پیښور دبیرته نیولو په موخه د سیکانو په وړاندی د جهاد ناره پورته کړه . دا پدی خاطر وو چی د فتوا د انفاذ دپاره د امیرالمومنین پرمقام باندی د امیرالمومنین شتون اړین وو . ده ځانته دا مقام ظاهرا د جهاد د فتوا اخیستلو پخاطر وټاکه او نورو وړونو ته چی پر دی مقام باندی یی دی مستحق نه ګاڼه ، داسی وښودل چی دخپل ځان د پاره یی دا کار نه دی کړی . ددی سره سم د یوشمیر کسانو په بدرګه پر آس باندی سپور، په سیاه سنګ کی د عیدګاه مسجد ته ورغی . د مرحوم میرواعظ زوی میرحاجی چی دښار یو ډیر متنفذ سړی وو، د اوربشو وږی یی دشاهی جیغی (تاج) په توګه دده پر لنګوته کښیښوده او د امارت خطبه یی قرائت کړه .حاضرو کسانو یو موټ پیسی دده پر سر وپاشلی او دتاج

[۱] ـ کهزاد، در زوایای تاریخ معاصر افغانستان، ص ۲۵ ـ۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایښودلو مراسم د توپ دفیر پرته په ډیر ساده ډول تر سره شول .

امیر دوست محمد به عزم جنگ و جهاد
کمر به بست و بزد سکه ناصرش حق باد

د دوست محمد خان دلومړی ځل (۱۸۲۶ م ـ ۱۸۳۹م) په امارت کی د کابل دسلطنت قلمرو د هندوکش څخه تر غزنی او زرمت او دبامیان څخه دخیبر تر غرونو پوری پراختیا درلوده . پدغه وړوکی قلمرو کی د امیر دوست محمدخان زامنو حکمرانی کول او هغه پدی توګه وه : سردار محمد افضل خان په زرمت کی ، سردار محمداکبرخان په جلال اباد کی ، سردار محمد اکرم خان په بامیان او بهسودو کی او سردار غلام حیدرخان په غزنی کی، د دوست محمدخان دسکنی ورور امیرمحمدخان زوی سردارشمس الدین خان په کوهستان کی حکومت کاوه . ددغو ټولو سیمو مالیات په ګډه تر ۲۵ لکو روپیو نه زیاتیدل .

دهیواد په نورو سیمو کی حالات راز راز وه : په کندهار کی سردار کهندلخان او سردار مهردلخان ، په هرات کی سدوزی شاهزاده کامران د خپل زورور وزیر یارمحمدخان الکوزی سره حکومت کاوه . د هندوکش په شمال کی میرمرادبیګ ازبک د کندز څخه پراخی سیمی اداره کولی . ده دخپل زوی شاه مرادخان په مت پربدخشان او تالقان او دخپل ورور محمودبیګ لخوا یی پریوشمیر شمال لودیزو سیمو لکه فاریاب او جوزجان باندی حکومت چلاوه.[1]

[1]ـ کهزاد ، بالاحصار کابل و پیشامد های تاریخی . ج ۱ ، ص ۲۲۲ ـ ۲۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم فصل

(دنوزادی ژباړه)

کندهاري سرداران او دهغوی د حاکمیت سیمي

درشل :

ما پنج برادران کـه ازیک پشتیم
دردست زمانه همچوپنج انگشتیم
چـون فرد شویم درنظرهاعلمیم
چون جمع شویم بردهانـها مشتیم[1]

دسردار پاینده خان د شلو زامنو له ډلي نه پنځه تنه د غلجي (هوتک) مور نه زیږیدلي وه لکه شیردل خان ،پردل خان ،مهردل خان ،کهندل خان او رحمدل خان . داچي دوي په کندهار کي سره راټول وه ، د اغیز سیمي یی د ارغنداب ، ترنک او هلمند د رود څنډی وی ، ځکه نو په تاریخ کي د «کندهاري سردارانو» پنامه یاد سویدی . ددغه نوم له کبله ، دوی د یوی بلي ډلی ناسکه وړونو څخه چي د اغیز سیمه یی پیښور وو او د «پیښوری سردارانو» پنامه یادیدل ، جلا کیدل.

پدی کي شک نسته چي د ۱۹پیړۍ په افغانستان کي د با رکزي وړونو لوړتیا او پرمختګ په ټولیز(کلي) ډول یوه د پام وړموضوع ده. دا هغه وخت دی

[1] - سراج التواریخ، ۲جلدد ۲۰مخ وروسته؛ بنایی دا څلوریځه به د سردار مهردل خان (مشرقی) وی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چي واکمني د یوی کورنی(سدوزیانو)څخه وبلي کورني(محمدزیانو) ته په کرار کرار لیږدول کیده ، هیواد یی د بهر او دننه څخه په ژورو او اوږدوستونزو اخته کړ. ددغو ناوړو ستونزوله مخي په هیواد کي ملوک الطوایفی منځته راغله، ختیځ، جنوبی او جنوب لویدیز ولایتونه یو دبل څخه بیل شوه.

یود ډیرو په زړه پوري اثار وڅخه چي پدی وروستیوکي دیوه هڅاند کندهاري ځیرونکي محمد معصوم هوتک په قلم په ۲۶۸مخونوکي لیکل شوی او د علامه رشاد د خپرندویه مرکزلخوا چاپ سویدی د « کندهاري وړونو» پنامه یادیږي. پدغه کتاب کي د پنځو وړونو د هر یوه شجره په څو جدولونو کي راوړل سویده . د دی سردارانو و کارنامو ته په لاندي کرښوکي پام اړول کیږي:

د کندهاري سردارانو د اغیز (نفوذ) سیمه:

تر هغه وروسته چي وزیر فتح خان په هرات کي د کامران پلاس ړوند شو (۱۸۱۸م)، شیردل خان او پردل خان دهرات نه پښی سپکی او وتښتیدل. ځانونه یی خپلو قومونوته په گرشک کي راورسول او د فتح خان د غچ اخیستني په موخه یی د خپل قوم او نورو خواخوږو له منځ نه جنگیالي راټول کړل. ډیر ژر یی د شاه محمود د نایب الحکومه کل محمد خان پوپلزي دلاسه کندهار وایست. دهمدغي نیتی څخه په کندهار او د هغه په اړوندو سیمو کی دکندهاري سردارانو اغیز مخ په زیاتیدو شو. او د واک چاري د سردار شیردل خان پلاس ورغلی[1]. داهغه وخت دی چي یو شمیر نورو بارکزي وړونو لکه سردارمحمد عظیم خان اوسردار دوست محمد خان د ختیځ له خوا دکشمیر څخه پاڅون پیل کړی وو.،کابل یی د سدوزي شاه محمود له واکه وکیښ اوهغه یی دهرات په لور و تیښتي ته اړ کړ. پدی توگه کابل او ختیځ ولایتونه د دوی پلاس ورغلل.

شیردل خان د کندهار تر نیولو وروسته خپل وتلي جنگیالی کسان ونازول ،هغوی ته یی سوغاتونه اومقامونه وسپارل. له دی ډلي نه یو هم میرداد خان

[1] -سراج التواریخ،چاپ ۱۳۳۱-۱۳۳۳هق،ج۱، ص۱۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارکزی ووچي په جنگ کی یی توره کړی وه د«ایشیک اقاسي»مقام ورته ورکړه شو[1].

دی د لویناب شیردل خان بارکزي پلار وو چي کورنی یی د امیر دوست محمد خان او امیر شیرعلي خان ددولت په ټینګولو کي ډیر خدمتونه او سر ښندنی کړی وی. پدی اړه به وروسته بشپړه یادونه وشي.

په ۱۸۲۲م (۱۳۳۸هجری)کی شاهزاده کامران پر فراه حمله وکړه ، هغه یی ونیوله او پر کندهار باندي د برید په لټه کي شو. شیردل خان ددی خبر په تر لاسه کولو سره دیوشمیر مشرانو په ګډون لکه عبد الله خان اڅکزی، تاج محمد خان بارکزی، نایب ملا مومن خان غلجی، رمضان خان هوتک، هوت خان غلجی، یونس خان بارکزی، میرزا احمد خان عمله باشي او نورو په ګډون دری زره تنه سپاره زره پوښ او ۱۵۰۰ پیاده د ۷میله توپونو سره فراه د بیرته نیولو په موخه ولیږل . کامران هرات ته وتښتید او خپل زوی سلطانعلي یی په فراه کي پریښود. ده هم د مقابلی توان په ځان کي ونه لید او هرات ته یی پښنی سپکی کړی. شیردل خان چي د خپلو لښکرو په مخ کي روان وو، دفراه ښار یی بیله جنګه ونیوی. دفراه خانان او مشران ورته راغلل ، اطاعت یی وکړ او مالیات یی ورکړل.

کندهاري وړونه پخپلو کی جرګه شول، ځینو وړاندیز وکړ چی په فراه کی یو حاکم وټاکي اوبیرته کندهارته وګرځي. مګر شیردل خان فکر کاوه چی د فتح خان د غچ اخیستلو د پاره همدا ښه فرصت دی څو د کامران غوړونه تاوسي. نورو وړونو او خانانو دده د نظر تایید وکړاو د هرات په لور وخوځیدل.

دبلي لوري د هرات خانان اومشران چي د کامران شاه او دده د زوی شاهزاده جهانګیرد بی باکیو او ظلم څخه تر سړمو راغلي وه ، جهانګیر یی د ښاره وایست او پرځای یی حاجي فیروزالدین د هرات حاکم وټآکه. کله چي کامران د فراه څخه په تښته هرات ته ورغی ، هغه ته یی د ننوتلو اجازه ورنه کړه. کامران څه موده په شاهي باغ کي پاته سواوکله چي د کندهار دلښکر په

[1] ـمعصوم هوتک، کندهاری ورونه، ضمیمه اخیرکتاب ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

راروانيدو خبرشو، ډير په تشويش کي ولويد. ده شمان اخوندزاده د شيردل خان خوا ته د منځګړيتوب په خاطر وليږه، اخوندزاده د فرا ه په خاک سفيد کی شيردل خان ته ورسيدی، دسولی وړانديز يی وکړ او ياده يی کړه چي کامران حاضردی د فراه کلا ودوی ته پريږدی، پدی هکله سوګند وخوري، سل زره روپي ددوی د لښکر لګښتونه د(نعل اسپ) پنامه ورته ورکړي اوددی نه برسيره خپل يو زوی هم هغوی ته د يرغمل په توګه پلاس ورکړي. پدی ډول يی غوښته چي يو سولي قرارداد لاسليک سي څوله مخي يی پسله دی نه ددښمنی نه لاس واخيستل سي.

کندهاري وړونو ورته وويل چي وزير فتح خان او موږ ټولو وړونو دده د کورني په خدمت کی دهيڅ ډول سر ښندونو څخه ځان نه وو سپمولي، مګر دوی څه ورسره وکړه ؟ ددی ټولو خدمتونو په بدل کي دوی وزيرفتح خان ړوند او په وحشيانه ډول وواژه. ددی ټولوسره سره دکامران پر وعدو باندی باورکول بيځايه کار او يوازی توره ده چي د جنګ په ډګرکي به پدی هکله پريکړه وکړي. شمان اخوند زاده وهرات ته تر راګرځيدو وروسته کامران د حال نه خبر کړ،هغه ډيروارخطا دلاښ او جوين دقلعه په لور وتښتيدی. دهرات خانانو او قومي مشرانو پخپل وار وکندهاري سردارانو ته وړانديز وکړ چي سردار کهندل خان په هرات کي پريږدي، دهرات ټول ماليات به څلور برخي سی ، دوی برخی يی و فيروزالدين شاه، دريمه برخه به يی په هرات کي اميرانو او څلورمه برخه به يی وکهندل خان ته ورکړل شي . کندهاری سرادارانو دا وړانديز ونه مانه او تصميم يی ونيوی څو د جنګ د لاری هرات ونيسي[1].

کله چي کندهاری سرداران اسفزارته ورسيدل، د بنيادبيګ هزاره لخوا شيردل خان يود ښه راغلاست ليک تر لاسه کړ.هلته ظاهراً ده دهرات په نيولو کي خپل د ملاتړ وعدی ورکړی وی، خوپه پټه يی نوري موخي درلودی چي تر لاسه يی نه کړای شوی. ده داهڅه هم کړی وه چي د هرات خانانو سره پټی اړيکي پدی هکله ونيسي،مګر هغوی ورته ويلي وه چی موږ ستا پر وعدو باور

[1]- ميرزا عطا محمد ښکارپوري،نوای معارک ص۶۱-۵۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولای نشو. بنیادبیګ بله چاره ونه لیدل بیله دی چي د کندهاریانو سره یوځای شی.

هغه وو چي په میرداود کي د هغوی مخ ته ورغی او ورسره یوځای شو. دده لښکرو په (پل مالان) کي سنګر ونیوی او د کندهار لښکري دهرات کلا په ختیځ کی ددوی په نیم فرسنګ واټن کي ځای پرځای شول. حاجي خان کاکړی ته یی دنده وسپارل، څود ښار د ځندوڅخه خلک په جنګ کي د مرستي د پاره راوبولي. وروسته یی د شپی په تیارو کي دښار د هري دروازی په وړاندي دتوپک دیوه فیر په واټن د مراقبت برجونه جوړکړل چي ددغو ځایونو څخه وهرات ته د ښاریانود ننوتلو او وتلو مخه ونیسي.

دهرات ښار په دی توګه د کندهاریانو لخوا ۴۰-۵۰ورځي محاصره پاته شو، دشپی پر مهال به کله ناکله تیت او پرک جنګونه هم د دواړو خواوو ترمنځ سرته رسیدل . پدی وخت کي دمحمود خان کوهي پنامه یوه خان کندهاري سردارانو ته یوپیغام ولیږه او ورته ویلی یی وه چي که چیري دوی بنیادبیګ ونیسي او دوی ته یی وسپاري، دی به هم د ښار د دروازو کلی دوی ته ورکړي. نوموړي خان همدارنګه د کندهاري سردارانو په ویاړ یوه میلمستیا جوړه کړه اوغوښته یی چي پدی توګه دوی ونیسي، مګر شیردل ددوی ددی نیت نه خبر او د ۵۰۰ تنو جنګ ازمایلوعسکروسره وهغی میلمستیا ته د ګډون د پاره ولاړ. ده ځان د هری غیر منتظره پیښی دپاره تیار کړی وو. کوهي ونه کړای شوه چي خپله نقشه عملي کړي، نو یی خپل کسان ولیري سیموته دقوتونو د راټولولو په خاطر ولیږل.

کندهاری سرداران ددی د پاره چي غافلګیر نشي، خپل توپونه یی د تخت سفر څخه د میر داود خواته ترشاه کړل، اوپر ښار باندی یی د حملی تیاری ونیو. پدی وخت د کندهار څخه خبر راورسیدی چي سمندرخان بامیزی او ګل محمد خان پوپلزی کندهار محاصره کړی، که ډیر ژرمرسته ور ته راونه رسیږي نو دا امکان سته چي کندهار ددښمنانو په لاس ورسي. ددی خبر په اوریدو سره شیردلخان مجبور شو هرڅه ژر کندهارته ځان ورسوي. کندهاري اردو د شیندند و اسفزار ته په رسیدو خبر شول چي د کامرانشاه زوی سلطانعلي و اسفزارته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي، قوتونه یی ټول کړي، غواړی چي هرات ته ولاړشي اوپردوی حمله وکړي.داچي دلته یی د مقابلی توان په ځان کی ونه لید، دشاوخوا غرونوته وتښتیدل. شیردل خان ددی خبرپه اوریدو سره یو بلد سړی ورسره واخیست او دشپی یی سلطانعلي تعقیب کړ. ډیر ژریی دوی په یوه دره کي په خوب ویده پیداکړه اوسخته حمله یی وربانديي وکړه. سلطانعلي د ډیری وارخطایی نه لوڅي پښی په غره کي په تښته سو، په لویدو او پورته کیدو سره تر هغه ځایه ورسیدی چی نورنو د تلو لاره نه وه. ده ولیدل چي د شیردل خان دعسکرو تر تعقیب لاندی دی او نیولوته یی ډیر وخت ندی پاته، د مجبوری نه دی اړسوچي فریادونه یی پورته کړی ، دخپل ځان د ژغورلو پخاطر قرانکریم یی شفیع کړ. شیردلخان د قران مجید د درناوي پخاطر دده دنیولو څخه تیرسو ، خودده ټول مالونه یی تر لاسه کړه، ښارته را وګرځیدی او دا مالونه یی دخپلو کسانو تر منځ وویشل. وروسته دفراه پرخوا روان شو. دفراه د رود څخه د تیریدو پر وخت یی آب بازان وګمارل چی هغه څو کڅوړي پیسی پیدا کړي چی هرات ته د تلو پر وخت ورڅخه په فراه رود کي لویدلی وی. هغه پیسی یی پیداکړی او مخ پر کندهار رهي سول . کندهارته ددوی په رارسیدو سره دکندهار محاصره ماته اوکندهار وژغورل شو[1].

دکابل په چاروکی دکندهاري سردارانو لاسوهنه:

هغه بی شمیره شتمني چي سردار محمدعظیم خان خپل زوی سردار حبیب الله خان ته په میراث پریښی وو،اود کابل په بالاحصار کي ساتل کیده، هم یی دکندهاري سردارانو ، هم یی د پیښوري سردارانو اوهم یی د کابلي سردارانو او په ځانګړي توګه ددوست محمد خان پام د کابل خواته اړولی وو.له دوی نه پرته ایوبشاه او زوی یی شهزاده اسماعیل هم دی شتمنیوته سترګی نیولی وی څودخپل قدرت په ټینګولو کي هغه وکاروي.

په کندهارکي دهغو پیښو له مخي چي یادي موکړی، کندهاري وږونه د

[1] نوای معارک،ص۶۱-۵۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرات په نیولو ونه توانیدل اوبیرته کندهارته راوګرځیدل. پیښوری سردارانو لکه سلطان محمدخان او یار محمدخان د رنجیت سیګ لخوا په پیښورکی حکومت کاوه. سردار حبیب الله خان او ایوبشاه هر یوه د کابل واکمنی ته ځان تر نورو مستحق ګاڼه او یو دبل پرضد یی ددښمنی څخه لاس نه اخیست. کندهاری وړونه هم لاس تر زني نه وه ناست او د فرصت انتظاریی کیښ. هغه وو چی دسردار حبیب الله خان په غوښتنه پردلخان دخپل ورور مهردل خان سره کابل ته راغلل. دایوبشاه زوی شهزاده اسماعیل چي لاسونه یی د سلطانعلی په وینوهم لړلي وه، پلاریی یو په بل پسی تحریکاوه څو د پردلخان تر رسیدو د مخه د حبیب الله خان سر ور پریکړي او شتمني یی ترلاسه کړي[1].

پردلخان کابل ته په رارسیدو سره، سمدستي دایوبشاه سره د لیدو غوښتنه وکړه او شاه دده غوښتنه پدی شرط ومنل چي یوازی به راځی اوبل څوک به ورسره ملګری نه وي. کله چي د بالاحصار دروازه پرانیستل شوه، دپردلخان یوشمیر ساتونکي هم ورسره ننوتل اود (محله عربها) پنامه ځای یی اشغال کړ. د شاه د اوسیدلو په ځای کي هم د دروازی په خلاصیدو سره همداکار ترسره شواو پردلخان دشاه دربارته هم د دخپل ساتونکوسره یوځای ننوت. ایوبشاه او زوی یی هرکلي ته انتظارکیښ. ددوی تر منځ عادي خبري په لوړ ږغ پیل شوی. دسردارانو او ورسره کسانو ترمنځ ځینواشارو پلار او زوی لا نورشکمن کړل. داچي دوی دهري پیښي د پاره پوره تیاری نیولی وو، سمدستي شهزاده اسماعیل د خپل توپک میل د سردارپردلخان پرسینه برابر کړ. سردارپردلخان په چټکی سره دده دتوپک میل پربلی خوا ټیله کړ چي له کبله یی دپذیرائی سالون په یوه قتلګاه واوښت. دیوه بل ساتونکو دفیر له کبله د سردارانو یوساتونکی مړاو یو زخمي شو. حالات ګډوډ شول اوسرداراو ساتونکی پرشاه او شهزاده حمله وکړه. اسماعیل ځای پرځای مړ اوپلار یی اسیر،او دبالاحصار په زندان کي پریوت. ده ته یی ډول ډول شکنجی ورکړي ترڅو یولک روپی پردلخان ته ور کړه اوخپل آزادی ورڅخه ترلاسه کړ.

[1] - الایس پریس،عروج بارکزی، ص۱۲۹-۱۲۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته د حاجي علي پنامه یوه نفر په بدلو جاموکي، هغه د بالاحصار دمحبس نه وقلعه وزیر ته بوت. وروسته د نواب محمد زمانخان په مرسته وپنجاب ته ورسیدی. پدی کارسره دسدوزو دکورني اخیری ځراغ د پردلخان په لاس مړسو[1].

دا خو تر لمر سپینه ده چي دسدوزیو د سلطنت پای ، دکابل وتخت ته د رسیدو په خاطر محمدزو ته لاره خلاصه کړه . مګر که داکار هرڅه ژرترسره شوی وای ، دهیواد په ګټه تمامیدی. له بده مرغه پردلخان ددی پرځای چي د هیواد عمومي ګټي په پام کي ونیسي اوپه کابل کي دیوه متمرکز سلطنت بنسټ کښیږدي، دسردارمحمد عظیم خان دشتمنیو څخه د خپلی یوی برخي په اخیستلو بسنه وکړه، حبیب الله خان یی د ایوبشاه پرځای کښیناوه، بیله دی نه چي د سلطنت ستونزه حل کړي، د کندهار پر خوا وخوځیدی او په لوی لاس یی د ملوک الطوایفی دپاره لار خلاصه کړه.

حبیب الله خان چي کله میدان خالي ولید،تر وسه وسه یی د ایوبشاه ماموران دکاره وایستل او خپل شخصي اندیوالان یی پرځای ورته وټاکل. ان داچي نواب جبارخان او امین الله خان لوګری چي یوه اوکاردان اوازمایل شوی کسان وه هم یی دځانه لیری کړل. دپلاره څخه ورپاته دبی شمیره شتمنیوپه مټ حبیب الله خان وعیاشیوته او بی باکیو ته ملاوتړل. خودی کار ډیر دوا م ونه موند. دوست محمد خان چي دده د پلار سره یی هم دکابل پخاطر جنګونه کړی وه، دیوه زورور رقیب په توګه سر راپورته کړ. دی دا وخت چی په پیښنورکي د خپل یوه واړه جاګیر سره اوسیدی، دکابل د مساعد حالت نه یی ګټه پورته او را روان شو. حبیب الله خان د ده د را رسیدو ښه هرکلی وکړ، مګر دلومړی سرنه دا معلومه وه چي هریو خپلی نقشی په سرونوکي لري. ډیرژر د دوست محمدخان پرشا وخوا یو زیات شمیر پلویان راټول شوه. حبیب الله خان تصمیم ونیوچي هغه ونیسي اوړوند یی کړي. کله چي دوست محمد خان د بالاحصار تالار ته ننوتی، حاجي خان کاکړی خپلي ګوتي پرخپلو سترګو کښیښودی او پدی

[1] ـ عروج بارکزی، ص ۱۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښه اشاره سره يی دی د حاله خبر کړ. دوست محمدخان چي په اصلي موضوع خبر شو، لمړی کوهستان او بيا د هغه ځايه غزنی ته ولاړ اود هغه ځايه يی پرکابل بريدونه پيل کړل[١].

دا دوه رقيبان چي کاکا او وراره وو، څوځلی يی دجنګ په ميدان کي ديوبل و وژلوته ور ودانګل، ترڅو چي د ځينو مقتدرو کسانو په ملاتړ لکه نواب جبارخان او امين الله خان لوګري، ددوست محمد خان پله درنه شوه. په همدی وخت کي د حبيب الله خان او دده د ورور اکرم خان په غوښتنه دکندهار څخه سردار شيردل خان دکابل و سياسی ميدان ته راننوت.

شيردل خان د جدی تصميمونوسره کابل ته راغلی وو. ده غوښته چي دواړه رقيبان د ميدانه وباسي اودکابل واکمني پخپله ترلاسه کړي. طبيعی ده چي د هيواد په دغه څپڅپانده حالت کي دده نقشه د هيواد په ګټه وه، ځکه چي ده غوښته هر ورور ته خپله برخه ورسيږي، د دښمنيو څخه لاس واخيستل شي او د خارجي تهديدونو په وړاندي د هيواد توان زيات شي.

تر سردار محمدعظيم خان وروسته، شيردلخان تر ټولو نورو وړونو باتوره ، هوښياراو مدبر سړی وو. کله چي يی وليدل چی حبيب الله خان او دوست محمد خان دواړه د اصلاح وړتيا نلري، لمړی يی دواړه په بالاحصار کي وزندان ته واچول او وروسته يی دواړه را خوشي کړه. حبيب الله خان يی د خپل ماما خداينظرخان په ضمانت لوګرته وليږه او دوست محمد خان ته يی د محمدعظيم خان دشتمنيو څخه يولک روپی ورکړی، دکوهستان، غزني او ميدان حکومت يی ورته وسپارل او هغه يی پدی کارسره خوښ کړ. ددی سره سره ستونزی په بشپړه توګه حل نشوی. لکه څنګه چي مخکي ياده شوه، دده او دوست محمد خان تر منځ يو لړ شخړی منځ ته راغلی. هغه وو چی دنواب محمد زمان خان د پريکړي له مخي سردار شيردلخان د ټولو بارکزی وړونو مشر ومنل شو او د هري دلي سکني وړونو دپاره ددوی دحاکميت سيمی وټاکلي شوی. لدی نه وروسته سردار شيردلخان بيرته د کندهار پرخوا روان شو.

---

[١] - کهزاد،رجال ورويدادهای تاريخي افغانستان، نشرشده دررسانۀ نی اګست ۲۰۰٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرکندهار باندی دشاه شجاع حمله اودکندهاری وړونو دفاع:

کندهاري سردارانو د سردار محمد عظیم خان تر مړيني او د سردار حبیب الله خان د ځایناستي کیدو وروسته، لکه څنګه چي یادونه وشوه، دکابل په چاروکي هم ځان وردننه کړ. لومړی پردلخان اومهردلخان اوبیا پخپله شیردلخان دکابل په سیاسي ډګر کي راښکاره اودیوه تړون له مخي یی دهر ورور د پاره دهغه د سکني وړونو سره ددوی د واک سیمی و ټاکلی. په پای کي دوست محمدخان پدی وتوانیدی څو دکابل سلطنت د ځان د پاره خوندی کړی(۱۸۲۶م).

داچي د دوست محمدخان امارت د سردار شیردلخان لارنقشه ګډوډه کوله، ترهر څه دمخه کندهاري وړونه ورته په قهر شول او پردلخان د خپلو قواوو سره دکابل پرخوا وخوځیدی. دی دغزني تر قره باغه پوري رارسیدلی وو، چي دوست محمدخان یی مخامخ کیدوته را روان شو. پدی وخت کي د وبا ناروغی د دواړو خواوو په عسکروکی په چټکي سره مخ ته ولاړه چي له مخی یی دواړو وړونو د جنګ نه لاس واخیست. پردلخان ودی ته اړسو چي په کابل، غزني او کوهستان کي ددوست محمد خان واکمني په رسمیت سره ومنی [1].

دامهال د دوست محمد خان لومړنی هیله هم داوه چي کندهاری او پیښوري وړونه یی دده د حکومت سیمی ومني او د تجاوز څخه لاس واخلي. دوست محمد خان د خپل واک د ټینګښت او پراختیا د پاره هلي ځلی کولی. ده غوښته چي دیوی خوا تر زرمت او بنګښ پوري اود بلی خوانه ترتګاو، بالاباغ او جلال اباد پوری سیمي تر خپل واک لاندي راولي. لومړی یادی سیمی یی دخپل وزیر حاجی خان کاکړي په مرسته او دوهمي سیمی یی د نواب جبارخان په مټ دځان تابع کړي اود بالاباغ حاکم یی تر باج لاندی راوست[2].

پدی ترځ کي ددوست محمدخان دوه وړونه لکه یارمحمدخان په پیښوراو پردل خان په کندهارکي دیوه کال په واټن یو په بل پسي وفات او په حق و

[1]- عروج بارکزی ،ص۱۲۴-۱۲۳
[2]- عروج بارکزی ،ص۱۲۴-۱۲۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسیدل (۱۲۴۴هجری، ۱۸۲۹م) او (۱۲۴۵هجری ، ۱۸۳۰م). پدی توګه دده د واک سیمه پراخه اووړونه یی په ختیځ کی د رنجیت سنګ او لودیز کي دکامران تر تهدید لاندی راغلل. لدی نه وروسته ، ده څو کاله نسبتاً په ارامی کی تیر کړل، تر څوچي په (۱۲۴۸ ق/ ۱۸۳۲م) کی شاه شجاع یی پر کندهار لښکر مارش کړ.

په (۱۲۴۸هجری،۱۸۳۲م)کي شاه شجاع دکابل د تخت د لاسته راویستلو په موخه د رنجیت سنګ سره خبری اتری پیل کړی. دیوه تړون له مخي یی هغه ته وعده ورکړه چي پیښوربه په ۱۸۳۳م کي ده ته سپاري. ددی سره سم یی پرسند باندی برید وکړ،هغه یی ونیوی او دسند دمیرانو څخه یی مالیات ترلاسه کړه، وروسته یی د معصوم هوتک دلیکني له مخي د (۱۲۵۰هجري) کال د محرم په میاشت (۱۲۳۴م) بارکزي وړونه په کندهارکي قلعه بند کړه[1].

میرغلام محمد غبار د شاه شجاع د عسکرو شمیر ۲۲زره تنه ښودلی دی[2]. د(نوای معارک) لیکونکی بیا وایی چي دا شمیر تر ۷۰زروتنوپوري رسیدی چي د انګریزی افسرانو د خوا سوق اواداره کیدل. دوی په نیغه پر کندهار حمله وکړه او په زاړه ښارکي یی سنګر ونیوی. کندهاری وړونو جنګ او مقاومت ته دوام ورکړ اودسردار دوست محمد خان څخه یی مرسته و غوښته. دوست محمدخان پوهیدی چي د کندهار وروسته دده نوبت دی، ځکه یی نو د کهندلخان د غوښتني پرته هم د خطر د مخنیوی دپاره تیاری ونیوی . ده د وړونو او وراره ګانو د اطمینان په خاطر یوه لویه غونډه راوغوښتل. دپیښور حاکم سردارسلطان محمدخان او د جلال اباد حکمران نواب محمدزمانخان یی هم پدی جرګه کي د ګډون دپاره کابل ته را و بلل. دوی دواړو بهانی وکړی اوخپل زامن یی وجرګی ته راولیږل. په پایله کي دوست ماحمدخان ددی پرځای چي د کندهار پرخوا وخوځیږي د جلال اباد پرخوا یی عسکر مارش کړل. دخپل زوی محمداکبرخان په مټ یی نواب محمد زامانخان ونیوی او کابل ته یی راوست.

[1]- معصوم هوتک،کندهاري وړونه ،ص۶۷
[2]- غبار ،افغانستان درمسیر تاریخ ص۵۱۶،فرهنګ ۱ج،ص۲۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلال اباد یی په کابل پوري وتړی. خپل وروړسردار امیرمحمد خان یی د جلال اباد حکمران وټاکه، محمدزمانخان ته یی دکاله۱۵۰زره روپی دجاګیر پنامه امتیاز ورکړ او بیرته کابل ته راستون شو ترڅود شاه شجاع د مخنیوي دپاره کندهارته ولاړشي[1] .

کهندلخان، رحمدلخان او مهردلخان نژدی دوی میاشتي په نوي ښار کي قلعه بند وه ترڅوچي د (۱۸۳۴م)په جولای کي ددوست محمد خان قوتونه کندهارته ننوتل . دشاه شجاع قوتونه ددی ویری چي ددوي پرلښکر باندی اوبه بندی نکړي، دزاړه ښاره ووتل او ښارته نژدی په باغونوکی ځای پرځای شول. دوست محمد خان دلودیز دخوا د ښار محاصره ماته کړه او وړونه یی وژغورل. میداني جنګ پیل او کندهاری سرداران هم له ښاره راووتل او جنګ ته یی سنګر ونیوی. ددوی د ډلی نه سردار رحمدلخان دخپلو قواوو(سپرواو پیاده) سره د باباولي د کوتل دلاری تیرشول، دجلیران، مرغان، ګوندیګان له لوری یی ددښمن د شاخواته سنګر جوړکړ[2].

یوځل دوست محمدخان پراس سپور او مخ په وړاندي یی اس په ټوپ واچاوه تریوه واټن وهلو وروسته یی شاته وکتل. ددی مانور څخه دده موخه داوه چي خپل د عسکروجنګي مورال وازمایی. سردار اکبرخان او سردار افضل خان هر یوه د پلار لاره ونیوله، سمدستي یی د شاه شجاع پر عسکروچي د کهندل خان په باغ کی یی سنګر نیولی وو، برید وکړ. خونړی جنګ زور واخیست . سردار افضل خان پرشاه شجاع حمله یووړه .پداسی حال کي چي د شاه شجاع قواوو په سختی سره مقاومت کاوه ، سردار اکبرخان انګریزي جنرال کمپبل پخپله توره سره زخمي او ویی نیوی. نوموړي جنرال دځان له ویري سمدلاسه کلمه وویل او مسلمان شو. امیر دوست محمد خان د شیرمحمد نوم ورباندی کښیښود، هغه یی وبخښی او خپل په خدمت کی یی ومانه. دشاه شجاع قواوو ماته وخوړل او پخپله شاه شجاع دهرات په لور لاښ او جوین اوسیستان ته وتښتیدی. سردار دوست محمد خان بیله دی چي د خپلو وړونو څخه څه

---

[1] ـ کهزاد ، در زوایای تاریخ معاصر افغانستان، عروج بارکزایی ،ص۱۴۸ـ۱۴۷
[2] ـمعصوم هوتک ،کندهاري وړونه،۶۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترلاسه کړي، سمدستي کابل ته حرکت وکړ[1]. دوست محمد خان دوو شیانو ډیر مایوس او په تشویش کی واچاوه : یوداچي د شاه شجاع ترماتي وروسته دده څخه په تر لاسه شوومالونو کی یی د(کلوداوید)له خوانه یولیک وموند چي د شاه شجاع څخه د انکریزانودملاتړ ښکارندوی وو. دی کار د انګریزانو څخه دده نفرت لا نور هم زیات کړ. بله خبره داوه چي دشاه شجاع سره د امیر دوست محمدخان د جنګونوڅخه رنجیت سنګ فرصت ترلاسه کړی وو او پیښوریی دده د وروررسلطان محمدخان دلاسه ایستلی وو.

پر هرات باندی د ایرانیانو د برید تکل (۱۸۳۷م):

په (۱۸۳۰م) کال کي ارتور کونولی(Arthor conoly) دبرتانوي هند دڅارګري اداری ځوان افسر دستراتیژیکو مالوماتو د راټولولو دپاره منځنی اسیا ته لیږل شوی وو. دقفقاز د لیدو وروسته خیواته ورتلی چي د بخارا حالات د نژدی نه وڅاري. دی دخپل سفرپرمهال په لاره کي دغلوسره مخامخ شو. هغوی وغوښتل چی دی ووژني اومالونه یی لوټ کړي، خوهغه خپله پټه شتمني ودوی ته وښوده اوله مرګ نه یی ځان خلاص کړ. لدی نه وروسته یی د خیوا څخه صرف نظر وکړاود استراباد دلاری مشهد ته راغي. دهمدی کال په سپټمبر کي هرات ته راورسیدی.هلته دری هفتی پاته اود هند په نیت دکندهار پرخوا روان شو. کونولی چي د ښاغلي ډاکتر زمانی د مالوماتو له مخي د(ستري لوبی) داصطلاح منځته راوړونکی دی، بشپړاو ګټور مالومات یی پرهند باندی د روسانو د احتمالی حملی په هکله چي په څه ډول اود کومي لاري ترسره کیدلای شی، دبرتانوی هند چارواکوته وړاندی کړي دی .

دکونولي د مالوماتو له مخي روسانو کولای شول د دوولاروڅخه پرهند باندي په بری سر حمله وکړي. لومړی لاره دا وه چي روسان به تر هر څه دمخه خیوا ونیسی، وروسته به تر آمو رود را واوړي اوبلخ به ونیسي، بیا به د هندوکش نه راتیر ، دستر سکندر (سکندر کبیر) پشان به پر کابل هجوم

[1] ـ نوای معارک،ص ۱۰۶-۱۰۱،عروج بارکزایی، ص۱۵۱-۱۵۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوړي، دجلال اباد د وادي د لاری به دخیبر د کوتل نه راتیراو پیښورته به را ورسیږي. لدی وروسته کولای شي د سیند د رود نه را واوړي اوپر هند حملی پیل کړي. کونولی دا لار ډیره اوږده ، دستونزو اوجنګي خطرونوڅخه ډکه بللی وه چي دده په اند به ددی ټولي لاري پای کول دوه دری کالوته اړتیا ولري. دوهمه لاره د روسي جنرالانو د پاره د هرات نیول ، دهغه ځایه د کندهار د لاري بیا کویټی ته ځان رسول دی چی له دغه ځایه بیا د بولان د لاري پر هند بریدونه کولای سي.

کونولي وایی : روسان کولای سی ایران ورسره یوځای کړي، د وچی د لاری دکسپین څخه داستراباد نه تیرسي او هرات ته ځانونه ورسوي. که چیري یوځل هرات د روسانو لاسته ورسي اوبیا ایران پخپلی خاوري پوري ونښلوي ، بیانو د دوی اردو کولای سي داوږدو کلونو دپاره هلته سوق الجیش وکړي او خپلي ټولی اړتیاوي دهغه ځای نه پوره کړي. هرات یاني د منځني اسیا د غله دانو ګدام . دخوراکي توکو او نورو لوژستیکي چار ودبرابرولو دپاره دلته بشپړ امکانات شتون لری[1] .

کونولی تینګار کړي چي هرات نباید دایرانیانو یا روسانو لاسته ورشي. په هر حال د روسانو د حملی په وړاندي افغانستان دریږي. دی وایی چي افغانان د روسانوڅخه هیڅ د خیر هیله نلري، مګر د روسانو د متحدینو یاني ایرانیانو سره بیاد مذهبي توپیر له مخي کرکه اودښمني لري. کونولي زیاتوی : « داسي افغانان چي له هغوی نه ګټه تر لاسته کړي، ډیر لږ مګرستاسو د ویرولو دپاره خورازیات دی. دوی د هغوکسانو په وړاندي چی د روسانو سره اړیکي لري لکه ایرانیان ، له حده زیاته کرکه اودښمنی کوي . که چیري افغانان د یوه ملت په توګه عزم وکړي چي د یوه یرغل په وړاندی ودریږي، پدی حالت کی به یرغلګرته داسي ستونزي پیښی کړي چي د حل توان به یی ونلري. دوی به دخپلي وروستي سلګي پوری مقاومت وکړي اوتر اخیرني څاڅکيویني پوري به وجنګیږي. ددښمن پرکتارونو به حملی کوي څو د خوراکی توکو زیرمي یی

---

[1]- بازی بزرګ، پیترهاپکرک،ترجمه محمداسحق توخي،ص۱۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

له منځه یوسي او د شا دخوا داړیک ولاري پري بندی کړي. [1]»

که چیري افغانان سر وپاشل سي (لکه څنګه یي وروسته همداسي وسوه) ، بیا نو روسان په اسانی سره کولای شی چي یوه ډله یی د غوړو وعدواو نورو مادي امتیازاتو په ورکولو سره دبلي ډلي پرضد ودروي. کونولي سپاربښتنه کوي او وایی، مخکي لدی نه چی هرات ددغو دوو زورورو کسانولاسته ورشی، باید دکامران سره دوستانه اړیکي تینګي سي. بیله دی نه به دهند په لور دروسانو لاره پرانیستی پاته وي. کونولي ددی د پاره چي انګریزي چارواکي یی دهرات ونیول وته هڅولي وي ، وایی چي په هرات کی ټول پدی پوهیږي چي کامران د انګریزانو پلوی دی[2].

امیر دوست محمد خان پسله دی نه چي لښکر یی دسیکانو سره تر جنګ وروسته د خیبر دلاري بیرته راستون شوی وو ، دهند وایسرا لارد اوکلیند ته یی چي تازه پردنده باندي ګمارل شوی وو (۱۸۳۶م) یولیک ولیږه . دهغه نه یی پردنده باندي دګمارلو په اړه د مبارکي ویلو په ترڅ کي غوښتنه وکړه چي د پیښور په بیرته ترلاسه کولو کي، دده د دولت اود رنجیت سنګ ترمنځ په جنجال کي مداخله اوددغي ستونزي په حل کي ورسره مرسته وکړي. ده همدارنګه د ایران شاه ته یولیک واستاوه ،هلته یی په پیښورکي د مسلمانانو په وړاندي دسیکانو بیشرمانه کړنو اوظلم زور څخه یادونه کړیوه. ده همدارنګه لدی نه وړاندي په پطرزبورګ کي روسي امپراتورته یولیک لیږلی وو. پدی لیک کی یی چی د میرزا محمد حسین پلاس یی استولی وو، دنوموړي امپراتورڅخه د سیکانو دلاسه د پیښور په آزادولوکي د مرستي غوښتني کړیوی.

انګریزي جاسوس موهنلال چي د امیر دوست محمد خان په دربارکي یی د انګریزي هیات د رئیس الکساندربرنس دمنشي دنده درلوده ، لیکي: «امیردوست محمدخان داسي فکر کاوه چي د هندوستان کلي دده په لاس کي ده، که چیری یوبل رقیب هم راپیداسي نو انګریزان به داکلي دده څخه په ډیره لوړه بیه رانیسي. په همدی هیله ده د هندی چارواکو، ایرانیانو او روسانو سره

[1] - بازی بزرګ، پیترهاپکرک، ،ص۱۰۸
[2] - هم دغه اثر، ،ص۱۰۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړیکي ونیولی څوځان وروپیژني. داهغه وخت دی چی دده مشر وروړسلطان محمدخان د پیښور حکمران ژوندی وو، دکوهاټ اواشنغر سیمي چي د پیښور برخي وی، دسلطان محمدخان په موافقه، رنجیت سنګ لاندی کړیوی. په دغسی یو حالت کي چي د امیر دوست محمد خان دواړو رقیبانو، سلطان محمدخان او رنجیت سنګ دده څخه کرکه اوډار درلود، دی د پیښور دنیولو اوترلاسه کولو په فکرکي سو. په همدی موخه یی د درو لوړو یادو سوو دولتونو مشرانو ته لیکونه ولیږل او د پیښورپه بیرته ترلاسه کولوکي یی دهغوی څخه دمرستي هیله وکړه . ده پخپلو لیکونو کي هغوی ته دا یادونه هم کړی وه چی که چیري دده سره مرسته وکړي، نودی به هم که اړتیا پیداشی، دهغوی سره به د اړیني مرستي څخه ځان ونه سپموي [1]».

دکندهاری سردارانو تلواری اقدامات:

دکندهار سرداران چي د امیردوست محمدخان وړونه وه، کله چي د لیکونو دلیږلو په اړوند د امیر د کړنو څخه خبر شول ، د سؤتفاهم له مخي پرځان وډاریدل، سمدستي یی د ایران شاه اود روسیی امپراتورته لیک واستاوه اوځانونه یی دایران تر ملاتړ لاندي(تحت الحمایه) اعلان کړل . ددی سره سم د ایران استازی قمبر علیخان کندهارته راورسیدی اود سردارانو سره یی موافقه لیک لاسلیک کړ. پدی موافقه لیک کي راغلي وه چي که چیري ایران پر هرات حمله وکړي اوکندهاري سرداران پدی حمله کي دایران سره مرسته وکړي، نو ایران به هرات، دهرات د نیولو وروسته و کندهاري سردارانوته وسپاري.

ددی موضوع نور جزییات داسي وه : کله چي د ایران قاجاري شاه ودربار ته د امیردوست محمدخان او کندهاری سردارانو لیکونه راورسیدل، دفارس دولت سفیر قمبرعلیخان د امیر د استازي محمد حسین خان سره کندهارته راغلل. کندهاری سرداران چي د امیردوست محمدخان سره یی حسادت اوهم یی ډار ورڅخه درلود، دایران سفیر یی پری نښود چي د کابل دربارته

[1] ـ زندگی امیر دوست محمدخان، تالیف موهن لال کشمیری ،جلد اول ، ترجمه دکترخلیل الله هاشمیان، ص۲۲٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولاړسي. دوی نیت درلود چي د ایران دسفیر سره دیوه تړون دلاسلیک له مخي دایران دولت نه هغه ټول خیالی امتیازونه یوازي دوی ترلاسه کړي. موهن لال دنوموړي تړون منځپانګه داسي ښودلی ده :

« زه قمبر علیخان د ایران د پاچا اعلیحضرت محمدشاه (قاجار) په استازیتوب د محترموسردارانو کهندلخان ،رحمدلخان او مهردلخان سره لاندي تړون لاسلیک کوم :

که چیري سرداران صاحبان یو تن له خپلو زامنو څخه داعلیحضرت ودربار ته ولیږي، ددوی ددی کار په وړاندي زه دوی ته وعده ورکوم چي :

۱. دهرات قلمروکه دفارس دقواووپه مټ اویا هم پخپله د سردارانو دلښکرو په زور ونیول شي، په دواړو حالاتو کي به د سردارانو په اختیارکي پریښنول شي اوشاهنشاه به دسردارانو څخه ددی کار په بدل کي دهیڅ شي غوښتنه ونکړي، مګر داچي د شاهنشاه خدمت او اطاعت وسي. شاهنشاه به همدارنګه په افغانستان کي ددوی په قومي چارو یا هیواد کي مداخله ونکړي.

۲. اعلیحضرت شاهنشاه به دافغانانو سره که دهر قوم اوقبیلی څخه وي که لوی یا وړوکی قوم وی، د ائتلاف جوړولو څخه ډډه وکړي.

۳. اعلیحضرت شاهنشاه به هیڅکله هم د شاهزاده کامران او یارمحمد خان سره دوستانه اړیکي ټینګي نکړي.

٤. دفارس ودربارته دسردار کهندلخان د زوی په رارسیدوسره به اعلیحضرت وخپلو قواو وته امر وکړي اودهرات پرخوا به یی مارش کړي. که چیری شهزاده کامران دکندهار د نیولو عزم وکړي، شاهنشاه به دخپل حضور په مرسته د هغه دحملی مخنیوی کوي او که چیري دوی دا ونه مني، شاهنشاه به پخپله وهرات ته شخصا راشي.

٥. شاهنشاه به کندهاری سردارانو ته د ۱۲زره نفری سپاره او پیاده لښکرو لګښتونه د ۱۲پایو توپونوسره پرغاړه واخلي. شاهنشاه به همدارنګه دهرات د نیولو په موخه دلښکرو اضافی لګښتونه ورکړي اوکه جنګ د اوږده وخت د پاره دوام وموند، ټول لګښتونه چي ددی کار دپاره ضروری وی حتما به یی ورکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶. که چیري ددغه جنګ له اثره دسردارانو په قلمرو کي ځمکو ته زیان ورسیږي، شاهنشاه به پخپل هیواد کي دنوموړي زیانمني شوی ځمکی معادل تاوان سردارانو ته ورکړي.

۷. دغه تړون چی ما همدا اوس لاسلیک کړ، پکارده چي د اعلیحضرت شاهنشاه د خوا منظورشي. همدارنګه ددی دپاره چي د سردارانو اطمینان او باورترلاسه شي، دغه قرارداد به د حاجي میرزا اقاسي، میرزامسعود(دخارجی چارو وزیر) ،د روسیی دسفیراو د انګلستان دسفیر د خوا هم لاسلیک شي. قمبرعلي.[۱]»

کندهار او کابل ته دقاجاري دولت د سفیر رارسیدل:

دقاجاري دولت مقاماتو، قمبرعلیخان ته د راتګ نه مخکي لاندي پټي دندي سپارلي وی :« کله چی تاسی قمبرعلي دکیانیان(موخه یی سیستان دی) له سرحدونو تیرشي، هرځای ته چي رسیږي، لاندی مالومات به د خپل یاداښت په کتاب کی لیکي، اود بیرته راستنیدوسره سم به یی په تهران کي د اعلیحضرت حضورته وړاندي کړي: دښارونو او کلیو حالات ،هلته داوسیدونکو تخمیني شمیر، پدی هکله ستاسو خپل دسترګولیدلی حال، دهرقوم اوقبیلی قدرت لکه سیستانیان، بلوڅان، پښتانه ، قزلباشان، دخلګو عایدات او لګښتونه، دښارونو تولیدات او د کلیو مهم زراعتي توکي، دمالیاتو کچه، هغه تجارتي شیان چي له بهرنه واردیږي، ایاسړکونه کندوکپر دی یا هوار اویا غرني دي چي تیریدل یی دلاری ستونزمن وی(صعب العبور).

کله چي تاسي د بلوچستان څخه تیریږي، باید داعلیحضرت د عطوفت ، سخاوت اوبخششیو په هکله د خلګو ترمنځ تبلیغ وکړي څو د بلوچستان اوسیستان خانان وهڅول شي. که چیري نوموړي خانان د کامران پلویان وي، باید تشویق سي چي له هغه نه ځانونه لیري اود فارس حکومت ته خدمت

[۱]- زندګي امیردوست محمدخان، تالیف موهن لال کشمیري،جلد اول،ترجمه ډاکترخلیل الله شمیان،ص۲۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکړي. دوي ته بايد اطمنان ورکړه شي چي د فارس دحکومت سره به يی اړيکي په بشپړه توګه پټي وساتلي شي. په ځانګړي ډول د اعليحضرت دسخاوت څخه به عليخان(سيستانی) ته زيری ورکړي او ورته ووايي چي دده د خدمتونو خبر اعليحضرت ته رسيدلی دی. ټول خانان بايد سره يوځای شي، خپل جنګيالي اوتجهيزات بايد داسي اماده کړي چی د شاهنشاه د بری راوړونکي لښکر په رارسيدو سره سمدستي دهغه سره يوځای اوپه ليکو کي يی ورګډ شی.

تاسي به په کندهار کي د اعليحضرت شاهنشاه له خوا نه فرمان، جامي اوافتخاري نښانونه وکهندلخان اود هغه وړونو ته ورکړي اود اعليحضرت وسخاوت ته به دوی نورهم تشويق کړي. تاسي هڅه وکړي چي ځان کهندلخان ته نورهم نژدی اوتری نه پوښتنه وکړي چي د هغه مخکني ليک تر رسيدو وروسته مو ولي خپل ورور يا زوي تر اوسه پوري د اعليحضرت دربارته ندی ليږلي؟ کهندلخان بايد لومړی خپل ورور را وليږي. پدی خبره باندي دی وپوهوي چي که چيری دی پر خپل دغه موقف باندي پاته شي نو د اعليحضرت د لښکر انتظاردی ولري. دی بايد خپل پوځ تيار او اماده کړي، هرڅومره سپاره کسان چي راټولولای شي، راټول دی يی کړي، ځکه پرهرات باندی به دی حمله وکړي. کهندلخان ته ووايي چي که د فارس دولت ته د خدمت پرمهال وده ته تاوان ورسيږي، هغه ټوله د فارس دولت پرغاړه اخلي. تاسي به هلته د ټولو اغيزمنو کسانو سره دوستي ټينګه کړي. په ځانګړی ډول د پښتنو او قزلباش خانانوسره او په کلي ډول د ټولو شعيه ګانو سره اړيکي ونيسی اوهغوی د شاه وخدمت اود هغه له خوا وامتيازونو ته تشويق کړي. که د هغوی سره د شعيه او سني ترمنځ د مذهبي توپير څخه ډار او تشويش وي، تاسي ډاډ ورته ورکړی چي اعليحضرت به هيڅکله هم داسي و نکړي چي ستاسي په هکله دمذهبي توپير له مخي عدالت ترپښنولاندی کړي. په عمومي ډول دا ستاسي دنده ده چي افغانان د اعليحضرت وخدمت ته راوبولي اوتشويق يی کړی.

ترهغه وروسته چي په کندهار کي مو لوړي موخي ترلاسه کړی، بيانو کولای سي د کابل پرخوا حرکت وکړي. په کابل کي به دوست محمدخان ته دغه درکړل شوی پيش قبضه د اعليحضرت دعطوفت ديوی بيلګي په توګه هغه ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکړي. نواب جبارخان ته به داعلیحضرت لخوا منظورشوی افتخاري نښان تقدیم کړي. دوی ته به د اعلیحضرت د سخاوتونو په هکله اطمینان ورکړي اوورته وواياست چي د اعلیحضرت د پوځ تر رارسیدوروسته چي دغي سیمي ته راورسیږي، تاسي ته به بی شمیره انعامونه او سوغاتونه درکړل شي.

په ظاهره به تاسي هغوی ته داسي وښیاست چي ګویا ستاسي دماموریت اوکابل ته د راتلو اصلي موخه دامیردوست محمدخان د عریضي د ځواب راوړل دی، کومه چي ده اعلیحضرت ته لیږلی وه اوهمدارنګه داعلیحضرت لخوا د منظور شوو جامو اوافتخاری نښانونو تقدیمول دي. اما تاسي به په پټه په خصوصي مذاکرو کي امیر دوست محمد خان ودی ته تشویق کړي چي د فارس دولت سره یو ځای شي. پدی هکله ډیراصرار او تاکید وکړي او هغه ته وواياست چي که د خدای غوښتنه وه داعلیحضرت عطوفت به د دوست محمدخان په باره کی خورا ډیر وي اوله مخي به یی ټول قلمرو دده تر تسلط او اداری لاندی راشي او دی به کامل کنترول ورباندي ولري.

تاسي به دوست محمدخان ته وواياست چي که چیري دی د فارس ددولت سره ډیټو(محرمانه)اړیکو د ساتلوغوښتونکی وي ، باید خپل یو ورور یا زوی داعلیحضرت دربارته ولیږي . داکار به دده دپاره خورا ګټور تمام شي . لنډه داچي باید امیر د فارس ددولت ومرستوته تشویق شي اوپدی خبره باندي باید دی وپوهول شي چي دده د نجات یوازنی چاره دفارس دولت دی. پرده باندی باید ډیر تاکید وشي څوخپل فوځونه تیار او اماده کړي اوپه پسرلي کي دی د اعلیحضرت راتلو ته سترګي په لاره اوسي. که چیري امیر ستاسي څخه دیوه داسي سند غوښتنه وکړي چي له مخي یی د فارس سره دهغه یوځایوالی تایید کړی، تاسي کولای سی ده ته داسي سند ورکړي څودهغه پر بنسټ باندي سیکان وډاروي چي دده د تعقیب او ازارولو څخه لاس واخلي » .

هغه وخت چي قمبرعلیخان دکندهاري سردارانوسره په مذاکرو بوخت وو، ده په ډیر مهارت د محمودخان بیات اونوروشعیه فارسی بانانوسره چي هم یی نفوذ درلود اوهم د امیردوست محمدخان د اعتماد وړوه، د اړیکو ور پرانیست. ده ددوی د ډلي نه یو شمیر کسان د جاسوسي په موخه جذب کړه څو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهیواد د عایداتو د سرچینو اوپه ځانګړي ډول د نظامي تجهیزاتو او زیرمو په هکله اړین مالومات راټول کړي. قمبرعلیخان همدارنګه د کندهار د شعیه او فارسیوان سوداګرو اوشتمنو کسانوسره اړیکي ونیولی او دهغوی نه یی وغوښتل چي د محمدشاه لښکرو ته د اړتیا پر مهال د خوراک اړین توکي او لوازم تهیه کړي. ده شتمنو او اغیزمنو کسانو ته د ایران د پاچا لخوا غوړي وعدی ورکړي ځودده وخدمت ته یی تشویق کړي. ده وسوداګرو اونورو کسانوته چي د شاه ملاتړ یی کاوه ، د شاه لخوا د دستور نامي یوه یوه کاپي ورکول کومه چي دشاه او صدراعظم په لاسلیک ښکلی شوی وه . ده به هغوی ته ویل چی دغه سند ورسره وساتي تر څو په ښودلوسره یی د قاجاري شتمن دولت له مقاماتو څخه د خپل ملاتړ په خاطر امتیازونه تر لاسه کړي. دکندهار ددی ډول سوداګرو په منځ کي یوهم ملانسو(نصوح) وو. دی هم شتمن سوداګر اوهم د کندهاری سردارانو د اعتماد وړمشاور وو. ده هم د نوموړي دستورنامی یوه کاپی تر لاسه کړیوه. ده ددغه سند یوه کاپي د موهن لال و جاسوس محمدطاهر ته سپارلی وه چی د قمبر علیخان اصلی دنده اوصلاحیتونه ور څخه برملا کیدل. [1]

کله چي محمد حسین خان دامیر استازی پدی پوه سو چي کندهاری سرداران دده سره وقمبرعلیخان ته دتګ اجازه نه ورکوي اوله هغه نه وروسته چي د نوموړوسردارانوسره دده د قراردادونو څخه خبرشو، نوپه پټه له کندهاره ووت، ځان یی کابل ته ورساوه اوامیر یی دحاله خبر کړ. امیر دوست محمد خان یو د ګیلونه ډک لیک په کندهارکي خپلو وړونو ته ولیږي. ده ګیله کړی وه چي ولي یی دده دربارته دقمبرعلیخان دراتلو مخنیوی کړی دی او ولي یی امیر ددغه تړون دګټوڅخه له پامه غورځولی دی. په هر حال محمدحسین خان دفارس دشاه فرمان(ځواب) واميردوست محمدخان ته ورساوه او ورته تقدیم یی کړ.

<u>کندهارته دروسی قیصر د استازي ویکوویچ رارسیدل:</u>

---

[1] ـ همان اثر ، ج۱، ص۲٤٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

دروسیی استازی ویکوویچ[۱] کندهارته تر رارسیدووروسته، دسردارنو سره په خبرو اتروکي وویل : دفارس پادشاه دبرتانیی د سفیر ومشوروته هیڅ اهمیت نه ورکوي. ځکه چي ځان په بشپړ ډول په روسیی پوري تړلی ګڼي. روسیه هم په ښکاره ډول او هم په پټه د هغه سره هر راز اړین کمکونه کوي. پدی هکله میجرلیچ داسي ګزارش ورکړیدی :

« مهردلخان دهغه روسي صاحب منصب په هکله چي همدا اوس په کابل کي دی ،ماته وویل چي د امپراتور لخوا یی لاندي پیغامونه ده ته سپارلي دی :

۱. که چیری کندهاري سرداران د امیردوست محمد خان سره یوځای

---

[۱] -(هم هغه د موهنلال کتاب، ۲۶۸مخ)

پدی ځای کي یوه یادونه اړینه ده : « هنری راولینسن ځوان انګریزي افسر چي وروسته یو وتلی څیرونکی شو، دی د امیرپه دربارکي د پطرزبورګ د استازي بشپړ نوم تورن (یان ویکوویچ) ښودلی او وایی د ارینبورګ د ګارنیزون یو افسروو،په خته لیتوانیایی ، په انګریزي او فرانسوي ژبو روان ږغیدی .دی وایی چي د لومړي ځل لپاره یی د۱۸۳۷م کال د نوومبر په لومړۍ نیټه دی هغه وخت ولیدی چي دشاه کمپ ته ور روان وو او ویتکوویچ د څو تنو روسي قزاقانو سره د ویالی پرغاړه د سهار ناری کاوه .دا هغه وخت وو چي د ایران شاه پر هرات باندي د حملی په موخه د تهران نه په سل ګونو کیلومتره لیري کمپ وهلی وو. راولینسن د انګریزي سفیر (مکنیل) له خوا د شاه د پاره یو پیغام اخیستی وو. کله چي دشاه کمپ ته ورسیدی ، هو اتیاره او شپی وزرغوړولي وو .ده باید په همدی شپه دشاه سره لیدلي وای. کله چي په کمپ کي شاه ته ورغی ، شاه دده په لیدوسره وویل: « ماته یی سوغات راوړیدی » . وروسته له دی خبری نه یی زیاته کړه چي روسي تزار دا سوغات د کابل د امیر د پاره رالیږلی دی. راولینسن خبر ترلاسه کړ چي د روسیی سفیر سیمونیچ د ویتکوویچ د ډلی د تیریدواجازه د کابل د دربارپه لور د شاه څخه په لاس راوړی وه . ددی سره سم یی تصمیم ونیوی جي هرڅه ژر تهران ته راوګرځي. کله چي د شاه د خیمی څخه د راوتلو په حال کي وو، د ویتکوویچ د ډلی سره مخامخ شو.هغوی هم نیت درلود چي ځانونه په کمپ کي ترشاه پوری ورسوي. ویتکوویچ په انګریزي ژبه ځان راولینسن ته ور وپیژندی اوسترۍ مشي یی وکړه . ده هلته په دښت کي د ویالی پر غاړه د ناری په وخت دراولینسن په وړاندی د ساړه برخورد له کبله بخښنه وغوښته .ویتکوویچ د روسي، انګریزي او فرانسوي ژبو برسیره به ترکي اوفارسی ژبو په ښه ډول ږغیدلای شو. یو دبل سره ددغو دووتنو زیرکو اجنټانو مخامخ کیدل ، دلوبي د هراړخ د پاره ځانګړی مانا او مفهوم درلود (بازی بزرګ،ص ۱۴۰ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

سي، روسيه به مرسته ورسره وکړي چي دسيکانو سره وجنګيږي ،ملتان او ديره جات ورڅخه بيرته ترلاسه او ان د سند په بيرته نيولو کي به هم مرسته ور سره وکړي.

۲. دفارس پادشاه دروسيی څخه يونيم کرور روپی پوروړی دی. روسيه اماده ده چي دفارس دولت ته حواله ورکړي څو دغه پيسی يی په برابر ډول د سردارانو او امير تر منځ وويشي.

۳. دروسيی دولت به دجنګيالو قوتونو مرسته ورسره ونه کړي، مګر پرځای به يی د اړتيا وړ وسلی ورکړي. ددی ټولومرستو په مقابل کي روسيه يوازي دا غواړي چي سرداران د روسيي اطاعت (فرمان برداری) وکړي او استازی يی په خپل دربار کي ومني.

٤. تاسي (سرداران ا و امير) چي هر وخت مو زړه وغواړي ، کولای سي جنګ پيل کړي، مګر د سولي او اوربند په هکله بايد د روسيي امپراتور سره مشوره وشي او نظر يی واخيستل شی . [1] »

دکندهاری مشر ، سردار کهندل خان دیاره د قاجاری محمد شاه فرمان:

« الله داد خان زموږ کمپ ته راورسيدی او ستاسي غوښتنی يی زموږ حضورته وړاندي کړي. په همدی خاطر د شاه مرحمت ستاسو په هکله زيات شو.هر څوک چي پرما باور وکړي او ځان ترماپوري راورسوي، زموږ عطوفت اومرحمت به ترلاسه اوخپلو موخوته به ورسيږي. که تاسي تر دا اوسه پوري پر خپله وعده باندي په صداقت ولاړياست نود شاه لخوابه موعطوفت په برخه وي. تاسي تل ماته خپلي موخي، غوښتني او هيلي وليکې او باور ولرې چي دا ټوله به تر سره شی.[2] »

---

[1] ـ همان اثر،ج ۱،ص ۲٦۸
[2] ـ دموهن لال هم هغه کتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهندل خان ته د جنرال بروسکي لیک:

«عبدالواحد بیک اوالله داد خان د قمبرعلي خان سره یوځای راورسیدل اوستاسي د موخو په هکله یی ماته گرارش راکړ . هغه څه چي کپتان ویتکوویچ تاسي ته ویلي او ستاسو د سوکالۍ ، هوسایي ، خیر اوامن دپاره گټور وه ، در پیاد کړي . لدی نه پرته نور څه هم لرم چي ستاسي سره یی شریک کړم . تاسي ډیر پرځای کار وکړ چي دفارس له دولت نه مو مرسته وغوښتل. ستاسۍ استازي الله داد خان له مانه وغوښتل چي د لیک ځواب مو درته ولیکم .دی دلته زما له نفوذ نه خبر دی او هر څه یی پخپلو سترگو لیدلی دي. دی د شاه له تاوده هرکلي او مرحمت سره مخامخ شو. شاه له ده نه وپوښتل چی کندهاری سرداران له شاه څخه څه هیلي لري؟ دشاه سره ستاسي یوځای کیدل بیله گټي تاسي ته هیڅ تاوان نلري. ددی کار گټه تاسي ته دومره زیاته ده چي په قلم یی لیکلای نشم. تاسي یقین ولري چي دشاه دپاره ستاسي خدمت د هر اړخ نه ستاسي په گټه دی. شاه هر څوک د هغه د مقام او ارزښت له مخي نازوي. ستاسي مقام او ارزښت هغه ته تر ټولو لوړ دی. خپل زوی محمد عمر خان هرڅه ژر او حتما راولیږئ . دده څخه به په مهربایي سره تود هرکلی وشي. پدی هکله ښاغلی (م.گوټ).دروسیي سفیر میلمه او همدارنگه حاجي اقاسي تاسي ته لیکلي دی. په کندهار کي د قمبرعلیخان لخوا لاسلیک شوی تړون هم تایید شویدی.

دشاه د ویاړلي نیت له مخي میمنه ،هزاره جات او چارادینک لکه څنگه چي هیله وه ،په بشپړ ډول تسخیرسویدی. د اصف مشهد د محراب خان والي زوی ، د شیرمحمد خان اوگل محمد خان ورور او یو شمیر نور کسان هم د شاه خدمت ته راځي (دگروگان په ډول) . دفارس هیواد اوس هغه پخوانی هیواد ندی. زما هیله او دعا داده چي ستاسي یوځایوالی د فارس د دولت سره هرڅه ژر تر سره سي. اعلیحضرت محمدشاه د هرات پر مسلمان اولس باندي د ترحم په خاطر د هغه ولایت د اشغال څخه تر اوسه پوري منصرف دی، مگر د پروردگار په مرحمت او د شاه د بخت د ستوري سره سم به هرات ډیرژر اشغال شی. هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت به نو ټولي چاري تر اوس ډيري ښی شي. پدی توګه به دا ډير پرځای کار وي چي خپل زوی محمد عمر بيله ځنډه راوليږي[۱].

زه به د فارس حکومت ته ليک واستوم څو ستاسي د زوی د ورتګ په هکله هر ډول خنډونه له منځه يوسي. هغه به په عزت سره د شاه له خوا ومنل شي .... ستاسي دا ډول اړيکي به د شاه سره بيله ښيګڼو هيڅ تاوان ونلري. دابه تاسي ته دومره ګټي ولري چي قلم به يی د ليکلوڅخه ناتوانه وی. باورولري چي دشاه په وړاندي به ستاسي خدمت ، تاسي ته د هر ډول ګټو لاره پرانيزي....[۲] »

قاجاری شاه سره د کندهاري سردارانو ددوستي په هکله د روسيی د سفير سيمونيچ تضمين ليک:

« زه دفارس دشاه په دربار کي دروسيی ځانګړی استازی اوسفير د اعليحضرت محمدشاه اوکندهاري سردارانو ترمنځ د لاسليک شوي تړون دشرايطو په اړوند په لاندي ډول تضمين کوم :

۱. دهرات ولايت به د شاه لخوا د کندهاري سردارانو د صادقانه خدمتونو پخاطر چي د هغه د پر تخت کښيناستلو راهيسی يی تر اوسه پوري سرته رسولي دی ، نوموړو سردارانوته دانعام په ډول ورکړ شي،

۲. هغه سيمی او قومونه چي همدا اوس د کندهاري سردارانو په تصرف کي او د دوی تابع دي،بيله دی څخه چي لاس وهنه پکښي وسي او يا کمښت پکښی راشي ،دپخوا په شان به ددوی تر تسلط لاندی پاته شي.

۳. دفارس دولت به هيڅکله دافغاني قومونو څخه کوم قوم که لوی يا وړوکي وی ، دخپلو اتباعو سره ګډ نکړي، همدارنګه به افغانان په هغو کارونو کي چي په دوی پوري اړه نلري،به کار او خدمت ونه ګمارل شي. ټولي چاري او

---

[۱] - هم هغه اثر ،۲۵۸ مخ
[۲] - شو هاز،د بلوڅو فرهنګي مجله ، ۱۹۸۹م کال لومړی ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاملی چي په افغاني سیمو پوري اړه لري، د فارس د دولت لخوا به کندهاري سردارانو ته وسپارل شي.

۴. شهزاده کامران او دده وزیر یارمحمد خان به د فارس دولت د ټولو رسمي مراسمو څخه محروم وګڼلي شي.

۵. که چیري شاه شجاع الملک، انګریزان او یا د کابل امیر دکندهار په وړاندي په کوم دښمنانه عمل لاس پوري کړي، شاه به د کندهاري سردارانو سره د هغوپه وړاندي مرسته وکړي.

۶. که چیری د کهندلخان زامن یا وړونه دیوه فرعي قوت سره دشاه کمپ ته راشی، دوی ته ، ددوی مالونوته او ددوی سره راغلوکسانو ته به هیڅ ډول زیان ونه رسیږي او هیڅوک به یی د یرغمل په ډول ونه نیول شی. د کهندلخان یو زوی به ددي وعدی څخه بیل وي چي هغه به د تل لپاره د شاه په خدمت کي دلته وساتل شي.

۷. کندهاري سرداران به یو ۱۲ زره کسیز سپور نظام پوځ د ۱۲ توپونو سره د هرات د اشغال د پاره را واستوي. ددغو قواوو معاشونه اوټول لګښتونه د سردارانود خوا ورکول کیږي اوکه لازم وګڼل شي دغه فوځ به د شاه خدمت هم کوي.

۸. وکندهارته ددغه قرارداد درسیدو، تصویب او لاسلیک سره سم به بیله ځنډه محمدعمرخان فوراً دشاه حضورته د شرفیابي پخاطر ولیږل شی (ددغو تشریفاتي جملو تر پوښ لاندي اصلي موخه داوه چي د کهندلخان نوموړی زوی به د ایران په دولت کي دیرغمل په توګه پاته وي. که چیري کهندلخان د خپلي هوکړي څخه تیر او ترخپلي کمبلی پښی اوږدی وغځوي یا سرکښي وکړي، نو د زوی سربه یی غوڅ کیږي. پښتو ژباړونکی)،

۹. دشاه په حضور کي ددغه شهزاده تر شرفیابي وروسته به شاهي کمپ ته د سپاره نظام د تنظیم په خاطر داړتیا وړ پیسی ولیږل شي. ددی کار په ترسر ه کولو سره به د فارس دولت او کندهاري سردارانوترمنځ داعتماد او باور فضا را پیداشي او د فارس دولت به دسردارانو څخه دبل هیڅ شي غوښتنه ونکړي بیله نظامي خدمت نه. که چیري شاه ددغه تړون د هري برخي په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترسره کولو کي پاته راشي اویا یی د ترسره کولو څخه سرپیچي وکړي، زه به د روسي دولت د فوقالعاده استازي په توګه ،په هرشکل او د هري لاري څخه وي چي اړینه وګڼل شی، دی به مجبوره کړم څو د دغه تړون ټول شرایط مراعات اوعملي یی کړي[1].

دښاغلي غبار د قوله، کندهاري سرداران ترکابل دمخه د(م.کونټ) سیمونیچ او د ویتکوویچ په دام کښیوتل، دهغه تړون پر بنسټ چي په ایران کي د روسیی سفیر تضمین کړی وو، دایران سره یی خپل یوځایوالی ومانه او پر هرات باندي یی د ایرانیانو په برید کي ځلورزره تنه عسکر د ایراني قواو ومرستي ته ولیږل اودکهندلخان زوی محمدعمرخان یی په تهران کي دشاه په غوښتنه هلته واستاوه[2] (ترڅو د یرغمل په توګه هلته پاته شي .ژباړونکی)

پر افغانستان باندي د انګریزانو تیری اوایران ته د سردارانو تښتیدل:

کله چي دفارس دولت د هرات د نیولوعزم وکړ،افغانستان پدی وخت کي د قدرت پر یوه مثلث ولاړوو: چي دوی څنډی یی ، کندهاراوکابل د محمدزی سردارانو په لاس کي او دریمه څنډه یی دسدوزی شهزاده کامران تر واک لاندي وه . دغه دریمه څنډه دلومړیو دوو څنډو سره په مخالفت اودښمنی کي ولاړه وه. طبیعي ده چي دا حالت د هغو کسانو د پاره چي په هیواد کي د سیاسي اونظامي مرکزي واک غوښتونکي وه ، خواشینونکی وو.

هغه وخت چي د روسیی استازی ویتکوویچ د روسیی د تزار پیغام امیر دوست محمد خان ته په کابل کي وړاندي کړ،انګریزان پدی تشویش کي ولویدل چي ګویا د روسانو دیپلوماسي تر دویی مخکي ده. دوی ویریدل چي په ایران کي به روسان دخپل نفوذ له مخي د هرات په نیولو وتوانیږي او پدی سره به کندهار هم لاندي کړي . ددی پایله به دا وي چي د کندهار او کابل د لاري به پر

---

[1] ـموهنلال ،همدغه اثر، ۱ج ، ۲۵۹-۲۴۸ مخونه

[2] ـ غبار، افغانستان در مسیر تاریخ، ۵۲۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

برتانیوي هند بریدونه پیل کړي. ځکه یی نو ددی کار د مخنیوي په خاطر یو منفور او ضعیف النفسه سړی(شاه شجاع) چي تیر دیرش کاله هلته سرګردانه ګرځیدی ، را پیدا کړ . دی یی د درانیانو د تاج او تخت د وارث په توګّ ومانه او پرشا یی وټکاوه . وروسته یی د یوه دری اړخیز تړون له مخي په ځان پوري وتاړه . داتړون د (۱۸۳۸م) کال د جون د میاشتي په ۲۶ نیټه د هند د وایسرا استازي مکناټن ، دپنجاب واکمن رنجیت سنګ اوشاه شعاع تر منځ لاسلیک شو.

شاه شجاع باید د تړون سره سم د افغانستان ځیني سیمي د یو لړ نور امتیازونو سره رنجیت سنګ ته پری ایښي وای . ده د اتیا زره کسیز وژونکي اوخوړونکي پوځ ترشا چي د پنجابیانو، هندیانو او انګریزانو څخه جوړو ، حرکت وکړ. دی پوځ د (۱۸۳۹م کال) په پسرلي کي د سند او بلوچستان د لاري پر کندهار یرغل یووړ. د کندهار د نیولو وروسته یی پرکابل حمله وکړه اوشاه شجاع یی د خپل لاسپوځي په توګه په بالاحصار کي پرتخت کښیناوه (داګست ۷ د همدی کال) چي هندي او اروپایانو یی ساتنه کول.

هغه وخت چي شاه شجاع د نوموړي پوځ ترشا دکندهار په لور روان اورانژدی کیدونکی وو، کهندلخان د کندهار واکمن دخپلو وړونو مهردلخان او رحمدل خان په مرسته د کندهار څخه ودفاع ته تیاري ونیوه، خو د یو لړبی اتفاقیو او ملي خیانتونو په پایله کي انکریزي پوځ بری وموند. کندهاري سردارانو د ګرشک په لور و پشت رود ته مخ ونیوی. داچي تر تعقیب لاندي وه ، نویی ایران ته پناه یووړه اوڅلور کاله هلته پاته شول.

وطن ته دسردارانو بیا راګرځیدل او د واک بیا ترلاسه کول:

د انکریزانو د ماتی په پایله کی دهند څخه د امیردوست محمد خان دبیرته راګرځیدو او د سلطنت د دوهم ځل ترلاسه کولووروسته، سردار محمداکبرخان یو د زیري لیک په ایران کي کندهاري سردارانوته ولیږه او هغوی ته یی د انګریزانو د ماتي او شړلوڅخه خبر ورکړ.دوی یی بیرته وطن ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوبلل اوهغوی هم سمدستي راغلل[1].

دامیر دوست محمدخان ددوهم ځل سلطنت په لومړي کال (۱۸۴۳م کال) سردار سلطان احمد خان د سردار محمدعظیم خان زوی چي د امیر زوم هم کیدی ، دامیر د دوهم ځل سلطنت سره یی مخالفت وښود. سردار محمد اکبرخان ورسره پدی هکله څوځلی خبری وکړی خو کومه ګټه یی ونکړه. ښایی ددی لامل د امیر لخوا د سردارمحمد عظیم خان دکونډې مجبورول وه چي دده سره واده وکړي. امیر په کابل کي دا کار د خپل قدرت پر مهال دسردار محمدعظیم خان د شتمنیو د ترلاسه کولوپه خاطر کړی وو.

په هر حال سلطان احمد خان د امیر ددوهم ځل پرتخت کښیناستو څخه څو میاشتي وروسته کابل پریښود او کندهار ته ولاړ.هلته یی کندهاري سردارانو ته ځان ورساوه چي کاکا ګان یی وه. هغوی په عزت سره دده تود هرکلی وکړ. سلطان احمدخان په کندهار کي سرداران د امیر پرضد تحریک کړه. پنځه میاشتي وروسته د پنځو زرو عسکرو سره دسردار مهردل خان او سردار رحمدل خان په ګډون دکابل په لور د امیر دوست محمد خان سره د جنګ په نیت وخوځیدل. امیر چي ددی موضوع څخه خبر سو، په غزني کي یی سردارغلام حیدرخان ته هدایت وکړڅو مخنیوی ته یی ورودانګي او سردار محمد اکبر خان یی هم دیوه اردو سره دکابل څخه مرستي ته ورولیږی. هغه وو چي د مقرد سرچشمه په سیمه کي دواړي خواوي یو دبل سر مخامخ شوي. څو ورځي دواړو خواوو د یوه خونړي جنګ دپاره تیاری ونیو . نابیره د سردارانو لخوا محمد اکبر خان ته د سولي وړاندیز وشو. ده هم وړاندیز ومنی اود سلطان احمدخان هلوځلو ځای ونه نیوی. دکندهاریانو پوځ بیرته د کندهار پرخوا روان شو. سردار مهردلخان د محمداکبرخان سره کابل ته د امیر حضورته راغی او بخښنه یی وغوښته. دواړو خواوو موافقه وکړه چي مقر به ددوی ترمنځ سرحد وټاکل سي[2].

---

[1] ـ نوای معارک، ۱۸۸ او۲۷۰ مخونه
[2] ـفیض محمد کاتب ، سراج التواریخ،ج۱ ،۱۹۹مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښاغلي معصوم هوتک لیکي چي د امیر ددوهم ځل دسلطنت په لسم کال یاني په (۱۸۵۳م کال)په کندهار کي توخي او هوتک قومونو دکهندلخان پرضد قیام وکړ.امیر دوست محمد خان خپل زوی سردار شیرعلیخان د غزني حاکم په کندهارکي د ښورښ کوونکو وځپلو ته ورولیږی. شیرعلیخان د زیاتو تلفاتوپه منلو سره چي پخبله هم زخمي سو، دقلات د کلا په نیولو سره وتوانیدی د ښورښ کوونکوڅخه مالیات راټول اوکابل ته یی ولیږل. دشیرعلیخان پدی کارسره کندهاري سرداران په قهر شول او دایی د خپل حاکمیت پر سیمه باندي تیری وباله. وروسته یی څلور زره کسیزپوځ دڅو عراده توپونو سره مهردلخان په مشري قلات ته ولیږل . کله چي امیر خبر شو،شیرعلیخان ته یی په غزني کي امر وکړچي ولاړسي قلات ونیسي او مهردل خان له هغه ځایه وشړي. سردار مهردلخان د شیرعلیخان پر خوا د توپ فیر وکړڅو ور وښیی چي غواړی د قلات نه دفاع وکړي. ددی خبري به اوریدلو سره چي مهردلخان غواړي مقاومت وکړي ، امیر د خپلو وړونو نواب جبارخان ، سلطان محمدخان ، پیرمحمد خان او سردار سعیدخان سره یی دقلات پر خوا حرکت وکړ. ددغو نوو قوتونو په راتلو سره د نواب جبارخان په منځګړیتوب د دواړو وړونو تر منځ سوله وشوه. او د بیځایه وینی تویولو څخه مخنیوی وسو. ددواړو خواوو قوتونه پر خپله لاره ولاړل[1]، لدی نه وروسته د کهندلخان د ژوند ترپایه د وړونو ترمنځ نوري شخړي پیښني نه شوی.

سردار کهندلخان په ټولنیز ډول ۲۲کاله په دوو پړاونو کي پر کندهار حکومت وکړ. لومړی ځل د (۱۸۳۱م کال) د جون څخه دسردار پردلخان د مرګ وروسته د (۱۸۳۹م کال) تر اپریل پوري چي انګریزانو پرکندهار حمله وکړه . دا پړاو یی ټول ۹ کاله وو. دوهم ځل د (۱۸۴۳م کال) څخه چي د ایران نه را ستون شو او واکي یی پلاس کي واخیستی ، تر (۱۸۵۵م کال) پوري ټولټال ۱۳کاله د کندهار واکمن وو.

دسردار کهندل خان په حاکمیت کي دده د وخت ټولنیز حالت دده د معاصر

[1] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، ص۱۷٤

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر حاجي جمعه بارکزي په لاندي شعر کي په بیله توګه انځور سویدی :

اوس نوبت دکندل خان دئ — سره وې نغښت کندهار
ودانی یې کړی خرابې — عالموني کړه ناتار
درست وطن یې په حصه کړ — سرې واخیست چار برار
دربدره یی مخلوق کړ — مال و ملک یی کړ سرکار
په وطن کی یی پری نښوو — یو درم و یو دینار
سرو بریې سره وخوړ — لا دوی وږی دې نهار
که بانه یی سوه در پوری — نور پریږده ملک و مزار
سرتورسر پښی پبلی درومه — ګوره مه لیل و نهار
که دی خپل سرځنی خلاص کړ — شکر کاږه په بار بار
یوخیرات هم پرځان وکه — که په پور وی که په دار
نه اثر لری په زړو کی — نه له خدایه ځخه ډار
دا عالم به وی خاونده — لا ترکومه پوری خوار
نیک وبد یی دواړه خپل دی — ورسره یی خپل کردار
جمعه خپل مقصود وغواړه — څه دی کار د دوی په کار

دکندهاري سردارانو بې اتفاقي او د حاکمیت زوال یې:

سردار مهردلخان او سردار کهندلخان په (۱۲۷۱شمسي یا ۱۸۵۵م کال) یوازي د ځومیاشتو په واټن یو په بل پسي وفات شول (اول یی د جمادی الثاني په ۲۷ اوبل یی د هم هغه کال د ذیحجه په ۸ نیټه) . دکهندلخان مړینی د کندهاري سردارانو ترمنځ درز را پیدا کړ او د حاکمیت ستني یی سستي شوي. ددغومشرانو وړونو تروفات وروسته دچارو واکي د سرداررحمدل خان پلاس ورغلی. دده لا دوی میاشتي د واکمني څخه تیری نه شوی چي وراره یی سردار محمد صدیق خان دکهندلخان زوی ځان د حکومت وارث وګاڼه ا و مخالفت یی پیل کړ.

دسراج التواریخ په روایت ، دکهندلخان تر وفات وروسته د رحمدلخان سره د کهندلخان د زامنو سردار محمد صدیق خان ، سردار سلطانعلی خان ،

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار عبد الله خان ،سردار محمد عمر خان اوسردار محمد عثمان خان مخالفتونه را پیدا شول. محمد صدیق خان او رحمدل خان هر یوه ځان د حکومت دپاره مستحق او وارث ګاڼه. پدی وخت کي سردار غلام محی الدین خان د دهراود اوتیرین حاکم هم د خپل پلار له مرګه خبرسو او کندهار ته راغی او د خپلووړونو سره یوځای شو. دکهندلخان زامنو د ارګ په دننه د خپل پلار په کورکي ځای ونیو. دوی د نورو سردارانو سره چي د رحمدلخان پلویان وه اوهمدارنګه په ارګ کي دده په کورکي اوسیدل ، په جنګ اخته او یو د بل په وژلو یی لاس پوري کړ. دبل پلو نه سردار رحمدلخان د خپل یو شمیرو زامنو لکه سردار محمد علم خان او سردار غلام محمدخان طرزی د ارګ د ننه څخه ،سردار میر افضل خان ، سردار عبد الرسول خان او سردارعبد الاحد خان د پردلخان زامن ، سردار خوشدلخان ،حاجی منوردلخان او سردار شیرعلیخان د سردار مهردل خان زامن او سردار غلام محمد خان د سردار میر افضل خان زوی چي دا ټول د سردار رحمدلخان پلویان وه او ارګ ته یی په نژدی کورونو کي ژوند کاوه، د ارګ د بهر نه یی دخپلو کورونو د بامونو څخه په ارګ کي پر هغوی فیرونه کول. پدی توګه د کاکا او وراره ګانو تر منځ شخړي رواني وي. په دغو شخړوکي ددواړو خواووڅخه نژدی ۴۰۰ تنه ووژل شول. دسردارانو سپین ږیرو، علماؤ او ساداتو د افغاني دود له مخي دا مقام د سردار رحمدلخان حق باله او پدی هکله یی یوه پریکړه لاسلیک کړه، مګرسردار محمد صدیق خان دا پریکړه نه منل. سردار غلام محمد خان د میر افضلخان زوی هم پدغه جنګونو کي ووژل شو[1].

دکندهار ښاریان دسردارانو ددغه ناوړوعمل څخه تر پڅي پوري په تنګ راغلل. یوشمیر علماؤ او مشایخود د درودونو په ویلو او نارو سره قران شریف پر سر ونیوی ، دواړو خواووته یی مخ واړاوه او دوی یی ددغه وحشیانه کارو څخه منع کول. په پای کي دواړو خواو د پریکړي صلاحیت وامیردوست محمد خان ته وسپاره او هغه ته یی کابل ته یو لیک ولیږه . لدی وروسته محمد صدیق

[1] -میرزا علی قلی تاریخ و واقعات و سانح افغانستان ، ۱۳۷-۱۳۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خان ، محمد عمر خان او محمد عثمان خان د پشت رود پر خوا وګرشک ته ولاړه چي د دوست محمد خان تر راتګ پوری هلته واوسي.

کله چي امیر دوست محمدخان ددی شخړي څخه خبر شو ، خپل زوی یی سردار شیرعلیخان چي د غزني حاکم وو، وکندهارته ولیږه اوپخپله یی هم د زیاتو قواوو سره د کندهار پرخوا حرکت وکړ چي د کندهاري سردارانو له خوا یی تود هرکلی وشو. سردار شیرعلیخان خپل قوتونه د کندهار په شمال لودیز کي د انګریزانو په چونئي کي ځای پر ځای کړه. وروستته یی په ډیر مهارت سره هره ورځ دسلو څخه تر درو سوو نفرو پوري دځانه سره ښارته ننه ایستل او کله چي د شپی د خوا بیرته چوني ته راګرځیدی ، یولږ شمیر به یی ورسره بیرته راویستل اوپاته کسان به یی هلته په ښار کي پریښودل. پدی توګه یی اته سوه وسله وال کسان د ښار په دننه کي ځای پرځای کړل .په همدی ډول یی شپږ عرادی غاطري توپونه (هغه توپونه چي د غاطرو په مټ لیږدول کیږي) هم ښار ته ور دننه کړه .پدی وخت کي کندهارته د امیر دوست محمدخان د راتلو خبر راورسیدی. امیر د خپلو قوتونو سره قلعه اعظم ته ولاړ. سردارانو او مشرانو د امیر کبیر هرکلی وکړ. لدی نه وروسته امیر (ده خواجه) ته ولاړ. بله ورځ یی قاضی محمد سعید خان بارکزی چي په (خان علوم) مشهور و او دا مهال دکاره لیری شوی وو، خپل تخت روان ته د ځان څنګ ته را وغوښت ،هغه ته یی ارزښناک سوغاتونه ورکړل .دکندهار د قاضي په توګه یی وټاکی او د ځان سره یی پر تخت روان باندی کښیناوه ، جارچی یی وګماری څو په ښار کي اعلان وکړي چي قاضي محمد سعید خان د قاضي ملا غلام پر ځای ټاکل سویدی.

وروسته یی سردار رحمدل خان ته احوال ولیږه چي غواړي د کهندل خان او مهردل خان د فاتحی د اخیستلو پخاطر ښارته ننوځي. امیر کبیر د خپلو ټولو زامنو، لمسیانو اونورو سردارانو له منځ نه یوازي سردار محمد یوسف خان ورسره واخیست او ښارته ننوت. دده زوی سردار شیرعلیخان هم په ښارکي دخپلو قوتونو سره دده هرکلي ته راغی. وروسته د سردار رحمدل خان کورته ولاړل. تر فاتحی وروسته دی بیرته د خپل اردو کمپ ته راغی او

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیرعلی خان یی په ښار کي پریښود . کندهاري سردارانو د دروازو ټولي کلي ګاني د امیر کسانو ته ورکړی او سردار شیرعلی خان د ټولو دروازو ساتنه خپلو وسله والو ته وسپارل .

په راتلونکی ورځ امیر دوست محمد خان د کندهار سرداران ټول خپل حضورته راوغوښتل او د هر یوه دعوا او غوښتنی واوریدی. سرداران بیرته خپلوکورونو ته ولاړل او امیر یوه موده نورهم منتظر پاته شو،داچي ددوی کشالی لا حل سوی نه وی، امیر سردارانو ته خبر وکړ چي هوا سړه شوه او ټولي لاری په واورو پوښلي دی، لدی کبله نو په دغسي یوه حالت کي زما بیرته تګ کابل ته دا مهال نا ممکن ښکاري. ځکه نو ښه به داوي چي ارګ زما د اوسیدولو په خاطر خالي کړي ،څو ستاسو تر منځ سوله ایز ژوند دلته په خپلو سترګ ووینم. سردارانو ارګ خالي کړ اوامیر ارګ ته ننوت او سمدستي یی اعلان کړه چي کندهار پسله دی نه د کابل د سلطنت یوه برخه ده ، د اردو معاشونه او لګښتونه به دکندهار د مالیاتو حخه تر سره شي. هغه اندازه د مالیاتو پیسي چي تر نوموړو لګښتونو وروسته پاته کیږي هغه به د کندهاری سردارانوته ورکړلی شي.

پدی توګه په (۱۲۷۲ شمسي یا ۱۸۵۶م کال) کندهار او اړونده سیمی یی د کندهاری سردارانو له لاسه ووتلی او د امیر دوست محمد خان تر واکمني لاندی راغلی. دا کار دهیواد د بیا سره ټولولو او د یوه متمرکز سلطنت د جوړولو به لاره کي یو ستر قدم ووچي باید ډیرپخواترسره سوی وای.

کندهاري سردارانوچي د خپلو بی اتفاقیو له مخي یی د نور ویلو د پاره څه نه درلودل ، مجبوره شول د امیر د تصمیم اطاعت وکړي . امیر لدی نه وروسته امر وکړ چي د دفتر د معلوماتو پر بنسټ دکندهار د مالیاتو کچه مالومه کړي او وروسته یی د اردو د معاشاتو او لګښتونو سره انډول کړي .محاسبی وښودل چي یوازی ۱۶ لکه روپي زیاتي پاتیږي. دغه پیسی امیر د سردارانو تر منځ ددوی د مرتبو په پام کي نیولوسره ددوی تر منځ داسي وویشلی : پنځه لکه روپی سردار رحمدل خان ته ،دوه لکه سردار میر افضل خان ته ،یو لک او اویا زره روپی سردار خوشدل خان ته ،یولک او دوولس زره روپی و سردار

(c) ketabton.com: The Digital Library

غلام محی الدین خان ته ،یولک او دوولس زره روپی سردار شیرعلی خان ته ،یولک سردار سلطان علیخان ته او اویا زره روپي و سردار منوردل خان ته و ټاکلی شوي چي هرکال به ورکول کیږي. شپږ لکه اوشپږ دیرش زره پاته روپي نورو سردارانوته په یوه ټاکلي کچه په پام کي ونیولي شوی. لدی نه ورسته یی فرمان ورکړ چي سردار محمد صدیق خان او سردار محمد عثمان خان د ګرشک نه دده حضورته راشي، مګر دوی رانه غلل او د فراه په لور لاړل .

سردار رحمدل خان پدی هیله وو چی دکندهار چاري به ده ته وسپارلي شي،ځکه نو ددی پریکړي څخه ناراضي پاته شو. دهمدی کبله یی یوه ورځ امیرته د ګیلی په توګه یاده کړه :هغه خولۍ چی یی پر سر درلوده ، دماشومانو په بازیو کي یي له سره ولویدل، تاسي ته مي درخواست وکړ چي له کابل نه راشي اودغه د سره لویدلی خولي مي بیرته پر سر را ته کښیږدی، خودادی وینم چي زما د هیلو په خلاف هغه خولي ټوټه ټوټه شوه او هره ټوټه یی دبل چا په لاس ورغله، لدی نه پرته دا کار په کندهار کي ستاسی د پاته کیدو لامل هم شو .

امیر دوست محمد خان په ځواب کي ورته وویل : دا خولي په ربښتیا هم تاسو به ماشومانه بازیو کي څیری کړه ،خو که چیري زه په کندهار کي پاته شوی نه وای، ښایی چي تاسي په پخپله هم دهمدی خولي په شان د خپلو واوره ګانو پلاس ټوټه ټوټه او له منځه تللی وای .

لدی نه وروسته سردار رحمدل خان ، سردارمیرافضل خان او سردار غلام محی الدین خان د ښوراوک پر خوا وتښتیدل او مخالفتونه یی پیل کړل. امیر دوست محمد خان و ولیعهد سردار غلام حیدرخان ،سردار محمداعظم او د سردار محمد عظیم خان زوی سردار سلطان احمد خان ته امر وکړ څو هغوی تعقیب او وینسی.

نوموړی کسان د ښوراوک پر خوا وخوځیدل .مخالفان یی د هلمند په څنډو کي ګرمسیر او ملخان ته ولاړل .امیر کبیر سمدستي وخپل بل زوی سردار شریف خان ته یی چي د ګرشک حاکم وو هدایت ورکړ څو د وزیراکبر خان د زوی سردار جلال الدین خان سره یوځای د پشت رود (ګرشک)څخه ، ګرمسیر اوملخان ته د خپلو قوتونو سره حرکت وکړي ا و د یاغي شوو سردارانو لاسونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته وتړي . یاغیان د ملخان په کلا کې محاصره شوه او د مقاومت جنګ یی کاوه .سردار شریف خان هغوی ته پیغام ولیږه چې که د یاغیتوب نه لاس واخلي ، ټول هغه حقوق چی امیر ورته ټاکلی وه ، بیرته به ورته ورکړل شي. په پای کې دوی له کلا نه راوتل ، مګر سردار شیرعلیخان ، سردار محمدعلم خان او سردار سلطان علیخان درو واړو د ایران پر خوا مخ ونیوی . باقي پاته کسان د سردار شریف خان سره کندهارته راغلل او دده د شفاعت له مخي امیر دوی عفوه او د خپل معاش په تر لاسه کولو بریالي شول[1].

دا هغه څه دي چې په سراج التواریخ کی راغلی دی ،مګر مرحوم کهزاد وکندهار ته د امیر دوست محمد خان د تلوڅخه یادونه نه کوي او په کابل پوری د کندهار نښلول یوازي د شیرعلیخان د ښه تدبیر پایله بولي. دی لیکي: «سردارشیرعلیخان د بري په پایله کې سردار رحمدلخان د معروف خواته ولاړ.سردار محمد صدیق خان د سردارکهندلخان زوی د فراه خواته مخ ونیوی. دمهردلخان زوی سردار خوشدلخان ،سردار سلطان علیخان د سردار کهندلخان زوی دپوشنج خواته وتښتیدل.ځینو نورو بیا دیخوا ها خواته لیري او نژدی ځایونو ته پناه یووړه .خو سردار شیرعلیخان هغوی تعقیب کړل.هغه وو چې سردار جلال الدین خان ،سردار محمد صدیق خان په فراه کې ونیوی. په لاره کې یوځل بیا وتښتیدی او د ګلستان اوغور خواته ولاړ او وروسته یی ځان و امیر کبیر ته ورساوه . سردار رحمدلخان د هیواد په بیلابیلو سیمو کې لکه :آب ایستاده ،سلیمان خیلو او کاکړو کې هلي ځلی وکړی خو د سردار غلام حیدر خان د وعدو او منځګړیتوب له مخي په کابل کې د امیر حضورته راغی. لدی نه وروسته د کندهاری سردارانو د اولادونو سره لاهم د کندهار د واکمني هیله پیدا نشوه او لاسونه یی ددی هیلو څخه واخیستل [2].

دکابل سره د کندهار د نښلولو وروسته د سردار کهندلخان اولادونه تر ډیره په میوند اوپښت رود (ګرشک) کی میشت شول. چې تر دا اوسه هم هلته

[1]- سراج التواریخ ۲جلد، ۲۱۸- ۲۲۱ مخونه
[2]-کهزاد ،رجال و رویداد های تاریخي ۱۲۲-۱۲۰مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژوند کوي .د خدای بخښلي استاد رشاد له قوله ،دسردار کهندلخان اولادونه د میوند دسردارانو پنامه پیژندل کیږی[۱] .

دکندهاري سردارانو څخه پاته شوی کسان:

دکندهاري سردارانو د زیاتو شجرو په پام کي نیولوسره ، د معصوم هوتک په ارزښناک کتاب کي راغلی چي د سردارانو زامن او د هغوی ر اپاته کسان خورا ډیر دی چي شمیر یی زرګونو تنو ته رسیږي. زه اوس د دی شجرو بیا د سره تنظیم کول خو لاپریږده ، ان د رانقلولو وس یی هم نه لرم .مینه وال کولای سي په نوموړي کتاب کي یی وګوري. زه به دلته یوازي د پنځوو وړونوسردارانو او د هغوی د اولادونو نومونه یاد کړم :

۱. دسردار پردلخان اولادونه : میر افضل خان ، سلطان محمدخان ، مقصود خان ،عبدالرسول خان ، عبدالواحدخان او خوشدلخان .

دسلطان محمد خان زوی محمد رسول خان دی چي له ده څخه قدسیه او ډاکتر امان رسول زیږیدلی دی .

دعبدالرسول خان زامن -عبدالغفار،عبدالرشید ،عبدالکریم او عبدالظاهر دی . د خوشدلخان زوی شریندلخان دی .میرمن بلقیس بیا دده لور ده چي د امیر عبدالرحمن خان د زوی سردار امین میرمن وه. د عبدالواحد خان زوی عبدالسمیع نومیږي.

میرافضل خان ۱۳ میرمني درلودی چي په ګډه یی ۱۵ زامن او ۱۱لورګاني زیږولی وی . د زامنونومونه یی محمدنعیم، عبدالله ، غلام محمد ،عبدالوهاب ،عبدالواحد، عبدالطیف، محمد اعظم ، عبدالرحمن ، عبدالحکیم، نور احمد ،فتح الله ،عبدالقادر، حبیب الله ، امین الله ،عبدالحمید او عبدالشکوردی. دلورګانو نومونه یی دادی : بی بی نوره ، رابعه، نوشابه سلطان ، رقیه سلطان ، امینه ، عایشه ، فرخ سلطان ،فاطمه سلطان ، سارا، بی بی همدم او بی بی مریم. ددوی دډلي نه عایشه د امیر شیرعلیخان تر ټولو ګرانه میرمن وه .

---

[۱] -معصوم هوتک،کندهاری وړونه ، ۵۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میرافضل خان د امیر شیرعلیخان په سلطنت کي د کندهار اوفراه والي وو چي خورا لوړ معاش اوامتیازونه یی درلودل. دامیر عبدالرحمن خان د سلطنت پر مهال ایران ته ولاړ او ډیر وخت یی هلته تیر کړ. دعمر په پای کي د مفلسی اوبیوزلي سره لاس او گریوان شو اوتر (۱۸۸۸م) پوری ژوندی وو. دده زوی سردار عبدالوهاب خان د سردار ایوبخان د پلویانو څخه وو او د میوند د جنګ پروخت د هرات والي و. کله چی دسردار ایوبخان د نورو پلویانو سره ایران ته ولاړاو په تهران کي میشت شو . دده د پلار د مړیني وروسته ،قاجاری چارواکو غوښته دده لور د سلطنتي کورني یوه غړي ته واده کړي، مګر ده ونه منل. پدی خاطر دی هلته تر فشار لاندی راغی او مجبور شو هند ته کده وکړي . دامیر حبیب الله خان په سلطنت کي چي افغاني فراریانو ته دبیرته راتګ اجازه ورکړل شوه ، سردار عبدالوهاب خان هم د خپلي پلرني کورني سره کابل ته راغي او دامیر حبیب الله خان لخوا د (امین المکاتب) په توګه وټاکل شو. وروسته په مزارشریف کي د ترکستان نایب الحکومه او د امیر د ژوند تر پایه هلته پاته شو. دده زامن سردار عبدالرحمن خان او سردار عبدالحبیب خان د دوهم مشروطه غوښتونکو زبردست غړي وه چي په اماني دولت کي یی دپام وړ دندي درلودی . سردار عبدالرحمن هغه څوک ووچي د استقلال په جنګ یی د اوربند سند د پیښوره څخه وکابل ته د اس پرشاه را ورساوه ، دشاه امان الله منظوري یی تر لاسه او انګریزانو ته یی په پیښور کی ابلاغ کړه. ده د شعر ویلوسره هم مینه درلوده .دده زوی احمد رحماني چي د ماګه رحماني پلاروو، د ډیرو سرسختو امانیستانو په ډله کي راتلی . ده د هاشم خان په زندان کي ۱۷کاله تیرکړه او د زندان څخه تر راوتلو وروسته په لنډ وخت کي وفات شو(۱۳۲۵ش).

۲. دسردار شیردلخان اولادونه: دسردار شیردلخان څخه دوه زامن زیږیدلی ، یو یی نورالله په وړکتوب کي ومړ اوبل یی سردارمیراحمد خان. هوتک صاحب لیکي چي دمیراحمد خان داولادونو په هکله مالومات نشته .

۳. دسردارکهندل خان اولادونه : سلطان محمد خان ، محمدصدیق خان ،عبدالله خان ، محمد عثمان خان ،غلام محی الدین خان او محمد عمرخان .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمحمد صدیق خان زامن گل محمد خان اونورمحمد خان دي. دگل محمد خان ځخه محمدنسیم ،محمد کریم ،محمد امین ، خدایداد ، محمد هاشم او محمد یحیی زیږیدلی دي .

د غلام محی الدین خان ځخه احمد زیږیدلی دی چي عبدالرحمن ، حبیب الله ، عبداقادر، محمد امین ، عبدالعزیز ، محمد عمر ،عبدالله ، محمد یوسف ،محمد هاشم او معصوم خان بیا دده زامن دي.[1]

<u>٤. دسردارمهردلخان اولادونه</u>: سردار خوشدلخان ، منوردلخان او شیرعلیخان دده زامن دی .

دخوشدلخان زامن شریندل خان ، حسن خان ، محمدانورخان او معصوم خان دي. د حسن خان زامن سید احمد خان او نظرمحمد خان دي.اولادونه یی د پنجوایی د سردارانو پنامه یادیږي چي خرمدل خان ، عبدالرحمن خان ، عطامحمد خان او روشندلخان یی زامن دي. خرمدل خان ته د امیر حبیب الله خان په دربارکي ډیر درناوی کیدی. په ۱۹۱۳م کي کندهار ته راغي اوتر ۱۹۲۴م پوری په گرشک کی میشت وو[2].دده اولادونه اوس هم په گرشک کي ژوند کوي.

محمد انورخان چي د شیریندل خان زوی وو، دده ځخه عبدالباقی خان او حکمران محمد رفیق خان زیږیدلی دی. محمدرفیق خان دوه زامن درلوده : عبدالخالق خان رفیقي او عبدالقدوس خان رفیقي چي دوی دواړولوړي زده کړي درلودی. محمد رفیق خان ځو وخته دکندهار حاکم اوبیا د گرشک حکمران پاته شویدی. دده زوی عبدالخالق خان په هند کی تر لوړو زده کړو وروسته د مالیی په وزارت کي کار کاوه .وروسته یی په کندز ،بامیان او ننگرهار کي د والي دندي تر سره کړیدی چي د ثور د کودتا په لمړي ورځ د جنرال یونس خان سره یوځای ووژل شو[3].

دحاجی منوردل خان زامن ــ فیض محمد ، گل محمد (مدیرگل محمد

---

[1] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، شجره نامه ص٦٢ وبعد از آن دیده شود.
[2] ـ معصوم هوتک ،کندهاری ورونه،ص١٩٤،١٩٣ دیده شود
[3] ـ معصوم هوتک ،کندهاری ورونه،ص٢٠٦ـ ٢٠٧

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرقي)، حاجی شاه محمد ، عطامحمد، عبدالرؤف او سید محمد وه . ددی کورني اوه اولادونه دسرپوزی اشوغی دمحمد زیانو پنامه یادیږي. [۱]

د والي شیرعلیخان زامن- شهنواز ، محمد علي ،حیدرعلي ، مهرعلي ، فضل احمد ،محمد ایاز،نیک محمد، نورعلي، غلام نبي ، محمد عزیز او عبدالله دی.

دشهنوازخان زامن – نیازمحمد ،سکندر او محمدشاه دي.

دنورعلیخان زامن – فتح علي، محمد علي ، محمد موسی،محمد یوسف او عبدالاحد دي .

معصوم هوتک په کندهار کی دوالی شیرعلی خان د اولادی څخه مالومات ندی ترلاسه کړي. والی شیرعلی خان هغه څوک دی چی دانګریزانو لخوا د کندهار والی ټاکل شوی وو او ددوی په پلوي یی د سردار محمد ایوب خان په وړاندي جنګ ته تر ګرشک پوری ځان ورساوه ، مګر جنګ یی ونه کړای شو ځکه چي ټول پوځ یی د سردار ایوب خان پرخوا شو. دی بیرته کندهارته راستون او د انګریزانو ترشړلو وروسته هند ته ولاړاو هلته مړشو.

<u>۵. دسرداررحمدل خان اولادونه</u>: غلام حیدرخان ، محمدقلی،ګل محمد درانی ،محمد سرور، غلام محمد خان طرزي، محمد علم ، تاج النساء او محمد اعظم چي دغه اته واړه زامن یی د بی بی حوا نومي میرمني څخه زیږولی ، کومه چي د سردار رحیمداد خان لور او د حاجي جمال خان لمسي وه .

دسردار محمد علم خان زامن- ګل محمد ، تاج محمد ، نظرمحمد (په سل کلني عمر په کندهار کي وفات شو) ، داد محمد خان ، فتح محمد ، سلطان علی او محمد انور دی.

دسردار غلام حیدر خان زامن- غلام صدیق خان او غلام علی خان دي.
د غلام غلي خان اولادونه –حسین خان ،حیدرخان ، ملک اراء او ګوهر بیګم دی.

<u>دغلام محمد خان طرزی اولادونه</u>- محمد زمان ، عبدالله ، ګل محمد،

---

[۱] - معصوم هوتک، کندهاری ورونه،ص۱۹۳،۱۹٤ دیده شود

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالخالق، محمود بیګ ، محمد امین ،عندلیب ، ساهره ، منوره ، همدم ،عایشه اوخورشید دی. دسردار غلام محمد خان طرزی کورني دټولو کندهاری سردارانو تر منځ د علم او فرهنګ له مخي ډیره روښانه کورني وه .دهنر ،شعراو لیکوالي سره ددی کورني د غړو اړیکي ډیری دی. له همدی کبله به لړ وروسته د نوموړي کورني په هکله جلا یادوني او خبري وسي.

دکندهاري سردارانو فرهنګي اړخ ته یوه کتنه:

سره ددی چي کندهاری سراداران دسیاست اونظامي چاروسره پخپل ټول وخت کي لاس او ګریوان وه ، د فرهنګي چاروڅخه هم ډیرلیری ندی پاته شوي. ددوی د پاته شونوڅخه ښکاري چي د شعری ذوق او د ښکلي خط لیکلو (خطاطی) سره یی خپلي اړیکي ساتلي دي او داکار یی د ستاینې وړ دی .

په فرهنګي اړخ کي ددوی وړتیا کولای سي ددوی دسیاسي اړخونو نیمګړتیا ورته پوره کړي. ددوی دغه وړتیا یی دوی له پیښوری او کابلي سردارانو څخه بیلوي اوپدی ارزي چي افغانی ټولني ته ور وپیژندل شی.

ددوی وسیاسي اړخ ته په پام اړولو سره داسي فکر کیږي چي دوی ټول عمر په سیاسي تربګنیو ، زور ازمایلو او دقدرت په غوښتلو کي په فیوډالی رقابت اوسیالیو بوخت وه . مګر دوی سره له دی ټولو پخپل بیکار وخت کی شعر ویل ، نستعلیق خط لیکل او د نورو د شعرونو دیوان تنظیمول هم له یاده ندی ایستلی .

ددوی دډلی نه داسی کسان د یادولو وړ دي چي شعري اوهنري استعدادونه یی درلودل لکه سردار مهردلخان اوسردار غلاممحمد خان طرزی او دده زامن لکه محمود طرزي د نستعلیق خط زبردست ماهر ، دغلام محمد طرزی ددیوان لیکونکي (خطاط) او د یو شمیر نورو لیکوالانو د لسګونو ادبي کتابونو مهتمیم.

ښاغلی معصوم هوتک د خپل کتاب (کندهاری وړونه)په ۲٦۸ مخ کي لیکي :« د(کندهاری وړونو) سیاسی رول چی هر راز و، ښه او که بد، هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتاریخ په کتابونوکی په تفصیل سره بیان سوی او ما یی هم پخپله همدی لیکنه کی یوه اندازه جاج اخیستی دی. خو له دی واقعیت ځخه هیڅوک انکار نسی کولای چی په دی کورنی کی دسردارمهردلخان مشرقی غوندی عارف شاعر، د سردار غلام محمدخان طرزی غوندی کثیرالابعاد شخصیت او دپارسی ژبی دوياړ شاعر، دعلامه محمودطرزی په شان پرافغانیت مین سیاستمدار، لیکوال، شاعر، ژورنالیست ... تیرسوی دی چی دافغانی تاریخ او فرهنگ ویاړلی شخصیتونه دی. ماهځه کړی ده چی د دغی کورنی فرهنگی او سیاسی شخصیتونه خپلو وطنوالو ته دخپلی مطالعی په حدود کی وروپیژنم. » .

دلوړکتاب لیکونکی د کندهاری سردارانو د نیکه حاجي جمال خان بارکزي په را پیژندلو سره کتاب پیل کوی . دسردار پاینده محمدخان د ورور ، سردار هارون خان یادونه کوي چي د فارسي ژبي يو ښه شاعر تیر شویدی او د شعرونو دیوان یی د ۴۵۰۰ بیتونو سره را پاته دی. معصوم هوتک په خپل کتاب کي د کندهاری وړونو له ډلي نه دفرهنگي شخصیتونو ستاینه کوي او د داسي سیاسي څیری لکه دشاغاسي کورني په هکله د پام وړ مالومات د لوستونکو مخ ته ایږدي. په لاندي کرښو کي به د یو شمیر کسانو ځخه ددغو سردارانو له ډلی چی شعری او هنري استعدادونه یی درلودل یادونه وشي :

سردار هارون خان :

دی د حاجی جمال خان زوی او د کندهاري سردارانو کاکا وو. د (۱۱۵۰ش یا/ ۱۷۳۷م) په شاوخوا کي زیږیدلی او تر (۱۷۸۶م) پوری ژوندی وو.کله چي د جمال خان وروسته پاینده محمد خان دبارکزی قوم مشروټاکل شو،هارون خان ته د ګرشک د حکمران دنده وردغاړي شوه . ده برسیره پردی چي په کابل ، کشمیر ،سند او هرات کی یی هم دندی درلودلی دی خو د ژوند ډیره برخه یی په ګرشک کي تیره کړی ده. دی په فارسي ژبه یو دیوان لري چي د بیتونو شمیر یی ۴۵۰۰ ته رسیږي . په غزل کی دی د حافظ پر لاري روان دی . دغزل یوه بیلګه یی داده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو آرم در خیال خود شب آن لب های میگون را
بجای باده نوشم تا سحرگه ساغر خون را
شود خورشید تا از شرم در ابر سیه پنهان
مۀ من دورکن از چهره یکره زلف شب گون را
روی ای سرو قامت تا بسیر بوستان روزی
بخاک تیره بنشانی زشوخی سرو موزون را
شبی گر بگذرد در دل، خیال برق رخسارت
چراغان از شرار آه سازم سقف گردون را
بروز عید قربان میکنم قربان ترا گفتی
سرت گردم مده از دست خویش این روز میمونرا
ز احوال رقیبان یک بیک از ناز پرسیدی
نمیپرسی چرا؟ ای سنگ دل احوال "هارون" را

سردارمهردلخان مشرقی :

دی د کندهاري سردارانوکشرورور وو چي په کړو وړوکی یی دمعنوي شخصیت پله تر سیاسي درنه وه . دی په افغانستان کي د ۱۹پیړي په هندی سبک کي د فارسي ژبي پیاوړی شاعر ګڼل کیږي. پښتو شعرونه یی هم ویلي دی. ځانته یی د «مشرقی» تخلص ټاکلی وو. دی د دری هومره قوی شاعر وو چی د مولوی مثنوي بیتونه یی په شعري ژبه شرح کړیدی. د مولانا د شعرونو څخه دده تعبیرونه ډیر ژور او داسي هر اړخیز دی چي پدی اړوند یی د خپل عصرد فارسی ژبي شاعرانو لاسونه تر شا ور تړلي دی .ده نیت کړی ووچی د مولوی د بیتونو شرح په همدی سبک کي تر پایه ورسوي. له بده مرغه یی دا ارمان پوره نشو.ده وکړای شوه چي د (شاه او مینځي ــ شاه وکنیزک)تر کیسی پوري په زرو بیتونو کي د نوموړی مثنوی شرح په شعري ژبه وکړي. خپل دا اثر یی د (شرح بیتین مولوی) یا د مولوي د بیتونو شرح

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنامه یاد کړیدی. ده په تصوف کي د(جمع الجمع) په نامه یوه رساله هم لیکلی ده .ده همدارنګه د (اشارات و موازات میا عبدالحکیم کاکړ) (دمیا عبدالحکیم اشاری اورمزونه) پنامه یوه رساله شرح کړیده

مشرقي په نثر او نظم کي د هندي سبک پلوی ووچي په فارسي ادبیاتو کي دا یوخورا مشکل سبک دی.خدای بخښلی علامه حبیبي وایی:« مشرقی په رښتیا سره په هندي سبک کي دبیدل د سبک پلوی دی. مګر دده مثنوی ګاني د مولوی د شعر خوند لري. [1]»

معصوم هوتک یادونه کوي چي دسردار مهردل خان کور به تل دپوهانو د اندونو د ادلون بدلون مرکز وو. پدی مرکز کی دپښتو شعر وتلي شاعران لکه میرزا حنان بارکزی ، حاجی عبدالله پوپلزي، حاجي جمعه بارکزي ، ملا میران ، صدیق اخوندزاده هوتک، سردار غلام محمد طرزی او نور د هغه مهال ادیبان راټولیدل. سردار مهردل خان د خپل وخت د پیژندل شوو پوهانو لکه علامه حبیب الله کاکړ(حبو اخوند زاده) او قاضي غلام محمد خان هوتک سره هم علمي او عرفاني اړیکي درلودی. لکه څنګه چي علامه حبو اخوند زاده د (نقد القات فی التزییف الموضوعات) پنامه خپل یو اثر دسردار مهردلخان په غوښتنه لیکلی دی [2].

ددی د پاره چي د غزل په برخه کي دمهردلخان مشرقي د تخیل په توان باندي پوه شو، داڅو غزل به یی د بیلګي په توګه راواخلو:

غزل

بس که از شور دوعـالم درد سر داریم ما
زاضطراب هستی خـود کی خـبر داریم ما

---

[1] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، ص۱۷۵
[2] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، ص۱۷۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

روزگاری شد که اندر وادی صحرا بشوق
رفته از خویشیم و سـودای دگـر داریم ما
آب چشم از دیدهٔ خونبار ریزان هـرنفس
ز انفعال هستی خود چـون سحر داریم ما
تا قیامت شب نگـیرد دامـن صبح امیـد
گـرنــقـاب از ماه روی خویش برداریم ما
مشرقی ازسیل چشم خون فشان ما مپرس
مـوج طـوفان دگر از چشم تـر داریم ما

دا هم دده یو بل غزل

برق آهم سـوخت امشب سبـزهٔ کشمیر را
آب چشمم کـرد ویـران خـانه تعمیر را
ماه من درمکتب چشم سیاهت روز وشب
نیست جــزدرس تحیر دیـدهٔ نخجیر را
باغبان من بیا از سعی بی جا دست کـش
آب نتوان داد هـرگـز غنـچـهٔ تصویر را
معصیت گرکردهٔ واعظ نخـواهم روسیاه
سرخ رو گشتم چـو نوشیدم می تقصیررا
ما که با پـیریم از رنج دوعـالم رسته ایـم
ای صبا بـرگـو حکایـت مردم بی پـیر را
مهردل،تاچند گـردی بـهـر روزی دربدر
کـس دگر گون کی تواند نسخهٔ تقدیر را

یو بل غزل یی

سـرو آزاد است گـویا مصرع مـوزون ما
بـوی گـل شد منفـعل از نگـهت مضمـون ما
زاده شد چون کهربا گوهرزخجلت درصدف
تا بیرون از بحـر دل شـد گـوهـر مکنون ما
می توان دانست خاک بی کسـان از داغ دل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاله شمع روشن است بر تربـت مجنون ما
یک سرمـــو با خبـر از نـشـهٔ مـعنی نشد
گربخـون چون داد می بنشست افـلاطون ما
زخـم ها بر دل زنوک نـاوک مژگان کیست؟
کین چنین گلگون شد از خون دلـم هامون ما
چاره ام نبود بغیر از جان سپاریهای خویش
لشکرغـم" مشرقی" بگـرفته پـیرامون ما [1]

<u>او دا هم دده د نثر یوه بیلګه</u> :

"... چنین گوید ذرهٔ بیمقدار خاکسار بستهٔ اغلال وسلاسل تعلقات این عالم آب وگل اعنی مهردل بسمع ملازمان کمال کامل که مهردل از تنعمات ذخارف عاجل برتافته، بتحصیل سعادات آجل شاغل و مایل شده اند، میرساند، مدتی میشود که خوشه چینی خرمن این طایفهٔ علیه یعنی صوفیه را که فی الحقیقت فرقهٔ ناجیه ایشانند، مینماید وبحکم :من تشبه بقوم فهومنهم، امید که بواسطهٔ پیروی ایشان بایشان محسوب ومحشور شود. دراین زمان باستصواب رأی موافق واستدعای احباب صادق اتفاق افتاد که بر بیتین مثنوی مولوی معنوی شرحی بقدر وسع برهمان بحر در سلک نظم آورده شود.بعد از حصول این مامول چون در معنی باز بود لاجرم سلسلهٔ سخن دراز شده تا اینکه تمامی ابیات آنجناب را تا ابتدای قصهٔ شاه و کنیزک باتمام رسانید مبعونه وتوفیقه.سوال از جناب ارباب قبول آنکه اگرسهوی وخطائی مطلع شوند د اصلاح آن کوشند و پردهٔ عفو پوشند. [2]"

دمولوي د بیتونوشرح ښاغلي مشرقي په لاندي بیتونوسره پیل کړیدی:

ابـتـــدای نـام دانـــای قـــدیـم   شــد زبسم الله الـــرحمن ورحـیم
ذات پاک او زبـس بی چـون بـود   شرح اوصافش زحــد بـیرون بـود
قــل هـــوالله آیــتی در شـــأن او   زانـکه وصف خویش گویدخود نـکو

---

[1] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، ص۱۸٤
[2] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، ص۱۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

بر بـــزرگی جلال و بـــرجمـــال — خـود بخـود زیبد ثـنای ذوالجـلال
زان زبان نـــاطـــقه گـــردید لال — در ثـــــنای ذات پاک ذوالجلال
تا نگـــویـد خود ثنای خویشتن — مـی نـیابد وصـف او از ما و من
زان سبب در وصـف ذات کـبریا — شـد دلـــیـل عجزلا احصی ثـنا[1]

سردار مهردلخان مشرقي د ۱۲۱۲ش د محرم په میاشت یا(۱۷۹۸م جون)په کندهارکي سترګي پرانیستی او د ۱۲۷۱ کال د جمادی الثاني په میاشت کی چی د(۱۸۵۵م کال دمارچ د اتمي نیټی سره سمون لری)، لدی فاني نړي نه سترګي پټي کړی او د حضرتجي بابا په زیارت کي خاوروته وسپارل شو.

سردار خوشدل خان کندهاری :

دی د سردار مهردلخان زوی وو چي په دری ژبه یی د شعرویلو ښه استعداد درلود . دا هم دده د شعر یوه بیلګه :

بسی تپـیـدم، الـم کـشیدم،رُخت نـدیـدم، در این جـدایی
غمت خـریدم، بـدل گـزیـدم، بجـان رسـیـدم، اگـر نیایی
قسم برویت، بتارمـویت، که من بکـویـت، بجستجویت
اگربسویت، رسم بـبـویت، زبیم خـویـت، کـنم گـدایی
بخال هندو، بـدام گیسو، بـچشم آهــو، بـقـوس ابـرو
زدی بهرسو،خـدنگ جادو، بت پری رو،چـه دلـربـایی
برم نشستی، بعـین مستی،زبـزم جستی، زجملـه دسـتی
دلم شکستی،بزلـف بستی، بغمزه خستی، چه جانگزایی
زجورهجران،شدم پریـشان، به آه سوزان،بچشم گریان
بروی جـانـان، زدرد هـجران،کنم صد افغان،اگـر نیایی
باین شمایل، نمودی مایل،ربوده یی دل،بگوچه مشکل؟
اگربه خوشدل، بلطف شامل، بـشوق کامل،نظر نمایی[2]

---

[1] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، ص۱۷٦، برای اطلاع بیشتر به کتاب "کندهاری ورونه" رجوع شود.
[2] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، ص۱۹۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

سردار خوشدلخان د (۱۸۷۸م کال) د اپریل پر ۲۷ وفات شو. دده د کاکا زوی سردار غلام محمد طرزي دده په مړيني سره لاندي ویرنه (مرثیه) ویلی ده :

چنان درغمش خونم از دل بر آمد — که موجش ز دامان قاتل برآمد
زبس خاک غم ریخت غربال گردون — سراپای این بحرساحل بر آمد
چه نسرین ودرو چه گل های رنگین — که از لای این دهر پرگل برآمد
مجو میوهٔ خوشدلی از درختم — که نخل امیدم زحاصل بر آمد
چسان غنچهٔ خوشدلی گل برآرد — کزین باغ سردار خوشدل برآمد
فغان، زیرگِل رفت پای گل من — بگلشن اگرچه گُل از گِل برآمد
بماه ربیع دوم روز شنبه — مهی مهردلجو زمنزل بر آمد
ز مه بود بیست وسوم آنکه ناگه — میان پردهٔ مرگ حائل بر آمد

چنین گفت طرزی بناریخ فوتش
که ازچاه اندوه خوشدل برآمد[1]

سردار غلام محمد خان طرزی :

دی دسردار رحمدل خان زوی او د سردار پاینده محمد خان لمسی دی چي په (۱۲۴۵ش یا ۱۸۲۹م کال) کي په کندهار کي زیږیدلی دی . سردار غلام محمد طرزی د علامه محمود طرزی پلار دی. په هندي سبک کي د فارسي ژبي یو وتلی او زورور شاعر او د ښکلی خط لیکلو په چارو کي یی لوی لاس درلود چی ډیر ښکلی خط یی وو. دی کندهاری سردار چي ښکلی ذوق یی درلود، یو صوفي ډوله هنر پال وو. دخپل کاکا سردار کهندل خان د واکمني

[1] ـ کندهاری ورونه، ص۱۹۲،آقای هوتک مادهٔ مرگ خوشدلخان رابحساب ابجد ۱۲۹۵ق حساب کرده است.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرمهال یی په شعر ویلو او ښکلی خط لیکلو (خوش نویسی) باندي وخت تیراوه او د سیاسی او نظامي چاروسره یی هیڅ ډول مینه نه درلوده .لدی سره سره به کله ناکله ودی ته اړوت چي د کاکا د زامنوسره پخپل منځي شخړو کي د خپلي کورني د عزت او شرف څخه د دفاع په موخه لیڅي راونغاړي ، هغه وخت چي کندهار په کابل پوری وتړل شو او پلار یی سردار رحمدل خان ایران ته ولاړ، دی په کندهار کي د خپل پلار د جایداد دوصي او وارث په توګه پاته شو.

ده په ډیروچارو کي د امیردوست محمد خان سره مرسته کول چي له کبله یی د هغه پام او درناوی ورته کیدی. امیر په دی خاطر د (ارجمند دانشمند) ېنامه یاداوه . دځانه سره یی کابل ته بوت او د کاله یی ۱۲۰زره روپي مستمري معاش ورته وټاکه . ویل کیږي چي طرزی د امیر دوست محمد خان سره په هغه جنګ کی هم ګډون درلود کوم چي دسلطان احمد خان څخه د هرا ت د نیولو او په کابل پوري د هغه نښلولو پخاطر په ۱۸٦۲م کال کي ونښت. د امیر دوست محمد خان تر مړیني وروسته امیر شیرعلی خان ، سردار محمد افضل خان او سردار محمد اعظم خان هم د غلام محمد خان طرزی عزت او درناوی کاوه. مګر د امیر شیر علیخان د دوهم ځل سلطنت پر مهال دی د امیر د پام نه ولوید او ان څه موده زنداني هم شو. دزندان څخه تر راوتلو وروسته پر کور کښیناست او تقاعد شو[1].

پر هیواد باندی د انګریزانو ددوهم ځل تجاوز وروسته کله چي د کابل د واکمني په خاطر د سردار محمد ایوب خان او سردار عبدالرحمن خان تر منځ تربګنی او رقابت روان وو،غلام محمد خان طرزی د سردار ایوب خا ن پلوی کول. هغه وو چی غلام محمدخان یی و هند ته تبعید او دده ټول جایداد یی مصادره کړ. ویل کیږي چي دامیر عبدالرحمن چارواکو دغلام محمد طرزی کورني د خپل ۳٦ تنوغړو سره په بیرحمانه ډول و کویټی او کراجي ته تبعید کړل .

وایی چي د امیر جاسوسانو وامیر ته راپور ورکړی وو چي ګویا غلام

[1]ـ کندهاری وړونه ، ۷۵-۷۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد طرزی په یوه مجلس کي یوه هراتي ته ویلی وه : « تاسي انتظار وباسي چي سردار محمد ایوبخان به ډیر ژر د ایران څخه بیرته راستون شي » په همدی خاطر امیر دی او دده کورنی د هیواده وشړل او هغه هراتی یی په یوه قفس کي واچاوه . دغوریانو په سرحدی سیمه کي یی پر یوه ونه و زړاوه اوورته یی وویل چي دلته منتظر اوسه څو د ایوبخان لښکری ووینی چي څنګه به د ایران څخه بیرته راګرځي .

دغلامحمد خان طرزی د تبعید پر وخت دده د کورنۍ په ډله کي دده نوی زلمی زوی ۱۶ کلن محمود هم ورسره وو چي لوړ فرهنګي استعداد یی درلود . دوی د ۱۸۸۱ څخه تر ۱۸۸۵م پوري په کراچي کي اوسیدل او وروسته په کښتۍ کي بغداد او له هغه ځای نه په ۱۸۸۶ کي دمشق (سوریه) ته کډه شول.

معصوم هوتک لیکي چي سردار غلام محمد طرزی دکندهاری وړونو په کورني کی داستعداد ،میراني، اخلاق،علم اوادب کي دبرلاسي له مخي دخپل وخت تر ټولوسردارانو وړاندي وو . ده په شعر او ادبیاتو کي لوی لاس درلود چي دديوان په لوستلوسره یی ددی خبري رښتینوالی ترلاسه کیږي. دده د علم اوفضل انګازی هغه وخت تر هندوستان، ایران، عراق اوترکستان پوري رسیدلی وی. داشعارو دیوان یی ډیرپنډ کتاب دی. په ۱۳۰۹ق – ۱۸۹۱م په کراچي کي چاپ شویدی. ددی دیوان خطاطي دده زوی محمد زمان خان کړی او د چاپ چاری یی دده ورارہ محمد انورخان پر غاړه اخیستی وی. غلام محمد خان طرزی دخپل زوی محمود طرزی پلاس د سیدجمال الدین افغان د پاره یوپیغام واستامبول ته لیږلی او یوه قصیده یی دنسیم په ستاینی کي او د سیدجمال الدین د صفاتو په هکله ویلی چي خورا په زړه پوري اوخوږه ده . دادی هغه قصیده:

دسیدجمال الدین افغان په ستاینه کی :

نسیم صبح در گلشـــن وزید از جانب صحرا
عبیر آمیزو عنبربیز و روح انگیز وجان افزا

(c) ketabton.com: The Digital Library

طراوت بخش روی گل، پریشان سازبوی گل
موافـــق همچـــو خـوی گل ، بطبع مردم دانا
ازو طبع چمـن تازه ، وزو بر روی گل غـازه
چوبوی لاله جان پرورچوعطرگل روان پرور
دمادم گلستان پـرور،سـراسر بوستان پـیـرا
حبیب ویاور گلشن، رقـیـب و رهـبــر گلشـن
خطیب منبــر گلشن، حسیـب دفـتر صـحـرا
ازو طبع چمن تازه، و زو بر روی گال غازه
ازو درگلشن آوازه، وزو در بوستان غـوغـا
بطـــــفل غنچه او دایه، بچنگ لالـه او مـایه
بفـــرق زاغ او سایه، بـدوش بـــاغ او کـالا
بسوری رنگ وآب ازوی بسنبل پیچ وتاب ازوی
شده سرمست خواب ازوی دوچشم نرگس شهلا
بطرف باغ کوشیده،بگل چون رنـگ جوشیده
بقـــــد شــــــاخ پوشیده زغـنچه دیبۀ دیـبا
رخ چـون گل عرق کرده جواهر درطبق کرده
قبای غنچه شـــق کرده چو جیب لالۀ صحرا
بشاخ سرو وتخت گل، نشسته قـمـری وبلبـل
یکی در شیـون وغلـغـل، یکی درنـاله و آوا
رخ گل دربهارستان بدانسان کـرده کارستان
که مانی در نـگارستان، زنـقش دلکـش زیـبا
بجسم لالۀ نعمان،چنان از لطف بخـشد جـان
که برطـبع خرد منـدان ، کـلام نـغـز مولینـا
جمال الدین نام او، سخن فهم و سخـن پـرور
خردمند هنر گستر، فلک قـدر و ملـک سیمـا
فلاطـون ازغم رویش کند تب لرزه درکویش
اشارات دو ابرویش، شـفـای بـوعلی سینـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترا طـرزی ثـنا گـوید،هزاران مرحبا گوید
بصدق دل دعا گوید چه در سّرا، چه درضّرا
توئی عالم توئی عامل توئی عارف توئی کامل
توئی فاضـل توئی باذل توئی عاقل توئی دانا
فصاحت را توسبحانی، بلاغت را تو حسانی
عـرب را شیــره جـانی ، عـجـم را دیـدهٔ بینا
توئی کشف نـکوکاری توئی برهان دینـداری
توئی فرهنگ هشیاری توئی قاموس استغنـا
توئی برسالـکان رهبر توئی برکاملان مـهـتـر
توئی برسروران سرور توئی برخواجگان مـولا
توشــــــــمع بـزم ایقانی، دلیل راه ایمانی
تو اندر بحــر عـرفانی درخشان گــوهر والا
کدامین قطـره آبستی، که رشــک دُرِنابستی
نـکوتر زآفتابــستی،چــه باشد لوء لـوء لا لا
نـه ماه روم وشامستی که خورشید تمامسـتی
قبول خاص وعامستی، بجا بلـقـا و جابلـسا
تونورستی جهان اخگر،توعودستی جهان مجمر
توجانستی جهان پیکرتوروح استی جهان اعضا
الا تا نوبهــــارآیـد درخت گل بــه بـار آید
زخاک مرغــــزار آید، شمـیـم عنــبر سارا
بهار خـاطـــرت خــرم،مبــرا از خـزان غم
چوبوی نـافهٔ مشکین چوبوی غنچه روح افزا
(کلیات طرزی ، از قسم قصاید صفحه ۱۷)

لکه څنګه چي وینو ، په لوړه قصیده کي تخیل په لوړه کچه کارول سویدی چي په قصیده ویلوکي دده لوړ استعداد ښیی . لاندي به دده دوه غزل

(c) ketabton.com: The Digital Library

راواخلو چي دابوالمعاني بيدل په سبک يی ليکلی اوپه نازک خيالي کي دشاعر دزورورو مېآنو ښکارندوی دی:

بگلشن چون زشوخی آن چـــمن پرواز می آيد
چو بـلبـل گــل ببال غنچه در پــرواز می آيد
زشرمش رنگ وبوی گل بپهلو ميخوردهردم
که درگوش ازشکست رنگ وگل آواز می آيد
ز رفــت و آمـد ذوق تمـاشايم چه می پرسی؟
باستقبالــش ازخــود رفـتن مــن باز می آيد
چو چشم او اشارت کرد سويم با سرمــژگـان
بشارت ســوی دل بـردم که اينک باز می آيد
بروی رنگ گل نگهت چو شبـنم آب ميگـردد
مگـــرســوی گلستان آن بهـار نـاز می آيد
زمـــرغ دل نـيم واقـف ولی باز اينقــدر دانم
که ازبال پـــرشـــــاهين بگوش آواز می آيد
بطرف گلشن از باغ عــدم بــردامـن گلچـين
بذوق ديــدن او ديــده چـــشم بـــاز می آيد
مگر"طرزی" چو بيدل ذوق گردپای او دارم
که مشت خاک من چون چشم در پرواز ميآيد
(ديوان، صفحه ٣٦٥)

دا هم دده يو بل غزل :
ازين زمانۀ پــرفـتـنه جای فــرياد است
که هرکه هرچه کند در محل ايراد است
اگر نماز کنی گــويــدت کـه صوفی شد
وگرقــمار کنی گــويــدت که نـراد است
به بتکده چـو روی گـويدت که کافر شد

(c) ketabton.com: The Digital Library

به صومعه چو روی گویدت که شیاد است
بدست سبحه چــو گیری بیکــدگــر گویند
که سبحه نیست برم دام ودانه بنهاد ست
چــو با سلام روی گــویــدت کــه طامع شد
چــو بی سلام روی گویدت که شداد است
چـــو بخششی نکنی برکسی هــمی گــوید
که این خسیس عجب دادممسکی داداست
چــو خلعــتـــش بدهی از منافـقت صدجا
سحر بخنده بگـــوید که دست بر باد است
چو کهنه پـــوش شوی از قفا همی گوید
که این حـریف نگرسخت تر زفولاد است
خوش آنکسیکه ز رد و قبول خلق جهان
بسان "طــرزی افغان" بکــلی آزاد است[۱]

سردار غلام محمدخان طرزی د ۱۳۱۸ق/ د برات د میاشتی په ۱۵ نیټه چي د ۱۹۰۰م کال دډیسمبر د ۲۸ سره سر خوري دجلا وطني پرمهال په دمشق کي دنړۍ نه سترګي پټي کړی اوهم هلته ښخ شو. ده یوولس زامن درلوده : محمد زمان، عبد الله ، ګل محمد ، عبد الخالق، محمود بیګ، محمد امین ، عند الیب، او شیرمحمد . دشپږو تنو لورګانو نومونه یی همدم ، ساحره، منوره، عایشه اوخورشید دي.

د معصوم هوتک په کتاب کي دده د ټولو اولادونو بشپړه شجره د جزئیاتوسره راغلی ده[۲].

د دغی کورنی غړی ټوله د شعر او ادب او مطبوعات اوصحافت سره ئی مینه در لودل اود هر یو څخه علمی او ادبی آثار پاته سوی دی.

---

[۱] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، صص ۹۴ـ ۹۵
[۲] ـ معصوم هوتک، کندهاری ورونه، ص ۸۷، ۹۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه محمود طرزي :

دی د پلار د مړيني پر مهال ۳۵ کلن وو.په ادبياتو، حقوق ، سياست، ټولينزو علوموا‌و طبيعي علومو کي يی پراخي زد کړی اومطالعی کړی وی. دی يو زورور سياست پوه، قوي شاعر اوبرلاسی ليکووال وو. د دري او پښتو برسيره يی ترکي ،عربي ، اردو اوفرانسوي ژبي هم ښه زده وی. محمود طرزی په ۱۹۰۲م کال کي کابل ته راغی او په ۱۹۰۵ کال کي دامير حبيب الله خان د ژباړني چارو د اداري رييس وټاکل شو اود ترکي ژبي څخه يی فارسی ته د قوانينو(نظامنامو) په ژباړلو پيل وکړ. وکابل ته تر راتګ وروسته دی په محمود بيګ مشهور شو. نه مياشتي يی په کابل کي تيري کړی.

داچي دی دامير حبيب الله خان په اجازه راغلی وو نود خپلي کورني د راوستلو پخاطر بيرته دمشق ته ولاړ او په ۱۹۰۵م کال کي د خپلي کورني سره بيرته کابل ته راوګرځيدی.

کابل ته دده دبيرته راتګ وروسته ، دده دوی لورګاني دامير حبيب الله خان د دوو زامنو، شهزاده عنايت الله (۱۹۴۶-۱۸۸۸) او شهزاده امان الله خان (۱۹۶۰-۱۸۹۲م) ته په نکاح او واده شوی. پدی کار سره محمود طرزی په دربار کي دپام او اعتبار وړځای وموند او ددغي لاری يی دا امکان ترلاسه کړچي د « سراج الاخبار» جريده په کابل کي نشر کړي.

سراج الاخبارپه کال ۱۲۹۰دميزان مياشتي په۱۶ نيټه (د ۱۹۱۱ ميلادی کال داکتوبر په اتمه) خپل دنشريدوچاري پيل کړي .ددی جريدی موخه (ځوانوترکانو) ته ورته وه چي نيشنليزم يی دپان اسلاميزم سره ګډ په پام کي نيوی او د استعمار پرضديی مبارزی ته داولسونو رابلل وه . برسيره پر دی د

(c) ketabton.com: The Digital Library

معارف(پوهني) پراخول ، دخرافاتوو پرضد مبارزه اوپه پښتو ژبه یی هم د جریدی په اصلي موخو کي راتلل.

دسراج الاخبار ځانګړتیاوی

دمحمود طرزي تر مشری لاندی دسراج الاخبار په جریده کي د اخبار لیکني ډیري ځانګړتیاوي او ارونه (اصول) په پام کي نیول کیدل. ټولو نشر شوو ګڼو یی د سرمقالو او د منځپانګي د سرلیکونو یو لړلیک (فهرست) درلود. فارسي شعرونو ته به په اړینو مخونو کي مهم ځای ورکول کیده .خبرونو په جریده کي اړینه برخه درلوده . طنزونو ، ټوکو او کاریکاتورونو ته لږ ځای ورکړه شوی وو او ډیره پاملرنه نه ورته کیدل.

جریده په لومړي کال په نستعلیق خط سره چاپیدل او وروسته په نورو کلنو کي یی خط چاپی سو.ددوهم کال په لومړي کي ، د عکسونو چاپول هم په سراج الاخبار کي رواج شوه .دجریدی لوستونکي تر ډیره حده د دولت باسواده کارکونکي وه. دسراج الاخبار دفتر ته په فارسي ، اردو ، ترکي ، عربي ، انګریزي او روسي ژبو د نورو هیوادونو نشریی رارسیدلی چي منځپانګو به یی د نوموړي جریدی په پاڼو غبرګون موندی.

په جریده کي د نثر ځرنګوالی داسي وو چي د پخواني فارسي او په افغانستان کي د مروجي فارسي یوه ګډوله(مخلوط) یی جوړول. دایران ا و ماوراء النهر فارسي او همدارنګه د عربی لغاتونو اغیز هم تر سترګو کیدی، هلته لغاتونه په ډیروښکلو ترکیبونو سره کارول شویدی، لکه دل اګاه ، ترقی ګستر، نکته دان ، هیچ مدان ، فسون انګیز ، رزمګاه ، بود وباش او نور.

وطن او وطنیالنه د محمود طرزی له نظره:

په ۲۰۰۸م کال ،ښاغلی ډاکتر سپنتا چي په هغه مهال د افغانستان اسلامي جمهوریت د خارجه چارو وزیر وو، په نړیواله کچه د محمود طرزی د خدمتونو په اړه دیوه لیکوال ، ژورنالیست ، پوه سیاستوال او د افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړنی د خارجي وزیر په توګه یوه یاد غونډه جوړه کړه . دغه یاد غونډه د افغانستان د استقلال د بیا تر لاسه کولو د ۸۹ کلیزي او همدارنګه په افغانستان کي د خارجي چارو د وزارت د بنسټ ایښودلو د ۸۹ کلیزي سره په یوه وخت کي برابره شوی وه. ددی غونډي جوړول یو ډیر پرځای کار وو او په دی هکله یی باید ښاغلی سپنتا ته شاباسی وویل سي.

البته پدی غونډه کي د تبعید د وخت نه تر بیرته راتلو او په وطن کي د علامه محمود طرزی د مطبوعاتي او سیاسي فعالیتونو ، ددوهم مشروطیت بنسټ ایښودني چي پایله یی د سیاسی استقلال بیا تر لاسه کول وه ، په اړه پوره خبري وشوي. پدی یادوونو کی هغي موضوع ته خورا ډیر پام واړول شو چی دمحمود طرزی د ژوند ، کار او فعالیت بنسټیزه برخه جوړوي. دا د وطنپالني هغه درسونه دی چي طرزی به روڼ اندو (روشنفکرانو) او مشروطه غوښتونکو ته ورکول.

په افغانیه سراج الاخبار کي چی د« اسرافیل صور» (د اسرافیل شپیلۍ) حیثیتی لرله، د نورو بیلابیلو ټولنیزو ، سیاسي او اخلاقی موضوعاتو تر څنګ ځانته جلا ځلا درلوده . هلته د «وطن» او «وطنپالني» پر کلمو باندي ډیر فشار اچول کیدی تر څو د ازادي او ملي حاکمیت په غیږ کي ددی کلمو بیلا بیلي برخي روښانه شوی وای .

دسراج الاخبار د لوستونکو څخه دا په ډاګه څرګندیږي چي محمود طرزی خپله ټوله پوهه، تجربه او ما لومات د وطن او وطنپالني د قدسیت د ځلیدو په لار کي په کار اچولي وو ، تر څو د ځوانانو په وینه کي د وطنپالني ارزښت ،د وطن ساتني او وطندوستي احساس او د استقلال دتر لاسه کولو قدر و روزي . دده چي څومره توان وو، پدی اړه به یی لیکني کولی او داسي شعرونه به یی ویل :

چـو گشت حب وطـن، جای در دل ملت
عـدو به لـرزه فتد، میشود هـلاک وطن
وطن به حب وطن قایمست وهم محفوظ
کــه هست حب وطن تیر سهمناک وطن

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحفظ وحب وطن لحظهٔ مشو بیباک
بنوش بادهٔ حب وطن ز تاک وطن
زحق نیاز کند عاشق وطن " محمود"
که دشمنان وطن باد زیرخاک وطن

محمود طرزی پدی باور وو چي : که څوک د خپل وطن سره مینه لري، هغه د خپل دین سره مینه لري، څوک چي د خپل دین سره مینه لري، هغه د خپل وطن سره مینه لري او وطن وربانډی ګران دی. د طرزی په اند «ناسیونالیزم ، اسلامي اصلاحات ،عصری کول ، پان اسلامیزم ، پان اسیائیزم او د امپریالیزم ضد چاري باید د اصلاحاتو په ډله کي ترسره شی. [1]».

علامه پوهاند عبد الحی حبیبی په مننی سره د خپلي یوی خاطري یادونه داسي کوي : په کندهار کي د لومړۍ مدرسی د پرانیستلو وروسته (۱۳۰۱ش) چي ما هلته لوست زده کړ او باسواده شوم ، دلومړي ځل لپاره د وطن پالني په مفهوم د طرزی د لیکونو څخه پوه شوم ،هغه احساس تردا اوسه چي ۷۵ کلن یم ،هم راسره ژوندی دی چي له کبله یی ورڅخه مننداوی یم . طرزی ویلي وه :

ای خاک پاک و ای وطن خوش زمین من
معشوق من حبیب من و دل نشین من
شبها به یاد وصل تو، بیخواب مانده ام
در روزها بفکر تو در تاب مانده ام
پس عشق توچسان زسر من بدر شود
با شیر اندرون شد و با جان بدر شود[2]

---

[1] -ریاتالي ستیوارت ، اتش در افغانستان ،ترجمه نورمحمد کوهسار کابلي،د پیښور چاپ ،۲۰۳مخ.
[2] - دپوهاندحبیبی ،جنبش مشروطیت در افغانستان ،چاپ ۱۳۶۳ کابل، ۱۱۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمود طرزي سره لدی چي یو آزاد روڼ اندی سړی وو، ده په فارسي ژبي کي د احساس نه ډک شعرونه هم ویلي دی. د «وطن مینه » (عشق وطن) پنامه دده د ښکلی مثنوي دده د وطن پالني احساسات څرګندوي او په هر لوستونکي کي همدا احساس راپاروی. دنوموړي مثنوي څو بیتونه دادي:

ای خاک پاک، عاشق افتادهٔ توام
با جسم و جان فدائی و دلدادهٔ توام
مجبور حب تست حواس و قوای من
عشقت ز بهرهرمرض من دوای من
عشق وطن حواس و دل وجسم وجان من
مربوط کرده است بخود با هزار فن
چون فطرت و نسب و قوم و ملتم
چون جسم و جان ورنگ وزبان شکل وهیئتم
چون آب و جد وجده ومادر زهفت پشت
از تست و در تو بوده ودرخاک تو بخفت
پس عشق تو چسان ز سر من بدر شود
با شیر اندرون شد و با جان بدر شود
شد سال ها که داغ جدائی و فرقتت
میسوخت همچو شمع دل و جان عاشقت
شب ها بیاد وصل تو بیخواب مانده ام
در روز ها بفکر تو در تاب مانده ام
هرعلم وفن که خوانده وتحصیل کرده ام
نیت برای خدمت و نفع تو بوده ام
ای خاک پاک وای وطن خوش زمین من
معشوق من، حبیب من و دل نشین من
مسعود باش و شاد بزی تا ابد بمان!
درحفظ و در ترقی و معموری و امان
رشک آور بلاد تمدن نشان شوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

درشرق همچوشمس درخشان عیان شوی

طرزی پخپل یوه شعر کی هم وطن د یاده ندی ایستلی . ان په هغو شعرونو کي چي ده د پسرلي او پاچا په سلطنت کي هم ویلي دی ، ده د وطن مینه یی ورسره ګډه کړیده . په هغه لیکلي شعر کي چی ده د قاانی دیوه شعر پر اقتفا(پیروی) ویلی په هلته یی وامیر ته د وطن په اړه داسي اشاره کړیده :

بیا ببین که در جــهـان چـگونـه گشته کارها
جهان جـهان ریل شــد، زمـان زمـان تـارها
چه بحرها که بـرشد، چه خـشکه ها بحارها
چه کوه ها شگاف شد،گذشت از آن قطار ها
جهان جهان علــم وفــن، زمان زمان کار ها
بس است صید بـودنـــه، میان کشت زار هـا

***

درین زمـانـه هـر طرف، به فـن سراغ داردا
زبحــر راغ مـلـک خـود، هــوای بـاغ داردا
پی تــرقی خـودش، بکـــف چــــراغ داردا
برای ضبط ملـــکـهـا چـــه در دمـاغ داردا !
خورند روم و فــــرس را، بـمـا بلاغ داردا
تو وقت را عبث مکن، به میله و شکار هـا

***

حیات را چـه میکنم وطــن حـیات من تویی
بـرای هـرسعادتـم وطـن ، بـرات مــن تویی
اگر تو رفتی از کفــم وطن ممات من تویی
برای دین وهم شـرف وطن همات من تویی
وطن تو کعبهٔ منی، وطن صلوات من تویی
محبتــت بجان مـن، چو پــودها به تــارها

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه بل ځای کی طرزی داسي وايی:« وطن ونه ده او ملت یی میوه ده ، وطن سترګه ده او ملت یی د لیدلو توان ، وطن کښت دی او ملت یی غله داني، وطن خزانه ده او ملت یی ارزښت دی. لکه څنګه چي ونه بی میوه ،سترګه بیله لیدو ، کښتونه بیله غله دانو او خزانه چي د ارزښت اود ګټی د معاملو څخه بی برخي وي. همدارنګه وطن د ملت پرته او ملت د وطن پرته هیڅ معنا نلري »[1].

طرزی همدارنګه «دوطن مانا او د وطن فلسفه »(وطن و معنا و فلسفه وطن) یوه رساله لیکلی او د سراج الاخبار د شپږم تلین په ویاړ یی د ۱۲۹۶کال د سرطان (چنګاښ) پر ۲۰ نشر کړیده چي ډیره روزنیزه او ګټوره ده .

د محمود طرزی د وطن پالني کچه کولای سو دده د لیکونو دمنځپانګي نه اټکل کړوچي د وطن او استقلال په تړاو یی لیکلی دی. دده د شخصیت معنوی لویوالی او دده ملي او علمي دروندوالی دده د لیکونو څخه ښه څرګندیدلای شي چي سراج الاخبار دده د وطنپالني یوه ډیره روښانه هنداره ده .

طرزی اولسونه راویښوی او یون (حرکت) ته یی رابولي . د ۱۲۹۴کال د جدي په ۱۶ نیټه د سراج الاخبار په ګڼه کي د (حی علی الفلاح) مقاله ډیره روزونکی او د استعمار ضد ښه لري. د سراج الاخبار دغه ګڼه سمدستي د دولت د خوا سانسور شوه. د مقالی په یوه برخه کي لولو :

"حی علی الفلاح !

.... ای ملت نجیبه افغانیه! شرافت ملی، عظمت قومی خود را محافظت کنید! استقلال وحاکمیت دولتی خود راصیانت نمائید! افغان که به دیانت و دینداری، به شجاعت و بهادری، بغیرت و ناموس شعاری در تمام دنیا مشهور و معروف شده باشد، آیا این را بر وجدان و ایمان و شرف و ناموس خود چسان گوارا کرده می تواند که نام حمایت و تابعیت دولت اجنبی غیر دین و غیر ملت براو باشد ؟

[1] ـډاکتر روان فرهادي .د محمود طرزی مقالی په سراج الاخبار کي،۲۸۲ او ۳۳۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاشا ! حاشا ! کُلاً کُلاً! افغان به بسیار آسانی و خوشگواری مرگ را قبول کرده میتواند، ولی هیچگاه، به هچ صورت قطعاً، قاطباً کلمات متعفنۀ معده بشور آورندۀ تابعیت و حمایت را هضم کرده نمی تواند، معنی صاف و صریح تابعیت و حمایت اینست که، یک دولتی بدیگر دولتی بگوید : بغیر از من، دیگری را نشناس! بغیر ازمن، بادیگر دولتی حرف مزن ! بغیر از من با دیگر دولتی عقد معاهدات یا رابطه مناسبات و معاهدات مکن ! بغیر از من، بدیگر دولتی نه سفیر بفرست و نه سفیر قبول کن ! معنی صاف و صریح استقلال تامه و آزادی کلمه نیز اینست که، هردولت در همه چیزهایی که در بالا مذکور گردید، مستقل و آزاد باشد ...تا به حال هرچه که بود، بود! هرچه که شد، شد! لیکن بعد از این افغان آن افغان نیست که از حقوق خود چشم پوشی بتواند .... [1] »

ژباړه : « .... ای د افغانستان سپڅلي ملته ! دخپل ملي شرافت او اولسي عظمت (لویوالی) څخه ساتنه وکړه ! خپل استقلال او دولتي حاکمیت گران وبوله. هغه افغان چي په ټوله نړۍ کي په دیانت او دینداری ، په میرانه او زړه ورتوب ، په غیرت اوناموسداری باندی پیژندل شویدی، ایا دابه پر خپل وجدان، ایمان شرف او ناموس څنګه ومني چي د خپل دین اوملت څخه پرته دبل دولت تر تابعیت اوحمایت لاندي ژوند وکړي.

حاشا حاشا ! کلا کلا ! افغان په اسانۍ او خوښي سره مرگ منلای شی مګر هیڅکله هم په هیڅ بڼه د پردیو د کرکي او نفرت وړ تابعیت او حمایت قبلولای نشي. د پردیو د تابعیت او حمایت رڼه او ښکاره مانا داده چي یو دولت وبل دولت ته ووایی : بیله ما څخه بل څوک په رسمیت مه پیژنه ! بیله ما څخه د بل دولت سره خبري اتري مخ ته مه بیایه ! بیله ما څخه د بل دولت سره تړونونه مه لاسلیک کوه او اړیکی مه ورسره ټینګوه ! بیله ماڅخه به نه بل دولت ته سفیر لیږي ا و نه به د هغه سفیر مني ! د بشپړ استقلال او ازادي دکلمو رڼه او ښکاره مانا داده چي یو دولت د ټولو کړنو په هکله چي لوړ یی یادونه وشوه مستقل او ازاد وي .... تر اوسه چي هرڅه وه هغه وه ، چي څه

[1] ـ مقالات محمود طرزی در سراج الاخبار ، ص۳۷۷ ـ ۳۷۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

شویدی هغه شویدی، مګر له دی نه وروسته افغان نور هغه افغان ندی چي د خپلو روا حقوقو څخه سترګي پټي کړي» .

طرزی پخپلو لیکونو کي د استعمار په وړاندي په دومر څرګنده لهجه ښودلو سره امیر حبیب الله خان ولرزاوه او د هغه پام یی د روڼ اندو او خلګو په منځ کي د استقلال غوښتني و احساس ته راوګرځاوه . له همدی کبله وو چي د سراج الاخبار دغه ګڼه سمدستي سانسور شوه او پخپله طرزی یی د ۲۶زرو روپیو په ورکولو محکوم کړ. امیر په همدی اړه وویل : هغه چرګ چي بی وخته اذان وکړي سر یی د پریکولو دی.[1] ».ښکاره خبره ده چي هغه وخت ۲۶ زره روپي خورا ډیري پیسی وی او طرزی یی د ورکولو وس نه درلود، ځکه نو دده زوم شهزاده امان الله د خپلي شخصي شتمني څخه نوموړی پیسي د طرزی جریمه تحویله کړه.

دسراج الاخبار دلیکونو له مخي محمود طرزی لومړی سړی وو چي دژبي مسله یی دسیاست په غیږ کي مطرح کړه. دی لیکي:« زموږ په ښوونځیوکي باید د زده کړي په موخه د پښتو ژبي زده کولو ته ډیره پاملرنه وشي. د پښتو ژبي زده کړي ته باید تر انګریزي، اردو ، ترکي او ان فارسي ژبي اهمیت او لومړیتوب ورکړل شی . زما د کمزوري فکر سره سم د (انجمن عالی معارف) یوازنی دنده باید دا وي چي په وطني ملي افغاني ژبه اصلاحاتو او پراختیا ته پام واوړي» .

په دربار کي د طرزي اندونو او نظریاتو ډیر اغیز او پلویان درلوده ، دده اندونو و دولتي سیاست ته د ورننوتو لاره پرانیستله . له هر څه نه یی زیات اغیز موږ کولای شود هغه وخت په درسي نصاب کي ووینو. نوی والی او پرمختګ ،د پوهني عام کول ، د پوهني پراختیا ، د مدرسو پرانیستل ، دجهالت او خرافاتو په وړاندي مبارزه ،دا ټول هغه څه دی چي د سراج الاخبار په پاڼو کي لوړ ځای لري.

د محمود طرزی صادقانه او وطنپال کوښښونه او د ده مدبر شخصیت

[1] حبیبی ، جنبش مشروطیت ۸۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهلو ځلو د سراج الاخبار تر نشریدو وروسته لاره ودی ته پرانیستل چي په هیواد کي د مشروطیت غورځنگ منځ ته راشي . په ۱۹۰۹م کال کي ددی غورځنگ ټول غړي په وینو کي ولمبیدل او زندان په ډک شوچي بی شمیره قربانیان یی درلودل. دمشروطیت (مشروطه غوښتني) د غورځنگ په بیا را ژوندی کولو کي د محمود طرزی هوښیاری اوویښتوب دا وو چي دی پدی کار وتوانیدی څو د سلطنتي کورني په دننه کي ددی غورځنگ زنې شیني کړي. پدی توگه په دربار کي د بدلون خوښوونکو کسانو په منځ کي دا اندونه وروزل شوه او وروسته یی لمن د دربار د باندي وغځیده . ددی غورځنگ د غړو د هلو ځلو پایله داوه چي د هیواد بشپړ استقلال ترلاسه شو. دمحمود طرزی د غوښتنو او نظریاتو سره سم دشاه امان الله او نورو ټولو مشروطه غوښتونکو نظریات د انگریزانو ضد سیاست پر محور باندي راڅرخیدل. پدي ډول د استقلال او ازادی غوښتونکو ږغ د ښاری رونې اندو څخه نیولی بیا تر کوچیانو او کلیوالو پوري د هر ستوني څخه را وتي. محمود طرزی چي پر دوهمو مشروطه غوښتونکو باندی یی د استادۍ حق درلود ، د مشروطه غوښتونکو په لومړي حکومت کي د خارجي چارو د وزیر په توگه وټاکل شواو د افغانستان د استقلال د بیا تر لاسه کولو په خبرو اترو کي (د ۱۹۲۰م کال د اپریل میاشت) یی چي د هند په میسوری او په (۱۹۲۱م) کال په کابل کي ترسره کیدی ،د افغانی ډلي مشرتوب پر غاړه درلود. ده په لندن او پاریس کي د افغانی سفارتونو خښته کښیښوده او د افغانستان د خارجي سیاست اساسي ټکي یی په گوته کړه. ده خپل ځای ناستي او شاگردان ددغسي سیاست د پاره و روزل . له بده مرغه دغه پر وطن مین شخصیت د خپلو وطنپالو د ښورښ په پایله کي د هیواد څخه په وتلو محکوم او په پای کی د ترکیی په استامبول کي د ۱۹۳۳م کال د نومبر په ۲۲ (۱۳۱۳ د عقرب ۳۰) د ۶۸ کلني په عمر د وطن څخه لیري سترگي پټي کړي. دغه پر وطن مین د ژوند تر اخرنې سلگې پوري وطن له یاد ه نه وو ایستلی او ویل به یی :

مرغ دلم ز کوی تو دوراست وروز وشب
فـــریاد میکند که خدایا وطـن وطـــن !

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمود طرزی لیکلی اثار :

علامه محمود طرزی په سراج الاخبارکي دزياتو مقالو برسيره خورا زيات کتابونه ليکلی او ژباړلی دي. ډاکتر روان فرهادی دده چاپ شوو او نا چاپو اثارونوم لړد هغي رسالی په پای کی راوړی چي (په سراج الاخبار کي د طررزی د مقالو ټولګه) نوميږي. ددغو اثارو شميره و ۳۱ ته رسيږي چي تر ټولو مهم يی په لاندی ډول يادولای شو :

ا : مجموعه صنايع (گزيده اشعار استادان سخن) ،
۲ : منتخبات اشعار سردار غلام محمد طرزی به کتابت نستعلق محمود طرزی ،
۳ : مجموعه اخلاق ، ٤ : از هردهن سخنی ،
٥ : روضه حکم ، ٦ : معلم حکمت ،
۷ : مختصر جغرافيای عمومی ،
۸ : بيست هزار فرسخ در زير بحر،
۹ : جزيرۂ پنهان ، ۱۰ : سياحت در جو هوا ،
۱۱ : ترجمه تاريخ حرب ،
۱۲: سياحتنامه استانبول
۱۳ : ديدنی ها و شنيدنی ها ،
۱٤ : سياحتنامه منظوم ،
۱٥ : افغانستان (جغرافيای منظوم)،
۱٦ : تو حيد ، ۱۷ : ادب در فن ، ۱۸ : پراکنده ،
۱۹ : ترجمه ناول های ژول ورن ،
۲۰ : ژوليده و پژمرده (خاطرات)،
۲۱ : ترجمه رومان علمی ،
۲۲ : سراج الاطفال ، ۲۳ : فلسفه وطن ،
۲٤ : علم و اسلاميت ، ۲٥ : آيا چه بايد کرد؟ ،
۲٦ : سراج الاخبار افغانيه و برخی آثار ديگری که تا کنون بچاپ نرسيده اند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډه دا چي محمود طرزی خپل ټول ژوند فرهنګي خدمتونو او په هیواد کي د ځوانانو او اولس و راویښولوته وقف کړی وو. ترڅو چي ژبي او قلم یی کار کاوه ، ده د وطنپالو ځوانانو روزنه او د استعمار پر ضد د هغو د عقیدی او ایمان ټینګول خپله دنده ګڼل . ده انګریزي استعمار د هیواد ډیر پخوانی دښمن ګاڼه .

بیله شکه په سراج الاخبار کي د انقلابي مقالو لیکل ددی لامل شوه چي د بدلون غوښتونکو کسانو او هڅیدلو ځوانانو ولولی را وپاریږي . ددی کار پایله د مشروطیت غورځنګ بیا را ژوندي کول او بشپړ استقلال تر لاسه کول دي.

پریږدی چي د علامه محمود طرزی نوم د مشرطیت غورځنګ د مخکښ په توګه دتل د پاره زموږ د حق پیژندونکو هیواد والو په زړونو او خاطرو کی ژوندی پاته او د وطن ځوان نسل د هغه ویاړلي کارنامی پخپل ژوند کي د ځان لپاره لارښود وګرځوی! ددي ستر شخصیت یاد دی تلپات وی !

د محمود طرزی اولادونه :

محمود طرزی پنځه زامن درلودل چي نومونه یی :عبدالوهاب طرزی ، عبدالقادر ، عبدالعزیز ، عبدالتواب او عبدالفتاح طرزی دی . ده همدارنګه شپږ لورګاني درلودي :خیریه ، حوریه ، ثریا ، امنه ، روحیه او عزیزه . ددوی د ډلی نه ثریا د شاه امان لله ملکه او خیریه د شهزاده عنایت الله خان میرمن وه . امینه سردار عبید الله خان د شاه امان الله سکني ورور ته واده شویده .عزیزه د سید قاسم خان میرمن ، حوریه چی (بی بی حوریه) یی بلل ، د عبدالروف طرزی (د حبیب الله طرزی زوی) میرمن وه چي وروسته دده څخه جلاشوه او د غلام صدیق چرخي د خارجه چارو وزارت د کفیل سره یی واده وکړ. لا نور زیاتو مالوماتو په خاطر (کندهاری وړونه) کتاب ولولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم فصل

(دنوزادی ژباره)

دسدوزي او بارکزي دراني قومونو تر منځ ددوستي او دښمني ټوليزي(کلی) پایلی

دتیرو فصلونو لنډیز او پایله :

سدوزي او بارکزي هغه دوه دراني قومونه دي چي د افغانستان په معاصر تاریخ کي د ټولواک په توګه د دراني احمدشاه د ټاکلو په اړه ، ددوی تر منځ دوستي او ګډ کار د هیواد د چارو په سمون او اداره کي د ازمايلو ځخه بریالی راووت .

حاجي جمال خان د بارکزی قوم مشر پخپل ټول توان سره د دراني احمدشاه ټولواکي ومنل ، دهغه ملاتړ یی وکړ او د عمر تر پایه یی نژدی اړیکي ورسره وساتلي. احمد شاه بابا هم په خپل ټول توان سره د هغه قدر او عزت په ډیره ښه توګه وکړ. جمال خان هم د یوه نژدی سلاکار په توګه د ګټورو مشورو د ورکولو ځخه ځان نه سپماوه. تر احمد شاه بابا او حاجی جمال خان وروسته د دوی زامنو تیمورشاه او پاینده محمد خان د خپلو پلرونو لاره پرمخ بیول. داچي پاینده محمد خان د پام وړ خدمتونه کول، نو د تیمورشا لخوا د «سرفراز خان» لقب ورته ورکړل سو او پر بارکزي قوم برسیره د غلجي قوتونو مشری هم ده ته سپارل شوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دتیمورشاه تر وفات(۱۷۹۳م کال) وروسته ،سردار پاینده محمد خان د دولتي نظام د ښه پر مخ بیولوپه موخه د تیمورشاه د ۲۴ زامنو له منځه د تر ټولو لایق او هوښیار شهزاده زمان ځخه ملاتړ وکړ. چي د پلار پر تخت کښيني. تر څو چي پاینده محمد خان ژوندی وو، د نورو شهزاده ګانو لکه همایون او محمود د سلطنت دعواو ځای ونه نیوی . پدی توګه د شاه زمان د ټولواکي ستني ورځ تر بلي ټینګیدی او ویی کړای شوه د ګاونډیانو او اروپایایی مداخله کونکو په وړاندي خپل رول ولوبوي. له بده مرغه پداسي وخت چي د سدوزو او بارکزي قومونو دوستي او ګډ کار د هیواد د ټیکاو او پر مختیا د پاره ډیر اړین ښکاریده نا ببره یوه پیښه را منځ ته شوه او هر څه یی ګډ وډ کړه .

شاه زمان د سردار رحمت الله خان په غوره کولو سره دخپل پلار او نیکه د نظریاتو په خلاف و دی پایلی ته رسیدلی وو چي تر وسه وسه د قومي مشرانو اغیز کم کړي او د یوه غښتلی مرکزي دولت و جوړولو ته ملا وتړي. ښکاره خبره ده چي دا کار د قومي مشرانو په ګټه نه وو، ځکه چي د دود له مخي دوی قومي ملاتړ درلود او دا ملاتړ یی په دی کار سره کمزوری کیدی. دهمدی کبله د شاه زمان د نوموړو کړونو سره دوی همږغي کیدای نشوه. پدی توګه د دوی او شاه زمان تر منځ اوبه د خړي کیدو پر خوا تللي او دوستانه اړیکي سړی دي .

سردار پاینده محمد خان د خپل رقیب رحمت الله خان سدوزي چي شاه زمان خپل وزیر ټاکلی وو اود «وفادار خان » لقب یی ورکړی وو ، په وړاندي خپل صلاحیت او اقتدار مخ په کمیدو وګاڼه ، زمانشاه هم حالات په پام کي نیولي او پدی پوهیدی چي قومي مشران راضي نه ښکاري . داچي خپل پلان ورته مهم ښکاریدی ، ددوی نارضایت ته یی ډیر اهمیت ورنه کړ. ددی کار پایله داشوه چي څو تنه قومي مشرا ن د پاینده محمد خان پر شاوخوا راټول شول ،څو یوه نوي لاره ددي ډار څخه د خلاصون په موخه ولټوی . دوی پدی نظر شول چی شاه زمان را وپرځوي او پرځای یی د لنډ وخت د پاره دهغه ورور شاه شجاع وټاکي. وروستي نقشه یی دا وه چي میراثي ټولواکي له منځه یوسي او شاهي یوه انتخابي سیستم ته واړوي. البته پدي کار سره ددوی اهمیت او قتدار لازیاتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیدی. ودغي موخي ته د رسیدو د پاره دوی په کندهار کي دیو شمیر قومي مشرانو یوه پټه انجمن جوړه کړه. مګر ددوی د نقشي څخه زمانشاه خبر شو، هغوی یی سمدستي ونیول او یو شمیر یی د پاینده محمد خان په ګډون د زمانشاه په امر اعدام شول . دی کار په هیواد کي د غچ اخیستني داسي اوربل کړچي لمبي یی څولسیزي پورته کیدي .

دپاینده محمدخان په اعدام سره دده شل زامنو د خپل پلار د غچ اخیستني په خاطر د شاه زمان په وړاندي په پاڅون لاس پوری کړ. د پاڅون په پایله کي زمانشاه زنداني او په سترګو ړوند کړل شو. د ده پر ځای شهزاده محمود پر تخت کښیناست او فتح خان یی وزیر و ټاکل شو. له دغه ځایه د سدوزو او بارکزو تر منځ دوستي او ګډ کار یووار بیا دسره پیل شو. دشاه زمان په ګوښه کیدوسره داسي بد بختي راغله چي د یوی خوا سدوزي شهزاده ګانو لکه محمود ، شجاع ، فیروزالدین ،کامران او قیصر په کابل ،پیښور ، کندهار او هرات کي د پاچهي خوبونه لیدل او دبلي خوا نه فتح خان د خپلو وړونو په مرسته دومره توان تر لاسه کړي وو چي ملاتړ یی د هر شهزاده دپاره دتخت ضمانت کولای شو. لکه څنګه چي شاه محمود دوه ځله او قیصر یو ځل د سلطنت پر تخت کښیناستل. نورو بیا لکه شاه شجاع ،فیروزالدین او کامران دده سره د مخالفت له مخي ډیر څه دلاسه ورکړه . دا هغه وخت دی چي دافغانستان په سیاسي ډګر کي سدوزي شهزاده ګان ورځ په ور ځ کمزوري کیږي او محمد زي سرداران ورځ تر بلي زور اخلي ، خولا تر اوسه پدی ندی توانیدلي چي د ځان دپاره دسلطنت غوښتنی په فکر کي شي.

کله چي د وزیر فتح خان په ملاتړ شاه زمان د شاه محمود لخوا زنداني او په سترګو ړوند شو (۱۲۱۶ش- ۱۸۰۱م) ، پر تخت باندی د شاه محمود دکښیناستلو سره سم وزیر فتح خان ته د «شاه دوست » لقب ورکړل شو او د هغه د وزیر (صدراعظم) دنده ورته وسپا رل شوه.

دپیښور او هرات څخه د زمانشاه د ورور شاه شجاع او دده د وراره قیصر مخالفتونه، دکابل د اوسیدونکو ناراضی والی اوتعصب ، داستعماری سیاست اغیز او د ایران او هند له لوري د هغوی هڅوني (تحریکات) او د شاه

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمود بی کفایتي دسلطنت حالات دومره ځپځپانده (بحراني) کړل چي د وزیر فتح خان او وړونو هلو ځلو یی کومه ګټه ونکړای سوه. شاه شجاع د کندهار د لوري را وخوځید او کابل یی ونیوی، په بالاحصار کي پر تخت کښیناست(۱۲۱۸ش-۱۸۰۳م). شاه محمود په بالاحصار کي زندان ته ولوید. فتح خان د دوست محمد خان سره کندهار او فراه ته پر شا ولاړل .

شاه شجاع د خپلي تولواکي په لمړۍ دوره (۱۸۰۳- ۱۸۰۹م)کی پدی پوه شو چي د فتح خان او وړونو ملاتړ یی دسلطنت د ټینګښت دپاره مهم رول لري. په همدي خاطر وو چي دسلطنت د پیل نه یی تر پایه پوري د فتح خان د ملاتړ تر لاسه کولو دپاره هلي ځلی کولي او ځو ځلي هم په کابل، کندهار ،غازیخان دیره ، ګرشک او سند کي دوی سره یوځای او بیا به بیرته سره جلا شول. د فتح خان نور وړونه په ځانګړي ډول دوست محمد خان چي تل به دده سره تر څنګ ولاړ وو ، د شاه شجاع سره به یوځای کیدو او جلاکیدو کي د فتح خان سره همږغی وه .

دسدوز ي د کورني بل شهرزاده چي فتح خان پدی وخت کي ډیره مرسته ورسره کړیده ، هغه د شاه زمان زوی شهزاده قیصر وو. مګر د هغي بی باورۍ له مخي چي د دوی ترمنځ د نورو غرضی خلګو په تحریک سره چاغیدله ، بارکزي وړونو او سدوزي شهزاده ګانو ونه کړای شوه د اوږده وخت د پاره په دوستانه اړیکو کي سره پاته شي. همدغه حالت هیواد ته ډیر زیانمن تمام شو.

دشاه محمود د دوهم ځل سلطنت په دوره کي(۱۸۰۹- ۱۸۱۸-م) چي لس کاله یی دوا م وموند ، د دواړو کورنیو تر منځ د ګډ کار او دوستانه اړیکو امکانات زیات شول. داچي فتح خان د خپل دښمن شاه زمان او د هغه د سکه ورورشاه شجاع سره جوړیدلای نشو، نو د هغه د رقیب شاه محمود سره همږغی شو، ځکه نو د شاه محمود د دوهم ځل سلطنت پر مهال چی د فتح خان د ملاتړ پر بنسټ تر لاسه شوی وو، داسي امیدونه وټوکیدل چي د ملګریتوب او دوستي اړیکي به دوا م وومومي. داځکه چي ددی مهال لویه بد بختي د دوی ترمنځ بی باوری وه. رقیبان لکه شاه زمان چي اوس ړوند شوی او دهغه سکنی ورور شاه شجاع د وطن نه شړل شوی وو، دا امکانات منځ ته راغلی وه څود

(c) ketabton.com: The Digital Library

سدوزو او بارکزو تر منځ ملګريتوب او د دوستي متقابل اعتماد دسره ټينګ شي. په دا ډول ملګريتوب سره په ختيځ کی د رنجيت سنګ او په لويديز کي د حسن علي سپين سترګي او جسارت کميدی .

وزير فتح خان ته چی د شاه محمود په لومړی دوره سلطنت کی د«شاه دوست » او په دوهمه دوره کی د« اشرف الوزراء» ياني صدراعظم لقب او مقام ورکړل سو، ددي سره سم د چارو ټول صلاحيتونه ورته وسپارل شوه. ددغه صلاحيت پر بنسټ ده خپل ټول وړونه ددولت پر حساسو چوکيو باندی وګمارل . يار محمد خا ن په پيښور، کهندل خان په کندهار، شير دلخان په غزني ،نواب اسد خان په ديره جات او زوی يی نواب زمان خان په جلال اباد ، نواب صمد خان په سند او رحمدل خان په بلوچستان کي ځای پر ځای شول.دوست محمد خان د فتح خان سره پاته شو. پاته وړونو يی هم د ټاکل شوو وړونو په اړه مخالفت نه درلود.

وزير فتح خان پدی دوره کي عطا محمد خان باميزی له کشمير ليری او پر ځای يی خپل وروړسردارمحمد عظم خان وټاکی او د رنجيت سنګ سره يی چی شاه شجاع د پنجاب د نايب الحکومه په توګه ټاکلی او اوس يی ياغيتوب ته ملا ترلی وه ، د اټک رود په څنډو کي جنګونه وکړل اود هيواد په دننه کی يی ښورښونه يوپه بل پسی ارام کړل. داټک د قلعه دترلاسه کولو په موخه يی دوهم ځل درنجيت سنګ په وړاندی د جنګ په خاطر قوتونه مارش کړل. ده د اردو د لګښتونو دپاره د خپل وروړ څخه د کشمير ماليات چی ۱۶لکه روپی کيدی وغوښتی. مګر محمد عظيم خان ددی پيسو د ورکولو څخه ډډه کول. لدی کبله نژدی وو چی د دوو وړونو تر منځ جنګ پيل سی. خو د دوست محمد خان د منځګړيتوب له مخي دواړو خواپه ۱۳ لکه روپيو قناعت وکړاو د جنګ نه مخنيوی وشو.

دا وه د ختيزو ولاياتونو حالات . په لوديز کی د هرات په ولايت کی د مشهد والی حسن علی ميرزا دفتح علی شاه قاجار په امر په (۱۲۳۳ش ۱۸۱۷م)کی پر هرات باندی د حملی تکل وکړ . دشاه محمود وروړ حاجی فيروزالدين چی د هرات حاکم وو، دشاه محمود نه مرسته وغوښته. فتح خان د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلوڅو تنو وړونو لکه دوست محمدخان ،کهندلخان ، شيردلخان اوپردلخان سره په بيره د سند د رود د څنډونه دکابل پر خوا وخوځيدل اودهغه ځايه يی د غزنی او کندهار دلاری دهرات په لور مارش وکړ.

وزير فتح خان په اسانی سره پر هرات باندی د ايرانيانو دحملو مخنيوی وکړ. وروسته يی په هرات کی يوه بله ناوړه پيښه منځته راغله چی د ايرانيانو په وړاندی يی د افغانانی سردارانو تر بری وروسته د هيواد دولتی قدرت دخپلو افغانانو لخوا د چلنجونو سره مخامخ او کمزوری کړ .

ديوشمير سدوزی وړونو مخالفتونه لکه شاه محمود او حاجی فيروزالدی چی يوه يی په کابل او بل يی په هرات کی حکومت کاوه ، د شاه محمود زوی کامران ميرزا د وزير فتح خان په وړاندی چي دده د پلار په دربار کی يی درنښت او اقتدار ورځ تر بلی په زياتيدو وو ، همدارنګه د دوست محمد خان لخوا د حاجی فيروزالدين شتمني تر لاسه کول ، دده په حرم کی د دوست محمد لخوا دښځو څځه ددوی زيورات په زوره اخيستل اوپدی هکله د ښځو د شکايت ږغ پورته کيدل، دا ټول هغه څه دی چی د يولړ نورو لاملونو سره يی د شاه محمود او فتح خان د کورنيو تر منځ خپل منځی شخړي را وزيږولی. ددغوشخړو له مخي د بازګزيانو او سدوزيانو د قومونو ترمنځ داسي جنجالونه را وزيږيدل چی په ټول هيواد کی يی د غم داسی يو اور بل کړ چی ستره ابدالی امپراتوری يی ټوټه ټوټه او ددی په لمبو کی وسوزيدل .

ددی پيښي بشپړجزييا ت داسي وه : وزير فتح خان په هرات کی مخکی لدی نه چي د ايرانيانو دبريد ومخنيوي ته تياري ونيسی ، حاجی فيروزالدين د هرات حکمران يی د مرکزي دولت ديوه سست عنصره اومضر شخص په نامه ونيوی او زندان ته يی واچاوه. لدی نه وروسته د ايرانيانو په وړاندی جنګ ته ور ووت .هغوی يی پر شاه وتمبول اوخپله هرات ته راوګرځيدی. دلته د هرات د چارو په سمبالولو بوخت شو. دوست محمدخان چي د فيروزالدين په حرمسرای کی د ښځوځخه په زوره ددوی زيورات اخيستی اوبد سلوک يی ورسره کړی او وروسته يی په کشمير کی خپل ورور سردار محمدعظيم خان ته پناه وړي وه . فتح خان پدی پيښه باندی ډير غمجن سواو محمد عظيم خان ته يی امر وکړچي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوست محمد نظربند کړي. کامران میرزا چي تل یی غوښته د فتح خان د اقتدار کمولو د پاره یوه بهانه پیدا کړي، ددوست محمد خان دی کار ده ته ښه بهانه په لاس ورکړه او کوښښ یی وکړ چی ټول مسؤلیت یی د فتح خان پر غاړه واچوی. دلته مهمه خبره داوه چي دفیروزالدین په حرم کی دکامران میرزا خورهم ناسته وه ،ځکه چي هغه د فیروزالدین زوی ملک قاسم ته واده وه . کامران میرزا دی پیښي ته لانور ښکرونه ورکړل اوتر خپل پلار شاه محمود پوری یی د ښځو دا شکایتونه ورسول. پدی توګه یی شاه محمود د هغه چا په وړاندی په قهر راوست چي دوه ځله یی دی پر تخت کښینولی وو اودده دسلطنت په ټینګښت کی یی د هر ډول قربانیو څخه مخ نه اړاوه .

شاه محمود چي په عیاشیو کی سرتر نوکه ډوب وو او د هیواد دخیر او شرتوپیر یی نه شو کولای ،په قهر شواو د کندهار پر خوا را وخوځیدی .حاجی فیروزالدی چی فتح خان بندی او دکندهار زندان ته یی رااستولی وو، وکامران میرزا ته یی مشوره ورکړه څو وکندهارته دده د پلار تر رارسیدو دمخه ، دی هرات ته ولاړسی ، ده همداسی وکړه .

دغه غیرمنتظره کار په هرات کی یوه تراژیدی منځته راوویستل.هغه داوه چی فتح خان د شهزاده کامران په لاس ړوند کړل شو. هغه اور چي په ۱۲۱۴شکال کی په کندهار کی د شاه زمان په لاس د پاینده محمد خان په وژلو سره بل شوی او د شاه محمود د سلطنت پر وخت دمړکیدو په حال کی وو، دادی پدی کار سره یی یووار بیا لمبی اسمان ته پورته شوی اوله هر څه نه مخکی پخپله سدوزی چارواکی د هغه په لمبو کی وسوزیدل.

دفتح خان ړندولو او د هرات په ارګ کی دهغه بندی کولو سره هغه دښمني دسره راژوندی سول چي شل کاله مخکی د پاینده محمد خان په وژلو سره منځته راغلی وه . د فتح خان وړونو غچ اخیستلو ته ملا وي وتړلي .ځینی یی د ګرشک په نادعلی کی دفتح خان د مور لویه ادی پر شاوخوا راټول شول . محمد عظیم خان په کشمیر کی غچ اخیستلو ته راپورته شو، ده لومړی په لودهیانه کی شاه شجاع ته لیک واستاوه اوهغه یی د کابل پرتخت وکښیناستلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته وهڅاوه. دوست محمد خان یی له بنده راوایست اود یارمحمد خان ترڅنګ یی د ۴۰۰۰ جنګیالیو سره دپیښور او کابل په لور واستاوه .

دفتح خان د ړندولو د خبر په اوریدو اود محمدعظیم د لیک په را رسیدوسره دشاه شجاع امیدونه وټوکیدل ،خپل زوی تیمور یی د ۵۰۰ جنګیالوسره دسند د نیولو د پاره وښکارپورته ولیږه .پخپله یی د شاه محمود حکمران سمندرخان بامیزی ددیره جات څخه وشاړه اوپرځای یی د نواب خان زوی نواب زمان خان د حکمران په توګه وګماره او پخپله یی د محمد عظیم خان د غوښتنی سره سم دپیښور پر خوا حرکت وکړ.

دوست محمد خان او یارمحمد خان چي له دوی نه مخکی پیښورته رارسیدلی وه ،هلته یی د تیمورشاه زوی شهزاده ایوب د افغانستان دپاچا په توګه وټاکه اوپخپله د کابل پرخوا وخوځیدل. ښکاره خبره ده ، دشاه شجاع په رارسیدو سره دهغه او شاه شجاع ترمنځ جګړه وشوه چي ایوبشاه یی د پیښورنه وایست. محمد عظیم خان پدی وخت کی د کشمیر چاری وخپل ورور نواب جبارخان ته سپارلی وی او پخپله دپیښور خواته پر لاری وو. ایوبشاه د شکایت د پاره په چچ هزاره کی دده مخته ځان ورساوه .هغه ته یی شکایت وکړ ستا وړونو زه د شاه په توګه وټاکلم ، خوشاه شجاع بیرته له ښاره وایستلم. محمد عظیم خان چی شاه شجاع یی پخپله دپاچا کیدو په خاطر راغوښتی وو، حیران پاته او نه پوهیده څه چل او چاره وکړی. په پای کی یی شاه شجاع ته احوال ورواستاوه چي غواړی په خصوصی ډول ورسره ووینی. شاه شجاع دا غوښتنه ونه منل او د دواړو خواوتر منځ بیله خبرو اترو څخه جګړه وشوه. محمد عظیم خان دوی میاشتی په پیښور او شاه شجاع په خیبر کی پاته وه. داچي یوپر بل یی باور نه درلود ،ترمنځ یی روغه جوړه نشوه کیدلای. تردی نه وروسته شاه شجاع د اسماعیل خان دیری او ښکارپور ته ولاړ. په دغه فرصت کی چی سرداران ، شهزاده کان او سدوزی شاه محمود یو دبل سره په جنګونو اوشخړو اخته وه ، رنجیت سنګ د موقع نه ګټه پورته کړه د اټک د لاری مخته ولاړ او کشمیر یی ونیوی. دشاه محمود سره د فتح خان د وړونو دشخړو په پیل کی هرات ، کندهار او کابل د شاه محمود، دهغه د ورور ، د هغه د لمسي پلاس

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی وه. بازګزی وړونه یوازی په نادغلی او پیښورکی سره راټول شوی وه .دغچ اخیستلو جنګ لومړی د ختیځ څخه محمد عظیم خان پیل کړ. ده تصمیم نیولی وو ، په هر ډول چي کیږي باید شاه محمود له تخته کوز کړل شي . وشاه شجاع ته یی د لیک پرته ، همدارنګه ولوګری امین الله خان ته هم دری لیکونه ولیږل.

دوست محمد خان او یارمحمد خان د پیښور څخه وکابل ته په رارسیدو سره ،د کا مران میرزا د زوی جهانګیر اوعطا محمد خان بامیزی سره په جنګ کی مخامخ شول. داچی عطامحمد خان د شاه محمود خان په سلطنت کی دفتح خان لخوا د کشمیر د حکومت څخه لیری شوی وو، ځکه نو د فتح خان او شاه محمود دواړو څخه خوابدی وو. پدی خاطر یی په هرات کی د فتح خان په ړندولو کی لاس درلود. دوست محمد خان چی دی ښه پیژندلی وو، دپیښورڅځه یی لیک ورته را واستاوه او لیکلی وه چي که غواړی د فتح خان په ړندولو کی دده جرم وروبخښل سی ، نو باید د کابل په نیولو کی مرسته ورسره وکړي. داچی عطامحمد خان د شاه محمود خان په فرمان سره د کشمیر د حکومت څخه معزول شوی وو، په زړه کی یی بد ورڅخه وړل ، دلیک په رسیدو سره یی سمدستی د جهانګیر سره د مرستی کولو څخه لاس واخیست . کله چی دوست محمد خان دلیدلو د پاره راغی بیله ځنډه یی سترګي ورځځه وکښلی او ړوند یی کړ. جهانګیر هم تر شل ورځي محاصری او جنګ وروسته د بالا حصار څخه وتښتیدی.

دوست محمد خان د بالاحصار دترلاسه کولو سره سم بیله دی چی د خپلو نورو وړونو سره ویوی پریکړی ته انتظار وباسي، سمدستی یی د تیمورشا بل زوی شهزاده سلطانعلی پر تخت کښیناوه او پخپله یی ځان دهغه وزیر وټاکه .

وکندهارته د جهانګیر د رارسیدو سره سم، شاه محمود نایب ګل محمد خان پوپلزی ته د کند هار حکومت وسپاره او پخپله یی د کا مران په ملتیا د یوه لوی لښکر سره د کابل په لور حرکت وکړاو په سترګو ړوند فتح خان یی ورسره واخیست. د وردګو په سیداباد کی یی فتح خان تر فشار لاندی ونیوی چی خپل وړونه د یاغیتوبه څخه راوګرځوی. فتح خان دده خبره ونه منل اوسخت منفی ځواب یی ورکړ. پدی کار سره شاه محمود او کامران په قهر راغلل، ورسره

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلو د قومونو مشرانو ته یی امر وکړچی دا زړه ور او پیژندل سوی سیاستوال ټوټه ټوټه کړي (۱۲۳۴ش، ۱۸۱۸م) دده تر مړکیدو وروسته قاضی سعید بارکزی د هغه جسد واخیست ،غزنی ته یووړاو د شیخ رضی الدین علی لالا دزیارت څنګ ته یی ښخ کړ.

ددی ستر شخصیت قتل، یو نه بخښونکی جنایت دی ،ځکه چی هیواد یی د خپل یوه لایق او زړه وړ بچي څخه محروم کړ. دملت د پاره ددی جنایت زیان تر هغه ډیر زیات وو چي د پاینده محمد خان په اعدام سره ورته ورسیدی. ځکه چي په سنګر کی ناستو دښمنانو ددی څخه ډیره ګټه واخیستل او هیواد یی په کشالو کی راګیرکړ.

وزیر فتح خان د عمر له مخي خپل تر ټولو وړونو مشر نه وو. داشرف الوزرا لقب هم یوازنی شی نه وو چی د هغه وزن یی تر نورو وړونو زیاتوی. دده لویوالی پدی کی وو چی یو هوښیار سیاستوال وو او هیله یی درلوده دخپل پلار د قتل وروسته هم داسي لاری ولټوی څو د یوه سدوزی شهزاده په پاچا کولو سره ، په هیواد کی یوموټی ا و زورور سلطنت منځته راسي او پدی توګه د خارجی دښمنانو د مداخلو مخنیوی وکړي. په همدغه هیله ده د خپلو وړونوپه مرسته دوه ځلی شاه محمود دکابل پر تخت کښیناوه .دهغه د مخالفانو په وړاندی وجنګیدی څو دده مرکزی سلطنت سست او کمزوری نسي او خارجی مداخلو ته لاره بنده سي. له بده مرغه بی پروا او عیاش شاه محمود دده دا ټول خدمتونه هیر کړل او د خپل حسود زوی کامران به هڅونه یی هغه ړوند او وواژه چی دی کار وطن د سترو بدبختیو سره مخامخ کړ او ددښمنانو غوایی ورته لنګه کړه .

دفتح خان په وژنی سره د سدوزی او بارکزی دوو درانی قومونو تر منځ یووار بیا رامنځته سوی ملګریتوب دمنځه ولاړ، او دا دوی ستری کورنی یی داځل داسي سره جلا کړی چي د بیا یوځایوالی امکانات دتل د پاره ورک شول. که دغه جنایت ترسره سوی نه وای ، افغانی ستره امپراتوری به د ډیر وخت د پاره په اسیا کی ځلیدلای.

په هر حال د سدوزیانو او بارګزیانو دواړو کورنیو غوښتنو د ملی ګټو په

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړوند توپیر نه درلود . دغه ګټی ددوی په ملګریتوب او کړکار سره ساتل کیدلای سوای او هیواد یی دڅمر څخه برخمن کیدلای شو.

شاه محمود او زوی یی کامران د فتح خان تر وژلو وروسته دیوه لوی لښکر سره د کابل پرخوا حرکت وکړ. ددی خوا دوست محمد خان د خپلو لښکروسره دده مقابلی ته راووت . دواړی خواوی د (هندکی) او چاراسیاب په سیمو کی سره مخامخ شوي. پدی وخت کی دوست محمد خان یو نظامي چل په کار واچاوه او د ړوند کړل سوی عطامحمد بامیزی څخه یی ګټه واخیستل. دده له خوا یی دده یوه ورور ته چی د شاه محمود سره یوځای وو، یولیک واستاوه. دلیک وړونکی یی د شپی په تیاره کی دشاه محمود د اردو کمپ ته ولیږه .پدی توګه یی لیک تر شاه محمود پوری ورساوه. شاه محمود د لیک څخه پوه شو چي قوماندانانو یی د دوست محمد خان سره جوړ جاړی کړیدی او غواړي شاه محمود ونیسي او لاس تړلی یی دوست محمد خان ته وسپاری. ددی درواغو چل شاه محمود وډاراوه ،بیله دی نه چي خپل همکاران خبر کړي، دشپی په تیاره کی دخپل زوی سره د کمپ نه ووتل اود کندهار پر خوا روان شول. داچی کندهارته ددوی د رسیدو دمخه کندهار هم دلاسه وتلی وو، ددهراود دلاری د فراه او هرات پر خوا ولاړل او د کندهار حکومت کندهاری وړونو ته پاته شو. تردی وروسته د هرات نه پرته چی یوه موده نورهم دسدوزی کورنی سره پاته سو، نور په ټول هیواد کی بارګزی وړونو (محمدزیانو) واکمنی وغوړیدل. داچی ددغو وړونو شمیر زیات و او له بده مرغه دپاچا په توګه یی د خپل منځ نه د کوم نفر واکمنی منلای نه سوه ځکه نو ودی ته اړوتل چی د سدوزی کورنی څخه یو کمزوری شهزاده پیدا او دشاه پنامه یی وټاکی. نورټول کارونه پخپله مخ ته بوزی.

سردارمحمد عظیم خان ټولو وړونوته احوال واستاوه هغوی یی راوبلل ځوپه ګډه د خارجی خطر مخنیوی وکړی. محمد عظیم خان د سند میرانو په غوښتنه دغزنی او کندهار د لاری د سند په لور وخوځیدی. دوست محمد خان چی د ده د پلانونو سره مخالفت درلود دنوروړونوسره یی په پیښورکی اړیکی ونیولی او پخپله هم دمحمدعظیم خان پسی د سند پر خوا روان سو. که څه هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمدعظیم خان د شاه شجاع په وړاندی هلته بریالیتوب تر لاسه کړی وو، مګر دسند میرانو دوه اړخیزه لوبه کول، دمالیاتو د کمولو په موخه یی د وړونو تر منځ درزونه او مخالفتونه راپیښ کړل .دوست محمد خان ، پیر محمدخان او پردلخان د محمد عظیم خان څخه بیل سول او کندهارته ولاړل .محمد عظیم هم له ناچاریه په یولک روپیو مالیاتو قناعت وکړ او د هغوی پسی روان شو .دوست محمد خان تر محمد عظیم خان دمخه کابل ته را ورسیدی. سره ددی چی ایوب شاه لاپر تخت ناست وو، ددغو دوو وړونو تر مینځ په ځینو برخو کی لکه کوهستان ،کوهدامن ،کابل او غزنی کی څو ځیل نښتی وسوی. رنجیت سنګ چی حالات یی له نژدی څارل ددوی ددغه خپل منځی بوختیاوو څخه یی ګټه پورته او د پیښور د نیولو نیت یی وکړ(۱۸۲۲م /۱۲۳۸ق). یارمحمد خان چی د محمد عظیم خان له خوا په پیښورکی حکومت کاوه ، دده څخه یی د مرستی غوښتنه وکړه.سردار محمد عظیم خان چی ستره شتمنی یی ټوله کړیوه او د هغی ساتنه تل ورته د سر درد جوړ کړی وو، له کبله یی د خپل ورور یارمحمد خان ومرستی ته ونه رسیدی. دبلی خوانه رنجیت سنګ یارمحمد خان ته غوړی وعدی ورکړی وی چی د پیښور د نیولو وروسته دی هلته حاکم پریږدی. ددی وعدو په امید یارمحمد خان هم بشپړه مقاومت ونکړ .پدی توګه پیښور د رنجیت سنګ لاسته ورغی او د دوست محمد ورور یار محمد خان یی د څه مودی دپاره نور هم هلته د حاکم په توګه پریښود. دی کار د یارمحمد خان او محمد عظیم خان تر مینځ اړیکی خرابی کړی. دمحمد عظیم خان تر وفات وروسته ، دهغه زوی حبیب الله خان دده ځای ناستی شو، ایوب شاه ده ته د یوه رقیب په سترګه کتل .دوی دواړه یودبل د ټکولو په فکر کی وه. دا مهال یارمحمدخان او سلطان محمد خان د رنجیت سینګ د مامورانو په توګه پیښورکی حکومت کاوه او دوست محمد خان د هغوی تر سیوری لاندی شپی تیرولی. کندهاری وړونه بیا په دی وخت کی سدوزی شهزاده څخه د هرات د نیولو تکل وکړ،خو بریالی نه شول .

د حبیب الله خان او ایوب شاه تر منځ اوبه لانوری هم خړی شوی. ددی د پاره چی د حبیب الله خان د پلاره ورته پاته شوی شتمنی تر لاسه کړي، ایوب

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاه تصمیم ونیوی د خپل زوی شهزاده اسماعیل په لاس هغه ووژنی. په دغه نازک وخت کی پردلخان د کندهار څخه کابل ته راورسیدی او د کابل کشاله یی یو طرفه کړ .شهزاده اسماعیل یی مړ کړ او ایوب شاه یی د تخت نه راکوز چی پدی کار سره دهیواد په مرکز کی د سدوزی سلطنت سلسله پای ته ورسیده . حبیب الله خان نور بیغمه پر کابل باندی حکومت کول پیل کړه اوپردلخان بیرته کندهارته ولاړ. پدی وخت کی د بارکزی کورنی د پاره د سلطنت تر لاسه کولو په اړه ټول امکانات برابر او هیڅ خنډ شتون نه درلود. بیله هراته نور هیواد په بشپړه ډول د بارکزی وړونو په لاس کی وو. مګر د کندهاری سردارانو په لاس لومړی د سردار پردلخان اوبیا د شیردلخان د خوا د هیواد ولایتونه په لاندی ډول د بارګزی وړونو تر منځ وویشل شول:

داچي پيښور د پنځو سکه وړونو سردارانو د پاره کافی نه وو ، نو د خپلو سیمو سره یوځای عطا محمد خان اوسید محمد خان ته پریښودل شو. یارمحمد خان ا و سلطان محمد خان ته یی کابل وسپاره .دوست محمد خان په کوهستان او سکه ورور یی امیر محمد خان په غزنی کی حکومت کاوه ،لغمان د نواب جبارخان په برخه او دیره جات پاتی برخی یی نواب اسد خان په لاس ورکړی. شیردلخان ، پردلخان ،کهندلخان او مهر دلخان په ګډه کندهار اداره کاوه .رحمدل خان ته سند ، د نواب اسد خان زوی نواب محمد زمان ته جلال اباد او حبیب الله خان ته د لوګر د حکومت اداره په لاس ورغله . تر دغی پریکړی وروسته سردار شیردلخان کندهارته ولاړ او کابل یی د پریکړي سره سم یارمحمد خان ته پریښود .کله چی سردار عطا محمد خان د پیښور حاکم وفات شو ، یارمحمد خان او سلطان محمد خان په ګډه پرکابل حکومت کاوه . پدی وخت کی سندیانو ښورښ وکړ، ورسره سم لومړی رحمدل خان او وروپسی شیردلخان د سند په لور حرکت وکړ. مخکی له دی نه چی شیردلخان سندته ورسیږي ورور یی رحمدل خان د سند ښورښ ارام کړی وو اود واګو چاری یی د الله داد خان زوی نایب سلطان خان ته سپارلی وی . شیردلخان وکندهارته د بیرته راګرځیدو پر وخت په لاره کی وفات شو (۱۲٤۲ یا ۱۸۲٦م) . دده مړینی د سند او کابل دواړو حالات ګډود کړل. په سند کی سندیانو هغه ټاکل سوی افغان

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاکم وشاړه او خپل استقلال یی اعلان کړ. په کابل کی دوست محمد خان د سلطان محمد خان حکومت د ځان د بی برخي کیدو او د کندهاری او پیښوری وړونو د اقتدار دزیاتوالی لامل ګاڼه. ځکه یی نو سلطان محمد خان دکابل څخه وتلو ته مجبور کړاو بالاحصار یی په لاس راوړ. ددی د پاره چی نور وړونه ډیر ونه قهروي اوبیرته دوستانه فضا منځته راولی .دشیردلخان د پریکړی په دوام یی د یوه بل تړون له مخي د هر یوه د پاره د هیواد یوه برخه وټاکل او نسبی رضایت یی ترلاسه کړ(۱۲۲۲ربیع الثانی). ددی تړون اصلی نسخه دکابل په موزیم کی سته او کاپی یی مخکی دلته رانقل شویده .

د تیمورشاه له وخته بیاتر ۱۸۲۶پوری چی کابل د محمدزی کورنی د سلطنت بنسټ ایښودونکی دوست محمد خان په لاس ورځی ، د تاریخي پیښو لنډه یادونه ښیی چی د سردار پاینده خان بارکزی کورنی د سدوزی دولت په پرمختیا کی څومره لوی تاریخی رول لوبولی دی .سره له دی چی د زمانشاه په تیروتنه د سردارپاینده محمد خان تر وژنی وروسته نژدی وو د بارګزی وړونو د پاڅون له مخي د سدوزی سلطنت ریښی وخیژی ، خو د پاینده خان د زیرک زوی فتح خان د هوښیاری له کبله یووار بیا د دواړو کورنیو تر منځ د ملګریتوب او ګډ کار دپاره لاره خلاصه شوه او د احمد شاهی امپراتوری سرترپایه کی امنیت ټینګ او دولتی قدرت متمرکز شو . له بده مرغه د حسود او کم عقله شهزاده کامران په هڅونه او تحریک وزیر فتح خان دهغه د عیاش او بی پروا پلار شاه محمود په امر ړوند اوبیا ووژل شو. دی کار د سدوزیانو په ټوله امپراتوری کی داسی اور بل کړچی نه یوازی یی د سدوزی کورنی وسلطنت ته د پای ټکی کښیښود ،بلکه د افغانانو په وینو سره جوړه سوی امپراتوری یی هم ټوټه ټوټه کړه ، په سنګر کی ناستو دښمنانو لومړی سیکانو او بیا انګریزانو د ستری امپراتوری د بدن نه یو یو غړی د ځان د پاره ترینه پریکاوه او له مینځه یی یووړه .

دوست محمد خان د بارکزی وړونو تر مینځ تر ټولو زیرک او هڅانده سړی وو ، د فتح خان تر مرګ او اوږده اړودوړ وروسته دده د هلوځلو په پایله کی دی پدی وتوانیده چی د سیکانو دلا نور پرمختګ مخنیوی وکړی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمدزیو د سلطنت د بنسټ دبره کښیږدی. ده پدی خاطر چی ځان امیر اعلان کړی ، دسیکانو پر ضد یی د جهاد ږغ پورته کړ. دا ځکه چی د امیر یا پاچا پرته د جهاد د فتوا جواز نه درلود . که څه هم د سدوزی د کورنی اخیرنی پاچا شاه شجاع هڅه وکړه دسیکانو او انګریزانو په مرسته د کابل پر تخت باندی کښینی او ځان د افغانستان د تاج وتخت رښتینی وارث اعلان کړی ،مګر داچی د پردیو تر سیوری لاندی وو ، د سیکانو او انګریزانو سره یی خاینانه تړون لاسلیک کړی وو، افغانانو ته د منلو وړ ونه ګرځیدی. په پای کی د سردار زمانخان د زوی شجاع الدوله پلاس له منځه ولاړ. دده زامن فتح جنګ ، صفدر جنګ ،تیمور او شاپور څومیاشتی نورهم د انګریزانو تر وزر لاندی په کابل کی پاته شوه ،خو داچی دخپل نوم بدی پلار په خاطر یی د خلکو تر منځ ځای موندلای نشو، دانګریزانو د وتلو سره سم دوی هم له افغانستانه ووتل او هند ته یی پنا یووړه. لدی نه وروسته د سدوزو له کورنی څخه هیچا د پاچهی فکر په سرکی درلودلای نشو.[1]

لنډه داچی افغانانو تر هغه وخته پوری چي خپل اتحاد او یووالی یی ساتلی دی، هیڅ یوه قدرت هم دا جرات ندی کړی چی د دوی و خاوری ته په بد نظر وګوری او ددوی په ملی حاکمیت باندی دتجاوز نیت په سرکی راوګرځوی. مګر هر کله چی د پردیو په دسیسو او پخپل منځ کی دځان د غوښتنو او نورو خیانتونو ښکار ګرځیدلی اود افغانی ورورګلوی اړیکی یی شکیدلی دی، د ورور وژنی په جنګونو کی یی یودبل مری پریکړی دی ، دی حالت ددوی د دښمنانو غوا لنګه کړیده . په سنګر کی ناستو دښمنانو د افغانانو دداسی بی اتفاقیو او ورور وژنو څخه ګټه پورته کړیده . ددغه ناوړ حالت یوه سوچه بیلګه په هیواد کی ددوو سترو درانی کورنیو(سدوزو او بازکزو)ترمنځ اوږدی شخړی او کورنی جنګونه دی (۱۸۱۸- ۱۸۳٤-م) چی غملړلی پایلی یی د افغانستان څخه د کشمیر ، پیښور او ملتان دلاسه وتل دی. همدارنګه نوری ورته بیلګی .

دکتاب پای

---

[1] - دسراج التواریخ لیکونکی وایی : دشاه شجاع اولادونه په لودهیانه کی دسلج په ختیځ کی چی د پنجاب یو نهر دی اوسیدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکاندید اکادمیسین محمداعظم سیستانی لنده بیوگرافی

(دآریا په قلم)

په تیرو پینځو لسیزو کې کاندید اکاډیمیسین سیستاني د افغانستان په رسنیو او فرهنگي ټولنه کې یوه پیژندل شوې څېره ده ؛ د هغه د څېړنېزو لیکنو لړۍ ، ۱۹۶۰ ز (و) کلونو ته ورگرځي چې په هغه مهال کې د ادبیاتو د پوهنځي محصل وو.

سیستانی دخپل کورنی سره په هغه محفل کی چی د ده دفرهنگی خدمتونو په خاطر دمالموپه شار کی دافغانانو لخوا تدویرسوی وو. دسیستانی چاپ شوی آثار د دوی په مخ کی لیدل کیږی. ۲۵/ ۱۲/ ۲۰۰۶/سویدن

(c) ketabton.com: The Digital Library

تولد اوکورنی:

ما د ۱۳۱۷ لمریز کال د وري د مېاشتې په لومړۍ چې د (۱۹۳۸ز کال ۲۰د مارچ) له مېاشتې سره سمون خوري د نیمروز په ولایت کې د محمد یوسف خان بارکزي په کلي کې په یوې بزګرې کورنۍ کې سترګې په نړۍ وغړولې ؛ زما نوم یې د هغه وخت د دود پر بنسټ چې په نوي ماشوم به یې د زوکړې په دریمې یا شپږمې نوم ایښوده ، محمد اعظم غوره کړ او ښایي شیریني یې هم ویشلي وي. زما د پلار نوم شیراحمد خان وو ، نیکه مې محمد یوسف خان د فیض محمد خان بارکزي زوی او د فراه د"نو ده " له کلي څخه وو.

د کورنۍ پېښت او سرچینه :

د کورنۍ د سرچېنې په اړه کټ مټ هغه خبرې را اخلم چې له خپلو مشرانو مې اوریدلي دي : ګرشک ته نږدې د هلمند ولایت د " زنبولي" په کلي کې د " شاهو" او " دادو" (یعنی شاه محمد او داد محمد) په نومونو دوه وو ورونو د هیلمند د سیند پر غاړه د کرهنیزو ځمکو په لرلو آرام او ښایه ژوند درلود. د ژوند په لړ کې د دواړو ورونو د وروګلوۍ اړیکې خړې پړې او شاهو اړ کېږي چې له خپلو ښځو او زامنو سره یوځای له ګرشکه ووځي او په فراه کې دېره شي. ملک شاهو درې ماندېنې درلودلې ، یوه یې بارکزۍ ، بله یې غلزۍ او درېمه یې مندېزۍ (مندوزۍ) وه. شاهو له بارکزۍ ماندینې څخه د جبار او نایب په نومونو دوه زامن درلودل. له غلزۍ ماندینې څخه یې د شیر او پاچا په نومونو دوه زامن درلودل او له مندوزۍ ماندېنې څخه یې هم د کلان او حاجي په نومونو دوه زامن درلودل. کله چې نوموړي ورونه لوی شول ، د ښځو او ماشومانو څښتنان شول نو د شپږو واړو ورونو زوزات یا اولاده د خیل په نومونو یاد شول لکه : کلان خیل ، حاجي خیل ، جبارخیل ، نایب خیل ، شیرخیل او پاچاخیل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کلان خیلو له پښته د بېلګې په توګه کولای سوپه نیمروز کې د کرنیل محمد عمر خان او د هغه د ورونو (غفورخان ، محمد یوسف خان ، کجیرخان ، محمد علم خان ، محمد نعیم خان ، محمد اعظم خان او محمد حسین خان) نومونه یاد کړو چې په قلعه فتح کې میشته دي.

د شیرخیل له پښته د فیض محمد خان (کومیدان) نوم یادولی شم ، فیض محمد خان کومیدان (د محمد یوسف خان، محمد ایوب خان ، او محمدیعقوب خان په نومونو درې زامن درلودل.) د دغو ورونو زامن په لاندې ډول ول :

د محمد یوسف خان بارکزي له پښته چې د دغو کرښنو د لیکوال نیکه هم دی د (شیر احمد خان ، نصرالله ، حبیب الله او محمد علم) په نومونو زامنو سترګې په نړۍ وغړولې. د شیر احمد خان له پښته د : حاجی میراحمد خان ، محمد اعظم (سیستاني) ، احمد خان ، حاجي ګل احمد خان او نثار احمد په نومونو پینځو زامنو سترګې په نړۍ وغړولې. د محمد ایوب خان له پښته : حاجی عبدالعزیز ، عبدالحکیم خان او محمد خان په نومونو درې زامن پاتې شول. (د محمد ایوب خان او محمد یوسف خان اولاده په نیمروز کې دیره او هلته دکنګ په ولسوالی کی ژوند کوي)

د محمد یعقوب خان له پښته ، محمد هاشم خان پاتې شو چې د نومړي له پښته د (محمد انور ، محمد اکبر او عبدالقدوس) په نومونو زامن پاتې شول چی دفراه په نوده کلی کی میشته دی.

په نیمروز کې د جبار خیل له پښته : شیرعلي خان بارکزی وو ، شیرعلي خان د لومړیو مشروطه غوښتونکو غړی او د حاجي مهر علي خان او حاجي امان الله خان پلار وو (حاجي امان الله خان د ولسي جرګې په دیارلسمې دورې کې د چخانسور د خلکو استازی وو چې د غوایي له کودتا وروسته ونیول او ووژل شو.)

دشاهوزامن (کلان خیل،نایب خیل،جبارخیل،شیرخیل، پاچاخیل، حاجی خیل) چی اکثریت ئی اوس د"نوده" په کلی کی میشته دی، زرګونوته رسیږی .

د مشرانو د روایاتو پر بنسټ تر ۱۳۲۵ لمریز کال پورې چې صدراعظم شاه محمودخان د فراه او نیمروز له ولایتونو څخه کتنه وکړه ، د زنبولي د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځمکو مالیه د ملک شاهو په نامه حواله کیدله او د شاهو زامنو راتوله شوې مالیه خزانې ته سپارله. په همدغه کال کې کرنیل محمد عمر خان د دفراه د« نو ده » د بارکزیو په استازیتوب په گرشک کې په شاهو پورې تولې اړوند او تړلې ځمکې خپل د اکا زامنو یعنې د ملک دادو خان اولادې ته وبخښلې او په دې تړاو یې د شاه محمودخان فرمان هم تر لاسه کړ؛ په دې توگه د ځمکو مالیه په رسمي ډول د شاهو له نامه ځخه د دادو خان د اولادې په نومونو ولېږدول شوه. د ملک دادو خان له پښته ، حاجي امیر محمد خان او د هغه زوی حاجي قادرخان بارکزی پاتې دي چې لا تر اوسه د گرشک په زنبولی کې په نامتووالي او درنښت ژوند لري.

زما نیکه،محمد یوسف خان بارکزی، د امیر عبدالرحمن خان د پاچاهۍ پر مهال د فراه د «نو ده » له کلي ځخه د خپل ټبر له سل تنو سپرو سره یوځای نیمروز ته ولاړ او هلته یې د سرحد دار په توگه دنده تر سره کړه ، وروسته یې په نیمروز کې د ایران کرښې ته ورڅېرمه د کنگ په ولسوالۍ کې د هیلمند د سیند د دوه وو ځانگو (د ابراهیم آباد د رود او سیخسر د رود) په منځ کې ځانته ځمکه واخیستله ، ځمکه یې خړوبه او ښیرازه کړه اود هغه پښت لا تراوسه په هماغه کلي کې ژوند کوي.

زده کړې او مأموریت :

لومړنۍ زده کړې مې د نیمروز ولایت د کنگ په ولسوالۍ کې تر سره کړې او په ۱۳۳۵ لمریز کال کې د زده کړو د دوام لپاره کابل ته ولېږل شوم.درې کاله مې د ابن سینا په منځني ښوونځي کې زده کړې وکړې ، له هغه وروسته لومړي دارالمعلین ته شامل شوم او وروسته د ادبیاتو او بشري علومو په پوهنځي کې شامل شوم ، د پوهنځي له فراغت وروسته مې د ۱۹۶۶ز کال په پیل کې د ښوونکي په توگه دنده پیل کړه. د ۱۹۶۸ز کال په پای کې په نیمروز کې د ابو داؤود سجستاني د لیسې د مدیر په توگه و تاکل شوم او په ۱۹۷۰ز کال کې د هلمند د ولایت د معارف د مرستیال په توگه تبدیل شوم. په ۱۹۷۳ ز

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د کرهنې او اوبو لګولو په وزارت کې د نباتاتو د ساتنې په ریاست کې د اداري مدیر په توګه په دنده و ګومارل شوم او د غوايي تر کودتا پورې مې دغه دنده پر مخ بوتله. د غوايي له کودتا (۱۹۷۸ز) وروسته له نوموړي وزارت څخه اضافه بست شوم. د ۱۹۸۰ز کال په وروستیو کې د افغانستان د علومود اکاډیمۍ د ټولنیزو علومو د څیړنو د مرکز د تأریخ او اتنو ګرافۍ په انستیتوت کې و منل شوم.

د ۱۹۸۶ ز کال پای وو چې ما هم د کابل پوهنتون ، د علومو د اکاډیمۍ او د هیواد د نورو علمي بنسټونود پوهانو او استادانو په کتار کې ځان د ټولنیز علومو د پوهانو کړۍ ته کاندید او د « مالکیت ارضی و جنبش های دهقانی درخراسان قرون وسطی » په نامه کتاب له نورو (مقالو او رسالو په ګډون) خپرو شویو آثار سره یوځای د علومو د اکاډیمي ریاست ته وسپارل. په پای کې د ټاکل شوې کمیټې له پلوه ماته د « سر محقق» (پوهاند) د رتبې ترڅنګ د «اکاډیمیسن د کاندید» علمي درجه (چې د پوهاندۍ او اکاډیمیسنۍ ترمنځ یوه رتبه ده) راکړل شوه او د هیواد د (تأریخ او ادبیاتو) د شلو تنو پوهانو په کتار کې راته ځای راکړل شو. له ۱۹۸۶ تر ۱۹۹۱ ز کال پورې مې د افغانستان د علومو په اکاډیمۍ کې د ټولنیزو علومو د څیړنو د مرکز د رئیس په توګه دنده تر سره کړه. ما تل هڅه کړې چې خپله فکري خپلواکي وساتم او هیڅکله مې د افغانستان د خلق ډیموکراتیک ګوند او یا نورو ګوندونو غړیتوب نه دی ترلاسه کړی ؛ تر پایه پورې خپلواک او غیر ګوندي پاتې شوی یم. په ۱۹۹۲ زکال کې کله چې د هیواد پر برخه لیک د جهادي تنظیمونو واکمني خپره او په ټول هیواد کې اله ګوله او وژنه را وپاریدله دې ته اړ شوم چې له هیواده دباندې ووځم او د سویډن هیواد ته کډوال شوم ؛ تر دغه دمه په دغه هیواد کې له خپلې کورنۍ او ماشومانو سره ژوند کوم.

فردي خصوصیات او ټولنیز خصلتونه :

له هرڅه مخکې باید ووایم چې له اقتصادي اړخه مې له منځنۍ کچې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښته ژوند کړی دی ، هېڅکله مې ځانپالنې ، غاړه ټیټېدنې او غوړه مالیو ته غاړه نه کښته کړې. د خپلو دوستانو په کړی کې مې د پوهې او قلم په ګوتوشمار څو تنه دوستان غوره کړي دي ، د هغوی لیدنو کتنو او خبرو به زما ستړي دماغ ته لا نور ځواک او پیاوړتیا ورکوله. د بېلګې په ډول : کاندید اکاډیمیسین داکټر اکرم عثمان ، اکاډیمیسین عبدالشکور رشاد ، کاندید اکاډیمیسین انور نومیالی ، ډاکټر عبدالله مهربان او څو تنه نور. ځوانمردي ستایم ، له درواغو، چلوټو او دوکو ، کږوالي او نادرستۍ څخه کرکه لرم. په ملګرتوب کې مې سپیڅلولۍ او صداقت ډیر خوښ دي ، د دوستانو پر وړاندې مې هېڅکله د صداقت او رښتونلۍ له کرښې پښه نه ده غځولې. د یوه دوست له دوستۍ څخه زړه مې ترهغه مهاله نه دی جلا کړی چې په دوستۍ کې مې له هغه څخه کلکه خطا نه وي لیدلې. پرهغه دسترخوان چې ما ډوډۍ خوړلې د هغه پاس مې ساتلی دی ، هڅه مې کړې په هغه چا خپله ډوډۍ هم وخورم چې ما یې ډوډۍ خوړلې ده. له هېڅ چا مې ځان لوړ نه دی بللی او نه مې چاته ځان لوړ کړی ، تر هغې کچې مې ځان ور ښودلی دی چې په رښتیا یم. په افغاني همت او مېړنتوب کې مې ځان له چا ټیټ نه دی بللی. د ملي او کورني پت ساتنه او دفاع مې پر ځان فرض ګڼلې ده. د کنسکتوب او بـُخـُل حس راباندې نه دی بریالی شوی. هېڅکله مې د چا په شتمنتوب رخه او سخه نه ده راپارېدلې او بُخـُل مې نه دی کړی. ترخې خبرې او تور لګول مې ډیر کلک ځوروي او په یوې سکالو کې زما د فکري تمرکزد ګډوډۍ لامل کېږي.

په لیکنه او لیکوالۍ کې ډیر وسواسي یم ، دغه وسواس ترهغه مهاله را سره وي ترڅو په یوه لیکنه کې د هرې غونډلې یا جملې او پاراګراف سموالی د محتوی ، بڼې او دروندوالي له اړخه راته نه وی سم شوی. خپل هیواد او ټاټوبې را باندې ډیر ګران دی اوبل هېڅ ځای به تر هغه لوړ ونه ګڼم. د هیواد آبادۍ او ښېرازۍ ته هیله مند یم. د خپل ولس په بدمرغۍ ځوریږم ، د هغوی په سوکالۍ کې ځان سوکاله بولم. د هیواد اوټولنې وروسته پاتې والې مې کړوي خو تقدیر او برخلیک ته موږ بدلون نه شو ورکولای. کاشکې داسې ورځ په سترګو ووینم چې له هیواد څخه مې د بېوزلۍ ، لوږې او ورور وژنې تغر د تل لپاره ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. د سولې او نیکمرغۍ څپې او پلوشې زما د هر هیواد وال په کورنۍ ، زما د هیواد پر هر کلي ، ګودر او ګوټ کې خپرې شي ، د هیواد د ځوریدلو بچیو پر وچو شونډو د خوښۍ د ځلانډې موسکا غوټۍ و غوړیږي او تنکي کرېدلي زړونه یې د مینې په سپیڅلو ډیوو روښانه شي. ماتل خپله فکري خپلواکي او د بیان آزادي ساتلې ده او له همدې امله مې په هېڅ سیاسي ګوند کې د غړیتوب هېله نه ده کړې ، خو په ټولنه کې مې له ډیموکراسۍ ، ټولنیز عدالت ، د قلم او عقېدې له آزادۍ ، د نورو حقونو ته له درنښت او د نارینه وو او ښځو ترمنځ د حقونو له برابروالي څخه مې دفاع او ننګه کړې ده. تراوسه مې په هېڅ ګوند یا د یوې ښې او کېڼې سیاسي ډلې غړیتوب نه دی درلودلی او نه یې لرم.

د ډیموکراسۍ په لسیزې کې کېڼ لاسو بنسټپالو او ښي لاسو بنسټپالو ډلو سرونه راپورته کړل ، په هماغه وخت کې انګېرل کیدل چې دغه ډلې ټپلې هره یوه یې په یوه بهرني هیواد پورې تړلې ده او مشران یې هم د ټولنې له تل څخه نه ول راپورته شوي ، له دې امله مې ځان له هغوی څخه لېرې ساتلی دی. د وخت تېرېدلو په زباد ورسوله چې په پردیو پورې ځان تړل د هیواد له ملي ګټو سره سمون نه خوري. له همدې امله ده نه ښایي چې څوک دې په پردیو یا ښي لاسو او کېڼ لاسو بنسټپالو ایډیالوژیو پسې ولاړ شي. د ډیموکراسۍ په لسېزې کې او له هغې وروسته پیر کې د هیواد یو شمیر ټولنیزو شخصیتونو د سالمو او ملي ګوندونو د رامنځته کولو لپاره هڅې او هلې ځلې وکړې خو دغو هڅو هم ونه شو کولای ځانته لاره پرانیزي او د هیواد په کچه یې ګټور او ولس منلی دریځ تر لاسه نه شوای کړای. ځکه ددغو ډلو مشرانو په ملي او ولسي کچه مخورتوب او ولس منلی نوم نه درلود او یا یې ونه کړای شوای چې دغه نوم د ولسونو په زړونو کې ترلاسه کړی. د هیواد په کړکیچن او پیچلي چاپیریال کې د ګاونډیو او نورو ګټه لرونکوهیوادونو لاسوهنې په کلکه غندم او په هیله مندۍ غواړم د هغوی د لاسوهنو جرړې له بیخه وباسم. د هیواد هغو سپیڅلو بچیو ته د نېکمرغۍ له هیلې سره جوخت د درنښت سر ټیټوم چې د هیواد د پت او د ولس د ژغورلو لپاره یې په میړانې د جهاد پر ډګر ګام

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښيبښود ، خپل غيرتي ټټرونه يې د هيواد د دښمنانو پر وړاندې ډال کړل او زموږ د پلرني ټاټوبي دښمنان يې د هيواد له کرښو دباندې وايستل ، هغوی د تلپاتې سرلوړې او نيکمرغۍ ارزښت لري. ترهغو چې وسه لرم د هغوی له کارنامو څخه به په درنښت يادونه وکړم ، هغوی ته دې زما سلامونه او درودونه وي او په هغوی وياړم.

واده مې کړی دی ، دوه زامن او څلور لوڼې لرم چې ټول يې د لوړو زده کړو څښتنان دي او د نورو پلرونو په څير خپل ماشومان راباندې ډير ګران دي. پای.

زما آثاراو تأليفات :

د ۱۹٦۲ زکال، يعنی دکابل دپوهنتون دتحصيل ددويم کال څخه تر ۲۰۰۹ ميلادی کال ترپايه ، دا لاندنی تحقيقی آثار می و نشرته سپارلی دی :

الف ـ چاپ شوی مستقل آثار :

۱ـ نظام بهره برداری از زمين درافغانستان قرون وسطی (۱۰۰صفحه) طبع کميته دولتی طبع ونشر، ۱۳٦۱=۱۹۸۲م

۲ـ مالکيت ارضی و جنبشهای دهقانی درخراسان قرون وسطی (۷۰۰صفحه) چاپ اکادمی علوم افغانستان ، کابل ۱۳٦۲=۱۹۸۳م (اين کتاب پس ازتجديد نظرو افزودن دوفصل جديد زيرنام «مالکيت ارضی و شيوه های بهره برداری از زمين در خراسان قرون وسطی » درسوئد در سال ۲۰۰۲نيز به تعداد محدودی بچاپ رسيده واخيراً در پورتال افغان- جرمن آنلاين گذاشته شده است.

۳ ـ سيستان ، سرزمين ماسه هاو حماسه ها (جلد اول ٦۰۰صفحه) طبع اکادمی علوم افغانستان ،کابل ۱۳٦٤=۱۹۸۵م

٤ ـ سيستان ، سرزمين ماسه ها وحماسه ها (جلددوم ۹۰۰صفحه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

شامل : جغرافیای طبیعی ، جغرافیای تاریخی و جغرافیای اقتصادی سیستان در قرون وسطی، طبع اکادمی علوم افغانستان،۱۳٦۷=۱۹۸۸

۵ ـ سیستان ، سرزمین ماسه ها وحماسه ها (جلدسوم ۴۱۲صفحه) شامل : اوضاع سیاسی و اجتماعی سیستان تا تاسیس دولت سدوزائی افغانستان در۱۷٤۷م، طبع اکادمی علوم افغانستان ،۱۳٦۷ =۱۹۸۸م

٦ ـ سیستان ، سرزمین ماسه ها وحماسه ها (جلدچهارم ۳۰۰صفحه) شامل : سرگذشت سیستان ورودهیرمنداز ۱۷٤۷ تا ۱۹۷۳ م ، طبع اکادمی علوم افغانستان ، ۱۳٦۸=۱۹۸۹م . (قابل تذکر است که مواد ومطالب این چهار جلد کتاب در مورد سیستان ، از سال ۱۳٤٤بعد مورد پژوهش قرارگرفته بود، ودر اکادمی علوم افغانستان برای چاپ در سال ۱۳٦۳ سپرده شده بود.

۷ ـ مردم شناسی سیستان ، شامل: اتنوگرافی تاریخی مردم سیستان ، رسوم وعنعنات، باورهاو معتقدات ، ضرب المثل ها، سرودهای عامیانه ، لهجه بومیان سیستان (گویش زابلی) ، افسانه های مردم سیستان (۲۷۰صفحه) طبع اکادمی علوم افغانستان، ۱۳٦۸=۱۹۸۹م

۸ ـ بررسی اوضاع سیاسی و اجتماعی افغانستان از ۱۹۰۱ تا ۱۹۱۹م (رساله ، ٦۵صفحه)با انضمام دو مقاله دیگر از پوهاند هاشمی و داکتر عبدالله مهربان ، طبع وزارت اطلاعات وکلتور ۱۳٦۸=۱۹۸۹م

۹ـ قیام های مردم خراسان وسیستان در سه قرن اول هجری (۱۱٦صفحه) طبع وزارت اطلاعات وکلتور، ۱۳۷۰=۱۹۹۰م (این اثر نیز قبل از خروج از مطعبه در آتش بمباران مجاهدین سوخت)

۱۰ ـ قیام های مردم افغانستان بر ضد نادرشاه افشار(۷۵صفحه) طبع وزارت اطلاعات و کلتور، ۱۳٦۸ =۱۹۸۹م

۱۱ ـ سیمای رستم در شاهنامه (۲۱٤صفحه) طبع اکادمی علوم افغانستان ، ۱۳٦۹ =۱۹۹۰م

۱۲ ـ مناسبات ارضی و شیوه های برخوردبه مسأله زمین وآب در افغانستان سال های ۷۰ و۸۰ قرن بیستم (۲۰۰صفحه) طبع اکادمی علوم افغانستان ، ۱۳۷۰ =۱۹۹۱م

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳ ـ مقدمه یی بر کودتای ثور وپیامدهای آن در افغانستان ، (۴۲۰ صفحه) طبع ۱۹۹۶، سوئد ،این کتاب در پشاور پاکستان نیزپس از سال ۲۰۰۰میلادی تجدید چاپ شده است.

۱۴ ـ قیام های مردم افغانستان از قرن هشتم تا هژدهم میلادی (۳۰۰ صفحه) طبع ۱۹۹۸، سوئد(این اثر از طرف صالح محمدصالح به زبان پشتو ترجمه ودرپاکستان چاپ شده است.)

۱۵ـ دو نابغه سیاسی ـ نظامی افغانستان در نیمه اول قرن ۱۹م ، (۴۰۰ صفحه) طبع ۱۹۹۹، سوید (این کتاب در زمستان ۱۳۷۸ ش درایران و در ماه حمل ۱۳۷۹ ش در پشاور پاکستان نیز تجدید طبع شده است.)

۱۶ ـ یک نگاه انتقادی برجلد اول ودوم افغانستان درمسیرتاریخ (رساله ۱۰۰صفحه) طبع جون ۲۰۰۰م درپشاور ومجدداً در سال ۲۰۱۰ در پورتال افغان- جرمن آنلان نیز به شنر رسیده است.

۱۷ ـ پاکستان، پرورشگاه تروریسم، چاپ دانش خپرندویه تولنه، پشاور ۲۰۱۱

۱۸ ـ نگاهی بر اوضاع اجتماعی افغانستان از طاهریان تا تیموریان ،(۳۱۰صفحه) نشر در سایت افغان- جرمن آنلاین

۱۹ ـ علامه محمودطرزی ، شاه امان الله ونقش روحانیت متنفذ ، (۳۷۷صفحه) چاپ ۲۰۰۲، سوئد و چاپ ۲۰۰۴ پشاور

۲۰ ـ سی مقاله سیستانی ، (۳۵۶ صفحه) چاپ اکتبر ۲۰۰۲ ، سوئد

۲۱ ـ سیمای زن افغان درتاریخ افغانستان ،(۱۸۵ صفحه) ، جنوری ۲۰۰۴، سوئد

۲۲ ـ پشتونستان و زخم ناسورخط دیورند،مجموعه مقالات، (۳۱۸صفه) اکتوبر ۲۰۰۵، سوئد

۲۳ـ حماسه قیامها یا دوقرن مبارزه بخاطر ازادی، (۳۴۰صفحه)سوید، ۲۰۰۴،چاپ دوم، دانش خپرندویه موسسه، ۲۰۱۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۴- رستاخیزقندهار وفروپاشی دولت صفویه در ایران،(۱۳۲صفحه) چاپ مرکزنشراتی دانش پشاور۲۰۰۵=۱۳۸٤(این کتاب ازطرف صالح محمدصاله به زبان پشتو نیز ترجمه واز طرف دانش نشراتی موسسه چاپ شده است.)

۲۵- ظهور افغانستان معاصر واحمدشاه ابدالی، (٤۲۱صفحه)چاپ پشاور، ۲۰۰۷=۱۳۸۶،ونیزدرافغان-جرمن آنلاین قابل دسترسی است.

۲۶- آیا افغانستان یک نام جعلی است؟(مجموعه بیست مقاله تحقیقی (٤۱۸ صفحه) چاپ، پشاور ۲۰۰۷=۱۳۸۶

۲۷- افغانستان،مرکز ثقل بازی بزرگ،(۳۲۷صفحه) سایت افغان- جرمن آنلاین، ۲۰۰۹

۲۸- جشن نوروز ومنزلت آن درمیان ملل آریائی،(۱۵۵صفحه) پورتال افغان- جرمن آنلاین، مارچ ۲۰۱۰، ونیز چاپ دانش خپرندویه موسسه ۲۰۱۱

۲۹- برخی شخصیت های فرهنگی - اجتماعی کشور،(٤۲۵صفحه)، پورتال افغان- جرمن آنلاین،۲۰۱۰ ونیز ازطرف دانش خپرندویه تولنه درکابل به چاپ رسیده است.

۳۰- ملالی جویا، اسطورۀ شجاعت روزگارما،(۳۹۰ صفحه)، پورتال افغان- جرمن آن لاین، ۲۰۰۹، نیز درسال ۲۰۱۰در پشاور به طبع رسیده است.

۳۱- بیست مقالۀ تاریخی- تحقیقی، (٤۲۳صفحه)، پورتال افغان- جرمن آنلاین،۲۰۱۰

۳۲- وضعیت حقوقی زن افغان از استقلال تا حکومت کرزی،(۲۰۰ صفحه) چاپپورتال افغان جرمن آنلاین؛۲۰۱۱

۳۳- سیمای امیر آهنین، امیر عبدالرحمن خان در تاج التواریخ ،۲۰۱۱،پورتال افغان جرمن آنلاین(۲۵۰صفحه)

۳٤- پاکستان، طالبان و معضلۀ خط دیورند،(۳٦٤صفحه)، آماده چاپ

۳۵-تحقیقی در باره سه خاندان تاریخی قندهار،(۲۲۰ صفحه)چاپ ۲۰۱۲، پورتال افغان جرمن آنلاین

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۶- نقش تاریخی وزیرفتح خان وخاندان او در دولت سدوزائی افغانستان،(۲۷۰ صفحه) نشر پورتال افغان جرمن آنلاین، ۲۰۱۲

۳۷- نقش تاریخی وزیر اکبرخان و۸ تن دیگر از سران ملی در قیام کابل،(۳۸۵ صفحه)،نشر در پورتال افغان جرمن آنلاین، ۲۰۱۲

۳۸- دفاع از استقلال ،وجیبهٔ ملی افغانهاست (۳۲۰صفحه) نشر شده در پورتال افغان جرمن آنلاین ۲۰۱۱

۳۹- نقش سیستان در تکوین حماسه های ملی (۳۰۰ صفحه) نشر شده در پورتال افغان جرمن آنلاین ۲۰۱۱

۴۰- مسالهٔ اصلاحات ارضی در افغانستان سالهای ۷۰ و۸۰ قرن بیستم.چاپ دانش خپروندویه موسسه ،پشاور،۲۰۱۱

ب / نا چاپ آثار خو دمینخ تللی :

۱- سهم سیستان در معارف اسلامی(۴۰۰صفحه)شامل: شرح حال محدثین ، محققین علوم عقلی و نقلی، شعراء ، و مشاهیر سیستان از صدر اسلام تا پایان قرن هژدهم میلادی. متاسفانه این اثرپس ازهجوم مجاهدین برکابل، درضمن غارت اثاثیه منزل مولف تباه شده است .

۲- پنج نمایشنامه (شامل : زمین ، ضربه سوم ، رسوائی ، پشیمان، وکاسه صبر) در حدود ۳۰۰صفحه. این مجموعه نیز قبل از چاپ ، همراه با غارت منزل مولف تباه شده است .

ج/ نشر ۳۹۰ مقاله ورساله من تا این تاریخ درسایت انترنتی افغان جرمن آنلاین وصدهای مقاله در سایت های دیگر افغانی

http://www.afghan-german.com/tahLiLha/EditAutor.aspx?۸

د/اشتراک فعال درسیمنارها و سمپوزیم های ملی وبین المللی :

پس از عضویت در اکادمی علوم افغانستان ، در تمام سیمنار ها و سمپوزیم های ملی وبین المللی ایکه با علوم اجتماعی و بخصوص تاریخ ارتباط

(c) ketabton.com: The Digital Library

داشته است، فعالانه اشتراک ورزیده ام وبا نگارش مقالتی و شرکت در بحث ها وتوضیحات علمی سهم عملی داشته ام. از آن جمله در سیمنار های علمی - تحقیقاتی ذیل فعالانه سهم گرفته ام

۱ -سیمنار بین المللی بزرگداشت از هزارمین سال تالیف کتاب « حدودالعالم من المشرق الی المغرب» تالیف در ۳۷۱هجری قمری، که به عنوان منشی سیمنار، کار تدویر آن را بر عهده داشتم و مقالتی برای خوانش در آن سیمنار نوشتم و خواندم وبه سوالات دانشمندان اشتراک کننده پاسخ گفتم. (۱۳۶۲)

۲ - اشتراک در سیمنار تحقیقاتی بمناسبت تجلیل از« مختوم قلی» شاعر ترکمن در قرن هژدهم میلادی.مقالتی راجع به اوضاع اجتماعی و سیاسی عصر شاعرکه مصادف به ایام فرمافرمائی نادرشاه افشار بوده،نوشتم وخواندم.

۳ - اشتراک در سمپوزیم ملی تجلیل از هزاره سرایش شاهنامه که مدت یک هفته در دانشگاه کابل، برگذارشده بود و من مقالتی تحت عنوان « بازتاب بر خی واقعیت های تاریخی سیستان در حماسه فردوسی» نوشتم وآنراخواندم که مایه دلچسپی و جر وبحث مفصل دا نشمندان شامل در سمپوزیم شد.

٤ -اشتراک در سمپوزیم بین المللی تاریخدانان شوروی وافغانستان که برای سه روز در هوتال آریانا برگذار شده بود. اعتراضات و انتقادات من بر شیوه کارو ترکیب کمیسیون مشترک تاریخدانان افغانستان و شوروی، سبب شد تا بر ترکیب این کمسیون تجدید نظر شود و سه نفر از اعضای انستیتوت تاریخ و اتنوگرافی، بشمول خودم در آن عضویت بیابند.

٥ - اشتراک در سمپوزیم بین المللی تحقیقاتی تاریخدانان شوروی و افغانستان، پیرامون تاریخ و جامعه شناسی افغانستان، که در شهر دوشنبه تاجکستان (۱۹۸۷) برگزارشده بود.

٦ - اشتراک فعال در سمپوزیم بین المللی تاریخدانان افغانستان و شوروی که در سال ۱۹۸۸ در کابل تدویریافته بود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- اشتراک درسیمنار بین المللی « متودلوژی تاریخ » که از طرف مرکز علوم اجتمای اکادمی علوم در هوتل آریانابرای دو روز برگذارشده بود. مسؤلیت تدویراین سیمنار در سال ۱۹۸۹ بدوش من بود.

۸ - اشتراک در مذاکرات روی پروبلم های قابل مطالعه در تاریخ افغانستان با دانشمندان شرقشناسی اکادمی علوم مسکو درسال ۱۹۸۸

۹ - تدویر سیمنار ملی پیرامون مشکلات ووضع تعلیم و تر بیت در مکاتب افغانستان که با اشتراک وزارت تعلیم و تربیه و استادان فاکوته تعلیم وتربیه پوهنتون کابل، در سال ۱۹۸۹ در هوتل آریانابرای سه روز برگذار شده بود.

۱۰- اشتراک فعال در درسیمنار بین المللی بزرگداشت از امیر علی شیر نوائی، در سال ۱۹۹۰که از جانب اکادمی علوم برگذار شده بود.

۱۱- اشتراک فعال درسیمنار ملی تجلیل از ۲۷۰مین سال تولد احمدشاه درانی که در ۱۹۹۰برگذار شد.

۱۲- سهم گیری در کنفرانس های علمی تجلیل از استقلال افغانستان، بخصوص هفتادمین سالگرد استرداد استقلال کشور.

۱۳- اشتراک در سمپوزیم ملی « کابل درگذرگاه تاریخ » که از طرف انجمن نویسند گان افغانستان در هتل انتر کانتی ننتل برگذار شده بود.

۱٤- اشتراک در سیمنار بین المللی: پژوهش در زبان و فرهنگ باستان ایران ، منعقده شهر گوتنبرگ سوئد،(۲۳-۲۹ سپتامبر ۲۰۰۰)

۱۵-اشتراک درکنفرانس علمی ۸۵ مین سال استرداد استقلال کشور در هر کلن المان در سال ۲۰۰۴

۱۶- اشتراک در کنفرانس علمی سیصدمین سال خیزش هوتکیان در قندهاربرهبری میرویس خان هوتکی در آلمان در ۲۰۰۵

۱۷اشتراک درکنفرانس علمی بزرگداشت از نهضت ایمل خان اپریدی در شهر کلن المان در ۲۰۰۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دی کتاب عمومی ماخذونه

۱ - اوستا، گزارش وپژوهش جلیل دوستخواه، انتشارات مروارید،تهران، چاپ سوم،۱۳۷۵
۲- افغانستان در مسیر تاریخ، تألیف میرغلام محمد غبار، طبع ۱۳۴۶، کابل
۳ -بیست و پنج سده مالیات ، تالیف عنایت الله شاپوریان ،چاپ دانشگاه تهران ، ۱۳۵۰ ش
٤ -تاریخ اجتماعی ایران، تألیف مرتضی راوندی، چاپ موسسه انتشارات امیر کبیر، تهران، ۱۳۴۴
۵ -تاریخ ایران نوشته گروهی از مورخان شوروی، ترجمه کریم کشاورز، طبع تهران
٦- تاریخ جهانگشای جوینی ،(۳جلد)به تصحیح و اهتمام محمد بن عبدالوهاب قزوینی ، چاپ ۱۳۲۹
۷ -تاریخ قرون وسطی، کاسمینسکی، ترجمه صادق انصاری و باقر مومنی چاپ ۱۳۴۸، تهران
۸ -تاریخ وصاف ، از ادیب عبدالله شیرازی ، باهتمام محمد مهدی اصفهانی ، چاپ ۱۲۹۶ هجری قمری ، بمبئی هند
۹ -تاریخ مختصر افغانستان ، تالیف پوهاند حبیبی، چاپ اول ۱۳۴۹ کابل و چاپ سوم ، پشاور پاکستان ،
۱۰ - تحریر تاریخ وصاف ، بقلم عبدالحمید آیتی ، طبع انتشارات بنیاد فرهنگ ایران ، ۱۳۴۶
۱۱ -تاریخنامه هرات (تاریخ سیفی) از سیفی هروی، به تصحیح پروفسیر محمد زبیر صدیقی، چاپ کلکته و چاپ افسیت ایران
۱۲ -جامع التواریخ ، تالیف رشیدالدین فضل الله، بکوشش دکتر بهمن کریمی، (۲جلد) طبع تهران

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳-جغرافیای تاریخی سرزمین‌های خلافت شرقی، تألیف گ، لسترنج، ترجمه محمود عرفان، طبع ۱۳۳۷
۱٤ -حدود العالم من المشرق الی المغرب (تالیف در ۳۷۲ هـ) چاپ دکترمنوچهر و چاپ پوهنتون کابل (ترجمه پوهاند میرحسین شاه)، ۱۳٤۲
۱۵ -دولت نادرشاه افشار، تالیف خانم م، ر، ارونووا، ز، ک، اشرافیان، ترجمه حمیدمؤمنی، طبع ۱۳۵۲،
۱٦ -دستور الکاتب فی‌تعیین المراتب، تألیف محمدبن هندوشاه نخجوانی، به تصحیح ع. ع، علیزاده، جلد اول طبع ۱۹۶۴، جلد دوم طبع ۱۹۷۶ مسکو
۱۷ -زین الاخبار گردیزی، از عبدالحی بن ضحاک گردیزی، به تصحیح و تحشیه پوهاندعبدالحی حبیبی، طبع تهران
۱۸ -سازمان اداری حکومت صفوی با تحقیقات و حواشی و تعلیقات مینورسکی بر تذکره‌الملوک، ترجمه مسعود رجب‌نیا، چاپ ۱۳۳۴، تهران
۱۹ -سیاست‌نامه یا سیرالملوک، از خواجه نظام الملک، چاپ محمد قزوینی و چاپ عبدالرحیم خلخالی، تهران
۲۰- صورت الارض ابن حوقل، ترجمه دکترجعفر شعار، بنگاه ترجمه و نشرکتاب،تهران
۲۱ - فتوح البلدان بلاذری، ترجمه آذر تاش آذرنوش، طبع ۱۳۵۳ تهران، متن عربی طبع بیروت.
۲۲ -کشاورزی و مناسبات ارضی در ایران عهد مغول، تألیف پطروشفسکی، ترجمه کریم کشاورز، چاپ ۲۵۳۵ شاهنشاهی
۲۳ - مالکیت ارضی و جنبش‌های دهقانی، تألیف محمد اعظم سیستانی، طبع، ۱۳۶۲، اکادمی علوم افغانستان ،کابل
۲٤ - مسالک و ممالک اصطخری، باهتمام ایرج افشار، چاپ بنگاه ترجمه و نشر کتاب، تهران
۲۵ - مقدمه ابن خلدون، ترجمه محمد پروین گنابادی، طبع ۱۳۳۶ (۲ جلد)
۲٦ -ظفرنامه ، از شرف الدین علی یزدی ، چاپ تهران ، ۱۳۳٦

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۷ ـمالک و زارع ، تالیف خانم دکتر لمتون ،ترجمه امیری ، چاپ ۱۳۴۴،تهران
۲۸ ـمکاتبات رشیدی ،به تصحیح و اهتمام محمدشفیع لاهوری ، ۱۹۴۷
۲۹ ـنزهت القلوب، از حمدالله مستوفی (تألیف در حدود ۷۴۰ هـ) باهتمام محمد دبیرسیاقی، ۱۳۳٦
۳۰ ـتولدی دیگر، شجاع الدین شفا، چاپ ۱۳۷۹(۲۰۰۰ میلادی)
۳۱ ـملاحظاتی درتاریخ ایران ، علی میرفطروس ، چاپ سوم
۳۲ـ سیفی هروی (سیف بن محمدیعقوب الهروی)،تاریخنامه هرات ، چاپ پروفسور محمد زبیر صدیقی ، ۱۹٦۲ کلکته ونیز چاپ افسیت ایران، ۱۳۵۲
۳۳ـ تاریخ کامل ابن اثیر، ترجمه عباس خلیلی، از انتشارات موسسه مطبوعاتی علمی، تهران
۳٤ـ تاریخ گزیده از حمدالله مستوفی، طبع ۱۳۳۹ ، تهران
۳۵ـ ابن بطوطه، سفرنامه، ترجمه دکتر محمدعلی موحد، طبع ۱۳٤۸ ، بنگاه ترجمه و نشر کتاب ، تهران
۳٦ـ علی میرفطروس،دیدگاه ها ،چاپ اروپا
۳۷ـ تاریخ ایران،نوشته گروهی از مورخین شوروی، ترجمه کشاورز، طبه تهران
۳۸ـ مرتضی راوندی ،تاریخ اجتماعی ایزان، ج ۲
۳۹ـ لکهارت، انقراض سلسله صفویه ،ترجمه عماد،تهران۱۳٦٤
٤۰ـ سیستانی، قیام‌های مردم افغانستان بر ضد نادرافشار، طبع ۱۳۶۸.
٤۱ـ دکتر محمود افشار یزدی ، افغاننامه ، ج ۱،طبع ایران
٤۲ـ گنداسنگه ، درانی احمدشاه، ترجمه پشتو از نصرالله سوبمن، ۱۳۶۶، اکادمی علوم افغانستان
٤۳ـ ظفرکاکا خیل، پشتانه دتاریخ په رناکی، طبع۱۹٦٥،پشاور
٤٤ـ پوپلزایی، عزیزالدین وکیلی، تیمورشاه درانی،چاپ ۱۳٤٦(دوجلد)
٤٥ـ الفنستون، افغانان، ترجمۀ آصف فکرت، چاپ مشهد ایران،
٤٦ـفریه فرانسوی،تاریخ افغانها، ، ترجمۀ سهیل سبزواری،سایت آریائی،

(c) ketabton.com: The Digital Library

٤٧ـ فرهنگ، میر محمدصدیق، افغانستان در پنج قرن اخیر، دوجلد ، طبع ایران
٤٨ـپیرس، عروج بارکزائی، ترجمه پژواک وصدقی،طبع انجمن تاریخ، ۱۳۳۱ش،
٤٩ـ تاریخ سلطانی،سلطان محمد بارکزائی،طبع۱۲۸۹هجری= ۱۸۸۱ بمبئ
٥٠ـ کهزاد،در زوایای تاریخ افغانستان، طبع انجمن تاریخ افغانستان،۱۳۳۱ش
٥١ـ الفنستون،دکابل سلطنت بیان،ج۲،ترجمه پشتو از داکتر حسن کاکر،طبع ۱۳٦۱ اکادمی علوم افغانستان
٥۲ـ ۸۱ـ فیض محمد کاتب،نژاد نامۀ افغان،طبع ۱۳۷۲، ایران، بکوشش عزیز الله رحیمی، تحشیۀ حاج کاظم یزدانی
٥۳ـ حبیبی،تاریخ مختصر افغانستان،طبع انجمن تاریخ افغانستان، ۱۳٤۹،
٥٤ـ موهن لال، زندگی امیردوست محمدخان،ج۱،ترجمه داکترسیدخلیل الله ، طبع سالهای ۲۰۰۳ و۲۰۰٦امریکا
٥٥ـ تاریخ احمدشاهی، از محمودالحسینی، طبع پشاور، به اهتمام پوهاند همایون
٥٦ـ کهزاد، رجال و رویدادهای تاریخی افغانستان،کابل ۱۳۳٥ش،
٥۷ـ محمدحیات خان، حیات افغانی، ترجمه فرهادظریفی وعبداللطیف طالبی،طبع وزارت امور سرحدات،۱۳۷۰
٥۸ـعزیزالدین پوپلزائی، دره الزمان فی التاریخ شاه زمان، طبع ۱۳۳۷ش کابل
٥۹ـعزیزالدین وکیلی پوپلزائی، تیمورشاه درانی، چاپ ۱۳٤٦ش،ج۲،
٦۰ـ الفنستون ، افغانان،ترجمه آصف فکرت،چاپ مشهد ایران،
٦۱ـ علیقلی میرزا، تاریخ وقایع وسوانح افغانستان، ص٦۱، چاپ۱۳۷٦تهران
٦۲ـ شاه شجاع درانی،واقعات شاه شجاع، ۱۳۳۳ش، انجمن تاریخ افغانستان
٦۳ـ کهزاد،بالاحصارکابل وپیش آمدهای تاریخی، ج۲،طبع انجمن تاریخ
٦٤ـموهن لال،زندگی امیردوست محمدخان،ترجمۀ محمدعالم،علمی
٦٥ـ میرزا عطامحمد شکارپوری،نوای معارک،چاپ ۱۳۳۱ش،انجمن تاریخ ،کابل

(c) ketabton.com: The Digital Library

٦٦- عبدالباری جهانی، هرات، پشتانه او ستره لوبه ،چاپ پشاور
٦٧- حميد کشميری،اکبرنامه، ۱۳۳۰، انجمن تاريخ
٦٨- ويب سايت: http://www.royalark.net/Afghanstan/herat-barakzai۲
٦٩- سيستانى، دونابغۀ نظامى – سياسى افغانستان در نيمه اول قرن نزدهم، طبع مشهدايران، ۱۹۹۹
٧٠- اولاف کارو، پشتانه(پټانز)، ترجمه پشتوازجنرال شيرمحمدکريمى،طبع ۱۳۷۸، پشاور
٧١- اوليوررروى، اسلام ونوگرائى سياسى درافغانستان، ترجمه سرومقدم،چاپ مشهد، ص۹۱-۹۰
٧٢-سيد قاسم رشتيا،افغانستان در قرن ۱۹، ص ۲۵
٧٣- فيض محمدکاتب،سراج التواريخ،چاپ ۱۳۳۱-۱۳۳۳هق،
٧٤-معصوم هوتک، کندهارى ورونه، طبع پشاور، ۲۰۱۰
٧٥- بازى بزرگ، پيترهاپکرک، ترجمه محمداسحاق توخى، چاپ مارچ ۲۰۰۰ پشاور
٧٦- شوهاز،مجلۀتحقيقى وفرهنگى بلوچ،شماره اول،سال ۱۹۸۹
٧٧- حبيبى، جبنش مشروطيت در افغانستان،کابل۱۳٦۳
٧٨- رياتالى ستيوارت، آتش در افغانستان،ترجمه نورمحمد کوهسار کابلى، چاپ پشاور
٧٩- داکتر روان فرهادى،مقالات محمود طرزى در سراج الاخبا، طبع کابل ۱۳۵۵
٨٠- اعظم سيستانى، علامه محمودطرزى، شاه امان الله وروحانيت متنفذ،چاپ ۲۰۰۴، پشاور
٨١-عبدالحميد محتاط، تاريخ تحليلى افغانستان،چاپ ۲۰۰۵
٨٢-معصوم هوتک،دناوى دانشور،دکندهارمنور،دزنگاوات مخور،کندهار دعلامه رشاد دخپرندويه تولنه، ۲۰۱۲/۱۳۹۱ش

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفحه چارم پشتی

کاندید اکادمیسین محمداعظم سیستانی: ۱۹۳۸

دافغانستان دعلومو اکادمی پخوانی غړی،دتاریخ او تولن پوهنی او دزمکی دمناسباتو په چاروکی ډیر آثار لری. دهغه ځینی تالیفات دادی :

* ـ مالکیت ارضی و جنبشهای دهقانی درخراسان قرون وسطی، چاپ اکادمی علوم افغانستان، کابل۱۳٦۲=۱۹۸۳م.
*ـ سیستان ، سرزمین ماسه هاو حماسه ها (٤ جلد) طبع اکادمی علوم افغانستان ،کابل۱۹۸۵م ـ۱۹۸۸

سیستانی در سن ۷۰ سالگی

*ـ مسالۀ اصلاحات ارضی در افغانستان دهۀ ۷۰ قرن ۲۰،چاپ۱۳۹۰ش کابل
*ـ مردم شناسی سیستان ، طبع اکادمی علوم افغانستان، ۱۳٦۸=۱۹۸۹م
*ـ مقدمه یی بر کودتای ثور وپیامدهای آن در افغانستان ،چاپ ۱۹۹٦، سوئد
* ـ دو نابغه سیاسی ـ نظامی افغانستان در نیمه قرن ۱۹م ، چاپ۱۹۹۹، سوئد
*ـ رستاخیزقندهاروفروپاشی دولت صفویه در ایران ، چاپ ۲۰۰۵ پیشاور
*ـ علامه محمودطرزی ، شاه امان الله ونقش روحانیت متنفذ ، ۲۰۰۴پشاور
*ـ سیمای زن افغان درتاریخ افغانستان ، چاپ ۲۰۰٤، سوئد
*ـ آیا افغانستان یک نام جعلی است؟(مجموعه مقالات) چاپ،پشاور ۲۰۰۷
*ـ ظهور افغانستان معاصر واحمدشاه ابدالی،چاپ پشاور، ۲۰۰۷
*ـ سرگذشت سیستان و رود هیرمند(از۱۷٤۷ تا۱۹۷۳)چاپ ۱۳٦۹ش کابل
*ـنقش تاریخی وزیرفتح خان وخاندانش در دولت دسدوزائی ، ۲۰۱۳،کابل

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library